โครงการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย

รายงาน
ฉบับสมบูรณ์

14 มีนาคม 2568

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร 1

บทที่ 1 บทนำและระเบียบวิธีวิจัย 6

1.1 บทนำ 6

1.2 ระเบียบวิธีวิจัย 9

บทที่ 2 การระบุตัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 21

2.1 การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายของประเทศไทยเพื่อสนับสนุนผู้สูงอายุด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 21

2.2 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย 23

2.3 บทสรุป 44

บทที่ 3 อุปสรรคและโอกาสในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย มุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต่อความท้าทายเชิงกลยุทธ์ 46

3.1 เส้นทางการพัฒนาสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต 46

3.2 บทบาทของ JICA และกลยุทธ์ความร่วมมือในบริบทของเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 47

3.3 ผู้สูงอายุและโอกาสหลังเกษียณ: บทเรียนจากประเทศญี่ปุ่น 48

3.4 การเคลื่อนไหวของเศรษฐกิจสูงวัยในสังคมไทย: ข้อเสนอแนะจากหน่วยงานกำกับดูแล 49

3.5 ขบวนการเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย: มุมมองจากผู้ผลิต 53

3.6 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย: ประสบการณ์ของผู้บริโภค 56

3.7 ความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมในการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทย 58

3.8 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยในสังคมไทย: ข้อเสนอแนะ 60

3.9 ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินการศึกษาขั้นถัดไป 63

3.10 สรุป – ก้าวต่อไป 66

บทที่ 4 เสียงสะท้อนและความเป็นจริงของหน่วยงานกำกับดูแล ผู้ผลิต และผู้บริโภค ในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย: การกำหนดโอกาสและความท้าทาย 67

4.1 การประเมินและวิเคราะห์จากหน่วยงานกำกับดูแล 67

4.2 การประเมินและวิเคราะห์ผู้ผลิต 73

4.3 การประเมินและวิเคราะห์ผู้บริโภค 82

บทที่ 5 การส่งคืนข้อมูลสู่ชุมชนและการสนทนากลุ่มแบบมีส่วนร่วม 103

5.1 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยของจังหวัดเชียงใหม่ 103

5.2 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยของกรุงเทพมหานคร 108

5.3 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในจังหวัดสิงห์บุรี 112

บทสรุป 114

บทที่ 6 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 116

6.1 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานกำกับดูแล/หน่วยงานสนับสนุน 116

6.2 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานสนับสนุน 122

6.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับผู้ผลิต 124

6.4 การจัดทำแผนผังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำหรับเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 127

6.5 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์สำหรับ JICA: การดำเนินงาน “Provincial Sandbox Model” เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 128

6.6 ข้อเสนอเชิงนโยบายเชิงกลยุทธ์: กรอบเศรษฐกิจสูงวัยแบบแบ่งระดับและครอบคลุมสำหรับประเทศไทย 134

บทสรุป 137

อ้างอิง 139

ภาคผนวก 140

ภาคผนวก ก: ผลการวิจัยและประเด็นสำคัญสำหรับการอภิปรายกลุ่มย่อยของจังหวัดเชียงใหม่ 141

ภาคผนวก ข: ผลการวิจัยและประเด็นสำคัญสำหรับการอภิปรายกลุ่มย่อยของกรุงเทพมหานคร 148

ภาคผนวก ค: ผลการวิจัยและประเด็นสำคัญสำหรับการอภิปรายกลุ่มย่อยของจังหวัดสิงห์บุรี 153

ภาคผนวก ง: การนำเสนอรายงาน 160

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 การกระจายกลุ่มตัวอย่างตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจังหวัด 14
ตารางที่ 2 การกระจายของผู้ให้ข้อมูลหลักตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจังหวัด 17
ตารางที่ 3 สรุปการจัดเวทีเสวนาในชุมชนตามจังหวัด 19
ตารางที่ 4 บทบาทของหน่วยงานกำกับดูแลและหน่วยงานสนับสนุนในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 25
ตารางที่ 5 บทบาทของหน่วยงานสนับสนุนและการดำเนินการเชิงกลยุทธ์ในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย .. 30
ตารางที่ 6 บทบาทของผู้ผลิตกับการดำเนินการเชิงกลยุทธ์ในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 38
ตารางที่ 7 บทบาทเชิงสถาบันของผู้บริโภคกับการดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 43
ตารางที่ 8 บทบาทการดำเนินงานของหน่วยงานกำกับดูแลระดับท้องถิ่นในเศรษฐกิจสูงวัย 68
ตารางที่ 9 ประเภทลูกค้าและการเติบโตของธุรกิจในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย (%) 76
ตารางที่ 10 ความเติบโต ความมั่นคง และแนวโน้มการยุติกิจการในธุรกิจไทย (%) 78
ตารางที่ 11 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้บริโภคสูงอายุ (N=300) 83
ตารางที่ 12 สถานะสุขภาพ 85
ตารางที่ 13 กำลังซื้อของผู้สูงอายุ 97
ตารางที่ 14 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์และบริการของผู้บริโภคผู้สูงอายุ 99

สารบัญรูป

รูปที่ 1 ความท้าทายในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจสูงวัยในระดับท้องถิ่น 69
รูปที่ 2 ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 76
รูปที่ 3 กราฟแสดงความแปรปรวนรวม โดยแสดงค่าอิไจนแวลู (Eigenvalues) ของแต่ละองค์ประกอบ และกราฟสครี (Scree Plot) 87
รูปที่ 4 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุชายและหญิง 89
รูปที่ 5 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุตามสถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน 91
รูปที่ 6 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุ จำแนกตามสถานะสุขภาพที่แตกต่างกัน 93
รูปที่ 7 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุตามพื้นที่ต่าง ๆ 95
รูปที่ 8 ค่าใช้จ่ายโดยประมาณต่อปีของผู้สูงอายุสำหรับผลิตภัณฑ์และบริการ 98
รูปที่ 9 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในจังหวัดเชียงใหม่ 108
รูปที่ 10 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในกรุงเทพมหานคร 111
รูปที่ 11 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในจังหวัดสิงห์บุรี 113
รูปที่ 12 แบบจำลองแซนด์บ็อกซ์ระดับจังหวัด สำหรับการดำเนินงานและการประเมินผลเศรษฐกิจสูงวัย 134
รูปที่ 13 การวิเคราะห์ผู้สูงอายุในกรอบแนวคิดเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย 138

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย — วิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์และข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยและความสำคัญของเศรษฐกิจสูงวัย

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่จุดเปลี่ยนทางประชากรอย่างรวดเร็ว โดยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดภายในปี พ.ศ. 2573 ซึ่งมากกว่า 20% ของประชากรจะมีอายุ 65 ปีขึ้นไป การเปลี่ยนแปลงนี้กำลังปรับโฉมภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลต่อแรงงาน ความต้องการบริการสุขภาพ ระบบการคุ้มครองทางสังคม และพฤติกรรมผู้บริโภค ปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น การขยายตัวของเมือง ขนาดครอบครัวที่เล็กลง และอายุขัยที่ยืนยาวขึ้น ยิ่งเพิ่มความซับซ้อนของสถานการณ์นี้ ภายใต้บริบทนี้ แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยจึงเกิดขึ้นในฐานะกลยุทธ์การเปลี่ยนแปลง ไม่เพียงเพื่อจัดการกับการเปลี่ยนแปลงด้านประชากรเท่านั้น แต่ยังเพื่อเปิดช่องทางใหม่ในการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างครอบคลุม

เศรษฐกิจสูงวัยครอบคลุมสินค้าบริการ เทคโนโลยี และกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย ซึ่งออกแบบมาเพื่อสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมภาคส่วนสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ การดูแลสุขภาพ การดูแลระยะยาว เทคโนโลยีสนับสนุน การศึกษา การคมนาคม บริการทางการเงิน และการท่องเที่ยว ที่สำคัญ แนวคิดนี้ได้เปลี่ยนบทบาทของผู้สูงอายุจากผู้รับความช่วยเหลือมาเป็นผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจที่สามารถบริโภค ผลิต ลงทุน และสร้างคุณค่าร่วมกับคนรุ่นอื่น ๆ ได้

ความเป็นจริงด้านสุขภาพและการเงิน: ภาคส่วนที่อยู่ภายใต้แรงกดดัน

การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้เพิ่มภาระต่อระบบสาธารณสุขของประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างปี พ.ศ. 2559 ถึง พ.ศ. 2564 ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นจาก 3.9% เป็น 5.2% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) โดยมีสาเหตุหลักจากความต้องการที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้ที่มีโรคเรื้อรัง เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และภาวะสมองเสื่อม ความต้องการการดูแลระยะยาวก็เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่นอนติดเตียง ตัวอย่างเช่น ในจังหวัดพิจิตร ค่าใช้จ่ายในการดูแลรายปีเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 21,900 บาทต่อเดือน และอาจเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าสำหรับผู้ที่ต้องการบริการดูแลแบบเข้มข้นที่บ้าน ค่าใช้จ่ายเหล่านี้สร้างภาระต่อทั้งทรัพยากรภาครัฐและงบประมาณครัวเรือน

เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอุตสาหกรรมระดับประเทศอื่น ๆ เช่น ภาคการท่องเที่ยว ซึ่งคิดเป็นประมาณ 10.1% ของ GDP ในปี พ.ศ. 2565 เศรษฐกิจสูงวัยยังไม่ได้รับความสนใจด้านนโยบายและการลงทุนในระดับที่เท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม การคาดการณ์ระบุว่า ภายในปี พ.ศ. 2580 สินค้าและบริการที่ตอบสนองต่อผู้สูงอายุอาจมีมูลค่าเทียบเท่ากับการส่งออกหลักของประเทศไทย โดยเฉพาะในบริบทของนวัตกรรมเพื่อการสูงวัย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการประกอบการที่มุ่งเน้นการมีอายุยืนยาว

ภูมิทัศน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: การทำแผนที่ระบบนิเวศและบทบาทของสถาบัน

การพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยจำเป็นต้องมีความเข้าใจอย่างครอบคลุมเกี่ยวกับบทบาทที่เชื่อมโยงกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก 4 กลุ่ม โดยได้มีการทบทวนองค์กรและหน่วยงานจำนวนทั้งสิ้น 80 แห่ง

กลุ่มหน่วยงานกำกับและสนับสนุน (ทำหน้าที่ 2 บทบาท) (จำนวน 16 แห่ง) ได้แก่ กระทรวงและหน่วยงานระดับชาติที่มีภารกิจ 2 ด้าน เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และกระทรวงแรงงาน ซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านการสูงวัยควบคู่กับการให้บริการในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกหน้าที่และความซ้ำซ้อนของบทบาทในกว่า 45 หน่วยงานภาครัฐ ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะรวมถึงการจัดตั้ง “สภาประสานงานเศรษฐกิจสูงวัยแห่งชาติ” และการพัฒนา “โมเดลแซนด์บ็อกซ์ระดับจังหวัด” เพื่อส่งเสริมการบูรณาการแนวนอนและการทดลองเชิงพื้นที่

กลุ่มหน่วยงานสนับสนุน (จำนวน 35 แห่ง) ประกอบด้วย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย และภาคประชาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการจัดหาความรู้ทางเทคนิค วิชาการ และโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อแปลงนโยบายให้เป็นรูปธรรม โดยกลุ่มนี้มีบทบาทนำในด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล การเรียนรู้ตลอดชีวิต นวัตกรรมเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุ (Gerontechnology) และโมเดลการดูแลแบบชุมชน ตัวอย่างสถาบันที่มีบทบาทเด่น ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหิดล HelpAge International และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งช่วยขยายขีดความสามารถของภาครัฐและเชื่อมโยงบริการกับบริบทชีวิตประจำวัน

กลุ่มผู้ผลิต (จำนวน 21 แห่ง) ได้แก่ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) วิสาหกิจเพื่อสังคม สหกรณ์ และบริษัทขนาดใหญ่ที่ออกแบบ ผลิต และจัดจำหน่ายสินค้าและบริการเพื่อรองรับประชากรสูงวัย อย่างไรก็ตาม กลุ่มนี้ยังเผชิญกับข้อจำกัด เช่น การเข้าถึงแหล่งทุน ช่องว่างด้านนวัตกรรม และความสามารถด้านดิจิทัล ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่ Makro และ HomePro ซึ่งจ้างงานผู้สูงอายุ และวิสาหกิจชุมชน OTOP ที่ดำเนินกิจการด้านผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ข้อเสนอแนะของรายงานคือการส่งเสริมแรงจูงใจในการจ้างงานแบบหลากหลายวัย จัดตั้งบ่มเพาะผู้ประกอบการด้านเศรษฐกิจสูงวัย และส่งเสริมความร่วมมือภาครัฐและเอกชนในนวัตกรรมเทคโนโลยีช่วยเหลือ

กลุ่มผู้บริโภค (จำนวน 8 กลุ่ม) ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน ทั้งในด้านรายได้ ความสามารถทางดิจิทัล สุขภาพ และบทบาทในการดูแลครอบครัว การสำรวจระดับชาติที่ครอบคลุมผู้สูงอายุ 300 คนใน 3 จังหวัด พบความต้องการบริการหลัก 5 ด้าน ได้แก่ (1) การดูแลระยะยาว (2) ความมั่นคงทางการเงิน (3) การส่งเสริมสุขภาพ (4) สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และ (5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม/สันทนาการ รายงานยังชี้ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ โดยพิจารณาจากเพศ ฐานะเศรษฐกิจ และสภาพพื้นที่เมือง-ชนบท ข้อเสนอแนะคือการขยายระบบบำนาญพกพา พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุม และสร้างระบบคุ้มครองผู้บริโภคที่สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภคถือเป็นกลุ่มที่มีพลวัตและอิทธิพลทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น พฤติกรรมการใช้จ่ายของพวกเขาสะท้อนถึงระดับรายได้ สุขภาพ ทักษะดิจิทัล และการสนับสนุนทางสังคมที่หลากหลาย รายงานนี้จำแนกผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) ผู้สูงอายุรายได้ต่ำถึงปานกลางที่มองหาช่องทางหารายได้ บริการสุขภาพที่เข้าถึงได้ และการดูแลแบบชุมชน (2) ผู้สูงอายุรายได้ปานกลางถึงสูงที่ต้องการบริการเชิงไลฟ์สไตล์ เทคโนโลยีช่วยเหลือ และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และ (3) ความต้องการพื้นฐานร่วมกัน เช่น บำนาญแห่งชาติ ความคุ้มครองด้านสุขภาพ ความมั่นคงด้านอาหาร และโครงสร้างพื้นฐานที่ครอบคลุม ทั้งในเขตเมืองและชนบท ผู้สูงอายุยังคงมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานนอกระบบ ให้การดูแลแบบไม่มีค่าตอบแทน (โดยเฉพาะในครัวเรือนที่มีปู่ย่าตายายเลี้ยงหลาน) และตัดสินใจบริโภคหรือการลงทุนบนพื้นฐานของคุณค่า

การตระหนักถึงบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค เศรษฐกิจสูงวัยควรมีนโยบายที่ส่งเสริมหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และระบบบำนาญแบบพกพาที่ไม่ขึ้นกับประวัติการทำงาน การส่งเสริมเขตจ้างงานแบบท้องถิ่น เช่น ระบบเศรษฐกิจแบบ 15 นาที (15-minute work ecosystems) จะเอื้อต่อการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในชุมชนอย่างยืดหยุ่น นอกจากนี้ ควรมีการกำกับดูแลการตลาดที่มุ่งเป้าผู้สูงอายุ และสนับสนุนการรู้เท่าทันทางการเงินเพื่อเพิ่มความคุ้มครองผู้บริโภค ด้านการวางผังเมืองควรพิจารณาโมเดลที่อยู่อาศัยแบบหลายเจเนอเรชันและระบบขนส่งที่ครอบคลุม เพื่อสนับสนุนความคล่องตัว ความเป็นอิสระ และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

กล่าวโดยสรุป การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยให้สำเร็จ ต้องอาศัยระบบนิเวศของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่บูรณาการอย่างดี โดยมีหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่สร้างสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการพัฒนา ผู้ผลิตสร้างสรรค์นวัตกรรมและขยายสินค้าหรือบริการที่ตอบสนองต่อวัย และผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในด้านเศรษฐกิจและสังคม การสร้างพลังร่วมจากทุกภาคส่วน บนพื้นฐานของข้อมูล ความเสมอภาค และการวางแผนระยะยาว จะเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างสังคมสูงวัยที่เข้มแข็ง ครอบคลุม และมองไปข้างหน้า

ยุทธศาสตร์บูรณาการและกลไกระบบที่สำคัญ

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยอย่างมีประสิทธิภาพมิได้ขึ้นอยู่กับนโยบายเฉพาะด้านเท่านั้น แต่ต้องพึ่งพายุทธศาสตร์บูรณาการที่สามารถพลิกโฉมระบบได้ทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น โดยมีกลไกสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ระบบท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชน การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล และกลไกทางการเงินที่ยั่งยืน ซึ่งล้วนเป็นหัวใจสำคัญในการฝังนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อสังคมสูงวัยให้เข้ากับกรอบการพัฒนาโดยรวม

ประการแรก ระบบท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนควรได้รับการยอมรับว่าเป็นรากฐานของการดำเนินงานและการขยายบริการที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ชมรมผู้สูงอายุ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ทำหน้าที่เป็นแนวหน้าในการให้บริการ โดยมีความรู้ในบริบทท้องถิ่นและความสัมพันธ์ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้จริง การเสริมสร้างบทบาทของกลุ่มเหล่านี้ต้องอาศัยการลงทุนในด้านการอบรมผู้นำชุมชนให้มีความรู้ด้านการวางแผนพัฒนาที่ตระหนักถึงบริบทของสังคมสูงวัย รวมทั้งส่งเสริมการออกแบบโครงการเศรษฐกิจสูงวัยร่วมกับชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของและการพัฒนา

ที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง ทั้งนี้ การพัฒนาระบบข้อมูลแบบกระจายศูนย์ในระดับครัวเรือนจะช่วยให้สามารถติดตามแนวโน้มประชากรสูงวัยแบบเรียลไทม์ และกำหนดการให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันต่อสถานการณ์

ประการที่ 2 การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลและกลยุทธ์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการลดช่องว่างระหว่างวัยและช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท ทักษะด้านดิจิทัลยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับผู้สูงอายุจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือมีทรัพยากรจำกัด ดังนั้น เศรษฐกิจสูงวัยควรรวมแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงได้ และออกแบบมาโดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทักษะ นอกจากนี้ การออกแบบระบบบริการสาธารณะ การเงิน และสุขภาพที่ใช้งานง่ายและเป็นมิตรกับผู้สูงอายุจะช่วยส่งเสริมการเข้าถึงและสร้างความเชื่อมั่นในการใช้บริการดิจิทัล ยิ่งไปกว่านั้น การส่งเสริมโปรแกรมพี่เลี้ยงดิจิทัลที่นำโดยเยาวชน จะช่วยเพิ่มพูนทักษะดิจิทัลของผู้สูงอายุ พร้อมทั้งเสริมสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างวัยในสังคม

ประการสุดท้าย การบรรลุศักยภาพของเศรษฐกิจสูงวัยอย่างเต็มที่จำเป็นต้องมีกรอบการลงทุนที่มั่นคงและกลไกทางการเงินที่สร้างสรรค์ การจัดตั้ง “กองทุนนวัตกรรมเศรษฐกิจสูงวัยแห่งชาติ” โดยร่วมลงทุนระหว่างภาครัฐและนักลงทุนด้านผลกระทบทางสังคม จะช่วยกระตุ้นการวิจัย การประกอบการ และการพัฒนาแนวทางแก้ไขที่สามารถขยายผลได้สำหรับกลุ่มประชากรสูงวัย นอกจากนี้ การขยายสิทธิในการเข้าถึงประกันสังคมมาตรา 40 ให้แก่แรงงานอิสระและแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้สูงอายุ จะช่วยรับประกันความคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง การบูรณาการเครื่องมือการลงทุนด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (ESG) ที่มุ่งเน้นกลุ่มผู้สูงอายุ จะสามารถดึงดูดทุนจากภาคเอกชนเข้าสู่โครงการที่สร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจควบคู่กับผลกระทบทางสังคมได้อย่างสมดุล

เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยให้เป็นไปอย่างยั่งยืนและครอบคลุม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะรัฐบาลไทยและองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) ต่างมีบทบาทสำคัญที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน สำหรับประเทศไทย การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยให้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการพัฒนาแห่งชาติในเชิงสถาบันถือเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งหมายรวมถึงการบูรณาการยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเข้าไว้ในกรอบงบประมาณระยะยาว เครื่องมือการวางแผนรายสาขา และแผนพัฒนาระดับพื้นที่

การเสริมสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างกระทรวงต่าง ๆ ถือเป็นหัวใจสำคัญเพื่อให้เกิดความสอดคล้องของนโยบาย การจัดตั้งพื้นที่ต้นแบบในระดับภูมิภาค เช่น “แซนด์บ็อกซ์ระดับจังหวัด” สามารถทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มทดลองนวัตกรรมเชิงบริบทในประเด็นด้านสุขภาพ แรงงาน ที่อยู่อาศัย และการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ การลงทุนแบบมุ่งเป้าด้านระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต เทคโนโลยีสุขภาพ และการส่งเสริมผู้ประกอบการสูงวัย จะช่วยขยายศักยภาพในการผลิตของประชากรสูงวัย และส่งเสริมการสูงวัยอย่างกระตือรือร้น (active aging) ในทุกกลุ่มเศรษฐกิจและสังคม ขณะเดียวกัน การฟื้นฟูโปรแกรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัย (intergenerational programs) จะมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามัคคี

ทางสังคม ลดการเลือกปฏิบัติตามอายุ และสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชนอย่างมีคุณค่า

ในอีกด้านหนึ่ง JICA สามารถมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในการสนับสนุนความพยายามของประเทศไทยในการออกแบบและขยายเครื่องมือเชิงนโยบายที่มีความยืดหยุ่นผ่านความร่วมมือทางเทคนิคและการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงกลยุทธ์ ซึ่งครอบคลุมถึงการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการดูแลระยะยาว การออกแบบระบบดิจิทัลที่ตอบโจทย์ผู้สูงอายุ และการส่งเสริมแนวคิด Universal Design ในโครงสร้างพื้นฐานของทั้งเขตเมืองและชนบท

ประสบการณ์ของ JICA ในการรับมือกับความท้าทายของสังคมสูงวัย โดยเฉพาะในด้านการดูแลแบบบูรณาการในชุมชน นวัตกรรมด้านเทคโนโลยีผู้สูงอายุ และนโยบายเศรษฐกิจแห่งความยืนยาว ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทของประเทศไทย

นอกจากนี้ การพัฒนาร่วมกันของกรอบการติดตามและประเมินผลระหว่าง JICA และหน่วยงานของไทย จะเป็นกุญแจสำคัญในการปรับปรุงนโยบายให้สอดคล้องกับหลักฐานเชิงประจักษ์ ติดตามผลลัพธ์ และสร้างกลไกรับผิดชอบร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ด้วยความร่วมมือในลักษณะบูรณาการเช่นนี้ ประเทศไทยและ JICA จะสามารถร่วมกันผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยที่ไม่เพียงมีความยั่งยืนในเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ยังมีความยุติธรรม ครอบคลุม และยืดหยุ่นในมิติสังคมอีกด้วย

บทสรุป

เศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างประชากรให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนการเติบโตอย่างด้วยการประสานบทบาทของหน่วยงานกำกับดูแล กลไกสนับสนุน ผู้ผลิต และผู้บริโภคให้อยู่ภายใต้ระบบนิเวศเดียวกันอย่างเป็นเอกภาพ และด้วยการสนับสนุนเชิงกลยุทธ์จากพันธมิตรอย่าง JICA ประเทศไทยจะสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้นำระดับภูมิภาคด้านนวัตกรรมสำหรับสังคมสูงวัย ที่ซึ่งผู้สูงอายุสามารถมีชีวิตที่มั่นคง เป็นผู้ผลิต ผู้พิทักษ์ และเป็นหุ้นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

บทที่ 1
บทนำและระเบียบวิธีวิจัย

1.1 บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรอย่างลึกซึ้ง โดยมีการคาดการณ์ว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดภายในปี พ.ศ. 2573 การเปลี่ยนแปลงนี้ ซึ่งมีลักษณะคือประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปจะมีสัดส่วนเกิน 20% ของประชากรทั้งหมด ได้นำมาซึ่งความท้าทายทางเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายในหลายมิติ (United Nations, 2015) ความท้าทายเหล่านี้ไม่ได้เกิดจากภาวะสูงวัยเพียงอย่างเดียว แต่ยังถูกซ้ำเติมด้วยแนวโน้มโครงสร้างที่กว้างขึ้น เช่น การขยายตัวของเมือง อัตราการเกิดที่ลดลง ขนาดครัวเรือนที่เล็กลง อายุขัยที่เพิ่มขึ้น ความก้าวหน้าทางการแพทย์ และการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลอย่างรวดเร็ว แรงกดดันเหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนความคาดหวังของสังคม และก่อให้เกิดความต้องการที่เพิ่มขึ้นต่อระบบ บริการ และโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

ในบริบทนี้ “เศรษฐกิจสูงวัย” จึงได้กลายมาเป็นองค์ประกอบสำคัญของเส้นทางการพัฒนาของประเทศไทย โดยหมายถึงระบบเศรษฐกิจที่ครอบคลุมสินค้า บริการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ออกแบบมาเพื่อรองรับและบูรณาการผู้สูงอายุเข้าไว้ในทุกมิติ เศรษฐกิจนี้ครอบคลุมหลากหลายมิติ เช่น การดูแลสุขภาพ การดูแลระยะยาว บริการทางการเงิน ที่อยู่อาศัยที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การศึกษา เทคโนโลยีช่วยเหลือ การขนส่ง การส่งเสริมสุขภาพ และนวัตกรรมดิจิทัล ที่สำคัญ กรอบแนวคิดนี้ได้นำเสนอภาพของผู้สูงอายุในฐานะ “ผู้มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ” ไม่ใช่เพียงผู้พึ่งพิง แต่เป็นผู้บริโภค นักลงทุน ผู้ผลิต และผู้สร้างนวัตกรรม (Asian Development Bank, 2024)

ภาระที่เพิ่มขึ้นต่อระบบสาธารณสุขเป็นผลกระทบเด่นของการสูงวัยของประชากร ระหว่างปี พ.ศ. 2559 ถึง 2564 ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก 3.9% เป็นประมาณ 5.2% ของ GDP โดยสัดส่วนสำคัญของค่าใช้จ่ายนั้นมุ่งเน้นที่การดูแลผู้สูงอายุ (มูลนิธิโครงการนโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ, 2566) สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงทั้งโครงสร้างประชากรสูงวัยและความชุกที่เพิ่มขึ้นของโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคหัวใจ และภาวะสมองเสื่อม นอกจากนี้ จำนวนผู้สูงอายุที่นอนติดเตียงที่เพิ่มขึ้นยังส่งผลให้เกิดความต้องการโครงสร้างพื้นฐานด้านการดูแลระยะยาวอย่างมาก งานศึกษาที่จังหวัดพิจิตรระบุว่า ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยรายปีในการดูแลระยะยาวอยู่ที่ประมาณ 7,285 ดอลลาร์สหรัฐในพื้นที่ชนบท และ 7,280 ดอลลาร์สหรัฐในพื้นที่เมือง คิดเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละประมาณ 21,900 บาท (Khongboon & Pongpanich, 2018) สำหรับผู้ป่วยติดเตียง ค่าใช้จ่ายดังกล่าวมักเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า สะท้อนถึงความจำเป็นในการรับบริการแบบเข้มข้นที่บ้าน การใช้เทคโนโลยีช่วยเหลือ และการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งเป็นภาระทั้งต่อทรัพยากรสาธารณสุขและรายได้ของครัวเรือน เนื่องจากครอบครัวมักต้องร่วมจ่ายจากรายได้ส่วนตัว

ผลกระทบทางการเงินที่เกิดจากการสูงวัยนี้ มีนัยสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับภาคการท่องเที่ยวของไทย ซึ่งในปี 2565 มีส่วนร่วมต่อ GDP ของประเทศราว 10.1% และคิดเป็น 5.9% ของการจ้างงานทั้งหมด (World Travel & Tourism Council [WTTC], 2023) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐทั้งในด้านนโยบาย การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และกลยุทธ์ส่งเสริมการตลาด ทำให้กลายเป็นเสาหลักทาง

เศรษฐกิจของประเทศ ในทางกลับกัน แม้เศรษฐกิจสูงวัยจะมีขนาดและความสำคัญไม่น้อย แต่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายและโครงสร้างอย่างเพียงพอ การคาดการณ์ระบุว่า ภายในปี พ.ศ. 2580 มูลค่าตลาดของสินค้าและบริการที่มุ่งเน้นผู้สูงอายุ ตั้งแต่เทคโนโลยีสุขภาพไปจนถึงการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาวะ อาจมีมูลค่าทัดเทียมกับรายได้ของภาคการท่องเที่ยว (Asian Development Bank, 2024) การมองผู้สูงอายุในฐานะทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ของประเทศ อาจเป็นจุดเปลี่ยนให้เศรษฐกิจสูงวัยกลายเป็นกลไกขับเคลื่อนการเติบโตอย่างทั่วถึงและยั่งยืน (Tanvisuth, 2021)

เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ประเทศไทยได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์หลายฉบับ เช่น แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545–2564) และแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ซึ่งเป็นกรอบแนวทางที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมในสังคม และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ยังได้รับการสนับสนุนจาก “แผนพัฒนาประชากรระยะยาว (พ.ศ. 2565–2580)” ซึ่งจัดทำร่วมกันโดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UNFPA) โดยมีเป้าหมายในการจัดการกับประเด็นระยะยาว เช่น การหดตัวของแรงงาน ความเสมอภาคระหว่างรุ่น และการออมในระดับประเทศอย่างยั่งยืน แผนดังกล่าวยังแนะนำแนวคิด “ศักยภาพที่จะพัฒนาได้จากกลุ่มประชากรผู้สูงอายะ (third demographic dividend)” ที่เน้นคุณค่าทางเศรษฐกิจของประชากรสูงวัยที่มีสุขภาพดีและมีส่วนร่วมต่อระบบเศรษฐกิจ เพื่อชดเชยแรงงานที่ขาดแคลนและสร้างพลวัตใหม่ให้กับเศรษฐกิจ

ในระดับความร่วมมือระหว่างประเทศ องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) ได้หารือร่วมกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เพื่อระบุโอกาสในการมีส่วนร่วมเชิงกลยุทธ์ในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย ความร่วมมือนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจร่วมกันว่า การสูงวัยของประชากรเกี่ยวพันกับความท้าทายระดับโลกอื่น ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความไม่แน่นอนทางภูมิรัฐศาสตร์ และความเปราะบางของห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งล้วนต้องการแนวทางตอบสนองที่ผสมผสานและเตรียมพร้อมล่วงหน้า JICA มีบทบาทในด้านการให้คำปรึกษาทางนโยบาย ความช่วยเหลือทางเทคนิค และการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสนับสนุนประเทศไทยในการใช้การสูงวัยเป็นโอกาสสำหรับนวัตกรรม ความเสมอภาค และความยืดหยุ่น (resilience)

แม้ว่าการดูแลสุขภาพและสังคมยังคงเป็นหัวใจสำคัญ แต่ศักยภาพทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจสูงวัยก็สมควรได้รับความสนใจในระดับเดียวกัน ความนิยมของประเทศไทยในฐานะแหล่งพักอาศัยของผู้เกษียณอายุจากต่างประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายฝั่งและเมืองท่องเที่ยว การเติบโตของภาคสุขภาพและสุขภาวะ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุ ล้วนตอกย้ำสถานะของประเทศในฐานะศูนย์กลางนวัตกรรมเศรษฐกิจสูงวัยในภูมิภาคอาเซียน เศรษฐกิจสูงวัยจึงไม่ใช่เพียงข้อจำเป็นเชิงนโยบาย แต่ยังเป็นพรมแดนใหม่ของเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความยืนยาวของชีวิตและเทคโนโลยีล้ำสมัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นไปที่มิติทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจสูงวัย โดยเฉพาะการระบุบทบาท ความสัมพันธ์ และแนวโน้มในอนาคตของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญในการดำเนินงานตามแผนพัฒนาประชากรระยะยาว (พ.ศ. 2565–2580) การวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงประชากรกำลังเปิดตลาดใหม่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตลาดแรงงาน และส่งเสริมเส้นทางนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยผู้สูงอายุมีบทบาทมากขึ้นในฐานะผู้ใช้งาน ผู้ประกอบการ แรงงานฝีมือ ที่ปรึกษา และผู้นำชุมชน ทั้งในระบบเศรษฐกิจทางการและนอกระบบ

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเศรษฐกิจสูงวัยสามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ **ภาครัฐในฐานะผู้กำกับดูแล**, **ภาคผู้ผลิต**, และ **ภาคผู้บริโภค** ซึ่งแต่ละกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้าง ทิศทาง และความยั่งยืนของเศรษฐกิจสูงวัย

ภาครัฐในฐานะผู้กำกับดูแล ประกอบด้วยกระทรวงต่าง ๆ หน่วยงานด้านการวางแผนระดับชาติ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่ในการออกแบบและดำเนินนโยบายด้านสุขภาพ การประกันสังคม การพัฒนาเมือง ภาษี และการลงทุน บทบาทความเป็นผู้นำของภาครัฐมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสภาพแวดล้อมเชิงกฎระเบียบและสถาบันที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ครอบคลุมผู้สูงอายุ

ภาคผู้ผลิต เป็นกลุ่มที่มีความหลากหลาย ประกอบด้วยภาคธุรกิจ ผู้ให้บริการด้านสุขภาพ สถาบันการศึกษา วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) และกิจการที่ดำเนินการโดยผู้สูงอายุ ซึ่งมีหน้าที่ในการออกแบบ ผลิต และส่งมอบสินค้าและบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงของผู้บริโภคสูงวัย โดยเฉพาะ SME มักเป็นผู้นำด้านนวัตกรรมในระดับท้องถิ่น ขณะที่ผู้ประกอบการสูงวัยก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในการจัดตั้งกิจการเพื่อชุมชนและกิจการระหว่างรุ่น นอกจากนี้ บุคคลรุ่นใหม่และวัยทำงานในองค์กรเหล่านี้ยังมีบทบาทเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ นักพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุ (Gerontechnology) และผู้ให้บริการที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนถึงโครงสร้างเศรษฐกิจสูงวัยที่มีองค์ประกอบหลากหลายรุ่น (cross-generational)

ภาคผู้บริโภค ครอบคลุมไม่เพียงแต่ผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ดูแลบุตรหลานวัยผู้ใหญ่ และคนรุ่นใหม่ที่วางแผนอนาคตของตนเองในวัยสูงอายุ ความต้องการและพฤติกรรมของกลุ่มผู้บริโภคเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความต้องการในภาคส่วนต่าง ๆ เช่น การดูแลที่บ้าน บริการทางการเงิน สุขภาวะ และการเข้าถึงบริการดิจิทัล ซึ่งล้วนมีผลต่อการพัฒนาสินค้าและการจัดลำดับความสำคัญด้านนโยบาย

เมื่อพิจารณาผ่านมุมมองแบบเชื่อมโยงระหว่างรุ่น การศึกษานี้เน้นย้ำว่าเศรษฐกิจสูงวัยมิใช่ปรากฏการณ์เฉพาะกลุ่มประชากรใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่เชื่อมโยงผู้คนและสถาบันในทุกช่วงวัยของชีวิต มุมมองที่ครอบคลุมนี้ช่วยเพิ่มศักยภาพในการออกแบบนโยบายและกลยุทธ์เศรษฐกิจที่ส่งเสริมทั้งการสูงวัยอย่างมีสุขภาพและศักยภาพ รวมถึงการสร้างความสามัคคีในสังคมและความมั่นคงทางเศรษฐกิจมหภาค

การเข้าใจแรงจูงใจ ข้อจำกัด และขีดความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่ม ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายที่มีประสิทธิภาพ การประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วน และการจัดตั้งหุ้นส่วนภาครัฐและเอกชนอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมอย่างตรงจุดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะช่วยระบุช่องว่างในระบบ จัดระเบียบแรงจูงใจให้สอดคล้องกัน และพัฒนาโมเดลที่สามารถขยายผลได้ ซึ่งจะส่งเสริมให้เศรษฐกิจสูงวัยมีบทบาทอย่างแท้จริงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ได้แก่

1. วิเคราะห์และคาดการณ์เส้นทางการดำเนินงานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเศรษฐกิจสูงวัยตลอดช่วงระยะเวลา 15 ปีของการดำเนินแผนพัฒนาประชากรระยะยาว (พ.ศ. 2565–2580)
2. จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ สำหรับหน่วยงานของไทยและ JICA ซึ่งรวมถึงกลยุทธ์การดำเนินงานแบบเป็นขั้นตอน กรอบความร่วมมือ และแนวทางการระดมทรัพยากร โดยเฉพาะในบริบทของการสำรวจข้อเสนอคำขอประจำปีของ JICA (JICA Annual Needs Survey)

จากการวิเคราะห์นี้ การศึกษามีเป้าหมายในการสนับสนุนวิสัยทัศน์ระยะยาวที่ประเทศไทยสามารถเปลี่ยนความท้าทายด้านประชากรให้กลายเป็นโอกาสเชิงยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ และก้าวสู่ความเป็นผู้นำระดับภูมิภาคในด้านการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

1.2 ระเบียบวิธีวิจัย

ส่วนนี้อธิบายถึงระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้าง พลวัต และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย ด้วยความซับซ้อนของประเด็นดังกล่าว การศึกษานี้จึงใช้รูปแบบการวิจัยแบบพหุวิธี (multi-method research design) โดยประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งแต่ละวิธีให้ข้อมูลเชิงลึกที่แตกต่างแต่สอดประสานกันอย่างมีนัยสำคัญ การผสมผสานระเบียบวิธีเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจภาพรวมเชิงสถาบัน ประชากร และพฤติกรรมของเศรษฐกิจสูงวัยได้อย่างรอบด้าน และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะในบริบทของการวางแผนยุทธศาสตร์และความร่วมมือขององค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA)

1.2.1 การวิจัยเอกสาร

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเอกสารถูกใช้เป็นวิธีหลักในการวิเคราะห์กรอบนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ รายงานทางเทคนิค และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสูงวัยของประชากรและการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย วิธีการนี้ทำให้สามารถดึงข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านทางประชากรของประเทศ การตอบสนองของสถาบัน และกรณีเปรียบเทียบจากต่างประเทศได้อย่างเป็นระบบ

1) แหล่งข้อมูลเอกสาร

มีการทบทวนเอกสารหลักและเอกสารสนับสนุนที่หลากหลายเพื่อสร้างฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ครอบคลุม เอกสารหลักที่นำมาวิเคราะห์ ได้แก่

1. แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ซึ่งเป็นกรอบวิสัยทัศน์ระยะยาวของประเทศไทยเพื่อการพัฒนาอย่างทั่วถึง
2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ซึ่งกำหนดเป้าหมายระยะกลางในด้านสุขภาพ การจ้างงาน และนวัตกรรม
3. แผนพัฒนาประชากรระยะยาว (พ.ศ. 2565–2580) ซึ่งจัดทำร่วมกันระหว่าง สศช. และ UNFPA เพื่อรับมือกับความท้าทายและโอกาสจากการสูงวัยของประชากร

เอกสารสนับสนุนที่วิเคราะห์ ได้แก่

1. บันทึกทางเทคนิคเกี่ยวกับศักยภาพที่จะพัฒนาได้จากกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ (third demographic dividend)
2. ข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ (พ.ศ. 2566)
3. รายงานการสำรวจการจ้างงานผู้สูงอายุในประเทศไทย โดย JICA (พ.ศ. 2560)
4. แนวคิดเศรษฐกิจสูงวัยของญี่ปุ่น และความร่วมมือของ JICA กับประเทศไทยด้านสังคมสูงวัย

5. การสำรวจธุรกิจญี่ปุ่นในภาคส่วนการดูแลและการมีสุขภาพดีของผู้สูงอายุในประเทศไทย โดย Dream Incubator

2) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น (thematic analysis) เพื่อแปลความและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหลักฐานเชิงสารสนเทศ โดยกระบวนการนี้เริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยมีการเข้ารหัสข้อมูลและจัดหมวดหมู่ตามหัวข้อหลักที่ปรากฏเด่นชัดจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ หัวข้อเชิงประเด็นที่สำคัญที่พบ ได้แก่ การพัฒนานโยบาย, การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ, การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม, และระบบสุขภาพแนวทางการวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยให้สามารถระบุรูปแบบซ้ำซ้อนและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกับวัตถุประสงค์การวิจัยหลักของการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ (Analytic Framework): นอกจากการจำแนกหัวข้อเชิงประเด็นแล้ว การศึกษานี้ยังใช้กรอบแนวคิด “เศรษฐกิจสูงวัย” ซึ่งพัฒนาโดยสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นกรอบนำในการวิเคราะห์ โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวนิยามเศรษฐกิจสูงวัยผ่านบทบาท 2 ด้าน ได้แก่ "ผู้ผลิต" และ "ผู้บริโภค" โดยเน้นทั้งในด้านการมีส่วนร่วมและความต้องการของทั้ง 2 กลุ่มในบริบทของสังคมสูงวัย

เพื่อเพิ่มความลึกซึ้งของการวิเคราะห์ การศึกษานี้ยังได้นำข้อเสนอแนะจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) มาประยุกต์ใช้ โดย JICA แนะนำให้วิเคราะห์เศรษฐกิจสูงวัยผ่านมุมมองเชิงสถาบัน (institutionalized lens) ซึ่งรวมถึงการพิจารณาบทบาทขององค์กรสำคัญทั้งในภาครัฐและองค์กรภาคประชาสังคม ที่มีบทบาทในการกำหนด ทบทวน และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัย

อย่างไรก็ตาม ขณะที่การศึกษาได้ดำเนินไปทั้งในส่วนของการวิจัยเอกสารและการประชุมระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ข้อค้นพบสำคัญที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องคือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เน้นย้ำถึงบทบาทเฉพาะของ “องค์กรสนับสนุน” (enabler organizations) ที่แตกต่างจากหน่วยงานกำกับดูแล (regulatory bodies) อย่างมีนัยสำคัญ

จากข้อค้นพบนี้ กรอบการวิเคราะห์จึงได้รับการปรับปรุงให้ขยายออกจากกรอบเดิมที่ประกอบด้วยผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยเพิ่ม “กลุ่มหน่วยงานสนับสนุน” (enablers) เป็นหมวดหมู่ที่ 3 เพื่อสะท้อนบทบาทที่แตกต่างขององค์กรและหน่วยงานสำคัญในการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

การปรับปรุงกรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยให้การวิเคราะห์มีความละเอียดรอบด้านมากขึ้น และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสถาบันและพลวัตของผู้มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจสูงวัยได้อย่างแม่นยำและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3) การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอผลจากการวิเคราะห์เอกสารใช้กรอบวิเคราะห์ที่เน้นบทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ หน่วยงานกำกับดูแล-สนับสนุน (dual role), หน่วยงานสนับสนุน, ผู้ผลิต และผู้บริโภค การจัดหมวดหมู่นี้ช่วยให้สามารถวิเคราะห์บทบาท หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มในระบบ

นิเวศของเศรษฐกิจสูงวัยได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังได้มีการพิจารณาแต่ละกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผ่าน 4 มิติการตีความ ดังนี้

1. บทบาทหลัก - บทบาทสำคัญที่แต่ละกลุ่มมีในการกำหนดหรือมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจสูงวัย
2. ลักษณะสถาบัน - เป็นการระบุประเภทขององค์กรหรือหน่วยงานที่อยู่ภายใต้แต่ละหมวดหมู่ เช่น หน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น องค์กรไม่แสวงหากำไร หรือภาคเอกชน
3. ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ - หัวข้อหรือพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่กลุ่มนั้นมุ่งเน้น เช่น การกำหนดนโยบาย การให้บริการ หรือการพัฒนาตลาด
4. กิจกรรมเชิงปฏิบัติ - โปรแกรม มาตรการ หรือการดำเนินการจริงที่แต่ละกลุ่มจัดทำหรือสนับสนุน ในทางปฏิบัติข้อมูลเชิงโครงสร้างนี้ถูกนำเสนอในรูปแบบตารางวิเคราะห์เพื่อสะท้อนความสัมพันธ์และความแตกต่างของบทบาทในระบบเศรษฐกิจสูงวัยของไทย

เพื่อให้การนำเสนอมีความชัดเจนและสามารถเปรียบเทียบได้อย่างเป็นระบบ ข้อมูลจากการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างนี้จึงถูกจัดแสดงในรูปแบบของตารางวิเคราะห์ (analytical table) ซึ่งนำเสนอภาพรวมของบทบาทและปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างรัดกุมแต่ครอบคลุม

กรอบวิเคราะห์แบบหลายมิตินี้ช่วยให้สามารถตีความระบบนิเวศของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเศรษฐกิจสูงวัยได้อย่างรอบด้าน โดยเน้นให้เห็นถึงลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ การเกื้อหนุน หรือการมีอิทธิพลต่อกันของแต่ละกลุ่ม ภายใต้บริบทของสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย

1.2.2 การวิจัยเชิงปริมาณ

1) รูปแบบการศึกษาและพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional Study) เพื่อสำรวจพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรสูงอายุในประเทศไทย การดำเนินงานวิจัยจัดขึ้นใน 3 จังหวัดซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้เกณฑ์ความหลากหลายด้านประชากรและความเชื่อมโยงเชิงบริบทกับประเด็นเศรษฐกิจสูงวัยเป็นหลัก

- กรุงเทพมหานคร ถูกเลือกให้เป็นตัวแทนของพื้นที่มหานครที่มีความเป็นเมืองสูง มีความหนาแน่นของประชากร โครงสร้างพื้นฐานที่ก้าวหน้า และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ซับซ้อน ซึ่งใช้เป็นต้นแบบในการทำความเข้าใจเศรษฐกิจสูงวัยในบริบทเมืองขนาดใหญ่
- จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ได้รับการเลือกเนื่องจากมีสถานะเป็นจุดหมายปลายทางยอดนิยมของผู้เกษียณและนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีทั้งผู้สูงอายุที่พำนักระยะยาวและระยะสั้นจำนวนมาก ทำให้เป็นกรณีศึกษาที่เหมาะสมในการสำรวจการสูงวัยในพื้นที่กึ่งเมืองที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- จังหวัดสิงห์บุรี ตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศ ได้รับการเลือกจากข้อมูลสถิติประชากรแห่งชาติ (2566) ซึ่งระบุว่าเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนประชากรสูงอายุมากที่สุดในภูมิภาค จึงเป็นพื้นที่สำคัญในการศึกษาการสูงวัยในบริบทชนบทและชุมชน ซึ่งยังคงวิถีชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่นแบบดั้งเดิม

การเลือกพื้นที่ทั้ง 3 จังหวัดนี้ ช่วยให้สามารถศึกษาภูมิทัศน์ของสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยได้อย่างครอบคลุม โดยสะท้อนบริบทเมือง กึ่งเมือง และชนบท อันช่วยเพิ่มความสามารถในการประยุกต์ใช้ผลการศึกษาในบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรของการศึกษานี้ประกอบด้วยบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงหรือได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจสูงวัย จำแนกเป็น 5 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ได้แก่ ผู้กำกับดูแล ผู้ผลิต ผู้ประกอบการสูงอายุ แรงงานสูงอายุ และผู้บริโภค โดยการจำแนกดังกล่าวครอบคลุมทั้งมิติของสถาบันและรายบุคคลในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

กลุ่มผู้บริโภค ซึ่งหมายถึงบุคคลอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใหญ่ที่สุด โดยครอบคลุมทั้งผู้ที่ได้รับและไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ รวมถึงกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้พิการ ผู้ป่วยเรื้อรัง หรือผู้ที่ขาดการสนับสนุนจากครอบครัว ในการสุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้ได้มีการจำแนกตามเพศและช่วงอายุ ได้แก่ กลุ่มสูงอายุวัยต้น (60–69 ปี) วัยกลาง (70–79 ปี) และวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป)

กลุ่มผู้กำกับดูแล คัดเลือกด้วยการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) โดยพิจารณาสัดส่วนตามพื้นที่และภาคส่วน กลุ่มนี้ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัดในพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำนโยบาย สวัสดิการสังคม บริการสุขภาพ และการพัฒนาชุมชน การเข้าร่วมการวิจัยเป็นไปโดยความสมัครใจและผ่านการยินยอมโดยได้รับข้อมูลครบถ้วน โดยตัวแทนหนึ่งคนจากแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ ผู้ประกอบการและหน่วยธุรกิจที่ให้บริการหรือสินค้าที่ตอบโจทย์ผู้สูงอายุ เช่น บ้านพักผู้สูงอายุ ร้านขายยา คลินิกนวดแผนไทย ร้านจำหน่ายอุปกรณ์ช่วยชีวิต เช่น รถเข็น เครื่องช่วยเดิน อุปกรณ์ดูแลบ้าน รวมถึงศูนย์ดูแลรายวันสำหรับผู้สูงอายุ สปาเพื่อสุขภาพ คลินิกฟื้นฟู และบริการขนส่งที่ปรับให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ กลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยผ่านการออกแบบบริการเพื่อสุขภาพและนวัตกรรมทางสังคม

กลุ่มผู้ประกอบการสูงอายุ หมายถึงผู้สูงอายุที่ประกอบธุรกิจส่วนตัวหรือกิจการภายในชุมชน เช่น ร้านอาหารแผงลอย ร้านของชำ ร้านซ่อมจักรยานยนต์ ร้านขายยาสมุนไพร บริการตัดเย็บเสื้อผ้า หรือกิจการแฮนด์เมดที่ทำในครัวเรือน กลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจชุมชน โดยมีแรงจูงใจจากการเกษียณ ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ หรือความต้องการมีบทบาทในสังคม

กลุ่มแรงงานสูงอายุ ได้แก่ผู้สูงอายุที่ยังคงมีงานทำในภาคธุรกิจท้องถิ่น โดยส่วนมากทำงานในภาคไม่เป็นทางการ เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร แม่บ้านโรงแรม งานเกษตร ปั๊มน้ำมัน บริการซ่อมบำรุง หรือเป็นผู้ช่วยในธุรกิจครอบครัว การมีส่วนร่วมของกลุ่มนี้มีความสำคัญต่อรายได้ครัวเรือนและเศรษฐกิจท้องถิ่นในสังคมสูงวัย

การศึกษาในครั้งนี้สำรวจกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 512 คน โดยเป็นกลุ่มผู้บริโภค 300 คน และกลุ่มอื่น ๆ รวม 212 คน การออกแบบการสุ่มแบบหลายกลุ่มเช่นนี้ช่วยให้สามารถเข้าใจทั้งมุมมองฝั่งอุปสงค์และอุปทานในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยได้อย่างครอบคลุม

3) เทคนิคการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ใช้เทคนิคการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ร่วมกับการสุ่มแบบโควตา (quota sampling) เพื่อให้แน่ใจว่ามีการรวบรวมมุมมองที่หลากหลายภายในเศรษฐกิจสูงวัยในพื้นที่ศึกษาแต่ละแห่ง โดยกลยุทธ์การสุ่มกลุ่มตัวอย่างถูกปรับให้เหมาะสมกับลักษณะของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สำหรับกลุ่มผู้บริโภค ใช้เทคนิคการสุ่มแบบแบ่งชั้น (stratified sampling) เพื่อสะท้อนถึงความหลากหลายทางประชากรศาสตร์ของผู้สูงอายุในแต่ละจังหวัด ผู้เข้าร่วมถูกคัดเลือกตามกลุ่มอายุ (ผู้สูงอายุวัยต้น: 60–69 ปี, ผู้สูงอายุวัยกลาง: 70–79 ปี, และผู้สูงอายุวัยปลาย: 80 ปีขึ้นไป) และเพศ เพื่อให้ตรงกับสัดส่วนของประชากรสูงอายุในพื้นที่แต่ละแห่ง เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกันได้และรักษาสมดุล กลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคถูกกำหนดให้มีจำนวนคงที่จังหวัดละ 100 คน รวมทั้งหมด 300 คน

สำหรับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ได้แก่ ผู้กำกับดูแล ผู้ผลิต ผู้ประกอบการสูงวัย และแรงงานสูงวัย ทีมวิจัยใช้การสุ่มแบบโควตา โดยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างล่วงหน้าสำหรับแต่ละกลุ่มตามความพร้อม ความเกี่ยวข้อง และสัดส่วนของกลุ่มนั้นในบริบทท้องถิ่น วิธีการนี้ช่วยให้แต่ละจังหวัดสามารถมีส่วนร่วมในแบบที่มีความหมายจากผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน สนับสนุน หรือมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจสูงวัย

การกระจายกลุ่มตัวอย่างสุดท้ายในแต่ละจังหวัดและกลุ่มแสดงไว้ในตารางที่ 1 ซึ่งสะท้อนแนวทางที่มีโครงสร้างและตอบสนองบริบท เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกแบบพหุภาคส่วนเกี่ยวกับความชราภาพและการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ

4) ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษานี้ถูกคำนวณโดยใช้สูตรของ Krejcie และ Morgan (1970) ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อประมาณค่าขนาดกลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่มีจำนวนจำกัด การคำนวณนี้ตั้งอยู่บนระดับความเชื่อมั่น 95% สัดส่วนประชากรที่ 0.5 และค่าคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ที่ 0.1 จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ปี 2567) ประชากรสูงอายุในจังหวัดที่เลือกมีดังนี้: เชียงใหม่ (451,761 คน), สิงห์บุรี (39,487 คน) และกรุงเทพมหานคร (1,456,740 คน) จากตัวเลขเหล่านี้ คำนวณได้ว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำที่ต้องการคือ 97 คนสำหรับเชียงใหม่ 96 คนสำหรับสิงห์บุรี และ 98 คนสำหรับกรุงเทพมหานคร เพื่อความง่ายในการดำเนินงานภาคสนามและความสม่ำเสมอ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามในกลุ่มผู้บริโภคในแต่ละจังหวัดจึงถูกปัดขึ้นเป็น 100 คน รวมทั้งหมด 300 คน

นอกจากกลุ่มผู้บริโภคแล้ว การศึกษานี้ยังรวมถึงผู้ตอบแบบสอบถามจากอีก 4 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้กำกับดูแล ผู้ผลิต ผู้ประกอบการสูงวัย และแรงงานสูงวัย ซึ่งถูกคัดเลือกโดยใช้การสุ่มแบบโควตา ทีมวิจัยได้กำหนดสัดส่วนของแต่ละกลุ่มให้สะท้อนถึงความสำคัญและการมีอยู่ของกลุ่มนั้นในบริบทของเศรษฐกิจสูงวัยในแต่ละจังหวัด กลุ่มตัวอย่างสุดท้ายรวมทั้งหมด 512 คน ซึ่งประกอบด้วยบทบาทและมุมมองที่หลากหลายซึ่งมีความสำคัญต่อความเข้าใจในธรรมชาติที่มีมิติเชิงซ้อนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในประเทศไทย

ตารางที่ 1 การกระจายกลุ่มตัวอย่างตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจังหวัด

กลุ่มตัวอย่าง	เชียงใหม่	กรุงเทพมหานคร	สิงห์บุรี	รวม
หน่วยงานกำกับดูแล	26	19	23	**68**
ผู้ผลิต				
- ผู้ผลิตสินค้า/บริการ	21	32	27	**80**
- ผู้ประกอบการสูงวัย	10	11	11	**32**
- แรงงานสูงวัย	10	12	10	**32**
ผู้บริโภค	100	100	100	**300**
รวม	**167**	**174**	**171**	**512**

5) เครื่องมือวิจัยและการเก็บข้อมูล

เพื่อสะท้อนประสบการณ์และบทบาทที่หลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเศรษฐกิจสูงวัย การศึกษานี้ได้ออกแบบแบบสอบถามเชิงโครงสร้างจำนวน 5 ชุด ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หน่วยงานกำกับดูแล ผู้ผลิต ผู้ประกอบการสูงวัย แรงงานสูงวัย และผู้บริโภคสูงวัย การพัฒนาเครื่องมือวิจัยอ้างอิงจากการทบทวนวรรณกรรม การปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และการทดสอบเครื่องมือเบื้องต้น เพื่อให้มั่นใจถึงความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมทางวัฒนธรรม และความชัดเจน

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ส่วนหลัก ได้แก่

1. ข้อมูลพื้นฐานและประชากรศาสตร์
2. สถานะสุขภาพ
3. ความต้องการและการเข้าถึงสินค้า/บริการ
4. อำนาจในการซื้อสินค้าและบริการ
5. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภค

แต่ละแบบสอบถามถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเช่น แบบสอบถามสำหรับกลุ่มสถาบัน (หน่วยงานกำกับดูแลและผู้ผลิต) มุ่งเน้นบทบาทเชิงนโยบายและการให้บริการ ขณะที่แบบสอบถามสำหรับบุคคล (ผู้ประกอบการสูงวัย แรงงานสูงวัย และผู้บริโภค) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ ความต้องการในชีวิตประจำวัน สภาพสุขภาพ และความพึงพอใจในสินค้าและบริการ

การเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการใน 3 จังหวัด โดยทีมวิจัยกลางร่วมกับเครือข่ายท้องถิ่น สำหรับหน่วยงานกำกับดูแลและผู้ผลิต ทีมวิจัยได้ติดต่อประสานงานโดยตรงกับหน่วยงานและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ผู้ตอบ

แบบสอบถามสามารถเลือกตอบแบบฟอร์มกระดาษหรือแบบฟอร์มออนไลน์ผ่าน Google Forms ได้ตามความสะดวก

ในส่วนของผู้บริโภค ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างหลัก การเก็บข้อมูลอาศัยการเข้าถึงในระดับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น เช่น นายกเทศมนตรี ประธานชมรมผู้สูงอายุ หัวหน้าโรงเรียนผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และองค์กรภาคประชาสังคม การปฏิบัติงานภาคสนามได้รับความช่วยเหลือจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแจกและรวบรวมแบบสอบถาม โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท

ทีมเก็บข้อมูลทุกคนได้รับการอบรมจากคณะวิจัยเพื่อให้เข้าใจวิธีการเก็บข้อมูล การขอความยินยอม และจรรยาบรรณในการวิจัยอย่างถูกต้อง ซึ่งช่วยให้การเก็บข้อมูลมีคุณภาพและเชื่อถือได้

6) การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณทั้งหมดได้รับการบันทึกและจัดระเบียบในโปรแกรม Microsoft Excel โดยมีการตรวจสอบความครบถ้วน ความถูกต้อง และความสอดคล้องของข้อมูลเบื้องต้น ใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อสรุปลักษณะประชากร สถานะสุขภาพ แหล่งรายได้ สภาพความเป็นอยู่ และอาชีพปัจจุบัน/อดีต

การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่ม เช่น เพศ รายได้ สุขภาพ และจังหวัด ใช้สถิติวิเคราะห์ ได้แก่ การทดสอบไคสแควร์ (Chi-square) สำหรับข้อมูลเชิงกลุ่ม และการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) สำหรับเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย โดยใช้ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $p \leq 0.05$

เพื่อสำรวจความต้องการแฝงของผู้สูงอายุ ได้ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principal Component Analysis - PCA) ร่วมกับการหมุนแกนแบบ Varimax ในรายการคำถาม 54 ข้อ ค่า KMO และ Bartlett's Test ถูกใช้เพื่อประเมินความเหมาะสมของข้อมูลในการวิเคราะห์ปัจจัย โดยพิจารณาเฉพาะองค์ประกอบที่มีค่า eigenvalue > 1.0 และโหลดปัจจัย ≥ 0.60

ผลลัพธ์จาก PCA ระบุความต้องการหลัก 5 ด้าน ได้แก่

1. การดูแลระยะยาวและบริการสุขภาพ
2. ความมั่นคงทางการเงิน
3. การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟู
4. สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ
5. การพักผ่อนและการมีส่วนร่วมทางสังคม

7) การนำเสนอข้อมูล

ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ถูกนำเสนอผ่านตาราง แผนภูมิ และบทสรุปเชิงพรรณนา เพื่อเสริมสร้างความชัดเจนและการตีความเชิงเปรียบเทียบ ตารางแจกแจงความถี่และการไขว้ตาราง (cross-tabulations) แสดง

ผลสรุปของตัวแปรสำคัญในแต่ละจังหวัด ขณะที่แผนภูมิแท่ง แผนภูมิวงกลม และกราฟเส้น ใช้แสดงความแตกต่างด้านข้อมูลประชากรศาสตร์ ภาวะสุขภาพ แหล่งรายได้ และการเข้าถึงบริการ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principal Component Analysis: PCA) ถูกนำเสนอผ่านแผนภูมิ scree plot และตารางค่าน้ำหนักขององค์ประกอบ (component loading tables) โดยความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการและความต้องการของผู้สูงอายุ ถูกเน้นย้ำผ่านกราฟแบบกลุ่ม (clustered graphs) จำแนกตามเพศ สถานะทางเศรษฐกิจ และสภาพสุขภาพ

การนำเสนอทั้งหมดดำเนินการโดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel และถูกรวมเข้ากับการตีความเชิงบรรยาย เพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทอย่างครอบคลุม

1.2.3 การวิจัยเชิงคุณภาพ

1) รูปแบบการศึกษาและพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา เพื่อเข้าถึงความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตและเรื่องราวส่วนบุคคลของผู้สูงอายุและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย การวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการใน 3 จังหวัดเดียวกันกับการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และสิงห์บุรี เพื่อให้เกิดความสอดคล้องด้านระเบียบวิธีวิจัย และเสริมความเข้าใจตามบริบทของข้อมูลเชิงปริมาณ การเลือกใช้แนวทางปรากฏการณ์วิทยาเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถสำรวจรับรู้ของผู้ให้ข้อมูล ความรู้สึก และการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงบริการ การมีส่วนร่วมในสังคม และประสบการณ์การสูงวัย โดยหัวข้อสำคัญที่ระบุจากการวิจัยเชิงปริมาณได้ถูกนำมาใช้กำหนดโครงสร้างและแนวทางของการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ ซึ่งสนับสนุนแนวทางการวิจัยแบบผสมผสาน ที่ให้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นนอกเหนือจากแนวโน้มเชิงสถิติ

2) กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้ประกอบด้วย 5 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย ได้แก่ หน่วยงานกำกับดูแล ผู้ผลิต ผู้ประกอบการสูงวัย แรงงานสูงวัย และผู้บริโภค ซึ่งแสดงถึงบทบาทที่หลากหลายภายในระบบนิเวศของการสูงวัย ไม่ว่าจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย ผู้ให้บริการ ผู้มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ หรือผู้ใช้ปลายทางของสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของประชากรกลุ่มนี้เปิดโอกาสให้สามารถรับฟังมุมมองจากหลากหลายระดับ ตั้งแต่กรอบเชิงสถาบันไปจนถึงประสบการณ์จริงในระดับชุมชน

3) เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยผู้เข้าร่วมได้รับการแนะนำจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งมีความเข้าใจลึกซึ้งต่อชุมชนในพื้นที่และสามารถระบุผู้สูงอายุหรือผู้เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์หลากหลายได้อย่างแม่นยำ การสัมภาษณ์บางส่วนดำเนินการคู่ขนานกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ขณะที่บางส่วนจัดขึ้นภายหลัง เพื่อสำรวจ

รูปแบบที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์เบื้องต้นของข้อมูลเชิงปริมาณ วิธีการนี้ช่วยเสริมความลึกของข้อมูลเชิงคุณภาพและความสอดคล้องตามบริบท

4) ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

กรอบการสุ่มใช้การกำหนดโควตาเพื่อให้มีการเป็นตัวแทนอย่างเหมาะสมทั้งในเชิงกลุ่มและภูมิศาสตร์ โดยในการศึกษานี้ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวนทั้งสิ้น 66 ราย แบ่งอย่างเท่าเทียมกันระหว่างกรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และสิงห์บุรี จังหวัดละ 22 คน และแต่ละจังหวัดมีผู้แทนจากทั้ง 5 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจำนวนที่เท่ากัน เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบข้ามกรณี และวิเคราะห์พลวัตเฉพาะพื้นที่รวมถึงแนวโน้มระดับประเทศได้อย่างสมดุล

ตารางที่ 2 การกระจายของผู้ให้ข้อมูลหลักตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจังหวัด

กลุ่มตัวอย่าง	เชียงใหม่	กรุงเทพมหานคร	สิงห์บุรี	รวม
หน่วยงานกำกับดูแล	2	2	2	**6**
ผู้ผลิต				
- ผู้ผลิตสินค้า/บริการ	4	4	4	**12**
- ผู้ประกอบการสูงวัย	4	4	4	**12**
- แรงงานสูงวัย	4	4	4	**12**
ผู้บริโภค	8	8	8	**24**
รวม	**22**	**22**	**22**	**66**

5) เครื่องมือวิจัยและการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviews) โดยมีกระบวนการพูดคุยที่ยืดหยุ่นเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมแสดงออกอย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา และละเอียด เครื่องมือสัมภาษณ์ประกอบด้วยหัวข้อคำถามตามมิติหลักที่ได้จากผลการวิจัยเชิงปริมาณ เช่น การเข้าถึงบริการ พฤติกรรมทางการเงิน ความต้องการด้านไลฟ์สไตล์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน คำถามปลายเปิดช่วยให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถสะท้อนประสบการณ์ส่วนตัว อธิบายปัญหา กลไกรับมือ และมุมมองต่อระบบสนับสนุนและการตอบสนองของนโยบาย

การสัมภาษณ์ดำเนินการแบบพบหน้ากันในพื้นที่ที่เป็นส่วนตัวและสะดวกสบาย พร้อมการขอความยินยอมก่อนบันทึกเสียง และถอดความอย่างครบถ้วนสำหรับการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ รวมถึงมีการจดบันทึกภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลท่าทางและบริบทแวดล้อมซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตีความ

6) การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงประเด็น (thematic analysis) ในการวิเคราะห์บทสัมภาษณ์ที่ถอดเสียง โดยมีการจัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญจากวลีหรือแนวคิดที่เกิดซ้ำ และระบุรูปแบบร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและพื้นที่ศึกษา การวิเคราะห์เนื้อหาใช้เพื่ออธิบายความถี่และบริบทของประเด็นเฉพาะ ขณะที่การวิเคราะห์เชิงประเด็นช่วยเผยให้เห็นโครงสร้างและความหมายภายในเรื่องเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ วิธีการแบบ 2 แนวนี้ช่วยให้สามารถอธิบายได้ทั้งในระดับผิวเผินและเชิงลึก

7) การนำเสนอข้อมูล

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกถูกนำเสนอในรูปแบบการบรรยายที่จัดโครงสร้างตามหัวข้อที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีการใช้ข้อความอ้างตรงจากผู้ให้ข้อมูลเพื่อเน้นประเด็นสำคัญ นำเสนอมุมมองที่แท้จริง และให้ภาพรวมของประสบการณ์ที่ซับซ้อน ทั้งหมดนี้ได้รับการเสริมด้วยบทวิเคราะห์เชิงตีความที่เชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตกับกรอบนโยบาย เศรษฐกิจ และสังคมที่เกี่ยวข้องกับการสูงวัยในประเทศไทย การนำเสนอในลักษณะนี้ช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสอดคล้องของผลการวิจัย โดยนำเสนอข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับเศรษฐกิจสูงวัยจากผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง

1.2.4 การอภิปรายและเสวนาในชุมชน

1) รูปแบบการศึกษา

องค์ประกอบนี้ของการวิจัยใช้รูปแบบการอภิปรายกลุ่มแบบมีส่วนร่วม (participatory group discussion) โดยมุ่งเน้นการส่งคืนข้อมูลสู่ชุมชนและการสนทนาเชิงความร่วมมือ จุดมุ่งหมายคือเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น และร่วมกันพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยอย่างยั่งยืน การออกแบบการอภิปรายกลุ่มเน้นความครอบคลุม ความเคารพซึ่งกันและกัน และการเปิดโอกาสให้เกิดการสนทนาอย่างเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญกับการสะท้อนคิดจากชุมชนและการร่วมกันสร้างแนวทางแก้ไข

2) ประชากรเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายสำหรับการอภิปรายกลุ่มประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ได้แก่ หน่วยงานกำกับดูแล ผู้ผลิต และผู้บริโภค โดยมีผู้เข้าร่วมการอภิปรายทั้งสิ้น 99 คน จากทั้ง 3 จังหวัด รายละเอียดการกระจายตัวอย่างแสดงใน ตารางที่ 3

3) เทคนิคการเชิญเข้าร่วม

ใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจในการเชิญผู้เข้าร่วม โดยทีมวิจัยออกหนังสือเชิญอย่างเป็นทางการและจัดส่งผ่านหน่วยงานราชการในท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ชมรมผู้สูงอายุ และผู้นำท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความถูกต้องในการจัดตารางเวลา จำนวนผู้เข้าร่วม และความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัยยังได้ติดต่อยืนยันผ่านทางโทรศัพท์กับผู้ประสานงานและหน่วยงานในพื้นที่เพื่อยืนยันการเข้าร่วมและรับรองว่าทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมครบถ้วนในแต่ละจังหวัด

4) สื่อและกระบวนการ

การเสวนาในชุมชนใช้กรอบการอภิปรายแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากผลการศึกษาเบื้องต้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ กรอบการสนทนานี้ถูกออกแบบให้มีความยืดหยุ่น เพื่อให้สามารถส่งเสริมการสนทนาอย่างมีความหมายในขณะที่ยังคงยึดประเด็นหลักของการวิจัย

แต่ละเวทีเริ่มต้นด้วยการนำเสนอผลการวิจัยที่ได้จากการสำรวจครัวเรือนและการสัมภาษณ์เชิงลึกในแต่ละจังหวัด โดยนำเสนอผ่านสไลด์ PowerPoint และการอธิบายเนื้อหาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมจากหลากหลายภูมิหลังสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ นอกจากนี้ยังใช้สื่อภาพและตัวอย่างในท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลเชิงสถิติกับประสบการณ์จริง ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม

หลังจากการนำเสนอ ผู้เข้าร่วมจะถูกแบ่งออกตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ หน่วยงานกำกับดูแล ผู้ผลิต และผู้บริโภค เพื่อเข้าสู่กระบวนการอภิปรายกลุ่มย่อย โดยเน้นประเด็นหลัก 3 ประการ ได้แก่

(1) การตรวจสอบความถูกต้องและความเกี่ยวข้องของผลการวิจัย

(2) การระบุปัญหาและทรัพยากรในชุมชน

(3) การแบ่งปันประสบการณ์ส่วนตัวหรือข้อคิดเห็นเชิงสถาบันที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสูงวัยผู้ดำเนินการสนทนาใช้คำถามปลายเปิดและคำถามเชิงประเด็นเพื่อกระตุ้นการสะท้อนคิดและส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกคนในห้อง

ในช่วงสุดท้ายของแต่ละเวที กลุ่มผู้เข้าร่วมจะร่วมกันพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติและนำเสนอแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมที่รองรับการสูงวัย ผู้ดำเนินการอภิปรายได้รวบรวมข้อเสนอเหล่านี้และสรุปเป็นประเด็นสำคัญ เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์และกระบวนกำหนดนโยบายในระยะต่อไป

เพื่อให้เข้าใจบริบทของการอภิปรายอย่างครบถ้วน การสนทนาทั้งหมดได้รับการบันทึกเสียงโดยได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วม และทีมวิจัยได้จดบันทึกภาคสนามอย่างละเอียด รวมถึงการสังเกตบริบท คำพูดที่ไม่ได้กล่าว และปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยเสริมการวิเคราะห์เชิงลึกของข้อมูลจากชุมชน

ตารางที่ 3 สรุปการจัดเวทีเสวนาในชุมชนตามจังหวัด

จังหวัด	สถานที่จัดกิจกรรม	จำนวนผู้เข้าร่วม	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักที่เข้าร่วม
เชียงใหม่	สำนักงานเทศบาลตำบลสันป่าตอง	40	หน่วยงานราชการท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ดูแลไม่เป็นทางการ NGOs เครือข่ายภาคประชาสังคม อสม. ผู้สูงอายุ และแรงงานสูงวัย
กรุงเทพมหานคร	วัดไชยทิต เขตบางกอกน้อย	38	
สิงห์บุรี	องค์การบริหารส่วนตำบลสระแจง อำเภอบางระจัน	21	

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากเวทีอภิปรายในชุมชนได้รับการวิเคราะห์โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (qualitative content analysis) โดยเน้นการระบุประเด็นหลักที่เกิดซ้ำในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจังหวัดต่าง ๆ พร้อมทั้งพิจารณาความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงกันในบริบท เช่น การเข้าถึงบริการ การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ และการยอมรับในสังคม ความสนใจพิเศษถูกมอบให้กับข้อเสนอแนะที่เกิดขึ้นจากชุมชนเอง ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีพื้นฐานจากบริบทท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

การถอดเสียงจากการบันทึกเสียงและบันทึกภาคสนามถูกเข้ารหัสและจัดหมวดหมู่เป็นประเด็นต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบรูปแบบของปัญหา แนวปฏิบัติใหม่ และข้อเสนอที่มีคุณค่า กระบวนการวิเคราะห์นี้นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับความท้าทายและโอกาสในระดับพื้นที่ซึ่งเป็นรากฐานของข้อเสนอเชิงนโยบายที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ของชุมชนอย่างแท้จริง

6) การนำเสนอข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากเวทีเสวนาถูกนำเสนอในรูปแบบบรรยาย โดยเน้นประเด็นสำคัญของแต่ละกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละจังหวัด มีการใช้ข้อความอ้างตรงจากผู้เข้าร่วมเพื่อแสดงประสบการณ์จริงและสนับสนุนประเด็นสำคัญ พร้อมทั้งใช้ตารางสรุปและสื่อภาพเพื่อเน้นรูปแบบและความแตกต่างอย่างชัดเจน วิธีการนำเสนอในลักษณะนี้ช่วยให้ข้อมูลสามารถเข้าถึงได้ง่าย มีรากฐานจากบริบทจริง และมีคุณค่าเชิงนโยบายอย่างแท้จริง

บทที่ 2
การระบุตัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

2.1 การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายของประเทศไทยเพื่อสนับสนุนผู้สูงอายุด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ประเทศไทยได้แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นทางการเมืองเชิงยุทธศาสตร์และมองการณ์ไกลในการรองรับประชากรสูงวัยของประเทศ ควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้นในเศรษฐกิจสูงวัย นับตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1980 รัฐบาลไทยได้เตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเชิงประชากรอย่างจริงจัง โดยได้พัฒนากรอบนโยบายแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงนโยบายผู้สูงอายุกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แกนกลางของแนวทางนี้คือการผสมผสานระหว่างยุทธศาสตร์ระยะยาวในระดับชาติและแผนปฏิบัติการเฉพาะกลุ่มอายุ เพื่อประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ที่ดี และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมที่เน้นกลุ่มอายุสูงวัยโดยเฉพาะ

หนึ่งในหมุดหมายสำคัญของการขับเคลื่อนเชิงนโยบายของไทยคือ “แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545–2564)” ซึ่งได้กำหนดทิศทางหลักของนโยบายผู้สูงอายุระดับชาติตลอด 2 ทศวรรษที่ผ่านมา (กรมกิจการผู้สูงอายุ, ม.ป.ป.) แผนดังกล่าวได้กำหนดวิสัยทัศน์เชิงองค์รวมในการส่งเสริมสุขภาวะ ความเป็นอิสระทางการเงิน และการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของผู้สูงอายุในสังคม โดยระบุมาตรการเพื่อรับประกันความมั่นคงด้านรายได้ผ่านระบบบำนาญและเบี้ยยังชีพภาครัฐ รวมถึงการออกมาตรการจูงใจทางภาษีเพื่อส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ เช่น การพิจารณาขยายอายุเกษียณของข้าราชการ นอกจากนี้ยังเน้นความสำคัญของสุขภาพและการดูแลระยะยาว ซึ่งนำไปสู่การลงทุนในระบบบริการสุขภาพแบบชุมชน การป้องกันโรค และการบริหารจัดการโรคเรื้อรัง โดยเน้นทั้งรูปแบบการดูแลเชิงสถาบันและแบบที่บ้าน เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ พร้อมทั้งรักษาความสามารถในการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุเพื่อให้ยังสามารถมีบทบาทต่อสังคมได้อย่างต่อเนื่อง ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม แผนฉบับนี้ยังส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ การเรียนรู้ระหว่างวัย และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ

จากรากฐานดังกล่าว ประเทศไทยได้ออก “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580)” ซึ่งเป็นแผนพัฒนาประเทศแบบบูรณาการที่ระบุถึงการสูงวัยของประชากรว่าเป็นทั้งความท้าทายและโอกาสทางนโยบายอย่างชัดเจน (สำนักยุทธศาสตร์และแผน, 2560) แผนนี้ได้บรรจุ “เศรษฐกิจสูงวัย” ไว้เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญของการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมการลงทุนในภาคส่วนต่าง ๆ เช่น การแพทย์ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่อยู่อาศัย นวัตกรรมดิจิทัล และบริการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจ รัฐบาลได้ออกมาตรการสนับสนุนด้านการเงิน เช่น การลดภาษี เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และรูปแบบความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน แผนนี้ยังให้ความสำคัญกับนวัตกรรมทางการแพทย์ เช่น การแพทย์ทางไกล (Telemedicine) ระบบติดตามสุขภาพจากระยะไกล และการผลิตอุปกรณ์การแพทย์ราคาย่อมเยาเพื่อเพิ่มการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยความพยายามเหล่านี้สอดคล้องกับเป้าหมายของประเทศไทยในการเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ของภูมิภาค ดึงดูดทั้งผู้เกษียณอายุในประเทศและชาวต่างชาติ

นอกเหนือจากมาตรการด้านเศรษฐกิจและสาธารณสุขแล้ว ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปียังให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในฐานะช่องทางสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ โดย

ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพัฒนาทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การบริหารการเงิน และการเป็นผู้ประกอบการ สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้รับการสนับสนุนให้ออกแบบหลักสูตรเฉพาะสำหรับผู้เกษียณอายุ เพื่อส่งเสริมศักยภาพของบุคคลและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนควบคู่กัน นอกจากนี้ด้านโครงสร้างพื้นฐานและการวางผังเมืองก็มีบทบาทสำคัญ โดยมีการส่งเสริมการออกแบบเมืองและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ เช่น การจัดสรรพื้นที่สาธารณะ ระบบขนส่งมวลชน และที่อยู่อาศัยที่ตอบโจทย์ความปลอดภัยและการเคลื่อนไหวของผู้สูงอายุ

อีกองค์ประกอบสำคัญของยุทธศาสตร์ระดับชาติคือ การเสริมสร้างระบบคุ้มครองทางสังคม โดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุในภาคเศรษฐกิจนอกระบบที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบบำนาญจากนายจ้างได้ ยุทธศาสตร์ฯ ได้ส่งเสริมการขยายกองทุนออมทรัพย์ระดับชุมชน บริการไมโครไฟแนนซ์ และการสมัครสมทบเข้าระบบประกันสังคมโดยสมัครใจ เพื่อลดภาวะพึ่งพาและเพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีการตระหนักถึงบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาอย่างยั่งยืนมากขึ้น จนนำไปสู่โครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการบริหารท้องถิ่น

ทั้งแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ร่วมกันสร้างสถาปัตยกรรมเชิงนโยบายที่เป็นองค์รวมและปรับตัวได้ ซึ่งตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทย ความเชื่อมโยงต่อเนื่องระหว่างทั้ง 2 แผนนี้ช่วยให้การสูงวัยไม่ถูกจำกัดเพียงประเด็นสวัสดิการ แต่ถูกยกระดับเป็นวาระแห่งการพัฒนาทุกมิติ การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การแพทย์ทางไกลและบริการการเงินดิจิทัล ยังช่วยเสริมความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยในเศรษฐกิจสูงวัยระดับโลก นอกจากนี้นโยบายดังกล่าวยังช่วยสร้างภาพลักษณ์ของประเทศไทยในฐานะจุดหมายปลายทางของผู้เกษียณทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอาเซียน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความก้าวหน้าในระดับนโยบาย แต่จากการประเมินแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (ระยะที่ 4: พ.ศ. 2560–2568) ล่าสุด พบว่ายังมีช่องว่างในการดำเนินการ โดยจากดัชนีตัวชี้วัดทั้งหมด 57 ตัว บรรลุผลลัพธ์ตามเป้าหมายเพียง 24 ตัว (คิดเป็น 42.11%) ข้อบกพร่องนี้ได้จุดประกายให้เกิดข้อเสนอแนะสำคัญหลายประการ ได้แก่ การเสริมสร้างกลไกความมั่นคงทางการเงินผ่านแรงจูงใจในการออมที่ครอบคลุมมากขึ้น การดึงภาครัฐท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมการออมในระดับครัวเรือน และการเพิ่มความตระหนักรู้ของประชาชนเกี่ยวกับวิชาผู้สูงอายุและประโยชน์ของการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

การประเมินยังเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการวางแผนชุมชนอย่างครอบคลุม โดยต้องมีการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอให้พัฒนาทักษะเฉพาะทาง เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อประกอบธุรกิจออนไลน์ เพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างงานที่เหมาะสมกับวัย รวมถึงข้อเสนอให้จัดตั้งระบบการดูแลสุขภาพและสังคมแบบบูรณาการ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความพิการ และมีการเสนอแนวคิดการจัดทำระบบประกันการดูแลระยะยาวเพื่อขยายความคุ้มครอง ตลอดจนการพัฒนาฐานข้อมูลระดับชาติแบบรวมศูนย์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือวางแผนเชิงนโยบายอย่างมีหลักฐาน พร้อมทั้งสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการผลิตเนื้อหาสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงได้

โดยรวมแล้ว ความมุ่งมั่นของประเทศไทยต่อประเด็นการสูงวัยสะท้อนอยู่ทั้งในกรอบนโยบายที่เข้มแข็ง และกลไกการบริหารที่ยืดหยุ่นต่อแนวโน้มใหม่ๆ ประเทศไทยกำลังเดินหน้าไปสู่การเป็นสังคมที่เอื้อต่อทุกช่วงวัย

ผ่านการบูรณาการนโยบายด้านสุขภาพ การศึกษา การคุ้มครองทางสังคม และเศรษฐกิจ ความพยายามอย่างครอบคลุมนี้กำลังส่งเสริมให้ประเทศไทยก้าวขึ้นเป็นผู้นำในเศรษฐกิจสูงวัยระดับภูมิภาคอาเซียน และเป็นต้นแบบให้แก่ประเทศอื่นที่กำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงทางประชากรเช่นเดียวกัน การเน้นบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะ “ผู้มีส่วนร่วม” แทนการเป็นเพียง “ผู้รับสวัสดิการ” ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของนโยบายสูงวัย ซึ่งผสานเป้าหมายด้านสังคมเข้ากับนวัตกรรมทางเศรษฐกิจอย่างลงตัว

2.2 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรอย่างลึกซึ้ง ขณะที่ประเทศกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดทั้งความท้าทายที่ซับซ้อนและโอกาสใหม่ โดยเฉพาะในด้านนโยบายเศรษฐกิจ ระบบคุ้มครองทางสังคม การแพทย์และสาธารณสุข และพลวัตของตลาดแรงงาน เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มนี้ รัฐบาลไทยได้นำแนวคิด "เศรษฐกิจสูงวัย" มาใช้เพื่อรับมือกับผลกระทบของการเข้าสู่สังคมสูงวัย ขณะเดียวกันก็ใช้ประโยชน์จากศักยภาพของผู้สูงอายุในฐานะผู้มีบทบาทต่อสังคม

หัวใจสำคัญของการพัฒนาและการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจสูงวัยคือการมีกรอบโครงสร้างเชิงสถาบันที่แข็งแกร่ง ซึ่งประกอบด้วย “หน่วยงานกำกับดูแล” (regulators) และ “หน่วยงานสนับสนุน” (enablers) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านี้ทำงานอย่างบูรณาการและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ในการกำหนดนโยบาย วางทิศทางยุทธศาสตร์ แปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ และสร้างผลกระทบเชิงประจักษ์ในระดับประชาชน ส่วนนี้จะอธิบายบทบาทและหน้าที่ของ 2 กลุ่มหลักนี้ โดยอ้างอิงจากการจัดจำแนกตามกรอบนโยบายระดับชาติของประเทศไทย ซึ่งสังเคราะห์จากตารางที่ 1–9 ในเอกสารนโยบายระดับชาติ

2.2.1 หน่วยงานกำกับดูแลและสถาบันที่มีบทบาท 2 ด้าน

หน่วยงานกำกับดูแล (Regulators) เป็นแกนหลักของการวางแผนยุทธศาสตร์และการบริหารจัดการในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย โดยมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายระดับชาติ ออกแบบกรอบกฎหมายและข้อบังคับ กำกับดูแลการบูรณาการระหว่างภาคส่วน และวางมาตรฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาอย่างครอบคลุมทุกช่วงวัย

สิ่งที่โดดเด่นในรูปแบบของประเทศไทยคือ บทบาท 2 ด้าน (dual-function) ที่สถาบันกำกับดูแลหลายแห่งปฏิบัติ กล่าวคือ ในขณะที่พวกเขาทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์ในระดับชาติ ก็ยังมีบทบาทเป็นหน่วยสนับสนุนในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะผ่านสำนักงานสาขาในระดับจังหวัด หรือหน่วยงานภาคีในพื้นที่

ตัวอย่างเช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ ภายใต้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ไม่เพียงแค่กำหนดนโยบายภาพรวมด้านสวัสดิการผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังดำเนินการสนับสนุนการปฏิบัติผ่านการประสานงานกับองค์กรชุมชน ในทำนองเดียวกัน กรมการจัดหางานมีหน้าที่พัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็ให้บริการฝึกอาชีพและจับคู่แรงงานผ่านสำนักงานจัดหางานระดับจังหวัด

กระทรวงการคลังและหน่วยงานในกำกับดูแล เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง รับผิดชอบการจัดการเครื่องมือทางการเงินและระบบการออมเพื่อวัยเกษียณ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจนอก

ระบบ ขณะเดียวกัน สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ก็ได้พัฒนามาตรการจูงใจเพื่อส่งเสริมการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุในภาคเอกชน

ที่สำคัญ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั้งในระดับจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ถูกฝังอยู่ในโครงสร้างนโยบายในฐานะผู้ดำเนินการและผู้กำกับดูแลระดับย่อย พวกเขามีอำนาจตามกฎหมายในการออกข้อบัญญัติท้องถิ่น จัดสรรงบประมาณ และออกแบบมาตรการที่สอดคล้องกับเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของชาติ โดยเฉพาะในประเด็นด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน การกระจายอำนาจในลักษณะนี้เป็นตัวอย่างของหลักการ “การกระจายนโยบายสู่ท้องถิ่น” (policy localization) ซึ่งเพิ่มความยืดหยุ่นและความสอดคล้องกับบริบทปัญหาเฉพาะของแต่ละพื้นที่

นอกจากนี้ สถาบันอย่างธนาคารแห่งประเทศไทยและสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพก็มีบทบาทในการกำกับระบบการเงินและมาตรฐานแรงงานตามลำดับ ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการพัฒนาเครื่องมือทางเศรษฐกิจและระบบรับรองคุณวุฒิที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ บทบาท 2 ด้านนี้สะท้อนความยืดหยุ่นของโครงสร้างสถาบันในระบบการบริหารราชการไทย ซึ่งช่วยให้หน่วยงานระดับชาติจำนวนมากสามารถทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้นำเชิงยุทธศาสตร์และเป็นหน่วยสนับสนุนการดำเนินงานเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 4 บทบาทของหน่วยงานกำกับดูแลและหน่วยงานสนับสนุนในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	ยกระดับคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ	ดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางการเงิน การเข้าถึงบริการสุขภาพ และการมีส่วนร่วมทางสังคม เช่น โครงการเงินอุดหนุน การฝึกอบรมผู้ประกอบการ การพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานและเงื่อนไขการทำงานที่เป็นธรรมสำหรับผู้สูงอายุ	จัดบริการจับคู่แรงงานและฝึกอบรมวิชาชีพ มอบสิทธิประโยชน์ทางภาษีให้กับนายจ้าง ส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	กระทรวงอุตสาหกรรม (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม)	พัฒนามาตรฐานอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และส่งเสริมภาคเศรษฐกิจสูงวัย	สร้างแรงจูงใจในอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าและบริการสำหรับผู้สูงอายุ เช่น อุปกรณ์ทางการแพทย์และผลิตภัณฑ์สุขภาพ ร่วมมือกับสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรม
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย บริการด้านสุขภาพ	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ระดับจังหวัด เทศบาล อบต.)	ดูแลสวัสดิการและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในระดับชุมชน	สนับสนุนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โครงสร้างพื้นฐาน และการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เช่น ตลาด กลุ่มออมทรัพย์ สุขภาพ และการฝึกอาชีพ รวมถึงการออกนโยบายท้องถิ่นเฉพาะพื้นที่
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	กระทรวงการคลัง (กรมสรรพากร กองทุนการออมแห่งชาติ)	บริหารนโยบายการเงินและโครงการออมเงินเพื่อความมั่นคงของรายได้ผู้สูงอายุ	ดูแลกองทุนการออมแห่งชาติ โครงการเงินบำนาญ และการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีเพื่อส่งเสริมการออมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในภาคแรงงานนอกระบบ
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	กระทรวงมหาดไทย (กรมโยธาธิการและผังเมือง)	พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ	ดำเนินโครงการพัฒนาเมืองและสิ่งแวดล้อมที่เข้าถึงได้ง่ายสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ระบบขนส่ง ที่อยู่อาศัย และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การพัฒนานโยบาย การมีส่วนร่วมทางสังคม	กระทรวงการต่างประเทศ	สนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศด้านผู้สูงอายุและเศรษฐกิจสูงวัย	ร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวระยะยาว สุขภาพ และบริการสวัสดิการสำหรับผู้เกษียณอายุชาวต่างชาติ
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย	ส่งเสริมผู้ประกอบการชุมชนผ่านโครงการ OTOP และเศรษฐกิจฐานราก	ส่งเสริมการผลิตและการตลาดของสินค้าท้องถิ่นโดยกลุ่มผู้สูงอายุ จัดอบรม ให้คะแนนคุณภาพสินค้า (1–5 ดาว) และจัดนิทรรศการระดับชาติ เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์	พัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสร้างสรรค์และ OTOP	ออกแบบนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ OTOP สนับสนุนนวัตกรรม มาตรฐานสินค้า และการวิเคราะห์แนวโน้มตลาด
บริการด้านสุขภาพ	สำนักส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข	ให้บริการส่งเสริมสุขภาพและการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ	ให้บริการด้านส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ เน้นการดูแลเชิงป้องกันและการจัดการโรคเรื้อรังเพื่อสนับสนุนการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	สถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ (องค์การมหาชน)	รับรองคุณวุฒิและทักษะเพื่อส่งเสริมการจ้างงานและความมั่นคงทางรายได้ของผู้สูงอายุ	พัฒนากรอบคุณวุฒิและการรับรองทักษะของผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือต่ออายุการทำงาน
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา)	จัดการศึกษาและฝึกอาชีพเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ	เปิดหลักสูตรฝึกอบรมด้านทักษะชีวิต เช่น ความรู้ทางการเงิน การประกอบธุรกิจ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานต่อได้อย่างมั่นคง
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในภาคเกษตรกรรมและสหกรณ์	ส่งเสริมเกษตรกรรมแบบยั่งยืนและโครงการสหกรณ์สำหรับผู้สูงอายุ ให้การสนับสนุนทางการเงินและ

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
			ทรัพยากรเพื่อสร้างรายได้จากการทำเกษตรและกิจกรรมในชุมชน
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์	ส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจและการลงทุนที่ตอบโจทย์ผู้สูงอายุ	สนับสนุนการลงทุนในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสูงวัย เช่น การแพทย์ สุขภาพ และผลิตภัณฑ์เพื่อผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	สถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ องค์การ) (มหาชน	มุ่งเน้นการรับรองคุณวุฒิเพื่อส่งเสริมการจ้างงานและความมั่นคงทางรายได้สำหรับประชากรไทยและผู้สูงอายุ	พัฒนากรอบคุณวุฒิและระบบการรับรองคุณวุฒิสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนให้สามารถกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือคงอยู่ในตลาดแรงงาน โดยการรับรองทักษะและสมรรถนะที่เกี่ยวข้อง
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย การมีส่วนร่วมทางสังคม	ธนาคารแห่งประเทศไทย	บริหารนโยบายการเงินเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ	ดำเนินนโยบายการเงินที่ส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ พัฒนาโครงการออมเพื่อการเกษียณ และสนับสนุนธนาคารในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะกับผู้สูงอายุ

2.2.2 หน่วยงานสนับสนุนเชิงปฏิบัติการและขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้

หน่วยงานสนับสนุน (Enablers) ถือเป็นกลไกหลักในการดำเนินงาน เสริมสร้างขีดความสามารถ และขับเคลื่อนนวัตกรรมภายในระบบเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย หน้าที่ของหน่วยงานสนับสนุนคือการตีความ แปลความหมาย และปรับใช้กรอบนโยบายระดับชาติเพื่อให้เกิดการแทรกแซงเชิงปฏิบัติที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับชุมชน โดยประกอบด้วยมหาวิทยาลัย องค์กรภาคประชาสังคม หน่วยงานรัฐกึ่งอิสระ และองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ ซึ่งต่างมีบทบาทและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในมิติด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ การศึกษา และเทคโนโลยี

หนึ่งในหน่วยงานสนับสนุนที่มีบทบาทโดดเด่นคือ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งแม้จะมีลักษณะของหน่วยงานกำกับดูแล แต่ในระบบนี้ถูกจัดประเภทเป็นหน่วยงานสนับสนุน เนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการประสานงานเชิงยุทธศาสตร์ การติดตาม และการประเมินผล ในขณะที่สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) และสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (TGRI) มีส่วนสำคัญในการสร้างฐานข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์ที่จำเป็นต่อการปรับนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ ผลงานขององค์กรเหล่านี้มีบทบาทในการกำหนดแนวทางการแทรกแซงที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล และให้ข้อเสนอเชิงลึกเกี่ยวกับแนวโน้มประชากรในระยะยาว

มหาวิทยาลัยมีบทบาทสนับสนุนที่สำคัญผ่านการวิจัยทางวิชาการ การพัฒนาเทคโนโลยี และการให้บริการ โดยมหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (มจธ.) เป็นผู้นำในการพัฒนาเทคโนโลยีด้านสุขภาพและระบบบริการทางการแพทย์ทางไกล ขณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีบทบาทในการออกแบบผังเมืองและนโยบายสังคมที่สอดรับกับความต้องการของสังคมสูงวัย สถาบันการศึกษาเหล่านี้ยังมีบทบาทในการให้ความรู้ด้านผู้สูงอายุศาสตร์ (Gerontology) และจัดหลักสูตรพัฒนาทักษะแรงงานเพื่อให้การพัฒนาทุนมนุษย์สอดคล้องกับความต้องการของสังคมผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงไป

องค์กรภาคประชาสังคมและองค์กรระหว่างประเทศช่วยเติมเต็มงานเชิงเทคนิคและวิชาการผ่านการทำงานกับชุมชนและสนับสนุนโครงการเชิงปฏิบัติ โดยองค์กรอย่าง HelpAge International Thailand และองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ด้านการเงิน การประกอบธุรกิจขนาดเล็ก และการคุ้มครองทางสังคมแก่ผู้สูงอายุที่มีความเปราะบาง โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานนอกระบบ ขณะที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้บูรณาการมิติสุขภาพ ความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนเข้าไว้ในโครงการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนหลักการของเศรษฐกิจสูงวัยที่เน้นความครอบคลุม

หน่วยงานสนับสนุนยังทำหน้าที่เป็น “ช่องทางสะท้อนกลับ” (Feedback loop) ที่สำคัญ โดยทำหน้าที่ระบุอุปสรรคในการดำเนินงานและรายงานต่อผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ บทบาทคู่ของการเป็นทั้งผู้ให้บริการและผู้ผลิตองค์ความรู้ ทำให้ระบบมีความยืดหยุ่น ตอบสนองต่อสถานการณ์ และส่งเสริมการเรียนรู้เชิงนโยบายอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างหลักของระบบเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยตั้งอยู่บนความสัมพันธ์อย่างมีพลวัตระหว่างหน่วยงานกำกับดูแล (Regulators) และหน่วยงานสนับสนุน (Enablers) โดยหน่วยงานกำกับดูแล—ซึ่งหลายแห่งทำหน้าที่เป็นหน่วยงานสนับสนุนด้วย—มีหน้าที่กำหนดยุทธศาสตร์ กฎหมาย และกรอบนโยบายเพื่อรองรับประชากรสูงวัย ส่วนหน่วยงานสนับสนุนมีหน้าที่แปลนโยบายให้เป็นการปฏิบัติจริง โดยใช้ความรู้ท้องถิ่น งานวิจัยสหวิทยาการ และกลไกแบบมีส่วนร่วมในการจัดบริการและพัฒนารูปแบบการสนับสนุนที่สามารถขยายผลได้ กลไกเชิงสถาบันที่ผสานกันอย่างมีเอกภาพนี้ ทำให้ประเทศไทยอยู่ในสถานะที่สามารถเป็นต้นแบบระดับภูมิภาคด้านการตอบสนองต่อภาวะประชากรสูงวัยที่ครอบคลุม ยั่งยืน และขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม

ตารางที่ 5 บทบาทของหน่วยงานสนับสนุนและการดำเนินการเชิงกลยุทธ์ในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การกำหนดนโยบาย	สำนักนายกรัฐมนตรี (คณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)	สนับสนุนการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่นเพื่อดำเนินนโยบายที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ	ประสานงานกับองค์กรท้องถิ่นในการดำเนินโครงการด้านสุขภาพ การสนับสนุนทางสังคม และกิจกรรมสร้างรายได้สำหรับผู้สูงอายุในระดับชุมชน
การกำหนดนโยบาย	สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)	กำกับดูแลการดำเนินกลยุทธ์ระดับชาติ	พัฒนาแผนระยะยาวและนโยบายเกี่ยวกับการสูงวัย เศรษฐกิจแบบมีส่วนร่วม และความเป็นอยู่ที่ดีของประชากรสูงอายุ
การกำหนดนโยบาย	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)	วิจัยเพื่อสนับสนุนนโยบายด้านการสูงวัยและเศรษฐกิจสูงวัย	ศึกษาประเด็นทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และสังคมที่ส่งผลต่อผู้สูงอายุ และให้คำแนะนำเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางการเงินและความเป็นอยู่ที่ดีในสังคมผู้สูงอายุ
การกำหนดนโยบาย	สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (TGRI)	วิจัยเพื่อสนับสนุนนโยบายและส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ	สนับสนุนงานวิจัยด้านผู้สูงอายุและร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนานโยบายที่มุ่งยกระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม และสุขภาพของผู้สูงอายุ
การกำหนดนโยบาย	เครือข่ายองค์กรวิจัยแห่งประเทศไทย (TRON)	วิจัยด้านการสูงวัยและเศรษฐกิจสูงวัย	สนับสนุนงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นเศรษฐกิจ สุขภาพ และสังคมของผู้สูงอายุ ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและความต้องการด้านสุขภาพเพื่อจัดทำนโยบายที่มีข้อมูลเชิงประจักษ์
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์	ส่งเสริมการส่งออกผลิตภัณฑ์ OTOP สู่ตลาดต่างประเทศ	ประสานงานกับกรมพัฒนาชุมชนในการจัดงานแสดงสินค้าระหว่างประเทศ สร้างภาพลักษณ์แบรนด์ระดับโลก และสนับสนุนการเข้าสู่ตลาดของผลิตภัณฑ์ OTOP ที่ได้รับการรับรอง

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ	ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET)	พัฒนาโอกาสในการลงทุนที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ	จัดโปรแกรมความรู้ด้านการเงินและผลิตภัณฑ์การลงทุนที่เน้นการเกษียณ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางการเงินผ่านการตัดสินใจลงทุนอย่างมีข้อมูล
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (FTI)	สนับสนุนอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและส่งเสริมเศรษฐกิจสูงวัย	สนับสนุนให้อุตสาหกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ด้านสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาวะ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	หอการค้าไทยและสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย	ส่งเสริมการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและโอกาสทางธุรกิจสำหรับผู้สูงอายุ	สนับสนุนธุรกิจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่ตอบสนองผู้บริโภคสูงวัย และจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจสูงวัย
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ	กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์	ส่งเสริมการส่งออกผลิตภัณฑ์ OTOP ไปยังตลาดต่างประเทศ	ประสานงานกับกรมพัฒนาชุมชนในการจัดงานแสดงสินค้านานาชาติ สร้างแบรนด์ในระดับโลก และอำนวยความสะดวกในการเข้าสู่ตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ OTOP ที่ได้รับการรับรอง
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ (FOPDEV)	สนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุที่ขาดโอกาส	จัดการฝึกอบรมอาชีพ ส่งเสริมกิจกรรมสร้างรายได้ และผลักดันนโยบายเพื่อเพิ่มความมั่นคงทางการเงินของผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ	กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม	จัดทำโปรแกรมฟื้นฟูและฝึกอาชีพสำหรับทุกกลุ่มอายุ รวมถึงการสนับสนุนเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ	ให้บริการฝึกอาชีพและแรงงานที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังสูงอายุ ทั้งในรูปแบบไม่เป็นทางการ ทั่วไป และทักษะเฉพาะทาง
การมีส่วนร่วมทางสังคม	กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ กระทรวงวัฒนธรรม	ส่งเสริมภาพลักษณ์สื่อที่ดีและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับประเด็นผู้สูงอายุ	ให้ทุนสนับสนุนโครงการสื่อที่ให้ความรู้แก่สาธารณะเกี่ยวกับประเด็นของผู้สูงอายุ สนับสนุนแคมเปญลดอคติ

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
			ทางอายุ และสร้างความตระหนักถึงบทบาทของผู้สูงอายุในสังคม
การมีส่วนร่วมทางสังคม	กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม	สนับสนุนจิตวิญญาณและสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงอายุ	ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสุขภาพจิตและการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ
การมีส่วนร่วมทางสังคม การส่งเสริมเศรษฐกิจ	สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)	ให้การฝึกอบรมและทรัพยากรเพื่อปรับปรุงการสนับสนุนผู้สูงอายุในองค์กร	พัฒนาโปรแกรมแบ่งปันความรู้ ฝึกอบรมแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดในการจัดการและสนับสนุนประชากรผู้สูงอายุ และสนับสนุนโครงการเศรษฐกิจฐานชุมชน
การส่งเสริมเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI)	ส่งเสริมการลงทุนในผลิตภัณฑ์และบริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุผ่านสิทธิประโยชน์ทางภาษีและไม่ใช่ภาษี	ให้การยกเว้นภาษีนิติบุคคล 3–8 ปี และสิทธิประโยชน์อื่น เช่น สิทธิการถือครองที่ดิน การถือหุ้นต่างชาติ 100% และบริการวีซ่าและใบอนุญาตทำงานผ่านศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ
การมีส่วนร่วมทางสังคม การพัฒนานโยบาย	สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย	ผลักดันสิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุในประเทศไทย	สนับสนุนกิจกรรมชุมชน ส่งเสริมการผลักดันเชิงนโยบาย และรับรองการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการตัดสินใจเชิงนโยบาย
การมีส่วนร่วมทางสังคม	สถานเอกอัครราชทูตและสถานกงสุลต่างประเทศ	อำนวยความสะดวกในการขอวีซ่าระยะยาวและสิทธิประโยชน์สำหรับชาวต่างชาติ	จัดเวิร์กช็อป แหล่งข้อมูล และบริการประสานงานสำหรับชาวต่างชาติที่ประสงค์จะพำนักระยะยาวในประเทศไทย
นวัตกรรมด้านสุขภาพ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (มจธ.)	พัฒนาเทคโนโลยีช่วยเหลือและหุ่นยนต์ดูแลผู้สูงอายุ	พัฒนาหุ่นยนต์ช่วยเหลือและเทคโนโลยีบ้านอัจฉริยะ ร่วมมือกับสถานพยาบาลเพื่อประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและส่งเสริมอุตสาหกรรมเทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุ
นวัตกรรมด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางสังคม การพัฒนานโยบาย	มหาวิทยาลัยมหิดล	สนับสนุนวิทยาศาสตร์สุขภาพและเทคโนโลยีดูแลผู้สูงอายุ	พัฒนาแพลตฟอร์มการแพทย์ทางไกลและอุปกรณ์ติดตามสุขภาพแบบสวมใส่ มีส่วนร่วมในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ และพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมบุคลากรด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**	สนับสนุนด้านสังคมผู้สูงอายุ นโยบายสังคม และเศรษฐกิจสูงวัย	พัฒนา "ดัชนีสังคมผู้สูงอายุ" เพื่อประเมินความพร้อมต่อสังคมสูงวัย ร่วมมือด้านนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจสูงวัย พัฒนาแนวคิดการวางผังเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**	สนับสนุนนโยบายสวัสดิการสังคมและการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ	วิจัยปรับปรุงสวัสดิการและบำนาญ พัฒนาแพลตฟอร์มติดตามสวัสดิการผู้สูงอายุ ส่งเสริมนโยบายการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนให้มีรายได้และทำงานได้
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**	พัฒนาแนวคิดการท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ	พัฒนาโมเดล “การท่องเที่ยวเพื่อผู้สูงอายุ” ส่งเสริมการท่องเที่ยวระยะยาว-เกษียณ ออกแบบโครงสร้างพื้นฐานภาคเหนือให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**	ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ การสูงวัยอย่างยั่งยืน และการจ้างงานผู้สูงอายุ	ออกแบบโครงการเพื่อเกษตรกรสูงวัยให้ยังมีรายได้และความสามารถทางการผลิต จัดตั้งชุมชนผู้สูงอายุแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการมีงานทำในภาคเกษตร
การมีส่วนร่วมทางสังคม การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การพัฒนานโยบาย การดูแลสุขภาพ (บริการ)	มหาวิทยาลัยขอนแก่น**	สนับสนุนบริการสุขภาพชุมชนและการเสริมสร้างเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบท	พัฒนาเครื่องมือวัดสุขภาพราคาประหยัดสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท จัดทำหลักสูตรฝึกอบรมผู้ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ส่งเสริมนโยบายดูแลสุขภาพและโอกาสทางเศรษฐกิจ
บริการด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางสังคม การกำหนดนโยบาย	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	พัฒนาการแทรกแซงด้านสาธารณสุขสำหรับผู้สูงอายุในภาคใต้ของประเทศไทย	พัฒนาโครงการคลินิกสุขภาพเคลื่อนที่สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ห่างไกล ศึกษาการแทรกแซงด้านสุขภาพที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น และสนับสนุนนโยบายด้านสุขภาพระดับภูมิภาคที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO)	ส่งเสริมการทำงานที่มีคุณค่า การคุ้มครองทางสังคม และโอกาส	สนับสนุนความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สิทธิแรงงาน และการเข้าถึงโอกาสอย่างเท่าเทียม สนับสนุนเศรษฐกิจที่

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
		ทางเศรษฐกิจสำหรับทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ ในประเทศไทย	ครอบคลุมสำหรับแรงงานในและต่างประเทศ แรงงานนอกระบบ และผู้สูงอายุ
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	มูลนิธิพัฒนาผู้สูงอายุ (FOPDEV)	สนับสนุนผู้สูงอายุโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทและกลุ่มเปราะบาง เพื่อส่งเสริมความพึ่งพาตนเอง และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ	ดำเนินโครงการสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ พัฒนาธุรกิจขนาดย่อม กลุ่มออมทรัพย์ และเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน พร้อมจัดฝึกอบรมด้านการเงินและทักษะอาชีพ
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม บริการสุขภาพ	HelpAge International Thailand	มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานนอกระบบ	สนับสนุนการออม ส่งเสริมสุขภาพ และการพัฒนาแหล่งรายได้ผ่านความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น รวมถึงการฝึกอบรมด้านการเงิน ส่งเสริมวิสาหกิจขนาดเล็ก และเสนอนโยบายคุ้มครองทางสังคม
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	มุ่งเน้นด้านสุขภาพ และตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างสุขภาพกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ	สนับสนุนการสร้างรายได้เพื่อสุขภาพ ผ่านกลุ่มชุมชน เกษตรกรรม และหัตถกรรมเพื่อสุขภาพ
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย	ให้ความช่วยเหลือแก่ประชากรกลุ่มเปราะบาง รวมถึงผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ และผู้พิการ	จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และสินเชื่อรายย่อย สนับสนุนการลงทุนในธุรกิจขนาดย่อม ให้การฝึกอบรมด้านการพึ่งพาตนเอง
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	สมาคมธุรกิจเพื่อสังคม (SE Thailand)	สนับสนุนกิจการเพื่อสังคมที่สร้างผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ความยั่งยืน และสังคม	ให้การฝึกอบรม ทรัพยากร และเครือข่ายทางธุรกิจแก่กิจการเพื่อสังคม มุ่งเน้นการสร้างรายได้ให้กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้หญิง ผู้สูงอายุ และแรงงานนอกระบบ
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)	ลดความยากจนและสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจชุมชน	สนับสนุนเงินทุน สินเชื่อ การฝึกอบรมความยืดหยุ่น และความรู้ด้านการเงินสำหรับผู้สูงอายุและประชาชนในชนบท

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
เสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย	ช่วยเหลือผู้ประสบภัยและส่งเสริมรายได้ระยะยาว	จัดฝึกอาชีพ พัฒนาธุรกิจ และสร้างรายได้ที่ยั่งยืนแก่ผู้ประสบภัย
การกำหนดนโยบาย	ศูนย์อาเซียนเพื่อการสูงวัยอย่างกระฉับกระเฉงและนวัตกรรม (ACAI)	ส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรมด้านผู้สูงอายุในประเทศอาเซียน	ส่งเสริมความร่วมมือระดับภูมิภาคด้านการสูงวัยอย่างกระฉับกระเฉง การวิจัยด้านสุขภาพ เทคโนโลยี และนโยบายสังคม และแบ่งปันแนวปฏิบัติที่ดี

2.2.3 บทบาทของผู้ผลิตในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

ภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญและมักถูกมองข้ามในด้านการขับเคลื่อนและการสร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย ผู้ผลิตซึ่งรวมถึงวิสาหกิจ องค์กรธุรกิจ และผู้ให้บริการ เป็นผู้มีส่วนร่วมในตลาดที่ออกแบบและจัดส่งสินค้า บริการ และโอกาสการจ้างงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุ องค์กรเหล่านี้ไม่เพียงสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางสังคมและความเป็นอยู่ที่ดีของประชากรสูงวัยอีกด้วย ดังแสดงในตารางที่ 6 การดำเนินการของภาคเอกชนที่สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ซึ่งผู้ผลิตมีบทบาทเชื่อมโยงระหว่างการเสริมสร้างเศรษฐกิจและการคุ้มครองทางสังคม โดยการบูรณาการผู้สูงอายุเข้าสู่กำลังแรงงานและกลยุทธ์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตช่วยเปลี่ยนภาพลักษณ์ของการสูงวัยให้เป็นส่วนสำคัญและมีคุณค่าต่อสังคม

ภูมิทัศน์ของผู้ผลิตในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยมีความหลากหลายและแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน องค์กรอย่างเช่น สมาพันธ์เอสเอ็มอีไทย และหอการค้าไทย สนับสนุนการเป็นผู้ประกอบการที่เน้นผู้สูงอายุ โดยให้คำปรึกษาแก่ผู้ประกอบการ SMEs ในการปรับรูปแบบธุรกิจให้สอดคล้องกับผู้บริโภคสูงวัย องค์กรเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้และส่งเสริมสิ่งจูงใจทางธุรกิจที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางประชากร

ในภาคการเงิน สมาคมธนาคารไทยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ผ่านผลิตภัณฑ์การเงินเพื่อการเกษียณ การรณรงค์ความรู้ทางการเงิน และบริการทางธนาคารที่ปรับให้เหมาะกับผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับสมาคมธุรกิจสุขภาพและโรงพยาบาล ซึ่งขยายบริการด้านสุขภาพที่ตอบโจทย์ผู้สูงอายุโดยเฉพาะ เช่น การดูแลสุขภาพที่บ้าน

ในภาคการค้าปลีก บริษัทต่างๆ เช่น บิ๊กซี แม็คโคร และโลตัส เป็นตัวอย่างขององค์กรที่ผสานผู้สูงอายุเข้าสู่กำลังแรงงาน พร้อมมอบสิทธิประโยชน์ โปรโมชั่น และกิจกรรม CSR ที่ออกแบบเพื่อผู้สูงอายุโดยเฉพาะ แสดงให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายองค์กรสามารถสนับสนุนการสูงวัยอย่างกระฉับกระเฉงและเสริมสร้างความภักดีต่อแบรนด์ในกลุ่มผู้บริโภคสูงวัยได้

บริษัทอื่น ๆ เช่น โฮมโปร อิเกีย และคาเฟ่ อเมซอน ส่งเสริมการจ้างงานและการเข้าถึงบริการ โดยเสนองานและส่วนลดเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ พร้อมทั้งออกแบบพื้นที่ร้านค้าที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและให้บริการที่ครอบคลุมอย่างเท่าเทียม

บริการด้านการขนส่งและเทคโนโลยีก็มีบทบาทเช่นกัน แกร็บ (Grab) ไม่เพียงจ้างแรงงานสูงวัย แต่ยังให้บริการขนส่งที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและส่วนลดพิเศษ ในขณะเดียวกัน บริษัท SE-Education จำกัด (มหาชน) สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ โดยการมีส่วนร่วมในภาคการศึกษาและสิ่งพิมพ์

ในภาคการท่องเที่ยวและโรงแรม บริษัทอย่าง New Travel Lodge และ Chiang Mai Longstay Life Club ตอบสนองต่อกระแสการท่องเที่ยวระยะยาวในกลุ่มผู้เกษียณจากต่างประเทศ แปลงการเปลี่ยนแปลงทางประชากรให้กลายเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาในระดับภูมิภาคและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

แม้ในอุตสาหกรรมดั้งเดิม เช่น การผลิต (บจก. น้ำตาลสุรินทร์) โลจิสติกส์ (บจก. เอกชัยดิสตริบิวชั่น) และการจ้างบริษัทภายนอก (บจก. บิซิเนส เซอร์วิสเซส อัลไลแอนซ์) ผู้ผลิตก็กำลังปรับนโยบายด้านทรัพยากรบุคคลและบริการให้สอดคล้องกับผู้สูงอายุในฐานะแรงงานและผู้บริโภค การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนจากรูปแบบสวัสดิการแบบพึ่งพิง ไปสู่แนวทางที่เน้นการมีส่วนร่วมและคุณค่าของผู้สูงอายุ

บทบาทของผู้ผลิตในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยจึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การให้บริการเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของสังคมที่มีต่อการสูงวัย ภาคเอกชนเหล่านี้ช่วยขยายขอบเขตของนโยบายสาธารณะ ด้วยการแปลงแนวโน้มประชากรให้เป็นนวัตกรรม การลงทุน และโอกาสการจ้างงาน กิจกรรมของพวกเขาไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แต่ยังส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัย การบริโภคที่ใส่ใจสุขภาพ และการจ้างงานที่เหมาะสมกับวัยสูงอายุ เมื่อประเทศไทยเดินหน้าสู่การเป็นผู้นำในนโยบายการสูงวัยในระดับอาเซียน การมีส่วนร่วมของผู้ผลิตจะยังคงเป็นหัวใจสำคัญในการรักษาความเติบโต ความยืดหยุ่น และความครอบคลุมของเศรษฐกิจสูงวัย รูปแบบความร่วมมือพหุภาคีระหว่างภาครัฐและเอกชนนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่เปิดรับการสูงวัยในฐานะทั้งบรรทัดฐานทางสังคมและโอกาสทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 6 บทบาทของผู้ผลิตกับการดำเนินการเชิงกลยุทธ์ในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	สมาคมผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย (SME)	ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME)	ให้คำปรึกษาและการฝึกอบรมสำหรับธุรกิจที่ตอบสนองต่อสังคมสูงวัย
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	หอการค้าไทย	ธุรกิจและการค้าสำหรับสังคมสูงวัย	สนับสนุนธุรกิจ SME ที่มุ่งเน้นกลุ่มผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ	สมาคมธนาคารไทย	พัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงินเพื่อสนับสนุนความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ	ให้โปรแกรมการศึกษาทางการเงิน แผนการออมและผลิตภัณฑ์การลงทุน ช่วยให้ผู้สูงอายุมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ร่วมมือกับธนาคารในการออกแบบโซลูชันทางการเงินที่เหมาะสมสำหรับการเกษียณ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	สมาคมผู้ค้าปลีกไทย	ร้านค้าปลีกและธุรกิจขายสินค้า	สนับสนุนร้านค้าที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและการจัดหาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับวัย
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม การดูแลสุขภาพ	สมาคมธุรกิจสุขภาพและโรงพยาบาล	บริการด้านสุขภาพ	พัฒนาบริการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การดูแลสุขภาพที่บ้าน
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	บิ๊กซี	ร้านค้าปลีก	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ จัดโปรแกรม CSR เพื่อสนับสนุนสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมพิเศษและแคมเปญสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	แม็คโคร	ร้านค้าปลีก	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	โลตัส	ร้านค้าปลีก	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ จัดโปรแกรมส่วนลดพิเศษในวันผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	อิเกีย	ร้านค้าปลีก	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	ซีเจ	ร้านค้าปลีก	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	โฮมโปร	สินค้าบ้านและการบริการ	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ มอบส่วนลดสำหรับผลิตภัณฑ์และบริการติดตั้งสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	คาเฟ่ อเมซอน	ร้านกาแฟและพื้นที่สังคม	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ และจัดพื้นที่ประชุมสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	เอ็มเค	ร้านอาหาร	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ มอบส่วนลดสำหรับเมนูที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและอาหารที่ใส่ใจสุขภาพ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	แกร็บ	ขนส่งและบริการเรียกรถ	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ และให้บริการขนส่งที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุและส่วนลดพิเศษ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	SE-Education PCL	บริษัทสำนักพิมพ์หนังสือ	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	เอ็กซ์ไซน่าดิสทริบิวชั่นซิสเต็ม	โลจิสติกส์	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	เอ็ม.บี.ซี. แลนด์ จำกัด	บริการครบวงจร	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	New Travel Lodge Co., Ltd.	บริการโรงแรมและอาหาร	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	บริษัท สุรินทร์น้ำตาล จำกัด	การผลิต	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	บริษัท บิซิเนส เซอร์วิสเซส อัลไลแอนซ์ จำกัด	การจ้างบริษัทภายนอก	ส่งเสริมโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ
การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	Chiang Mai Longstay Life Club (CLL Club)	การท่องเที่ยว	สนับสนุนการท่องเที่ยวระยะยาวและการบูรณาการชุมชนสำหรับผู้เกษียณต่างชาติ

2.2.4 บทบาทของกลุ่มผู้บริโภคในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

แม้ว่าการอภิปรายเกี่ยวกับเศรษฐกิจสูงวัยมักเน้นบทบาทของสถาบันภาครัฐ กลุ่มส่งเสริม (enablers) และภาคเอกชน แต่กลุ่มผู้บริโภค—โดยเฉพาะกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยหรือเพื่อผู้สูงอายุ—มีบทบาทสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันในการสนับสนุนสังคมผู้สูงอายุที่มีความครอบคลุมทางสังคมและการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ กลุ่มเหล่านี้เป็นองค์กรในระดับรากหญ้าและชุมชนที่เข้ามาเสริมจากล่างขึ้นบน (bottom-up) ควบคู่กับนโยบายจากบนลงล่าง (top-down) เพื่อให้มั่นใจว่าประสบการณ์ชีวิต ความต้องการ และศักยภาพของผู้สูงอายุได้รับการสะท้อนอย่างเต็มที่ในวาระการพัฒนาสังคมสูงวัยของประเทศไทย

ตามที่แสดงในตารางที่ 7 กลุ่มผู้บริโภคมีส่วนร่วมโดยตรงทั้งในการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมทางสังคม ผ่านการให้บริการ เช่น การสนับสนุนโดยเพื่อนร่วมวัย การจัดโครงการออมทรัพย์ การส่งเสริมสุขภาพ การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และการสนับสนุนสิทธิของผู้เกษียณอายุ

1) กลไกชุมชนและบทบาทที่สำคัญ

กลุ่มผู้บริโภคดำเนินงานอยู่ในจุดตัดระหว่างการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมในพลเมือง และระบบการคุ้มครองทางสังคม องค์กรเช่น กลุ่มชาวต่างชาติพำนักในเชียงใหม่ มีบทบาทในการส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุชาวต่างชาติที่พำนักระยะยาวในท้องถิ่นผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและสังคม สะท้อนให้เห็นมิติข้ามชาติเชิงเศรษฐกิจสูงวัยโดยเฉพาะในเขตส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการเกษียณ

2) รูปแบบความช่วยเหลือทางการเงินแบบกลุ่ม

กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นอีกหนึ่งรูปแบบของหลักประกันทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน โดยการรวมทรัพยากรเพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในช่วงบั้นปลายชีวิต ซึ่งเป็นกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยหรือขาดการสนับสนุนทางสังคม และยังเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการจัดการความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

3) เสริมสร้างความสามัคคีทางสังคม

กลุ่มสมาชิกอย่าง ชมรมผู้สูงอายุ และ ชมรมผู้เกษียณอายุ มีบทบาทในการจัดกิจกรรมสังคม การฝึกอบรม และการสนับสนุนโดยเพื่อนร่วมวัย ซึ่งช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวในหมู่ผู้สูงอายุ สนับสนุนสุขภาพจิต และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพลเมือง

4) การส่งเสริมสุขภาพระดับชุมชน

ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านแห่งประเทศไทย เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมนโยบายด้านผู้สูงอายุกับผลลัพธ์ด้านสุขภาพระดับชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการดูแลเชิงป้องกันและการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สุขภาพแห่งชาติ ในขณะที่ สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย สนับสนุนการสูงวัยอย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรม โดยจัดบริการด้านสุขภาพและสังคมแบบบูรณาการให้กับผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์

5) กลุ่มเศรษฐกิจและการวางแผนหลังเกษียณ

สมาคมข้าราชการบำนาญ และ สหพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ ทำหน้าที่สนับสนุนการวางแผนการเงินหลังเกษียณ การให้คำแนะนำ และการคุ้มครองสิทธิด้านรายได้แก่ผู้ที่เกษียณอายุจากภาครัฐ โดยกลุ่มเหล่านี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างด้านความรู้ทางการเงิน และการเปลี่ยนผ่านชีวิตหลังเกษียณ

น่าสังเกตว่ากลุ่มผู้บริโภคเหล่านี้มิได้เป็นเพียงผู้รับนโยบายจากรัฐเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทเชิงรุกในการกำหนดทิศทางนโยบาย ผ่านเครือข่ายของตน กลุ่มเหล่านี้สามารถผลักดันการปรับปรุงนโยบายด้านผู้สูงอายุ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น และจัดกลไกป้อนกลับ (feedback mechanisms) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความชอบธรรมของนโยบายสาธารณะ

โดยสรุป กลุ่มผู้บริโภคเป็นรากฐานสำคัญของวิสัยทัศน์เศรษฐกิจสูงวัยที่มีความครอบคลุมของประเทศไทย พวกเขาเป็นตัวแทนของหลักการ “การสูงวัยอย่างมีศักดิ์ศรี” ด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้นำ ผู้สนับสนุน และผู้มีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มที่ กลุ่มเหล่านี้มิได้ตอบสนองเฉพาะต่อความต้องการด้านเศรษฐกิจและสุขภาพเท่านั้น แต่ยังช่วยหล่อหลอมความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่ง การมีอำนาจในการตัดสินใจ และการรักษาความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมสำหรับผู้สูงอายุอีกด้วย ในระบบนิเวศของนโยบาย กลุ่มผู้บริโภคเป็นแหล่งข้อมูลเชิงลึกและนวัตกรรมที่ขาดไม่ได้ ซึ่งช่วยเติมเต็มนโยบายภาครัฐและแนวทางตลาด การเสริมสร้างขีดความสามารถ วิสัยทัศน์ และการมีส่วนร่วมเชิงนโยบายของกลุ่มเหล่านี้ จะมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การเป็นประเทศที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

ตารางที่ 7 บทบาทเชิงสถาบันของผู้บริโภคกับการดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

บทบาทหลัก	หน่วยงาน	เป้าหมาย	กิจกรรม
การมีส่วนร่วมทางสังคม	ชุมชนชาวต่างชาติในเชียงใหม่	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุชาวต่างชาติ	จัดกิจกรรมชุมชน การพบปะสังสรรค์ และการสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	กองทุนช่วยเหลืองานศพ	ส่งเสริมการออมและให้การสนับสนุนทางการเงิน	ให้ความช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีศพหรือค่าดำเนินการหลังเสียชีวิตแก่ครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวผู้สูงอายุหรือผู้มีรายได้น้อย โดยสมาชิกจะสมทบเงินเป็นจำนวนที่กำหนด และสามารถขอรับเงินช่วยเหลือเมื่อสมาชิกเสียชีวิต
การมีส่วนร่วมทางสังคม การดูแลสุขภาพ	ชมรมผู้สูงอายุ	สนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน	จัดประชุมประจำเดือน กิจกรรมสันทนาการ และกลุ่มสนับสนุนสำหรับผู้สูงอายุ (ที่ไม่ได้รับบำนาญ)
การมีส่วนร่วมทางสังคม การดูแลสุขภาพ	ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งประเทศไทย	ส่งเสริมสุขภาพและการดำรงชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ	สนับสนุนเศรษฐกิจสูงวัยของไทยโดยมุ่งเน้นการดูแลสุขภาพและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในชุมชนทั่วประเทศ
การมีส่วนร่วมทางสังคม	ชมรมผู้เกษียณอายุ	สนับสนุนด้านสังคมสำหรับผู้เกษียณอายุ	จัดอบรมเชิงปฏิบัติการและกิจกรรมทางสังคมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของผู้เกษียณอายุ
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางสังคม	สมาคมข้าราชการบำนาญ	สนับสนุนทางการเงินและสังคมสำหรับข้าราชการบำนาญ	จัดอบรมด้านการเงิน การบริหารจัดการบำนาญ และกิจกรรมนันทนาการ
การเสริมสร้างเศรษฐกิจ	สหพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจ	สนับสนุนการเรียกร้องสิทธิประโยชน์ของผู้เกษียณในรัฐวิสาหกิจ	ให้คำปรึกษาทางกฎหมาย รณรงค์เพื่อสิทธิประโยชน์ และจัดอบรมวางแผนก่อนและหลังเกษียณ
การมีส่วนร่วมทางสังคม การดูแลสุขภาพ	สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์	ส่งเสริมกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมทางสังคม และการสนับสนุนด้านสุขภาพ

2.3 บทสรุป

โดยรวมแล้ว กรอบแนวทางเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรจำนวนทั้งสิ้น **80 แห่ง** ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ได้แก่

- **หน่วยงานกำกับดูแล** จำนวน 16 แห่ง ประกอบด้วยหน่วยงานรัฐบาลและหน่วยงานด้านการวางแผนที่ทำหน้าที่กำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์และนโยบายระดับชาติ
- **หน่วยงานสนับสนุน (Enablers)** จำนวน 35 แห่ง ประกอบด้วยมหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย หน่วยงานสาธารณะ และองค์กรภาคประชาสังคมที่รับหน้าที่แปลงนโยบายให้เป็นโครงการและการดำเนินงานทั้งในระดับประเทศและชุมชน
- **กลุ่มผู้ผลิต (Producers)** จำนวน 21 แห่ง ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบธุรกิจให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ทั้งในด้านการจ้างงาน ผลิตภัณฑ์ และบริการที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ
- **กลุ่มผู้บริโภค (Consumers)** จำนวน 8 องค์กร ซึ่งเป็นกลุ่มฐานรากในชุมชนที่สะท้อนเสียงและความต้องการของผู้สูงอายุ พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากเศรษฐกิจสูงวัย

โครงสร้างที่ครอบคลุมนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางที่ประสานงานแบบพหุภาคีซึ่งผสานทั้งอำนาจเชิงสถาบันและพลังจากระดับชุมชน

การเปลี่ยนผ่านของประเทศไทยสู่การเป็น “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” ได้ก่อให้เกิดระบบนิเวศเชิงนโยบายและเศรษฐกิจที่ครอบคลุมเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจสูงวัย โดยมี 4 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นแกนหลัก ได้แก่ หน่วยงานกำกับดูแล หน่วยงานสนับสนุน กลุ่มผู้ผลิต และกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งแต่ละกลุ่มมีบทบาทที่แตกต่างกันแต่เชื่อมโยงกันภายใต้ระบบนิเวศของนโยบายด้านผู้สูงอายุ

- หน่วยงานกำกับดูแลมีบทบาทในการกำหนดทิศทาง กลไกทางกฎหมาย และเครื่องมือทางการคลัง
- หน่วยงานสนับสนุนทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงปฏิบัติการที่แปลงนโยบายไปสู่การดำเนินงานเชิงนวัตกรรมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น
- กลุ่มผู้ผลิต โดยเฉพาะภาคเอกชน ปรับกลยุทธ์ทางธุรกิจให้สอดคล้องกับแนวโน้มประชากรสูงวัย เพื่อสร้างงาน ผลิตภัณฑ์ และบริการที่ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจและสังคม
- ขณะเดียวกัน กลุ่มผู้บริโภคในระดับชุมชนก็มีบทบาทเป็นพลังฐานรากในการสนับสนุน แสดงออก และคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของวัฒนธรรม โดยรับรองว่าประสบการณ์ชีวิตและเสียงของผู้สูงอายุจะถูกนำมาประกอบในการออกแบบนโยบายและการดำเนินงานของทั้งภาครัฐและเอกชน

โดยรวมแล้ว กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 4 กลุ่มนี้ได้ร่วมกันสร้างรูปแบบการทำงานแบบเกื้อหนุนและยืดหยุ่น ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการหลากหลายมิติของผู้สูงอายุในประเทศไทย การบูรณาการบทบาทและความร่วมมือของแต่ละกลุ่มมีส่วนสำคัญในการสร้างสังคมที่มองการสูงวัยไม่ใช่เป็นภาระ หากแต่เป็นแรงขับเคลื่อนของนวัตกรรมทางสังคม การเติบโตอย่างทั่วถึง และความเข้มแข็งของชุมชน

ผ่านการประสานเชิงนโยบาย การเข้าถึงบริการ การตอบสนองของตลาด และการมีส่วนร่วมของชุมชน กรอบแนวคิดแบบบูรณาการนี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุไทยได้รับประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านความมั่นคงทางรายได้ ผลลัพธ์ด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมทางสังคม และคุณภาพชีวิตโดยรวม

เมื่อมองในภาพรวม กรอบการดำเนินงานนี้ช่วยให้ประเทศไทยไม่เพียงสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้นำระดับภูมิภาคในการพัฒนาแบบแผนการสูงวัยที่เท่าเทียมและยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 ได้อีกด้วย

บทที่ 3
อุปสรรคและโอกาสในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย มุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต่อความท้าทายเชิงกลยุทธ์

เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 มีการจัดประชุมระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ณ สำนักงานองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) ประจำประเทศไทย เพื่อหารือแนวทางเชิงกลยุทธ์ในการส่งเสริมเศรษฐกิจสูงวัยในสังคมไทย วัตถุประสงค์หลักของการประชุมครั้งนี้คือการรวบรวมข้อคิดเห็นผ่านการวิเคราะห์บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่ม ทั้งผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำภาคธุรกิจ และผู้บริโภค

การประชุมเริ่มต้นด้วยการนำเสนอโดยที่ปรึกษา ซึ่งให้ข้อมูลพื้นฐานเพื่อกำหนดกรอบการสนทนา หัวข้อสำคัญที่กล่าวถึง ได้แก่ ภาพรวมเศรษฐกิจสูงวัยในปัจจุบัน ความท้าทายที่กำลังเผชิญ แนวทางการพัฒนาเชิงกลยุทธ์ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยสรุปข้อเสนอและผลการอภิปรายที่สำคัญไว้ดังนี้

3.1 เส้นทางการพัฒนาสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ศาสตราจารย์ ระพีพรรณ คำหอม ได้นำเสนอภาพรวมเส้นทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยเน้นย้ำถึงความท้าทายที่ซับซ้อนซึ่งประเทศกำลังเผชิญจากการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงทางประชากรนี้จำเป็นต้องมีการทบทวนโครงสร้างสนับสนุนเดิม กรอบนโยบาย และทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ การพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทยสามารถวิเคราะห์ได้ตามมิติเวลาสามช่วง ได้แก่ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของกลไกเชิงโครงสร้าง ความคาดหวังทางวัฒนธรรม และรูปแบบการดูแล

3.1.1 อดีต: รากฐานทางวัฒนธรรมและการดูแลโดยครอบครัวเป็นศูนย์กลาง

ในอดีต การดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทยมีพื้นฐานจากค่านิยมทางวัฒนธรรม เช่น ความกตัญญูและความรับผิดชอบของบุตรต่อบิดามารดา โดยครอบครัว โดยเฉพาะบุตรหลาน มักทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลหลัก ภาครัฐได้สนับสนุนการดูแลในลักษณะครอบครัว ด้วยการจัดตั้งสถานสงเคราะห์และบ้านพักผู้สูงอายุของรัฐที่ให้ความเคารพและช่วยเหลือผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงด้านประชากรและสังคม เช่น การเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว รวมถึงการย้ายถิ่นแรงงาน ส่งผลให้ความสามารถของครอบครัวในการดูแลโดยตรงลดลง ความเปลี่ยนแปลงนี้นำไปสู่ความต้องการบริการดูแลจากภาครัฐที่ครอบคลุมมากขึ้น และสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและความคาดหวังในการดูแลผู้สูงอายุ

3.1.2 ปัจจุบัน: บริการแบบกระจายอำนาจและการส่งเสริมผู้สูงอายุที่มีพลัง

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีความก้าวหน้าในการกระจายการดูแลผู้สูงอายุโดยการให้อำนาจแก่หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรในระดับชุมชน ตัวอย่างเช่น ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต ศูนย์ฝึกอาชีพ และหน่วยบริการชุมชนต่าง ๆ ที่มุ่งส่งเสริมการสูงวัยอย่างมีพลัง และให้บริการที่เข้าถึงประชาชน อย่างไรก็ตาม ยังมีความท้าทายหลายประการ เช่น ขาดแคลนอุปกรณ์ช่วยเหลือที่ออกแบบมาสำหรับผู้สูงอายุ และการนิยามตามกฎหมายที่กำหนดให้ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งหมดเป็น "ผู้สูงอายุ" โดยไม่คำนึงถึงความต้องการเฉพาะด้าน ซึ่งทำให้ไม่สามารถออกแบบนโยบายหรือบริการที่ตอบโจทย์ตามระดับความสามารถได้ นอกจากนี้ ทัศนคติ

ทางวัฒนธรรมยังเป็นอุปสรรค เช่น ผู้สูงอายุบางคนปฏิเสธการใช้อุปกรณ์ช่วยเดินด้วยเหตุผลเรื่องภาพลักษณ์และความรู้สึกพึ่งพาผู้อื่น สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างเรื่องเล่าใหม่ในสังคมที่เน้นความเป็นอิสระ ศักดิ์ศรี และความยืดหยุ่นในวัยสูงอายุ

3.1.3 อนาคต: ที่อยู่อาศัยที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุและการดูแลด้วยเทคโนโลยี

ในอนาคต รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุในประเทศไทยคาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยจะให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยเฉพาะกลุ่ม เช่น หมู่บ้านหรืออาคารสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งออกแบบให้ปลอดภัย เข้าถึงได้ง่าย และมีบริการครบถ้วน ผู้สูงอายุจำนวนมากคาดว่าจะเลือกใช้บริการรูปแบบใหม่ที่ส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างอิสระ มากกว่าพึ่งพาการดูแลจากครอบครัวเพียงอย่างเดียว การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลจะช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น เตียงอัจฉริยะที่สามารถตรวจจับเหตุฉุกเฉินและแจ้งเตือนไปยังผู้ดูแลได้ ลดความจำเป็นในการเฝ้าระวังตลอดเวลาและเพิ่มความปลอดภัย

หัวใจของกรอบการดูแลใหม่นี้คือแนวคิด "การสูงวัยอย่างมีพลัง (Active Aging)" ที่เน้นการป้องกันล่วงหน้าและการให้บริการตามความต้องการเฉพาะบุคคล โดยแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสุขภาพดี กลุ่มมีข้อจำกัด และกลุ่มที่ต้องการการดูแลระยะยาว ซึ่งช่วยให้สามารถจัดสรรทรัพยากรและบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงจุด

3.2 บทบาทของ JICA และกลยุทธ์ความร่วมมือในบริบทของเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือทวิภาคีระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การแลกเปลี่ยนทางวิชาการ และการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ในการประชุมระดมสมอง ผู้แทนจาก JICA ได้แบ่งปันข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทในปัจจุบันและทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ขององค์กรต่อสังคมสูงวัยและเศรษฐกิจสูงวัย

JICA มีบทบาทมาอย่างยาวนานในการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทย โดยเฉพาะผ่านเงินกู้ระหว่างรัฐบาลที่บริหารโดยกระทรวงการคลังของไทย ซึ่งสนับสนุนโครงการโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาระดับชาติ ล่าสุด JICA ได้ขยายกลไกการเงินให้ครอบคลุมถึงภาคเอกชน เปิดโอกาสให้บริษัทไทยสามารถเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับโครงการที่สนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยมุ่งส่งเสริมนวัตกรรม การลงทุน และความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว

ในด้านความร่วมมือกับภาคเอกชน JICA ได้ส่งเสริมการถ่ายทอดเทคโนโลยีและความเชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นสู่ประเทศไทย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และผลิตภาพ อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของ JICA ในเศรษฐกิจสูงวัยของไทยยังอยู่ในระยะเริ่มต้น โดยปัจจุบัน JICA กำลังดำเนินการประเมินเพื่อทำความเข้าใจภูมิทัศน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นสังคมสูงวัย และเพื่อระบุบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละภาคส่วน การประเมินนี้ถือเป็นขั้นตอนสำคัญเพื่อให้การสนับสนุนของ JICA มีความสอดคล้องและไม่ซ้ำซ้อนกับความพยายามที่มีอยู่แล้ว

สำหรับอนาคต JICA เน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมและการระดมความคิดเห็นข้ามภาคส่วน โดยอยู่ระหว่างรวบรวมข้อเสนอจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนาแนวทางความร่วมมือที่เป็นระบบและยั่งยืน เป้าหมายสูงสุดคือการสนับสนุนโครงการ

ที่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้สูงอายุ พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างประเทศไทยและญี่ปุ่น โดย JICA ยืนยันเจตจำนงที่จะส่งเสริมนวัตกรรมและความร่วมมือที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาในระยะยาวของทั้ง 2 ประเทศ

3.3 ผู้สูงอายุและโอกาสหลังเกษียณ: บทเรียนจากประเทศญี่ปุ่น

การประชุมได้ให้การวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบการจ้างงานหลังเกษียณและโอกาสทางผู้ประกอบการสำหรับผู้สูงอายุ โดยเน้นประสบการณ์ขั้นสูงของญี่ปุ่นในการบริหารจัดการแรงงานผู้สูงอายุเป็นพิเศษ หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ถูกเน้นคือ โมเดลศูนย์ทรัพยากรมนุษย์ผู้สูงอายุ (Silver Human Resource Center - SHRC) ซึ่งพิสูจน์แล้วว่าเป็นโครงสร้างตัวกลางที่มีประสิทธิภาพในการบูรณาการผู้สูงอายุเข้าสู่ตลาดแรงงาน ในประเทศญี่ปุ่น ศูนย์เหล่านี้ดำเนินงานในระดับจังหวัด โดยทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้สูงอายุกับงานนอกเวลา ที่เหมาะสมกับขีดความสามารถและความชอบของแต่ละบุคคล บทบาทงานทั่วไป ได้แก่ การเฝ้าระวังความปลอดภัยในสถานที่ก่อสร้าง การบริการลูกค้าในร้านสะดวกซื้อ และบริการชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ระบบ SHRC ทำหน้าที่เป็นกลไกจับคู่ตลาด โดยสร้างสมดุลระหว่างความต้องการแรงงานจากผู้จ้างในท้องถิ่นกับแรงงานจากผู้สูงอายุ พร้อมความยืดหยุ่นสูงที่รองรับความต้องการรายบุคคล

ผู้เข้าร่วมประชุมได้หารือถึงความเหมาะสมของโมเดลนี้ในบริบทของประเทศไทย ปัจจุบันผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่มีบทบาทในรูปแบบอาสาสมัคร เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือผู้ช่วยงานในโรงพยาบาล แม้บทบาทเหล่านี้จะมีคุณค่า แต่ก็ไม่ได้นำไปสู่ความมั่นคงทางการเงินโดยตรง การนำโมเดล SHRC มาใช้ในประเทศไทยสามารถเปิดโอกาสในการสร้างรายได้จริงและลดภาระทางเศรษฐกิจทั้งต่อผู้สูงอายุและครอบครัวได้อย่างมีนัยสำคัญ มีการเสนอโมเดลงานในพื้นที่ เช่น งานชั่วคราวในศูนย์เลี้ยงเด็ก บริการชุมชน หรือการผลิตสินค้าท้องถิ่นภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) รวมถึงกิจกรรมทางธุรกิจแบบกลุ่ม เช่น การประดิษฐ์งานฝีมือ หรือการเกษตรอินทรีย์ ก็ถูกระบุว่าเป็นแนวทางที่ผู้สูงอายุสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อหารายได้

การบูรณาการเทคโนโลยีถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญ โดยผู้สูงอายุควรได้รับการฝึกอบรมด้านทักษะดิจิทัล เช่น การตลาดออนไลน์ การใช้โซเชียลมีเดีย และเครื่องมืออีคอมเมิร์ซขั้นพื้นฐาน เพื่อสามารถเข้าร่วมในเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างเต็มที่ มีการเสนอให้พัฒนา แพลตฟอร์มจับคู่งานดิจิทัลแบบรวมศูนย์ ที่ออกแบบเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุไทย ซึ่งจะเป็น “ตลาดแรงงานออนไลน์” เชื่อมโยงโอกาสในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งงานดูแลผู้สูงอายุ งานบ้าน การผลิตเชิงสร้างสรรค์ และการฝึกอบรมทักษะดิจิทัล โดยควรผนวกแพลตฟอร์มนี้เข้ากับศูนย์บริการชุมชนเพื่อให้เข้าถึงได้อย่างครอบคลุม ทั้งนี้ต้องอาศัยการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านงบประมาณ การจัดอบรม และการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันบนมือถือ และตลาดออนไลน์

นอกจากรูปแบบแรงงานแล้ว ยังมีการกล่าวถึงความสำเร็จของญี่ปุ่นในการสนับสนุนนวัตกรรมและการพัฒนาธุรกิจที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคสูงวัย ญี่ปุ่นสามารถสร้างระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการผลิตเทคโนโลยีและอุปกรณ์ดูแลผู้สูงอายุโดยวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม (SMEs) เช่น หุ่นยนต์บำบัดรูปแมวน้ำ อุปกรณ์ช่วยพยุงการเคลื่อนไหว เป็นต้น ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ได้จัดแสดงในประเทศไทยผ่านนิทรรศการในสถานที่ต่าง ๆ เช่น เซ็นทรัลเวิลด์ แสดงถึงศักยภาพในการดัดแปลงและผลิตในประเทศโดยอาศัยทรัพยากรและระบบนวัตกรรมไทย

อีกแนวทางหนึ่งที่ถูกอภิปรายคือ การใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุในภาคการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ในญี่ปุ่น ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและทูตท่องเที่ยว ซึ่งไม่เพียงสร้างรายได้แต่ยังช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น สำหรับประเทศไทย โมเดลนี้สามารถปรับใช้โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนวิถีชีวิตดั้งเดิม งานหัตถกรรม หรือทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น และเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมของผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ยังกล่าวถึง รูปแบบธุรกิจแห่งอนาคตที่เน้นไลฟ์สไตล์เฉพาะของผู้สูงอายุ เช่น การพัฒนาโครงการที่พักสำหรับผู้สูงอายุที่ให้ความเป็นส่วนตัวและบริการเฉพาะบุคคล เช่น คอนโดมิเนียมผู้สูงอายุ ศูนย์ดูแลเฉพาะทาง และบริการเฉพาะกลุ่ม เช่น Buddy Homecare ซึ่งฝึกอบรมเยาวชนกลุ่มเปราะบางให้เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุอย่างมืออาชีพ และ Go-MaMa ซึ่งเป็นบริการขนส่งที่ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องเดินทางไปรับบริการทางการแพทย์หรือทำธุรกรรมทางการเงิน อีกทั้งยังมีตลาดเฉพาะทาง เช่น บริการพาสัตว์เลี้ยงเดินสำหรับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวหรือมีเครือข่ายสังคมจำกัด ซึ่งสะท้อนถึงการมองเห็นผู้สูงอายุในฐานะกลุ่มผู้บริโภคที่หลากหลาย มีพลัง และสามารถขับเคลื่อนนวัตกรรมได้

โดยสรุป การอภิปรายเน้นย้ำความสำคัญของการเปลี่ยนมุมมองทางสังคมต่อผู้สูงอายุ จากภาพลักษณ์ของความพึ่งพา ไปสู่บทบาทของความสามารถและการมีส่วนร่วม การลงทุนในรูปแบบแรงงานที่ปรับตัวได้ เทคโนโลยี และการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจที่ครอบคลุม จะช่วยให้ประเทศไทยใช้ประสบการณ์ของญี่ปุ่นในการสร้างเศรษฐกิจผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและเต็มไปด้วยโอกาส

3.4 การเคลื่อนไหวของเศรษฐกิจสูงวัยในสังคมไทย: ข้อเสนอแนะจากหน่วยงานกำกับดูแล

1) การยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ *(กรมกิจการผู้สูงอายุ – ผส.)*

กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) ได้ดำเนินการปรับโครงสร้างระบบการดูแลผู้สูงอายุของประเทศไทยอย่างเป็นระบบ โดยเปลี่ยนจากรูปแบบบ้านพักคนชราแบบดั้งเดิมไปสู่ “ศูนย์บริหารจัดการผู้สูงอายุ” ซึ่งมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะบุคคลมากขึ้น ศูนย์ดังกล่าวจัดตั้งขึ้นใน 12 จังหวัดทั่วประเทศ สะท้อนถึงนโยบายที่มุ่งเน้นการจัดบริการดูแลผู้สูงอายุแบบหลากหลาย เพื่อรองรับความต้องการทางกายภาพ สังคม และการเงินของผู้สูงอายุ บริการที่จัดไว้รวมถึงที่อยู่อาศัยระยะยาวในบ้านพักแบบบังกะโลที่มีอุปกรณ์ครบครัน โดยมีอัตราค่าบริการรายเดือนที่เข้าถึงได้ เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายและรับประกันสภาพความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายและปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีที่พักแบบหอพักสำหรับผู้สูงอายุที่สามารถดูแลตนเองได้ เพื่อส่งเสริมความเป็นอิสระของผู้สูงอายุ สำหรับผู้สูงอายุที่ยากไร้และขาดการสนับสนุนจากครอบครัว จะมีที่อยู่อาศัยสงเคราะห์โดยผ่านการประเมินสถานะเศรษฐกิจและสังคมอย่างเข้มงวด เพื่อให้ทรัพยากรถูกจัดสรรอย่างเป็นธรรม รูปแบบการดูแลแบบบูรณาการนี้สะท้อนวิสัยทัศน์การดูแลผู้สูงอายุที่ยั่งยืนและครอบคลุม ซึ่งสร้างสมดุลระหว่างการสนับสนุนจากรัฐ ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมของชุมชน

เพื่อขยายแนวทางดังกล่าว ผส. ได้ริเริ่มความร่วมมือกับสถาบันหลัก เช่น สภากาชาดไทย และกระทรวงสาธารณสุข ในการจัดตั้งโครงการนำร่อง “Senior Complex” ซึ่งศูนย์นำร่องที่อำเภอบางละมุงเป็นตัวอย่างหนึ่ง โดยโครงการนี้ผสานที่อยู่อาศัยกับบริการฟื้นฟูสุขภาพและโปรแกรมส่งเสริมสุขภาวะทางกายและจิตใจ

ผ่านกิจกรรมนันทนาการและการบำบัดแบบองค์รวม การออกแบบที่ครอบคลุมนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรีและมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างต่อเนื่อง

เพื่อรับมือกับข้อเท็จจริงทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปและอายุขัยที่ยาวนานขึ้น ผส. ได้ส่งเสริมนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุทั้งในภาครัฐและเอกชน โดยเสนอสิ่งจูงใจทางการเงิน เช่น การหักลดหย่อนภาษีเพิ่มเติมสำหรับบริษัทเอกชน และการมอบรางวัลให้แก่องค์กรที่จ้างงานผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม โดยโครงการดังกล่าวยึดหลักการสมัครใจ ไม่บังคับใช้โควตา ซึ่งคล้ายกับแนวทางการจ้างงานผู้พิการที่ประสบความสำเร็จ ในปีที่ผ่านมามีบริษัทเอกชน 174 แห่ง จ้างผู้สูงอายุจำนวน 1,758 คนในบทบาทต่าง ๆ เช่น แคชเชียร์ เจ้าหน้าที่ต้อนรับ และงานธุรการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “ผู้สูงอายุที่มีผลิตภาพ” ที่เน้นการเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในตลาดแรงงานและลดการพึ่งพาทางการเงิน

นอกจากนี้ ผส. ยังให้ความสำคัญกับการแทรกแซงเชิงพื้นที่ โดยได้จัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ” มากกว่า 2,000 แห่งทั่วประเทศ เพื่อเป็นศูนย์กลางการส่งเสริมทักษะดิจิทัล สุขภาพจิต และอาชีพ โดยมีการจัดอบรมความรู้ด้านความปลอดภัยไซเบอร์ให้แก่ผู้สูงอายุ การบำบัดด้วยดนตรีที่พิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ว่าสามารถลดอาการซึมเศร้า และฝึกทักษะอาชีพในการทอผ้า ผลิตภัณฑ์สมุนไพร และงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อผสานการสร้างรายได้เข้ากับการอนุรักษ์วัฒนธรรม

เพื่อปิดช่องว่างทางดิจิทัลและส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการออนไลน์ ผส. ได้ร่วมมือกับแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ เช่น TikTok, Facebook และ Lazada โดยยกเว้นค่าธรรมเนียมธุรกรรม 3 เดือนแรก และจัดฝึกอบรมด้านการตลาดดิจิทัลให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งช่วยส่งเสริมความมั่นใจและขยายโอกาสในตลาดใหม่

ผส. ยังได้จัดทำโครงการ “ตะกร้าของขวัญปีใหม่” เพื่อรวบรวมสินค้าคุณภาพสูงที่ผลิตโดยผู้สูงอายุ เช่น อาหารเสริม สุรากลั่นพื้นบ้าน และงานฝีมือ เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและสร้างความภาคภูมิใจในศักยภาพของผู้สูงอายุ

ด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ผส. ได้ร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชน เช่น SCG ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุให้ปลอดภัยและเหมาะสม เช่น การติดตั้งพื้นกันลื่น ราวจับ และแสงสว่างที่เหมาะสม เพื่อลดความเสี่ยงจากการหกล้ม

ท้ายที่สุด ผส. ได้จัดทำ “หลักสูตรผู้ดูแลผู้สูงอายุ 18 ชั่วโมง” สำหรับผู้ดูแลทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเน้นทักษะด้านสุขภาพ การวางแผนทางการเงิน และการปรับตัวทางสังคม ซึ่งได้รับการนำไปใช้โดยหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กสทช. ไปรษณีย์ไทย และบริษัทประกันภัยชั้นนำ แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในระดับสังคมต่อความจำเป็นของทักษะการดูแลผู้สูงอายุอย่างมืออาชีพ

2) การพัฒนาทักษะดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ *(สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล – DEPA)*

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (DEPA) ได้ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกรมกิจการผู้สูงอายุ ในการเปิดตัวโครงการส่งเสริมความรู้ด้านดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุและผู้ใกล้เกษียณ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของยุคดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างมั่นใจ และไม่ถูก

กีดกันจากประโยชน์ของบริการดิจิทัล นอกจากนี้ ยังมุ่งสร้างความพร้อมให้กับผู้ดูแลและสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้สามารถสนับสนุนผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบหลักของการฝึกอบรมประกอบด้วยการสร้างความตระหนักรู้ด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์ โดยเฉพาะการรู้เท่าทันและป้องกันการหลอกลวงทางออนไลน์ ซึ่งผู้สูงอายุตกเป็นเป้าหมายบ่อยครั้ง รวมถึงการฝึกทักษะพื้นฐาน เช่น การใช้สมาร์ตโฟน การใช้งานแอปพลิเคชันด้านสุขภาพ และการเข้าถึงบริการภาครัฐผ่านช่องทางดิจิทัล แนวทางนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างสังคมที่ครอบคลุมและยืดหยุ่นทางเทคโนโลยีมากขึ้น

นอกเหนือจากการใช้งานส่วนบุคคลแล้ว DEPA ยังสนับสนุนนวัตกรรมทางเศรษฐกิจระดับชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทอย่างมีความหมายในเศรษฐกิจดิจิทัล ผ่านความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน ฐานราก เช่น โครงการ “โดรนเพื่อชุมชน” ที่นำเทคโนโลยีโดรนมาประยุกต์ใช้ในการเกษตร เช่น การตรวจสอบพืช การฉีดพ่นปุ๋ย และการวางแผนระบบน้ำ โดยมีการฝึกอบรมด้านการใช้งานและการบำรุงรักษาเบื้องต้น ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีใหม่ หรือแม้แต่เป็นครูฝึกในชุมชน

DEPA ยังดำเนินโครงการ Matching Funds เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนารูปแบบธุรกิจที่ยั่งยืน โดยใช้ทักษะและประสบการณ์ของผู้สูงอายุร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

ในฐานะผู้นำการพัฒนา “เมืองอัจฉริยะ” DEPA ได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในโครงการ Smart City ไม่ใช่เพียงผู้รับบริการ แต่เป็น “ผู้มีส่วนร่วม” อย่างแท้จริง ผ่านโครงการ Smart Living ที่นำอุปกรณ์ Internet of Things (IoT) และระบบวิเคราะห์ข้อมูลเรียลไทม์มาใช้ในการตรวจสอบสุขภาพ แจ้งเตือนเหตุฉุกเฉิน และการป้องกันโรค โครงการนี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการตอบสนองและผลลัพธ์ทางสุขภาพ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรัง

ในมิติของ Smart People DEPA ได้จัดโครงการ “Brain Bank” ที่เปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญที่เกษียณแล้วถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชน รวมถึงแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ทักษะดิจิทัลหรือพัฒนางานอดิเรกจากบ้านของตนเอง

เพื่อขจัดอุปสรรคด้านโครงสร้าง เช่น การเข้าถึงและค่าใช้จ่าย DEPA ได้พัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โดยเน้นการออกแบบอินเทอร์เฟซที่เข้าใจง่าย ตัวอักษรชัดเจน และมีคำแนะนำทีละขั้นตอน พร้อมทั้งสนับสนุนการใช้และจัดจำหน่ายอุปกรณ์ดิจิทัลที่ปรับให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น สมาร์ตโฟนเมนูง่าย แท็บเล็ตที่ควบคุมด้วยเสียง และอุปกรณ์สุขภาพที่ติดตามข้อมูลชีพจร

เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างยั่งยืน DEPA ยังได้ผลักดันให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้ประกอบการดิจิทัล ผ่านโครงการที่เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์—ตั้งแต่การออกแบบ การสร้างแบรนด์ ไปจนถึงการเข้าถึงตลาด โดยมีการฝึกอบรมการขายผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น Lazada, TikTok Shop และ Facebook Marketplace ซึ่งได้ขยายช่องทางรายได้ของผู้สูงอายุและเพิ่มการมองเห็นในกลุ่มผู้บริโภควัยรุ่น

ท้ายที่สุด DEPA ตระหนักถึงความสำคัญของโครงสร้างพื้นฐานในการสนับสนุนการเรียนรู้ดิจิทัล จึงได้ริเริ่มจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้ดิจิทัล” ในระดับชุมชน ศูนย์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นแหล่งรวมบริการ เช่น อินเทอร์เน็ตฟรี

อุปกรณ์ให้ยืม การสอนแบบตัวต่อตัว และการจัดเวิร์กช็อป ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในหมู่ผู้สูงอายุ และพัฒนาผู้นำการเรียนรู้ในท้องถิ่น ด้วยแนวทางเชิงรุกและครอบคลุมเหล่านี้ DEPA ได้สร้างระบบนิเวศที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในโลกดิจิทัลอย่างมั่นใจและยั่งยืน

3) การพัฒนาการท่องเที่ยวและบริการที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ *(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)*

จากการตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไปสู่สังคมสูงวัยอย่างมีนัยสำคัญ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ในการปรับปรุงและยกระดับบริการด้านการท่องเที่ยวให้มีความครอบคลุมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม โดยมีหัวใจสำคัญคือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุในแหล่งท่องเที่ยวทั่วประเทศ มาตรการหลักประกอบด้วย การติดตั้งทางลาดและลิฟต์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้รถเข็น รวมถึงการก่อสร้างห้องน้ำที่เข้าถึงได้ตามมาตรฐานสากลสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ โดยออกแบบให้ใช้งานง่าย ปูพื้นกันลื่น และมีแสงสว่างเพียงพอเพื่อลดความเสี่ยงจากอุบัติเหตุ สำหรับพื้นที่ธรรมชาติ ททท. ให้ความสำคัญกับการจัดทำเส้นทางเดินเท้าที่ปลอดภัยและไม่ลื่น พร้อมจุดพักเป็นระยะเพื่อลดความเมื่อยล้าระหว่างกิจกรรมทางกายภาพ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้ผู้สูงอายุเดินทางท่องเที่ยวได้สะดวกขึ้น แต่ยังยกระดับความปลอดภัยและความสบายให้กับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้ที่มีปัญหาด้านการเคลื่อนไหวหรือโรคเรื้อรัง

นอกเหนือจากโครงสร้างพื้นฐานแล้ว ททท. ยังส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการหลากหลายประเภทที่สอดคล้องกับสมรรถภาพทางกายและจิตใจของผู้สูงอายุ ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ การอาบป่าในพื้นที่ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีผลต่อการลดความเครียดและเสริมสุขภาพจิต การปั่นจักรยานในเส้นทางปลอดภัย และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ เช่น โยคะกลางแจ้งและสมาธิ โดยกิจกรรมเหล่านี้ออกแบบให้เน้นสุขภาวะองค์รวมและสมดุลทางอารมณ์ ส่งเสริมการมีวิถีชีวิตที่กระฉับกระเฉงของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด "การท่องเที่ยวเชิงบำบัด" ซึ่งการเดินทางกลายเป็นช่องทางฟื้นฟูสุขภาพและความเป็นอยู่ พร้อมกันนี้ยังช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านการสร้างความต้องการต่อกิจกรรมเชิงพื้นที่ สินค้าท้องถิ่น และบริการด้านการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ

ในด้านที่พักและโภชนาการ ททท. ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถรองรับผู้สูงอายุที่มีความต้องการด้านสุขภาพหลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณลักษณะของที่พักที่แนะนำได้แก่ เตียงที่ปรับระดับได้ ราวจับในห้องน้ำ ปุ่มเรียกฉุกเฉิน ประตูที่มีความกว้างเพียงพอ และลิฟต์ที่รองรับการเข้าถึงของผู้มีผู้ดูแล คุณลักษณะเหล่านี้ช่วยให้ผู้สูงอายุเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระและลดการพึ่งพาผู้ดูแล ด้านโภชนาการ มีการส่งเสริมให้สถานประกอบการจัดบริการอาหารตามข้อจำกัดของโรค เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และคอเลสเตอรอลสูง โดยใช้วัตถุดิบสดใหม่จากท้องถิ่นและสมุนไพรที่มีคุณค่าในแพทย์แผนไทย ซึ่งไม่เพียงตอบโจทย์ด้านสุขภาพ แต่ยังส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมอาหารไทยและสนับสนุนเกษตรกรรมท้องถิ่น

กลยุทธ์ที่โดดเด่นภายใต้กรอบการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ คือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมเชิงรุกในภาคการท่องเที่ยว โดยผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม และเรื่องเล่าพื้นถิ่น ได้รับการส่งเสริมให้เป็นมัคคุเทศก์ชุมชนหรือผู้บรรยายวัฒนธรรม แนวทางนี้ไม่เพียงเพิ่มรายได้หลังเกษียณ แต่ยังสร้างโอกาสในการถ่ายทอดองค์ความรู้ข้ามรุ่นและการอนุรักษ์วัฒนธรรม ททท. ยังอยู่ระหว่างสำรวจแนวทางการรับรองคุณวุฒิและการบรรจุมัคคุเทศก์ผู้สูงอายุไว้ในระบบการท่องเที่ยวทางการ

เพื่อยกระดับสถานะทางอาชีพและสร้างมาตรฐานบริการที่สูงขึ้น ซึ่งช่วยเสริมภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุในฐานะ "ทรัพยากร" ไม่ใช่ "ภาระ" ของภาคการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ททท. ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบประกันภัยการเดินทางอย่างครบวงจร เพื่อตอบสนองต่อข้อกังวลด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวสูงวัย โดยมีข้อเสนอแนะให้ผู้ประกอบการจัดบริการประกันอุบัติเหตุและความคุ้มครองเหตุไม่คาดฝัน และสนับสนุนให้มีการกำหนดมาตรฐานประกันภัยในทุกชุมชนท่องเที่ยวที่ได้รับการรับรอง เพื่อเพิ่มความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว ลดความเสี่ยงด้านความรับผิดชอบ และยกระดับประเทศไทยในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่ปลอดภัยและครอบคลุมสำหรับทุกวัย ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติสากลด้านการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุในประเทศไทย เป็นนโยบายแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรมบริการ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการกำกับดูแลเชิงระบบ ไม่เพียงแต่ยกระดับการเข้าถึงและความปลอดภัยของผู้สูงอายุในการท่องเที่ยว แต่ยังนิยามบทบาทของพวกเขาใหม่ให้เป็นผู้เดินทาง ผู้ถ่ายทอดเรื่องราว และผู้ร่วมสร้างสรรค์คุณค่าทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของประเทศ

3.5 ขบวนการเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย: มุมมองจากผู้ผลิต

1) การพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ *(ข้อมูลจากสมาคมบริการสุขภาพและการค้าเพื่อผู้สูงอายุ)*

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับช่องว่างสำคัญในโครงสร้างพื้นฐานด้านเงินออมระยะยาวเพื่อรองรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านการดูแลสุขภาพและบริการช่วยเหลือส่วนบุคคล ต่างจากประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ซึ่งมีระบบการออมระยะยาวที่เข้มแข็งและภาคบังคับเพื่อเตรียมความพร้อมให้ประชาชนเข้าสู่วัยสูงอายุ ประเทศไทยยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการออกแบบนโยบายด้านนี้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากประสบปัญหาทางการเงินเมื่อต้องเข้ารับบริการดูแลที่บ้านหรือสถานดูแลผู้สูงอายุ การขาดระบบวางแผนทางการเงินที่มีโครงสร้างทำให้ภาระตกอยู่กับครอบครัว ซึ่งอาจกระทบต่อเสถียรภาพทางการเงินของครัวเรือนโดยรวม โดยเฉพาะในครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจซึ่งอาจประสบภาวะความเครียดทางการเงินระหว่างรุ่นอย่างรุนแรง การแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องมีการปฏิรูประบบนโยบายอย่างเร่งด่วน โดยจัดตั้งกรอบการออมระยะยาวที่มีความเข้มแข็ง เพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเป็นอิสระ และความเสมอภาคให้แก่ประชากรสูงวัย

นอกเหนือจากกลไกทางการเงิน อีกหนึ่งอุปสรรคสำคัญคือความจำกัดของบริการดูแลผู้สูงอายุที่ตอบโจทย์เฉพาะบุคคล แม้ว่าผู้สูงอายุจำนวนมากจะมีความต้องการบริการที่สอดคล้องกับสภาพสุขภาพและไลฟ์สไตล์ของตน แต่การตัดสินใจกลับอยู่ในมือของสมาชิกในครอบครัวมากกว่าตัวผู้สูงอายุเอง ความไม่สอดคล้องนี้ทวีความรุนแรงขึ้นจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยกลุ่มรายได้ปานกลางและต่ำมักเผชิญข้อจำกัดเชิงระบบในการเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพ เนื่องจากต้นทุนที่สูงหรือข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ พื้นที่ชนบทและพื้นที่ห่างไกลซึ่งขาดแคลนสถานบริการที่ได้มาตรฐานและมีการกำกับดูแล ทำให้ครอบครัวต้องยอมรับบริการที่ไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบระยะยาวต่อสุขภาพ ศักดิ์ศรี และความเป็นอิสระของผู้สูงอายุ และเป็นอุปสรรคต่อการดูแลผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมและเสมอภาค

แม้จะมีความท้าทายดังกล่าว ศูนย์ดูแลชุมชน เช่น สถานดูแลผู้สูงอายุและศูนย์รับดูแลรายวัน ยังคงเป็นเสาหลักในการสนับสนุนผู้สูงอายุ สถานบริการเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการดูแลผู้ที่มีปัญหาการเคลื่อนไหวหรือภาวะสุขภาพเรื้อรังที่ต้องการการฟื้นฟูและการดูแลอย่างใกล้ชิด โดยบางแห่งมีโปรแกรมกายภาพบำบัดที่ช่วยให้ผู้ป่วยติดเตียงสามารถกลับมาใช้กล้ามเนื้อพื้นฐานได้อีกครั้ง ซึ่งช่วยเสริมทั้งสุขภาพกายและใจ นอกจากนี้สภาพแวดล้อมแบบกลุ่มยังช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวและส่งเสริมการเข้าสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาสุขภาพจิต อย่างไรก็ตาม ความยั่งยืนในการดำเนินงานของศูนย์เหล่านี้ยังคงเผชิญความท้าทายจากต้นทุนการดำเนินงานที่สูง ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างบุคลากรที่มีทักษะ ค่าบำรุงรักษาอุปกรณ์ หรือภาระการปฏิบัติตามมาตรฐานด้านกฎระเบียบ หากไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินที่สม่ำเสมอ เช่น เงินอุดหนุนจากภาครัฐหรือมาตรการจูงใจ ศูนย์เหล่านี้จะประสบปัญหาในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ความซับซ้อนของกระบวนการขออนุญาตและการตรวจสอบยังเพิ่มภาระให้แก่ผู้ประกอบการ ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการจัดตั้งกรอบนโยบายที่ชัดเจนและกลไกการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ

ในบริบทนี้ การสร้างความร่วมมือในระดับชุมชนถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านการดูแลผู้สูงอายุของไทย ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนสามารถนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยดูแลขนาดเล็กในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีบุคลากรที่ผ่านการอบรม เช่น พยาบาล ผู้ดูแล และนักกายภาพบำบัด การกระจายบริการแบบนี้ช่วยลดภาระการเดินทางของผู้สูงอายุและครอบครัว การฝึกอบรมคนในชุมชนให้เป็นผู้ดูแลยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพในพื้นที่ สร้างความไว้วางใจ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เมื่อตัวชุมชนเองมีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุ ความกดดันที่มีต่อสถาบันส่วนกลางก็จะลดลง และโครงสร้างทางสังคมจะเข้มแข็งขึ้นผ่านความร่วมมือระหว่างรุ่น

ในระดับนโยบาย ประเทศไทยยังขาดแผนระดับชาติที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการจัดการเงินทุนสำหรับการดูแลระยะยาว ระบบปัจจุบันให้การสนับสนุนที่จำกัดหรือไม่มีเลยแก่ผู้สูงอายุรายได้ปานกลาง ซึ่งมักอยู่ระหว่างเกณฑ์รายได้ที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐและการมีความสามารถในการจ่ายค่าบริการเอกชน เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เสนอแนวนโยบายหลายประการ เช่น การจัดตั้งกองทุนเฉพาะสำหรับการดูแลระยะยาวที่ได้รับการสนับสนุนจากเงินสมทบของนายจ้างและลูกจ้าง การให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่ครอบครัวที่ดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและขยายขอบเขตบริการ แต่ละแนวทางเหล่านี้ต้องอาศัยความมุ่งมั่นจากภาครัฐและกรอบกฎหมายที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนและเป็นธรรม

2) การสร้างงานและส่งเสริมเศรษฐกิจสูงวัย *(ข้อมูลจากผู้ประกอบการ SME)*

การเปลี่ยนแนวทางจากการรอคอยการจ้างงานแบบดั้งเดิมไปสู่การสร้างงานถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของวิธีที่ผู้สูงอายุมีบทบาทในเศรษฐกิจของไทย แทนที่จะรอคอยโอกาสการจ้างงานซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสร้างงานหรือดำเนินกิจการด้วยตนเองถือเป็นแนวทางเชิงรุกที่สร้างพลังให้กับบุคคลสูงอายุ แนวทางนี้ตั้งอยู่บนจุดแข็งที่ผู้สูงอายุมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ชีวิต ความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และทักษะที่ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ตัวอย่างเช่น ผู้เกษียณที่มีทักษะด้านการทำอาหารหรือหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น การทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา หรืองานไม้ สามารถเปลี่ยนความสามารถเหล่านี้ให้เป็นกิจการขนาดเล็กที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ และยังช่วยฟื้นฟูคุณค่าในตนเอง วัตถุประสงค์ในชีวิต และ

ความเป็นอิสระ แนวทางที่ขับเคลื่อนด้วยตนเองนี้ลดการพึ่งพาระบบการจ้างงานภายนอก และช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยเกษียณกับความมั่นคงทางการเงินอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยยังสามารถเกิดขึ้นได้จากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ผู้สูงอายุมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินที่จับต้องได้ เช่น ที่ดินหรืออุปกรณ์ ไปจนถึงทุนทางสังคมที่จับต้องไม่ได้ เช่น เครือข่าย ความน่าเชื่อถือและความสัมพันธ์ในชุมชน ผู้สูงอายุจำนวนมากมี “ภูมิปัญญา” ที่หากได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสมสามารถกลายเป็นพื้นฐานของสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูง ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ทางการเกษตรสามารถยกระดับวิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมให้กลายเป็นสินค้าเกษตรอินทรีย์หรือสินค้าที่มีความเฉพาะเชิงวัฒนธรรมเพื่อจำหน่ายให้กับตลาดเมืองหรือตลาดส่งออก หรือผู้ที่มีทักษะด้านหัตถกรรมสามารถเจาะตลาดเฉพาะกลุ่มที่ต้องการสินค้าทำมือที่มีเอกลักษณ์ ในยุคที่สินค้าผลิตจำนวนมากเป็นที่แพร่หลาย กลยุทธ์การพัฒนาจากฐานรากเหล่านี้ช่วยแปลงเศรษฐกิจสูงวัยจากปัญหาสวัสดิการไปสู่โอกาสการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ความสำคัญของการสร้างงานในกลุ่มผู้สูงอายุมีมากกว่าการเสริมพลังส่วนบุคคล เพราะยังมีส่วนในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้าง กิจการขนาดเล็กที่ผู้สูงอายุก่อตั้งสามารถกลายเป็นศูนย์กลางในการสร้างงาน ถ่ายทอดทักษะ และเป็นพี่เลี้ยงให้แก่คนรุ่นใหม่ การมีส่วนร่วมของพวกเขามักมีผลกระทบแบบทวีคูณ: ถ่ายทอดความรู้ กระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และส่งเสริมให้สมาชิกครอบครัวรุ่นใหม่มีบทบาททางเศรษฐกิจในชุมชน แทนที่จะย้ายถิ่นไปยังเมือง กระบวนการนี้ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับชุมชน ควบคู่กับการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการร่วมมือระหว่างรุ่น

อย่างไรก็ตาม เส้นทางผู้ประกอบการเหล่านี้ยังคงต้องการการสนับสนุนเชิงสถาบันเพื่อให้มีความยั่งยืน ความท้าทาย ได้แก่ การเข้าถึงเงินทุนเริ่มต้น การฝึกอบรมธุรกิจ และความสามารถด้านดิจิทัล ผู้สูงอายุจำนวนมากยังขาดทักษะด้านดิจิทัลที่จำเป็นสำหรับการขยายตลาดผ่านอีคอมเมิร์ซหรือการตลาดออนไลน์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดตั้งโปรแกรมสนับสนุนเฉพาะ เช่น การฝึกอบรมด้านความรู้ทางการเงิน การใช้เครื่องมือดิจิทัล การออกแบบแบรนด์และบรรจุภัณฑ์ รวมถึงการเข้าถึงสินเชื่อรายย่อยหรือเงินทุนสนับสนุนที่เหมาะสมกับผู้ประกอบการสูงวัย ระบบสนับสนุนเหล่านี้ควรกระจายศูนย์และมีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะตอบสนองต่อความหลากหลายในความต้องการ ศักยภาพ และรูปแบบธุรกิจของแต่ละชุมชน

3) ผู้ประกอบการสูงวัย *(ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากสมาคมการค้าบิซคลับไทย)*

ผู้ประกอบการสูงวัยในประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับโครงการผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างหลายประการที่จำกัดศักยภาพความสำเร็จในระยะยาวทั้งในตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ หนึ่งในปัญหาสำคัญคือ “ความไม่สอดคล้องระหว่างผลิตภัณฑ์กับความต้องการของตลาด” สินค้าหลายรายการที่ผลิตโดยผู้สูงอายุยังคงยึดถือรูปแบบดั้งเดิมทั้งในด้านดีไซน์และวิธีการผลิต ซึ่งมักไม่ตอบโจทย์รสนิยมของผู้บริโภครุ่นใหม่ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ขาดศักยภาพในการแข่งขันในตลาด แม้ว่าจะมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสูง เช่น ผ้าทอสมุนไพร ลูกประคบ หรือขนมพื้นบ้านแบบไทยๆ แต่หากขาดนวัตกรรมในด้านดีไซน์ การใช้งาน หรือบรรจุภัณฑ์ ก็ยากที่จะดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการพึ่งพาช่องทางการตลาดในระยะสั้นที่ดำเนินการโดยภาครัฐมากเกินไป เช่น งานแสดงสินค้า บูธนิทรรศการ หรือกิจกรรมจำหน่ายสินค้าชุมชนเฉพาะกิจ แม้ว่ากิจกรรมเหล่านี้จะช่วยเพิ่มการมองเห็น

ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ไม่สามารถสร้างการเข้าถึงตลาดถาวรหรือความจงรักภักดีต่อแบรนด์ได้ เมื่อสิ้นสุดช่วงการโปรโมต ผู้ผลิตสูงวัยจำนวนมากต้องเผชิญกับปัญหาสินค้าค้างสต็อก และขาดโครงสร้างพื้นฐานด้านการกระจายสินค้าและความสามารถทางการตลาด ส่งผลให้เกิดความสูญเสียทางการเงิน และลดแรงจูงใจในการประกอบธุรกิจอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยสำคัญคือข้อจำกัดด้านทักษะธุรกิจยุคใหม่ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาดออนไลน์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการเชื่อมโยงกับอีคอมเมิร์ซ

แม้จะมีข้อจำกัดดังกล่าว แต่โอกาสในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยอย่างยั่งยืนก็ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะผ่านการสร้างความร่วมมือเชิงกลยุทธ์ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ความร่วมมือกับอุทยานวิทยาศาสตร์ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด และศูนย์บ่มเพาะธุรกิจ สามารถช่วยยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการสูงวัยผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้ เช่น การใช้บรรจุภัณฑ์แบบสุญญากาศ การติด QR Code สำหรับการตรวจสอบย้อนกลับ หรือการใช้ฉลาก 2 ภาษาเพื่อเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ อีกทั้งการจัดกิจกรรม Business Matching ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ยังเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการเปิดตลาดใหม่ สร้างเครือข่ายธุรกิจ และเพิ่มโอกาสทางการค้า

อีกหนึ่งปัญหาสำคัญคือการขาดแผนการสืบทอดกิจการ ผู้ประกอบการสูงวัยจำนวนมากกำลังเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่มีผู้สืบทอดธุรกิจ เนื่องจากแนวโน้มการย้ายถิ่นฐานของเยาวชนจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อแสวงหางานที่มั่นคง ส่งผลให้ธุรกิจชุมชนขาดกำลังคนรุ่นใหม่ที่จะรับช่วงต่อ ส่งผลให้ฐานธุรกิจผู้สูงอายุมีแนวโน้มเสื่อมถอย การแก้ไขปัญหานี้ต้องอาศัยการแทรกแซงเชิงนโยบายอย่างเฉพาะเจาะจง ทั้งภาครัฐและเอกชนควรร่วมกันจัดฝึกอบรมทายาทธุรกิจในชุมชน พร้อมมอบสิ่งจูงใจ เช่น ทุนสนับสนุน การเปิดตลาด การมีพี่เลี้ยงธุรกิจ หรือแม้แต่รูปแบบการถือหุ้นร่วม (co-ownership) นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่นอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทักษะดั้งเดิมไม่สูญหาย

อีกหนึ่งข้อจำกัดสำคัญคือ “ความไม่แน่นอนของนโยบาย” ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ความเปลี่ยนแปลงของผู้นำประเทศหรือนโยบายด้านการพัฒนา ทำให้โครงการต่าง ๆ ที่กำลังดำเนินอยู่ต้องหยุดชะงักหรือถูกปรับเปลี่ยนทิศทาง ส่งผลให้ความต่อเนื่องของโครงการพัฒนาในระยะยาว เช่น การเสริมทักษะ การเข้าถึงดิจิทัล หรือการขยายตลาด ไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นการสูญเปล่าทางงบประมาณ และบั่นทอนความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ทางออกคือการกำหนดกรอบนโยบายที่มีความต่อเนื่องแม้มีการเปลี่ยนรัฐบาล รวมถึงการจัดตั้งหน่วยงานอิสระที่ไม่ฝักใฝ่การเมือง เพื่อรับผิดชอบในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลโครงการในระยะยาว

3.6 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย: ประสบการณ์ของผู้บริโภค

การเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ

กรณีของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) บทบาทของ อสม. ในประเทศไทยถือเป็นจุดบรรจบที่สำคัญระหว่างการสาธารณสุขในระดับรากหญ้ากับการเสริมสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้สูงอายุ ด้วยเครือข่ายที่มีสมาชิกมากกว่า 700,000 คนทั่วประเทศ อสม. ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่สำคัญระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐ จากจุดเริ่มต้นในฐานะกลไกสนับสนุนการบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานและกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชน อสม. ได้พัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของไทย โดยมีสมาชิกจำนวนมากเป็นผู้สูงอายุ และได้กลายเป็นเวทีในการเสริมสร้างศักดิ์ศรี ลดความโดดเดี่ยว

และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมืองในกลุ่มผู้สูงอายุ งานของอสม. ซึ่งเต็มไปด้วยจิตอาสา ความร่วมมือ และจิตสำนึกส่วนรวม ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การส่งเสริมสุขภาพ แต่ยังมีบทบาทแปลงเปลี่ยนในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นและความสามัคคีของสังคมอีกด้วย

ประเด็นทางการเงินที่สำคัญซึ่งส่งผลต่อ อสม. โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ คือปัญหาหนี้สินส่วนบุคคล เนื่องจากรายได้หลักมาจากเงินเบี้ยเลี้ยงหรือบำนาญที่มีจำนวนจำกัด ความไม่มั่นคงทางการเงินจึงเป็นเรื่องที่พบบ่อย เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เครือข่าย อสม. ได้ดำเนินการเชิงรุกโดยเจรจากับธนาคารพาณิชย์ในการจัดให้มีเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำในอัตรา 6% ต่อปี วงเงินสูงสุดไม่เกิน 100,000 บาทต่อราย โดยมีการขยายช่วงอายุผู้มีสิทธิกู้ยืมออกไปจนถึงอายุ 75 ปี ซึ่งช่วยขจัดอุปสรรคด้านอายุที่เคยเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการทางการเงิน มาตรการนี้ตอบโจทย์ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของกลุ่มที่เปราะบางที่สุดโดยตรง และยังส่งผลทางอ้อมในแง่ของการลดความเครียดทางการเงินในกลุ่ม อสม. สูงวัย ทำให้สามารถมุ่งมั่นกับบทบาทในงานสาธารณสุขและการพัฒนาชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

นอกเหนือจากการบริหารจัดการหนี้สินแล้ว เครือข่าย อสม. ยังได้ริเริ่มโครงการเพื่อส่งเสริมการลงทุนและการสร้างรายได้ในหมู่สมาชิก โดยการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อธุรกิจขนาดเล็ก สมาคมได้เปิดโอกาสให้ อสม. สูงวัยสามารถเริ่มต้นกิจการขนาดย่อมหรือหารายได้เสริมผ่านกิจกรรมเศรษฐกิจแบบพาร์ทไทม์ เช่น การขายอาหาร การผลิตสมุนไพร และการนวดแผนไทย กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน แต่ยังส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง และลดการพึ่งพาจากภาครัฐหรือครอบครัวอีกด้วย ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายของเศรษฐกิจสูงวัย โดยยอมรับผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างแข็งขัน ไม่ใช่เพียงผู้รับสวัสดิการ

มาตรการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ครอบครัวในระดับชุมชนโดยเครือข่าย อสม. ซึ่งเป็นกองทุนที่บริหารด้วยการสมทบรายเดือนเพียง 0.40 บาทต่อคน และหากมีสมาชิกเสียชีวิต ครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะได้รับเงินช่วยเหลือจำนวน 500,000 บาท แม้จะมีโครงสร้างที่เรียบง่าย แต่มาตรการนี้ได้ส่งผลทางจิตใจและสังคมอย่างลึกซึ้ง ช่วยลดความกังวลเรื่องการเตรียมตัวด้านการเงินในช่วงปลายชีวิต และมอบความมั่นใจให้กับสมาชิกว่า ครอบครัวของตนจะไม่ถูกทิ้งไว้เบื้องหลัง นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลและความรับผิดชอบร่วมกันภายในเครือข่าย อสม. อันเป็นการเสริมสร้างความไว้วางใจและความสามัคคีในหมู่สมาชิก

เพื่อเสริมความครอบคลุมในมิตินี้ เครือข่าย อสม. ได้ร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาแพ็กเกจประกันสุขภาพและอุบัติเหตุที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยตระหนักว่ากลุ่มนี้มีความเสี่ยงด้านสุขภาพสูงกว่าและมีแนวโน้มเผชิญเหตุฉุกเฉินทางการแพทย์บ่อยครั้ง แผนประกันจึงออกแบบให้ครอบคลุมค่ารักษาพยาบาล ค่าชดเชยจากอุบัติเหตุ และการดูแลโรคเรื้อรัง โดยพิจารณาจากข้อจำกัดทางรายได้ของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ค่าเบี้ยประกันอยู่ในระดับที่ผู้มีรายได้ปานกลางถึงน้อยสามารถเข้าถึงได้ การมีระบบคุ้มครองความเสี่ยงทางสุขภาพเช่นนี้ ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางกายภาพ ควบคู่กับเสถียรภาพทางการเงินและความสบายใจในระยะยาว

สิ่งที่น่าจับตามองที่สุดเกี่ยวกับโมเดลของ อสม. คือความสามารถในการขยายผล โมเดลนี้ประสบความสำเร็จในการเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจผ่านการดำเนินงานแบบรวมกลุ่ม ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบให้

กลุ่มผู้สูงอายุในสาขาอื่นของประเทศไทยได้ โดยการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ท้องถิ่นหรือสมาคมชุมชน ผู้สูงอายุในภาคส่วนอื่นสามารถนำนวัตกรรมหลักของอสม. มาประยุกต์ใช้ เช่น การออมแบบรวมกลุ่ม การปล่อยสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ การลงทุนร่วมในธุรกิจขนาดย่อม และการจัดการประกันสุขภาพแบบกลุ่ม องค์กรชุมชนยังสามารถทำหน้าที่เป็นเวทีฝึกอบรมวิชาชีพ ส่งเสริมทักษะดิจิทัล และเปิดทางให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ การขยายผลของโมเดล อสม. จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและเศรษฐกิจ เพิ่มพลังให้กับผู้สูงอายุที่เปราะบาง และวางรากฐานสู่เศรษฐกิจสูงวัยที่ครอบคลุมและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

3.7 ความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมในการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทย

การระดมสมองระหว่างภาคส่วนเกี่ยวกับระบบการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทย ได้เปิดเผยถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังลึกซึ่งยังคงมีอยู่ แม้ว่าจะมีความพยายามในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย ความเหลื่อมล้ำเหล่านี้ครอบคลุมหลายมิติ ได้แก่ การเข้าถึงผลิตภัณฑ์จำเป็น การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการท้องถิ่น ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และการพัฒนากำลังคนในภาคการดูแล

1) ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุ

การเข้าถึงผลิตภัณฑ์ที่จำเป็นและอุปกรณ์ช่วยเหลือผู้สูงอายุในประเทศไทยยังคงไม่เท่าเทียมอย่างมาก สาเหตุหลักมาจากความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างคุณภาพของผลิตภัณฑ์กับความสามารถในการจ่าย ตัวอย่างเช่น ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ที่นำเข้าจากญี่ปุ่นได้รับการยกย่องว่าให้ความสบาย ดูดซับได้ดี และเชื่อถือได้ อย่างไรก็ตาม ราคาสูงของผลิตภัณฑ์เหล่านี้ทำให้เกินความสามารถของครอบครัวไทยส่วนใหญ่ที่จะซื้อได้ ส่งผลให้ครัวเรือนรายได้น้อยและปานกลางต้องพึ่งพาผลิตภัณฑ์ทางเลือกที่มีคุณภาพต่ำกว่า ซึ่งอาจไม่ถูกสุขอนามัย ไม่ทนทาน หรืออาจไม่เหมาะสมในทางการแพทย์ ความจำเป็นต้องเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่ด้อยกว่าดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพ ศักดิ์ศรี และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ในทำนองเดียวกัน การเข้าถึงเทคโนโลยีดูแลผู้สูงอายุที่ทันสมัย เช่น รถเข็นอัตโนมัติ ลิฟต์สำหรับอาบน้ำ และหุ่นยนต์ช่วยการเคลื่อนไหวยังจำกัดอย่างมาก เนื่องจากต้นทุนการเช่าและการซื้อที่สูง ตัวอย่างเช่น รถเข็นอัจฉริยะที่นำเข้าจากญี่ปุ่นมีค่าเช่ารายเดือนหลายหมื่นบาท ทำให้เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยเฉพาะกลุ่มคนที่มีฐานะดี ในทางตรงกันข้าม รถเข็นธรรมดาที่มีราคาเพียงไม่กี่ร้อยบาทแม้จะหาซื้อได้ง่าย แต่ก็มีฟังก์ชันและความปลอดภัยต่ำกว่ามาก ความเหลื่อมล้ำระหว่างนวัตกรรมกับราคาที่เอื้อมถึงได้นี้ทำให้ครัวเรือนไทยส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงการยกระดับคุณภาพของการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง ศูนย์ดูแลในชุมชนและครอบครัวจึงต้องใช้เครื่องมือแบบเก่าที่มีประสิทธิภาพต่ำ ส่งผลให้เกิดวงจรของการดูแลที่ไม่เพียงพอและตอกย้ำความเปราะบางของกลุ่มรายได้น้อย

2) ความเหลื่อมล้ำในโอกาสการลงทุน

ผู้ประกอบการรายย่อยและขนาดกลาง (SMEs) โดยเฉพาะกลุ่มที่เรียกว่า “SME ขนาดเล็ก” ในบริบทของไทยประสบกับข้อจำกัดอย่างรุนแรงในการเข้าถึงตลาดบริการผู้สูงอายุ ธุรกิจเหล่านี้มักขาดเงินทุน เทคโนโลยีล้าหลัง และขาดช่องทางในการเข้าถึงแหล่งวิจัยและพัฒนา ส่งผลให้ผู้ประกอบการท้องถิ่นไม่สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ดูแลผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ หรือแข่งขันกับแบรนด์ต่างประเทศที่มีอยู่ในตลาดได้ ตลาดจึงถูกครอบงำ

ด้วยสินค้านำเข้าที่แม้จะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่กลับไม่ตอบโจทย์ความต้องการทางวัฒนธรรม หรือความสามารถในการจ่ายของผู้บริโภคชาวไทย

นอกจากนี้ SMEs ในประเทศยังถูกกีดกันจากกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างขนาดใหญ่ เนื่องจากไม่สามารถผ่านเกณฑ์การรับรองคุณภาพหรือข้อกำหนดทางกฎหมายที่ซับซ้อนได้ นวัตกรรมของผู้ประกอบการในประเทศไม่ได้ถูกจำกัดด้วยการขาดความคิดสร้างสรรค์ แต่กลับติดขัดที่ช่องทางการนำไปใช้จริงและขยายผล ตัวอย่างเช่น แนวคิดการพัฒนาอุปกรณ์ช่วยอาบน้ำ เตียงอัจฉริยะ หรือระบบติดตามที่ออกแบบให้เหมาะกับบริบทของไทย มักไม่สามารถถูกผลิตหรือวางตลาดได้ เนื่องจากขาดเงินทุนและการสนับสนุนเชิงสถาบัน ส่งผลให้เศรษฐกิจขาดการเติบโต และกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทหรือรายได้น้อยยังขาดแคลนผลิตภัณฑ์ที่จำเป็น

3) ความเหลื่อมล้ำด้านที่อยู่อาศัย

ความเหลื่อมล้ำที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งอยู่ในเรื่องที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ปัจจุบันโครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่ออกแบบเพื่อผู้สูงอายุ เช่น บ้านพักผู้สูงอายุ คอนโดมิเนียมสำหรับผู้สูงอายุ หรือโครงการที่เน้นสุขภาพและการพักผ่อน ส่วนใหญ่เน้นกลุ่มตลาดรายได้สูง โดยมีบริการพรีเมียม เช่น การดูแลสุขภาพตลอด 24 ชั่วโมง สิ่งอำนวยความสะดวกหรูหรา และกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งมีราคาสูงเกินกว่าที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเข้าถึงได้

ในทางกลับกัน ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย โดยเฉพาะผู้ที่อยู่คนเดียวหรือไม่มีครอบครัวดูแล กลับอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย บ้านพักที่อาศัยอยู่อาจไม่มีระบบระบายอากาศที่ดี ไม่เหมาะกับการเคลื่อนไหวของผู้สูงอายุ และอาจเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ การที่ภาครัฐยังไม่มีโครงการสร้างที่อยู่อาศัยราคาย่อมเยาสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้ความเหลื่อมล้ำขยายวงกว้าง ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เหมาะสมคือการพัฒนารูปแบบการอยู่อาศัยแบบไฮบริด โดยรัฐลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนภาคเอกชนบริหารจัดการ เพื่อผสมผสานประสิทธิภาพเข้ากับความทั่วถึง และทำให้การมีที่อยู่อาศัยที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุเป็นสิทธิพื้นฐานของทุกกลุ่มรายได้

4) บทบาทของแรงงานข้ามชาติในการดูแลผู้สูงอายุ

การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติที่เพิ่มขึ้นในภาคการดูแลผู้สูงอายุของประเทศไทย ได้เพิ่มมิติใหม่ของความไม่เท่าเทียม ซึ่งส่งผลต่อทั้งผู้รับบริการและผู้ให้บริการ ด้วยแรงงานไทยจำนวนมากที่หลีกเลี่ยงงานดูแลผู้สูงอายุ อันเนื่องมาจากค่าตอบแทนต่ำ ภาระงานสูง และสถานะทางสังคมที่ต่ำ แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมียนมา ลาว และกัมพูชา จึงเข้ามาทำหน้าที่แทน อย่างไรก็ตาม แรงงานเหล่านี้จำนวนมากไม่มีการฝึกอบรมด้านการดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้คุณภาพการดูแลอาจไม่เพียงพอ และเสี่ยงต่อปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ

อุปสรรคทางกฎหมายและสังคมยังทำให้สถานการณ์ซับซ้อนขึ้น แรงงานข้ามชาติหลายคนไม่มีใบอนุญาตทำงานหรือสถานะการอยู่อาศัยอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ทางภาคเหนือของไทย ความไม่ชัดเจนทางกฎหมายเหล่านี้ทำให้พวกเขาไม่สามารถเข้าร่วมอบรม รับการรับรอง หรือได้รับการคุ้มครองแรงงานอย่างเท่าเทียม ต่างจากประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ญี่ปุ่นหรือสหรัฐอเมริกา ที่มีระบบฝึกอบรมและการรับรองที่ชัดเจนในการจ้างแรงงานดูแลผู้สูงอายุ

การขาดนโยบายที่เป็นระบบนี้ ส่งผลให้แรงงานข้ามชาติไม่มีเส้นทางก้าวหน้าในอาชีพ และไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลมืออาชีพได้อย่างเต็มศักยภาพ ขณะเดียวกันก็สร้างระบบ 2 มาตรฐานที่แรงงานไทยได้รับการรับรองและฝึกอบรม ในขณะที่แรงงานข้ามชาติต้องทำงานในพื้นที่สีเทาทางกฎหมาย การแก้ปัญหานี้จำเป็นต้องเร่งดำเนินการ โดยผ่านกฎหมายแรงงานที่ครอบคลุม ระบบรับรองคุณภาพ และหลักสูตรฝึกอบรมที่คำนึงถึงภาษาและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติ

3.8 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยในสังคมไทย: ข้อเสนอแนะ

การระดมสมองแบบสหสาขาวิชาชีพที่มีผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถาบันการศึกษา ได้จัดทำข้อเสนอแนะสำคัญเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างระบบนิเวศที่ครอบคลุม มีความยืดหยุ่น และยั่งยืน ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์จากศักยภาพของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่ ข้อเสนอแนะที่สำคัญประกอบด้วย:

1) การสร้างความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับสังคมสูงวัย *(สมาคมผู้สูงอายุและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย, สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย, กรมกิจการผู้สูงอายุ, สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล - DEPA)*

รากฐานของเศรษฐกิจสูงวัยที่เข้มแข็งและครอบคลุมคือการปรับเปลี่ยนมุมมองของสังคมต่อผู้สูงอายุ โดยสมาคมเวชศาสตร์ผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนกรอบความคิดจากการมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระทางสังคม มาเป็นการตระหนักถึงศักยภาพของผู้สูงอายุในฐานะกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้จะช่วยส่งเสริมนวัตกรรมในด้านผลิตภัณฑ์ บริการ และนโยบาย ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทอย่างแข็งขัน แทนที่จะเป็นเพียงผู้พึ่งพิง การมองผู้สูงอายุผ่านมุมมองที่ให้คุณค่า จะช่วยเปิดพื้นที่ให้พวกเขามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น การพัฒนาชุมชน และการเป็นพี่เลี้ยงทางสังคม

ในปัจจุบัน วาทกรรมสาธารณะและการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนยังคงนำเสนอเรื่องผู้สูงอายุในเชิงสงเคราะห์หรือสวัสดิการ ซึ่งส่งผลให้เกิดการตอกย้ำภาพจำของการพึ่งพิงโดยไม่ตั้งใจ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ สมาคมเวชศาสตร์ผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยร่วมกับสหพันธ์เอสเอ็มอีไทย จึงสนับสนุนให้มีการยกระดับการสื่อสารสาธารณะเพื่อสะท้อนคุณค่าแท้จริงของผู้สูงอายุ โดยเสนอให้ส่งเสริมการบริโภคสินค้าคุณภาพและบริการที่ผลิตโดยผู้สูงอายุ ซึ่งไม่ใช่เพียงการอุดหนุน แต่ยังเป็นการเลือกบริโภคอย่างชาญฉลาดที่ส่งเสริมความยั่งยืนและนวัตกรรม

กรมกิจการผู้สูงอายุ ยังได้เน้นย้ำเพิ่มเติมว่า การปรับเปลี่ยนกรอบการสื่อสารให้เฉลิมฉลองศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจในตนเอง และการมีส่วนร่วมตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ จะช่วยสร้างสังคมที่ให้ความเคารพและเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น

ในทำนองเดียวกัน สหพันธ์เอสเอ็มอีไทยชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุควรได้รับการยอมรับว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าด้วยประสบการณ์ชีวิตและทักษะที่สั่งสมมายาวนาน เครือข่ายทางสังคมและความเชี่ยวชาญของพวกเขาทำให้พวกเขาเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับบทบาทพี่เลี้ยง ที่ปรึกษา หรือผู้ถ่ายทอดทักษะ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (depa) ที่เห็นว่าการสื่อสารเชิงกลยุทธ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการลดอคติ

ส่งเสริมการยอมรับ และสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในทั้งมิติทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ

2) การขับเคลื่อนนวัตกรรมเชิงโครงสร้างและความร่วมมือ (*สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย สมาคมบริการสุขภาพและการค้าผู้สูงอายุ*)

การพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยต้องอาศัยนวัตกรรมเชิงโครงสร้างที่มีการบูรณาการระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ สหพันธ์เอสเอ็มอีไทยเสนอให้มีการทำแผนที่ทรัพยากร (resource mapping) เพื่อระบุบทบาทที่ซ้ำซ้อนของหน่วยงาน แก้ไขช่องว่าง และสร้างกลไกการทำงานร่วมกัน โดยจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจที่มีความยืดหยุ่น ซึ่งอาจรวมถึงผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ

นวัตกรรมทางเทคโนโลยีเป็นหัวใจสำคัญ สมาคมบริการสุขภาพฯ ร่วมกับสหพันธ์เอสเอ็มอีไทยเสนอการพัฒนาเทคโนโลยีสมาร์ทโฮมและระบบติดตามสุขภาพผ่าน IoT เช่น ระบบตรวจจับการหกล้ม การวัดสุขภาพระยะไกล และเซนเซอร์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการอบรมด้านความปลอดภัยไซเบอร์แก่ผู้สูงอายุและผู้ดูแล เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีมีความปลอดภัยและเพิ่มอำนาจในการใช้ชีวิต

3) การจัดตั้ง Living Labs (*สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย สมาคมการค้าและบริการสุขภาพผู้สูงอายุ)*

การจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ (Innovation Centers for Aging) เป็นกลไกที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการร่วมกัน โดยศูนย์ดังกล่าวทำหน้าที่เป็น “living labs” หรือห้องปฏิบัติการมีชีวิต ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ นักเทคโนโลยี นักออกแบบ และผู้ประกอบการ ได้ร่วมกันพัฒนาและทดสอบแนวทางแก้ไขปัญหาเชิงปฏิบัติที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมสูงวัยโดยเฉพาะ

การทดลองใช้งานจริงในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในชุมชนหรือบ้านพักผู้สูงอายุ สามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่นำร่องในการปรับปรุงนวัตกรรมด้านต่าง ๆ เช่น การเคลื่อนไหวที่ปลอดภัย การออกแบบบ้านที่เหมาะสม และการบริหารจัดการสุขภาพในชีวิตประจำวัน

ทั้งนี้ สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย และสมาคมการค้าและบริการสุขภาพผู้สูงอายุ ย้ำว่า แนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นผู้ใช้งานเป็นศูนย์กลางนี้ จะช่วยให้ผลิตภัณฑ์และบริการที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังมีความสอดคล้องกับความต้องการจริงและความพึงพอใจของผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันอีกด้วย

4) การพัฒนาบุคลากรด้านนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ (*สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

เพื่อให้เกิดความยั่งยืนด้านนวัตกรรม จำเป็นต้องมีการลงทุนอย่างมีเป้าหมายในการพัฒนาทุนมนุษย์เฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงวัย โดยสหพันธ์เอสเอ็มอีไทยได้เสนอให้มีการจัดตั้งหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทางเพื่อผลิตบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและสามารถเป็นผู้นำในสังคมสูงวัย อาทิ นักเทคโนโลยีผู้สูงอายุ ผู้ประกอบการที่มุ่งเน้นกลุ่มผู้สูงอายุ และนักออกแบบเพื่อการใช้งานแบบครอบคลุม

หลักสูตรเหล่านี้ควรถูกบูรณาการเข้าไว้ในระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอาชีวศึกษา เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาทักษะและความรู้ให้แก่บุคลากรรุ่นใหม่

ทั้งนี้ กรมกิจการผู้สูงอายุ และสหพันธ์เอสเอ็มอีไทย ได้ร่วมกันเสนอให้มีการส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนในการมีส่วนร่วมในการออกแบบแผนที่นำทางด้านนวัตกรรม และในการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างแนวทางแก้ไขที่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้สูงอายุในหลากหลายมิติ

5) การพัฒนาศักยภาพเฉพาะทางสำหรับผู้สูงอายุ (*กรมกิจการผู้สูงอายุ สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย*)

หลักสูตรการฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพจะต้องก้าวข้ามรูปแบบการจัดเวิร์กชอปทั่วไป ไปสู่การเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเฉพาะบุคคลและมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่จับต้องได้สำหรับผู้สูงอายุ ตามข้อเสนอของกรมกิจการผู้สูงอายุและสหพันธ์เอสเอ็มอีไทย การเสริมสร้างศักยภาพควรมุ่งเน้นไปที่ทักษะที่นำไปสู่การสร้างรายได้ เช่น งานฝีมือ การบริหารธุรกิจขนาดเล็ก และการจัดการการเงินส่วนบุคคล

ตัวอย่างจากภาคสนามแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับทักษะในด้านเหล่านี้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เฉพาะกลุ่ม (niche-market products) ให้คำปรึกษาด้านอาชีพ หรือกลายเป็นผู้สอนในหลักสูตรฝึกอบรมระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลลัพธ์ดังกล่าวช่วยลดการพึ่งพาหลักสูตรฝึกอบรมแบบซ้ำ ๆ และเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจในตนเอง และศักดิ์ศรีของผู้เข้าร่วมสูงอายุอย่างแท้จริง

6) การวางแผนทางการเงินและการออมก่อนเกษียณ (*สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย สมาคมผู้วิจัยวิทยาศาสตร์ผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

การขาดความพร้อมทางการเงินยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสูงวัยอย่างมีศักดิ์ศรีในประเทศไทย ผู้สูงอายุจำนวนมากเข้าสู่วัยเกษียณโดยไม่มีเงินออมเพียงพอที่จะครอบคลุมค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เหตุฉุกเฉินด้านสุขภาพ หรือค่าบริการดูแลระยะยาว ความเปราะบางทางเศรษฐกิจเช่นนี้มักนำไปสู่การพึ่งพาครอบครัวหรือระบบสวัสดิการของรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เพื่อแก้ไขปัญหานี้ สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย สมาคมเวชศาสตร์ผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย และกรมกิจการผู้สูงอายุร่วมเสนอให้มีการจัดทำโครงการรณรงค์ระดับชาติ เพื่อส่งเสริมความรู้ทางการเงินและสร้างนิสัยการออมตั้งแต่เนิ่น ๆ โดยควรจัดทำเครื่องมือที่ช่วยให้ประชาชนสามารถประเมินค่าใช้จ่ายในอนาคต ค่ารักษาพยาบาล และเงินสำรองฉุกเฉินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเสริมพลังให้ประชาชนสามารถวางแผนและควบคุมอนาคตทางการเงินของตนเองได้ จะช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ ลดความเครียดในช่วงบั้นปลายชีวิต และส่งผลดีต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจระดับมหภาคในระยะยาว

7) การพัฒนาโมเดลเชิงระบบและระบบนิเวศของเศรษฐกิจสูงวัย (*กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

แนวทางการพัฒนาเชิงระบบนิเวศแบบองค์รวมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการบูรณาการความพยายามที่กระจัดกระจายในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยในปัจจุบัน กรมกิจการผู้สูงอายุได้อ้างถึงงานวิจัยล่าสุดของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการสร้างระบบนิเวศที่ครอบคลุมและมีความสมบูรณ์ โดยผู้สูงอายุจะต้องได้รับการพิจารณาทั้งในฐานะ “ผู้บริโภค” และ “ผู้ผลิต” ภายใต้กรอบแนวคิดที่ชัดเจน

รูปแบบระบบนิเวศที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจสูงวัยควรประกอบด้วยบทบาทที่ชัดเจนของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ ในการออกแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชากรผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย เครื่องมือทางเศรษฐกิจควรถูกนำมาใช้เพื่อระบุ "ภาคเศรษฐกิจเชิงยุทธศาสตร์" เช่น อาหาร สุขภาพ เวลเนส และสินค้าอุปโภคบริโภค ที่ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาททั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภคได้อย่างสมดุล

นอกจากนี้ ระบบข้อมูลแบบบูรณาการและดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ ควรเข้ามาแทนที่รูปแบบการดำเนินงานแบบแยกส่วนในปัจจุบัน เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วม และความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระบบนิเวศที่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็น "ผู้ผลิต" ที่มีความเชี่ยวชาญในการสร้างสินค้าและบริการเฉพาะทาง ควบคู่ไปกับการพัฒนากลไกรองรับด้านการบริโภค เช่น แพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซที่เป็นมิตรต่อผู้สูงวัย และระบบเงินอุดหนุนที่มีเป้าหมายชัดเจน มาตรการเหล่านี้จะทำให้เศรษฐกิจสูงวัยสามารถขยายผลได้ในวงกว้าง มีความเป็นธรรม และสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาแห่งชาติอย่างยั่งยืน

3.9 ข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินการศึกษาขั้นถัดไป

จากการหารือกับองค์กรต่าง ๆ ส่วนนี้เสนอข้อเสนอแนะสำคัญเพื่อเสริมสร้างการศึกษาขั้นต่อไปให้มีความครอบคลุมทั้งด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของประเทศไทย พร้อมทั้งเพิ่มประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์จากผลการศึกษาให้มากยิ่งขึ้น

1) การกระจายพื้นที่ศึกษาให้หลากหลายมากขึ้น (*สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

พื้นที่ศึกษาเบื้องต้นของโครงการมุ่งเน้นที่ภาคเหนือ แม้ว่าภูมิภาคนี้จะให้ข้อมูลเชิงลึกที่มีคุณค่า โดยเฉพาะในประเด็นการสูงวัยในพื้นที่ชนบทและการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่การจำกัดการวิเคราะห์ไว้เพียงพื้นที่เดียวอาจไม่สามารถสะท้อนภาพรวมของการสูงวัยในระดับประเทศได้อย่างครบถ้วน ความแตกต่างระหว่างภูมิภาคในด้านระดับรายได้ โครงสร้างครอบครัว การเข้าถึงบริการ และวิถีวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ เป็นปัจจัยที่จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบด้านเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างแท้จริง จึงขอเสนอแนะให้มีการบูรณาการข้อมูลจากศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ซึ่งมีเครือข่ายครอบคลุมทั่วประเทศ โดยศูนย์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมโยงสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความต้องการ ศักยภาพ ความปรารถนา และความพร้อมของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ การขยายขอบเขตของการศึกษาให้ครอบคลุมทั่วประเทศในลักษณะนี้จะช่วยให้ได้ข้อค้นพบที่สะท้อนภาพรวมระดับชาติ ซึ่งสามารถนำไปใช้กำหนดนโยบายและพัฒนาโครงการได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น.

2) การสะท้อนความหลากหลายทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (*สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย กรมกิจการผู้สูงอายุ กองพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว*)

เพื่อให้การศึกษาครอบคลุมความหลากหลายทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ควรเก็บข้อมูลจากทุกภูมิภาคสำคัญของประเทศ โดย

- **ภาคเหนือ** เช่น จังหวัดแพร่ เป็นตัวอย่างของชุมชนเกษตรกรรมที่กำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย

- **ภาคใต้** มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและระยะยาว เช่น ภูเก็ต หาดใหญ่ และกระบี่
- **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** สะท้อนบทบาทผู้สูงอายุในระบบครอบครัวขยายและการอนุรักษ์วัฒนธรรม
- **ภาคกลางและตะวันตก** เช่น สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี แสดงให้เห็นการอยู่ร่วมกันของวิถีชีวิตดั้งเดิมและสังคมเมือง

การศึกษาบริบทที่หลากหลายจะช่วยให้สามารถออกแบบกลยุทธ์เฉพาะพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและขยายผลได้จริง

3) การใช้ข้อมูลสถิติระดับชาติ (*กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

เพื่อเพิ่มความเข้มข้นและความน่าเชื่อถือของการศึกษา แนะนำให้มีการบูรณาการข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติและงานวิจัยระดับชาติที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุม การใช้ข้อมูลสถิติระดับมหภาค (Macro-level) และข้อมูลระดับรายบุคคล (Microdata) จะช่วยเสริมความแข็งแกร่งของฐานการวิเคราะห์ ทำให้สามารถจัดทำการวิเคราะห์เชิงตารางไขว้ (Cross-tabulation) ได้อย่างละเอียดตามกลุ่มอายุ เพศ ระดับรายได้ และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

ฐานข้อมูลเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายเฉพาะกลุ่ม การออกแบบแผนพัฒนาที่ตอบโจทย์เฉพาะพื้นที่ และการติดตามพลวัตของประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การผนวกข้อมูลสถิติระดับชาติเข้ากับการวิเคราะห์ ยังเอื้อประโยชน์ต่อการจัดทำนโยบายระยะยาวให้มีความสอดคล้องต่อเนื่อง และส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืนของเศรษฐกิจสูงวัย ในระดับประเทศอีกด้วย

4) การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในกระบวนการวิจัย (*กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

ข้อเสนอแนะสำคัญที่ได้จากการหารือร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเชิงรุกในกระบวนการวิจัย ไม่ใช่เพียงในฐานะผู้ให้ข้อมูล แต่ในฐานะ "ผู้มีส่วนร่วมแนวหน้า" ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นนักวิจัยชุมชน ผู้เก็บข้อมูลภาคสนาม หรือผู้ประสานงานระหว่างทีมวิชาการกับประชาชนในพื้นที่ การจัดจ้างผู้สูงอายุในบทบาทเหล่านี้เป็นงานที่ได้รับค่าตอบแทน จะก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน ได้แก่ การยกระดับสถานะทางสังคม การเพิ่มรายได้ และการส่งเสริมสุขภาพจิตจากการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมของชุมชน นอกจากนี้ การใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานของ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ที่มีอยู่ทั่วประเทศ จะช่วยสนับสนุนให้สามารถทำซ้ำและขยายผลรูปแบบความสำเร็จในพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การศึกษาครั้งนี้มีลักษณะทั้งแบบมีส่วนร่วมและสามารถขยายผลในระดับประเทศได้ อย่างแท้จริง.

5) การจัดการกับความซับซ้อนเชิงโครงสร้าง (*สหพันธ์เอสเอ็มอีไทย กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

หนึ่งในอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนานโยบายและการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การกระจายความรับผิดชอบไปยังหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนหลายแห่ง โดยแม้จะมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการดูแลผู้สูงอายุ แต่หลายหน่วยงานกลับดำเนินงานแบบต่างฝ่ายต่างทำ ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนของกิจกรรม ขอบเขตภารกิจที่ไม่ชัดเจน และประสิทธิภาพโดยรวมที่ลดลง

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การศึกษานี้เสนอให้มีการจัดตั้งกลไกอย่างเป็นทางการเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วน (Cross-sectoral collaboration) และการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างเป็นระบบ ซึ่งควรรวมถึงการสร้างความเข้าใจร่วมกันในเรื่องเป้าหมาย การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน และการพัฒนากรอบการดำเนินงานแบบบูรณาการที่สามารถระบุความต้องการและจัดทำนโยบายเศรษฐกิจสูงวัย (Silver Economy) ได้อย่างสอดคล้องและครอบคลุม

การเสริมสร้างความเชื่อมโยงและการประสานงานที่เข้มแข็งจะช่วยให้การตอบสนองเชิงนโยบายมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถเพิ่มผลกระทบเชิงบวกจากโครงการและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุได้อย่างสูงสุด

6) การจำแนกกลุ่มผู้สูงอายุตามช่วงวัย (*กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

แนวทางแบบเหมารวม ไม่สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายของความต้องการในกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนานโยบายจึงควรใช้กลยุทธ์แบบแบ่งกลุ่มตามช่วงอายุ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะและศักยภาพของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม ดังนี้

ช่วงอายุ 60–69 ปี: ควรมุ่งส่งเสริมโอกาสในการทำงานต่อเนื่อง โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม การผลิตเบา และภาคบริการ เพื่อให้สามารถยังคงมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจอย่างเหมาะสมกับศักยภาพ

ช่วงอายุ 70–79 ปี: ควรเน้นการสนับสนุนให้มีการเคลื่อนไหวทางกายภาพและการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ผ่านกิจกรรมของชุมชนและโครงการส่งเสริมสุขภาพ

อายุ 80 ปีขึ้นไป: จำเป็นต้องได้รับการดูแลที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เช่น บริการดูแลระยะยาว การเยี่ยมบ้านโดยบุคลากรทางการแพทย์ และการสนับสนุนผู้ดูแล

นอกจากนี้ การศึกษายังควรพิจารณานวัตกรรมจากต่างประเทศที่สนับสนุนการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุจากประเทศญี่ปุ่นและจีน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในบริบทของประเทศไทย เพื่อเพิ่มทั้งประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว

7) การส่งเสริมงานวิจัยเชิงวิชาการ (*กรมกิจการผู้สูงอายุ*)

สุดท้ายนี้ เพื่อให้เกิดการวางแผนเชิงกลยุทธ์และการพัฒนาความรู้ในระยะยาว การศึกษานี้เสนอให้มีการพัฒนาเครื่องมือทางวิชาการ ที่สามารถวัดและกำกับทิศทางของการเติบโตของเศรษฐกิจผู้สูงอายุ ได้อย่างเป็นระบบ

หนึ่งในเครื่องมือสำคัญคือ ดัชนีพฤฒพลัง (Active Aging Index) ซึ่งใช้ในการประเมินระดับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในด้านเศรษฐกิจ สังคม และพลเมือง อีกเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือ การศึกษาศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยระบุขีดความสามารถ อุปสรรค และความต้องการในการทำงานของผู้สูงอายุในบริบทของชุมชน

เครื่องมือเชิงวิชาการเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายเท่านั้น แต่ยังสามารถทำหน้าที่เป็น ดัชนีชี้วัดสำหรับติดตามความก้าวหน้าในการสร้างสังคมผู้สูงอายุที่ครอบคลุม และการเสริมพลังทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในระยะยาวได้อีกด้วย

3.10 สรุป – ก้าวต่อไป

การเปลี่ยนผ่านของประเทศไทยสู่สังคมผู้สูงอายุไม่เพียงเป็นความท้าทายเชิงประชากรเท่านั้น หากยังเป็นโอกาสสำคัญในการริเริ่มนวัตกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายอย่างรอบด้าน ข้อเสนอหลักจากเวทีระดมความคิดเห็น คือ ความจำเป็นในการปรับมุมมองเกี่ยวกับวัยชรา จาก “ปัญหาสวัสดิการ” ไปสู่ “แหล่งคุณค่า” โดยผู้สูงอายุควรได้รับการยอมรับว่าไม่ใช่ผู้พึ่งพิงเชิงรับ แต่เป็น “ผู้มีศักยภาพในการสร้างสรรค์” ด้วยทักษะ ประสบการณ์ และพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน การประกอบการ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น

ต้นแบบจากประเทศญี่ปุ่น เช่น ศูนย์ทรัพยากรมนุษย์ผู้สูงอายุ (Silver Human Resource Centers) และเทคโนโลยีการดูแลผู้สูงอายุอัจฉริยะ เป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมหลังเกษียณในบริบทไทย นอกจากนี้ ความริเริ่มของไทยเอง เช่น โครงการผู้สูงอายุมีพลัง การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และธุรกิจขนาดย่อมที่ดำเนินการโดยผู้สูงอายุ ล้วนแสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่เพิ่มขึ้นของประเทศในการปรับใช้แนวทางระดับโลกให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น และขับเคลื่อนเศรษฐกิจผู้สูงอายุ ที่หยั่งรากในวัฒนธรรมและชุมชนของไทยเอง

อย่างไรก็ตาม เวทีระดมความคิดเห็นยังสะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคเชิงระบบที่ยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะ ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึง เทคโนโลยีช่วยเหลือ เครื่องมือดิจิทัล บริการดูแลผู้สูงอายุ และที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย ซึ่งส่งผลกระทบมากต่อผู้สูงอายุรายได้น้อยและผู้ที่อยู่ในชนบท แม้จะมีนวัตกรรมจากหน่วยงานอย่างสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (DEPA) และกรมกิจการผู้สูงอายุ แต่ผู้สูงอายุจำนวนมาก โดยเฉพาะสตรี แรงงานข้ามชาติ และผู้ที่อาศัยในพื้นที่ห่างไกล ยังคงถูกกันออกจากผลประโยชน์ของเศรษฐกิจผู้สูงอายุ ข้อจำกัดนี้ยังถูกซ้ำเติมด้วยโครงสร้างการเงินการดูแลที่ยังไม่สมบูรณ์ กรอบนโยบายที่ขาดการประสานเชิงยุทธศาสตร์ และการพึ่งพาการดูแลแบบไม่เป็นทางการที่ขาดการอบรมและหลักประกันแรงงาน

เพื่อสร้างเศรษฐกิจผู้สูงอายุที่ “ยืดหยุ่น” และ “เป็นธรรม” ประเทศไทยจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์เชิงระบบแบบองค์รวม ที่ครอบคลุมตั้งแต่การแบ่งกลุ่มเชิงนโยบายตามช่วงวัย การบูรณาการสถิติระดับชาติเข้ากับข้อมูลเชิงลึกจากพื้นที่ ไปจนถึงการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็น “ผู้ร่วมออกแบบบริการและงานวิจัย” มากกว่าผู้รับบริการเพียงฝ่ายเดียว การจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมและ “living labs” ควรทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเทคโนโลยีและบริการที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

การลงทุนเชิงยุทธศาสตร์ในด้าน ทักษะดิจิทัล การออกแบบที่ครอบคลุม และ การวางแผนการออมระยะยาว จะช่วยสร้างผู้สูงอายุรุ่นใหม่ที่เป็นทั้งผู้ประกอบการ ที่ปรึกษา และผู้ดูแลที่มีพลัง

ท้ายที่สุด ความสำเร็จของเศรษฐกิจผู้สูงอายุในประเทศไทยจะขึ้นอยู่กับ ความมุ่งมั่นทางการเมืองในระยะยาว ความต่อเนื่องของนโยบาย และการหล่อหลอม “วิสัยทัศน์ร่วมของชาติ” ที่ยกระดับผู้สูงอายุให้เป็นพลังหลักในการกำหนดอนาคตของประเทศไทย

บทที่ 4
เสียงสะท้อนและความเป็นจริงของหน่วยงานกำกับดูแล ผู้ผลิต และผู้บริโภค ในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย: การกำหนดโอกาสและความท้าทาย

4.1 การประเมินและวิเคราะห์จากหน่วยงานกำกับดูแล

4.1.1 ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

1) บทบาทเชิงปฏิบัติการของหน่วยงานกำกับดูแลในระดับพื้นที่ต่อเศรษฐกิจสูงวัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวม พบว่าหน่วยงานนโยบายในระดับท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อพัฒนาบริการสำหรับผู้สูงอายุ โดย 42.8% ของผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่าการประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นภารกิจที่มีความสำคัญและดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าการบูรณาการระหว่างหน่วยงานยังคงเป็นจุดแข็งหลักขององค์กรท้องถิ่นในปัจจุบัน

นอกจากนี้ บทบาทด้านการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (34.3%) และการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (34.3%) ก็ได้รับการประเมินในระดับสูงเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงความเด่นชัดของความพยายามในการส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกัน การพัฒนาระบบความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (34.3%) และการส่งเสริมระบบจับคู่แรงงานกับผู้สูงอายุ (33.4%) ยังสะท้อนถึงจุดเน้นด้านการสร้างโอกาสทางรายได้และเสถียรภาพทางการเงินให้แก่ผู้สูงอายุ

ในขณะเดียวกัน มีบทบาทหลายประการที่ได้รับการประเมินในระดับ “ปานกลาง” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีการดำเนินการในระดับหนึ่ง แต่อาจยังขาดความลึกซึ้งเชิงกลยุทธ์หรือขาดผลกระทบที่ชัดเจน ตัวอย่างที่โดดเด่นคือบทบาทในการบรรจุผู้สูงอายุไว้ในนโยบายแรงงานและให้การสนับสนุน ซึ่งได้รับคะแนน “ปานกลาง” สูงสุดที่ 40.0% สะท้อนว่ามีนโยบายอยู่แล้ว แต่การดำเนินการอาจยังไม่เข้มข้นหรือขาดการบูรณาการกับระบบแรงงานท้องถิ่น บทบาทอื่น ๆ เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (37.2%) การสนับสนุนภาคธุรกิจในการจ้างงานผู้สูงอายุ (31.5%) และการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อเศรษฐกิจผู้สูงอายุ (34.3%) ก็ได้รับการประเมินอยู่ในระดับเดียวกัน ซึ่งแสดงถึงความเคลื่อนไหวที่มีอยู่แต่ยังไม่สมบูรณ์

ในทางกลับกัน กลุ่มบทบาทที่ได้รับการประเมินในระดับ “ต่ำ” สะท้อนถึงจุดอ่อนสำคัญที่ยังไม่ได้รับการจัดการอย่างเพียงพอ ได้แก่ การส่งเสริมการวางแผนการเงินตลอดชีวิต (48.6%) การขยายเครือข่ายแรงงาน (47.2%) การพัฒนาโมเดลการจ้างงานที่เป็นนวัตกรรม (45.5%) และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (42.8%) นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญอื่น ๆ ที่ขาดการสนับสนุน เช่น การส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการและนักลงทุนในกลุ่มผู้สูงอายุ (42.9%) และการจัดระบบเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (45.7%) โดยอัตราการประเมินในระดับต่ำอย่างต่อเนื่องในบทบาทเหล่านี้บ่งชี้ถึงการขาดกลยุทธ์เชิงระบบ นวัตกรรม และวิสัยทัศน์ระยะยาวในระดับปฏิบัติการของหน่วยงาน

โดยสรุป ข้อค้นพบสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งด้านการประสานงานและการส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นบทบาทที่หน่วยงานมีความคุ้นเคยและดำเนินการได้ดี อย่างไรก็ตาม ยังมีช่องว่างอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในบทบาทที่มุ่งเน้นความยั่งยืนในระยะยาว เช่น การวางแผนการเงิน การพัฒนาแรงงานรูปแบบใหม่ และโครงสร้างพื้นฐานด้านคุณภาพชีวิต ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมผ่านกรอบนโยบายที่ชัดเจน ระบบการดำเนินงานที่เข้มแข็ง และการลงทุนอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุในระบบเศรษฐกิจผู้สูงอายุของไทย

ตารางที่ 8 บทบาทการดำเนินงานของหน่วยงานกำกับดูแลระดับท้องถิ่นในเศรษฐกิจสูงวัย

บทบาทการดำเนินงาน	สูง	ปานกลาง	ต่ำ
ประสานความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาผู้สูงอายุ	42.8	31.5	25.7
ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในเศรษฐกิจท้องถิ่น	34.3	40.0	25.7
สนับสนุนผู้สูงอายุในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน	34.3	37.2	28.6
สร้างระบบความมั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับผู้สูงอายุ	34.3	31.4	34.3
ส่งเสริมระบบจับคู่ระหว่างงานกับผู้สูงอายุ	33.4	33.4	33.2
สนับสนุนธุรกิจท้องถิ่นที่จ้างงานผู้สูงอายุ	31.4	31.5	37.1
เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	31.4	37.2	31.4
บรรจุผู้สูงอายุไว้ในนโยบายและมาตรการส่งเสริมการจ้างงาน	28.6	40.0	31.4
บริหารจัดการทรัพยากรเพื่อเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ	28.6	34.3	37.1
ส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการและการลงทุนของผู้สูงอายุ	22.8	34.3	42.9
จัดระบบเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	22.8	31.5	45.7
ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ	25.7	31.5	42.8
ขยายเครือข่ายแรงงานผู้สูงอายุในเศรษฐกิจท้องถิ่น	22.2	30.6	47.2
พัฒนารูปแบบการจ้างงานเชิงนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ	21.2	33.3	45.5
ส่งเสริมการวางแผนการเงินระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ	20.0	31.4	48.6

2) ความท้าทายในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจสูงวัยในระดับท้องถิ่น

ผลการสำรวจจากแบบสอบถาม ตามที่แสดงในรูปที่ 1 แสดงให้เห็นถึงอุปสรรคหลักที่องค์กรกำกับดูแลในระดับท้องถิ่นประสบในการดำเนินงานตามโครงการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสูงวัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยในบรรดา

อุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้รับการระบุ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในทีมงานหรือกำลังคนเป็นประเด็นสำคัญที่สุด คิดเป็น 27.3% ของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยปัญหานี้เกิดจากการหมุนเวียนและเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของการดำเนินงานและหน่วยความจำสถาบัน ความไม่มั่นคงของทรัพยากรบุคคลนี้ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในด้านศักยภาพของทีมงาน ความไม่สอดคล้องของทักษะและการประสานงานภายในทีมที่อ่อนแอลง ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ

ความไม่ชัดเจนของแผนการดำเนินงาน เป็นอุปสรรคที่ได้รับการรายงานมากเป็นอันดับ 2 คิดเป็น 23.6% สะท้อนถึงการขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและความไม่สอดคล้องเชิงยุทธศาสตร์ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริง

ความขัดแย้งระหว่างทีมงานหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้รับการกล่าวถึงโดย 11.8% ของผู้ตอบแบบสอบถาม สะท้อนถึงปัญหาในการประสานงานระหว่างหน่วยงานและโครงสร้างการบริหารแบบกระจายอำนาจของท้องถิ่น

ปัจจัยทางการเมืองและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับโรคระบาด ได้รับการระบุในสัดส่วนที่เท่ากันคือ 10.9% แสดงให้เห็นถึงผลกระทบทั้งจากระดับมหภาคและวิกฤตสุขภาพสาธารณะในช่วงที่ผ่านมา ที่ส่งผลต่อระบบบริการในพื้นที่

ความล่าช้าในการบริหารจัดการ คิดเป็น 10.0% ของผู้ตอบแบบสอบถาม สะท้อนถึงความเฉื่อยช้าหรือไม่มีประสิทธิภาพของระบบราชการ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภัยธรรมชาติ เป็นประเด็นที่ได้รับการกล่าวถึงน้อยที่สุด คิดเป็น 5.5% แสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์ทางสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ปัจจัยหลักในบริบทนี้

โดยสรุป ผลการศึกษานี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการเสริมสร้างระบบทรัพยากรบุคคล และการกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์อย่างชัดเจน เพื่อยกระดับขีดความสามารถขององค์กรกำกับดูแลในระดับท้องถิ่น ในการให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชากรผู้สูงอายุภายใต้บริบทของเศรษฐกิจสูงวัย

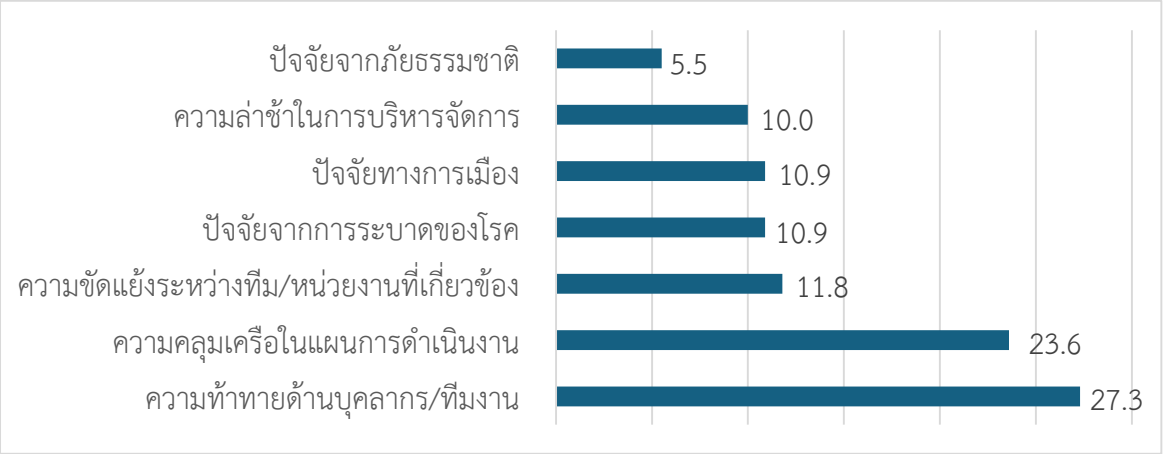

รูปที่ 1 ความท้าทายในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจสูงวัยในระดับท้องถิ่น

4.1.2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) ความท้าทายด้านการบังคับใช้นโยบายและธรรมาภิบาล

การดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสูงวัยและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความท้าทายสำคัญหลายประการ เมื่อคำสั่งนโยบายถูกถ่ายทอดผ่านหลายระดับของระบบการบริหารราชการ แม้นโยบายระดับชาติมักให้ความสำคัญกับการสูงวัยอย่างกระฉับกระเฉงและการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ แต่การนำไปปฏิบัติในระดับพื้นที่กลับมีความไม่ต่อเนื่องและกระจัดกระจาย โครงสร้างระบบราชการมักทำให้เจตนารมณ์ของนโยบายถูกลดทอน ส่งผลให้เกิดความไม่สม่ำเสมอในการดำเนินโครงการ และขาดความชัดเจนด้านความรับผิดชอบระหว่างหน่วยงานของรัฐ

แม้บทบาทและสถานะของผู้สูงอายุจะได้รับการยอมรับอย่างชัดเจนในกรอบนโยบายระดับชาติ ทั้งในด้านการเป็นผู้นำชุมชน ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น และการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ แต่นโยบายเหล่านี้มักไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมในระดับท้องถิ่น ผู้สูงอายุมักถูกจัดให้อยู่ในกรอบของนโยบายสวัสดิการหรือสุขภาพ มากกว่าการเป็นผู้ร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ผลที่ตามมาคือ เศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยยังคงอยู่ในระยะเริ่มต้น และยังต้องใช้ความพยายามอย่างต่อเนื่องในการบูรณาการให้เป็นส่วนหนึ่งของกรอบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การขาดกลไกการติดตามและประเมินผลที่ครอบคลุมยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถประเมินประสิทธิผลของโครงการที่ดำเนินอยู่ได้อย่างเหมาะสม

หากไม่มีการบังคับใช้นโยบายอย่างเข้มงวด และการจัดแนวทางให้สอดคล้องกันในทุกระดับการบริหาร ก็จะเป็นเรื่องยากที่จะปลดล็อกศักยภาพของผู้สูงอายุในภาคแรงงาน การประกอบการ และนวัตกรรมอย่างเต็มที่

2) การถูกลดความสำคัญของผู้สูงอายุในลำดับความสำคัญของรัฐ

แม้ประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงถูกมองว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายรองในสายตาของหน่วยงานภาครัฐ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ เช่น เด็ก เยาวชน และคนพิการ ผู้สูงอายุกลับได้รับความสำคัญน้อยกว่า ทั้งในเวทีนโยบายและการจัดสรรงบประมาณ ความรับผิดชอบต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุมักถูกมอบหมายเป็นภารกิจเสริม มากกว่าการกำหนดให้เป็นพันธกิจหลักของหน่วยงานรัฐ

การถูกผลักให้อยู่ชายขอบในเชิงสถาบันสะท้อนถึงทัศนคติของสังคมโดยรวมที่ยังคงให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในมิติของสุขภาพและสวัสดิการ มากกว่าการตระหนักถึงบทบาททางเศรษฐกิจของพวกเขา ซึ่งยิ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยให้เติบโตอย่างเต็มศักยภาพและยั่งยืน

3) ข้อจำกัดด้านงบประมาณและการลงทุนทางเศรษฐกิจ

หนึ่งในอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัย คือ การจัดสรรทรัพยากรทางการเงินที่ยังไม่เพียงพอ แม้ว่าจะมีงบประมาณบางส่วนที่ถูกจัดสรรให้กับบริการด้านสุขภาพและการดูแลทางสังคม แต่การลงทุนในด้านการส่งเสริมศักยภาพทางเศรษฐกิจ การฝึกอบรมอาชีพ และการสนับสนุนผู้สูงอายุในฐานะผู้ประกอบการยังมีอยู่ในระดับที่จำกัด

หน่วยงานภาครัฐได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าอย่างน่าชื่นชมในการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญกับการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐาน เช่น เงินบำนาญ และเงินอุดหนุนค่ารักษาพยาบาล ความพยายามเหล่านี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการคุ้มครองความเป็นอยู่และศักดิ์ศรีของผู้สูงวัยอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ขณะนี้เริ่มมีการตระหนักมากขึ้นถึงความจำเป็นในการเสริมมาตรการดังกล่าวด้วยโครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจอย่างแข็งขัน เช่น การเรียนรู้ตลอดชีวิต โปรแกรมการฝึกทักษะใหม่ และการสนับสนุนผู้สูงอายุในบทบาทของผู้ประกอบการ

แนวทางเหล่านี้จะช่วยเสริมพลังให้ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทอย่างมีคุณค่าในระบบเศรษฐกิจและสังคมต่อไปได้อย่างยั่งยืน

4) บทบาทนำของภาคสาธารณสุขในการดำเนินงานผู้สูงอายุ

ในบรรดาหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับนโยบายผู้สูงอายุ หน่วยงานด้านสาธารณสุขเป็นกลุ่มที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุด โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ศูนย์บริการสาธารณสุขและสำนักงานสาธารณสุขมักเป็นหน่วยงานหลักที่ให้บริการด้านการแพทย์ ส่งเสริมสุขภาพ และออกหน่วยบริการชุมชน แม้บทบาทนี้จะมีความสำคัญ แต่กลับบดบังมิติทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุ และตอกย้ำภาพลักษณ์ว่า ผู้สูงอายุคือ “ผู้รับการรักษา” มากกว่าผู้สร้างเศรษฐกิจหรือมีบทบาททางสังคม จำเป็นต้องมีแนวทางที่สมดุลมากขึ้นที่รวมทั้งการแพทย์ เศรษฐกิจและสังคมอย่างครบถ้วน

5) การผลักภาระไปยังภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชน

เนื่องจากข้อจำกัดของระบบราชการ จึงมีแนวโน้มที่ภารกิจในการดูแลและส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุจะถูกผลักไปยังภาคประชาสังคม องค์กรชุมชน และสมาคมผู้สูงอายุ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียนผู้สูงอายุ

ก) ชมรมผู้สูงอายุ: ชมรมผู้สูงอายุเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นในระดับชุมชน โดยกลุ่มผู้สูงอายุหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมทางสังคม การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการส่งเสริมสุขภาพ ชมรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การออกกำลังกาย งานศิลปะและงานประดิษฐ์ งานอาสาสมัคร และกิจกรรมทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ สวัสดิการสังคม และสิทธิของผู้สูงอายุ หลายชมรมยังทำหน้าที่เป็นเครือข่ายที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น ในการสนับสนุนผู้สูงอายุที่เปราะบาง และส่งเสริมการสูงวัยอย่างมีพลัง

ข) โรงเรียนผู้สูงอายุ: โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นแนวคิดที่มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะ กระตุ้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม หลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุครอบคลุมหลากหลายหัวข้อ เช่น สุขภาพและโภชนาการ ทักษะชีวิต เทคโนโลยีดิจิทัล และการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ โรงเรียนผู้สูงอายุยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ลดความโดดเดี่ยว และเพิ่มคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ ผ่านการกระตุ้นให้พวกเขามีบทบาทและยังคงมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ในระดับชุมชน ชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุได้กลายเป็นเวทีเชิงพลวัตในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย โดยส่งเสริมความร่วมมือระหว่างวัยและการสูงวัยอย่างมีพลัง พื้นที่เหล่านี้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ พัฒนาอาชีพ และมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การผลิตและจำหน่ายของที่ระลึก การดำเนินตลาดชุมชนขนาดเล็ก และการนำเสนอสินค้าท้องถิ่นตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) แก่นักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงาน โครงการเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างรายได้เสริมให้แก่ผู้สูงอายุ แต่ยังช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคมและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทที่หลากหลาย ทั้งในฐานะอาสาสมัคร พี่เลี้ยง ผู้ประกอบการ หรือทูตทางวัฒนธรรม

กลไกในระดับชุมชนเหล่านี้ถือเป็นต้นแบบที่เป็นรูปธรรมของการพัฒนาอย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ความยั่งยืนในระยะยาวยังขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและการลงทุนจากหลากหลายภาคส่วน การสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอจากหน่วยงานรัฐมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องและการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ความร่วมมือกับภาคเอกชนสามารถให้ความเชี่ยวชาญด้านเทคนิค การเข้าถึงตลาด และนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้ ส่วนความมุ่งมั่นของชุมชนท้องถิ่นก็เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเป็นเจ้าของ และรับประกันว่ากิจกรรมต่าง ๆ จะตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการใช้ศักยภาพของเศรษฐกิจสูงวัยอย่างเต็มที่ และการสร้างระบบนิเวศที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุซึ่งให้คุณค่ากับการมีส่วนร่วมของทุกช่วงวัย

6) บทบาทสำคัญขององค์กรท้องถิ่นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย

ก) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.): องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) รวมถึงองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญภายใต้กรอบการบริหารแบบกระจายอำนาจ เนื่องจากมีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ดำเนินโครงการ และจัดสรรงบประมาณผ่านระบบภาษีในท้องถิ่น อปท. จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการสร้างเครือข่ายและบูรณาการเศรษฐกิจสูงวัยเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับพื้นที่

หากผู้บริหารท้องถิ่นเล็งเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ความก้าวหน้าในด้านนี้ก็อาจเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการบริหารท้องถิ่นยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สวัสดิการเด็ก และบริการสำหรับผู้พิการเป็นหลัก โดยประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุมักถูกมอบหมายให้หน่วยงานด้านสาธารณสุขและการแพทย์รับผิดชอบ แทนที่จะมองว่าเป็นประเด็นทางเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้น การส่งเสริมการรณรงค์และสร้างความตระหนักรู้ในหมู่ผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองจากการมองผู้สูงอายุในฐานะผู้รับสวัสดิการ ไปสู่การมองว่าเป็นผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจ หากสามารถผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยได้ จะสามารถบูรณาการนโยบายเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเข้ากับการบริหารท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน และสร้างโอกาสในการสร้างรายได้และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

ข) กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.): สกร. มีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในการให้บริการสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจสูงวัยและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยความเชี่ยวชาญด้านการศึกษานอกระบบ หน่วยงานนี้จึงออกแบบกิจกรรมที่เป็นเวทีสำหรับการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมถึงทักษะการรู้เท่าทัน

สื่อ และทักษะดิจิทัลที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน โปรแกรมการเรียนรู้ของ กศน. เข้าถึงผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านวิธีการสอนที่เหมาะสม การใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการ และแนวทางที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่จับต้องได้และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตจริง

นอกจากนี้ หน่วยงานการเรียนรู้นอกระบบยังมีบทบาทเป็นเครือข่ายในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ในการเผยแพร่ข้อมูลและสนับสนุนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างกว้างขวาง

ค) สำนักงานเกษตรอำเภอ: สำนักงานเกษตรอำเภอ ภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นหน่วยงานระดับพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มโอกาสและสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะในเขตชนบท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หน่วยงานนี้จัดฝึกอบรมให้กับแม่บ้านและให้ความรู้ทางการเกษตร เพื่อยกระดับการผลิตและส่งเสริมเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบท แม้ว่ากลุ่มเป้าหมายหลักจะเป็นเกษตรกร แต่ในทางปฏิบัติ กลุ่มผู้รับประโยชน์หลักก็คือผู้สูงอายุ สำนักงานเกษตรอำเภอมุ่งเน้นการฝึกอบรมแบบลงมือปฏิบัติจริง ถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติแก่ผู้เข้าร่วม เช่น วิธีการเพาะปลูกที่มีประสิทธิภาพ การเพิ่มผลผลิต และการจำหน่ายผลผลิตอย่างประสบความสำเร็จ จากบทบาทที่มีอย่างชัดเจนในการสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ สำนักงานเกษตรอำเภอจึงไม่ควรถูกมองข้ามในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย

4.2 การประเมินและวิเคราะห์ผู้ผลิต

การประเมินผู้ผลิตในระบบเศรษฐกิจสูงวัยจำเป็นต้องวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับขีดความสามารถ ความท้าทาย และศักยภาพในการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของพวกเขา ผู้สูงอายุที่มีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจในฐานะผู้ประกอบการ ผู้ผลิตรายย่อย หรือผู้ให้บริการ ถือเป็นกลุ่มสำคัญของภาคส่วนนี้ การประเมินบทบาทของพวกเขาควรพิจารณาระดับทักษะ การเข้าถึงตลาด ความรู้ด้านการเงิน และความสามารถในการปรับตัวต่อเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยรวม

ในการนำเสนอครั้งนี้ ได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มแรก คือ กลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุซึ่งดำเนินธุรกิจในภาคเอกชนและมีศักยภาพในการจ้างงานผู้สูงอายุ กลุ่มที่ 2 ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นเจ้าของธุรกิจของตนเองและทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต สุดท้าย คือ มุมมองของแรงงานผู้สูงอายุ การทำความเข้าใจพลวัตของทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อสนับสนุนความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและการบูรณาการแรงงานในระบบเศรษฐกิจสูงวัย

4.2.1 ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

1) สถานะสุขภาพ

ในบริบทของเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย พบว่าสัดส่วนที่สำคัญของผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพอิสระรายงานว่ามีสภาพสุขภาพที่หลากหลาย โดย 50% ของผู้ตอบแบบสอบถามประเมินว่าสุขภาพของตน “ดีมาก” ขณะที่ 31.25% ประเมินว่า “ปานกลาง” และ 18.75% ระบุว่ามีสุขภาพ “ไม่ดี” ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดทางสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับวัยสูงอายุที่อาจส่งผลต่อความยั่งยืนของธุรกิจในระยะยาว

เมื่อพิจารณาอาการเจ็บป่วย พบว่า อาการปวดเมื่อยตามร่างกายเป็นปัญหาที่พบมากที่สุด (88.3%) รองลงมาคือ ภาวะไขมันในเลือดสูง (56.25%) และความดันโลหิตสูง (53.12%) ส่วนโรคเบาหวานและปัญหาสายตามีอัตราเท่ากันที่ 31.25% ขณะที่มะเร็งพบในอัตรา 3.12% อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมการศึกษาทั้งหมด (100%) ยังสามารถดูแลตนเองได้อย่างสมบูรณ์ในกิจวัตรประจำวัน (ADLs) และกิจกรรมการดำรงชีวิตที่ซับซ้อน (IADLs) ตามดัชนีของสถาบันผู้สูงอายุตะวันออกแห่งมหานครโตเกียว

2) การกระจายขนาดของธุรกิจ

ในพื้นที่ศึกษา ขนาดของธุรกิจที่สำรวจถูกแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก โดยส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดเล็ก (มีพนักงาน 2–10 คน) คิดเป็น 40.62% รองลงมาคือธุรกิจประเภทเจ้าของคนเดียว คิดเป็น 34.38% ธุรกิจขนาดกลาง (พนักงาน 11–50 คน) มีสัดส่วน 21.88% และธุรกิจขนาดใหญ่ (พนักงานมากกว่า 50 คน) เป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนน้อยที่สุด อยู่ที่ 3.12% ของกลุ่มตัวอย่าง ผลลัพธ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยมีแรงขับเคลื่อนหลักจากธุรกิจขนาดเล็กและกิจการที่ดำเนินงานโดยบุคคลคนเดียวเป็นหลัก

การกระจายประเภทธุรกิจในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยพบว่ามีสัดส่วนสูงในภาคบริการด้านสุขภาพ โดย 28.12% ของธุรกิจที่สำรวจดำเนินงานในภาคบริการสุขภาพ สะท้อนถึงความต้องการที่สูงสำหรับบริการด้านการแพทย์และสุขภาวะในกลุ่มผู้สูงอายุ ธุรกิจประเภท “อื่นๆ” รวมถึงธุรกิจที่ให้บริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น ผู้รับเหมาก่อสร้างในท้องถิ่นที่ปรับปรุงบ้านให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์ที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ผู้จัดหาอุปกรณ์ช่วยเหลือภายในบ้าน และบริการติดตั้งกล้องวงจรปิด คิดเป็น 18.75% ของกลุ่มตัวอย่าง ธุรกิจเทคโนโลยีที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุโดยเฉพาะ คิดเป็น 15.62% สะท้อนถึงตลาดที่ขยายตัวของโซลูชันดิจิทัลที่เหมาะกับผู้สูงอายุ ขณะที่ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม รวมถึงธุรกิจด้านสันทนาการและการท่องเที่ยว มีสัดส่วนเท่ากันที่ 9.38% ของทั้งหมด การกระจายประเภทของธุรกิจนี้สะท้อนถึงความหลากหลายที่เพิ่มขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อประชากรสูงวัย และตอกย้ำบทบาทสำคัญของบริการสุขภาพในฐานะเสาหลักของเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย

การวิเคราะห์กลุ่มอายุเป้าหมายของธุรกิจที่ตอบแบบสอบถามสะท้อนถึงความหลากหลายของการมุ่งเน้นในเศรษฐกิจสูงวัย กลุ่มที่ใหญ่ที่สุด (31.25%) มุ่งเน้นไปที่ผู้ที่มีอายุระหว่าง 60–69 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุตอนต้นที่ยังคงมีพฤติกรรมการบริโภคที่กระตือรือร้น ธุรกิจที่มุ่งเน้นกลุ่มผู้ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป คิดเป็น 28.12% ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมากที่สุด ในขณะเดียวกัน ธุรกิจที่ระบุว่าครอบครัวหรือผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นลูกค้าเป้าหมายก็มีสัดส่วน 28.12% เช่นกัน สะท้อนถึงตลาดคู่ขนานที่สนับสนุนบทบาทผู้ดูแลผู้สูงอายุ มีเพียง 12.5% ของธุรกิจที่มุ่งเป้าหมายไปยังกลุ่มอายุ 70–79 ปี และอีก 6.25% ให้บริการกับทุกช่วงวัยรวมถึงผู้สูงอายุด้วย การกระจายนี้แสดงให้เห็นถึงแนวทางแบบหลากหลายที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการที่เกี่ยวข้องกับวัยสูงอายุทั้งทางตรงและทางอ้อมในหลายกลุ่มอายุ

การวิเคราะห์กลุ่มลูกค้าของธุรกิจในเศรษฐกิจสูงวัยของไทยแสดงถึงความสมดุลระหว่างตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ โดยประมาณ 31.25% ของธุรกิจมุ่งเน้นไปที่ลูกค้าต่างชาติ สะท้อนถึงศักยภาพของประเทศไทยในการเป็นศูนย์กลางระดับภูมิภาคด้านบริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ขณะที่ 28.12% ให้บริการเฉพาะลูกค้าชาวไทย และอีก 21.88% ระบุว่ามุ่งเน้นเฉพาะ “กลุ่มลูกค้าชาวไทย” ซึ่งอาจหมายถึงตลาดเฉพาะกลุ่มหรือบริการเฉพาะทางที่มีลักษณะวัฒนธรรม ส่วนอีก 18.75% เป็นธุรกิจที่ดำเนินกิจกรรมด้าน

การส่งออก ซึ่งแสดงถึงการเชื่อมโยงกับห่วงโซ่คุณค่าระดับโลก ผลลัพธ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทยมีแนวโน้มการเชื่อมโยงที่มากขึ้นกับทั้งความต้องการภายในประเทศและโอกาสในระดับสากล

3) แนวโน้มการเติบโตที่รับรู้ของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์แนวโน้มการเติบโตของธุรกิจในเศรษฐกิจสูงวัยสะท้อนถึงความหลากหลายของทิศทางการพัฒนา โดย 28.12% ของธุรกิจรายงานว่ามีการเติบโตในอัตราช้า ซึ่งถือเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด รองลงมาคือกลุ่มที่รายงานว่าไม่มีการเติบโต และกลุ่มที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยแต่ละกลุ่มมีสัดส่วน 25.0% ขณะที่ธุรกิจที่มีสถานะคงที่หรือไม่เปลี่ยนแปลงมีสัดส่วน 21.88% ผลลัพธ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า แม้จะมีสัดส่วนมากของธุรกิจที่รับรู้ถึงการเติบโตแบบชะลอตัวหรือไม่เติบโต แต่ก็ยังมีกลุ่มหนึ่งที่สามารถขยายตัวได้อย่างโดดเด่น ซึ่งสะท้อนถึงพลวัตที่หลากหลายของการพัฒนาธุรกิจในเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

4) ลำดับความสำคัญในการออกแบบเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

ผลการสำรวจนี้เผยให้เห็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย โดยพบว่า ความสะดวกในการใช้งาน (56.25%) และราคา (50.00%) เป็นปัจจัยที่ได้รับความสำคัญสูงสุด สะท้อนถึงความจำเป็นในการออกแบบที่ง่ายต่อการใช้งานและเข้าถึงได้ในราคาที่เหมาะสม ซึ่งมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดทางร่างกายที่มาพร้อมกับวัยสูงอายุ และข้อจำกัดด้านรายได้ที่เกิดจากการพึ่งพารายได้ประจำหรือเงินออม

นอกจากปัจจัยหลักแล้ว ยังมีปัจจัยรองที่ได้รับการกล่าวถึง เช่น ความห่วงใยต่อสุขภาพ (25.00%) และความปลอดภัย (21.88%) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบผลิตภัณฑ์และบริการที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพและลดความเสี่ยง โดยเฉพาะในบริบทที่ผู้สูงอายุมีแนวโน้มสูงต่อการบาดเจ็บหรือเจ็บป่วยฉับพลัน

ผู้ตอบแบบสอบถาม 18.75% ให้ความสำคัญกับปัจจัยอื่นในระดับรอง เช่น ความคุ้มค่า การใช้เทคโนโลยี และการเข้าถึง สะท้อนให้เห็นว่า แม้ต้นทุนยังคงเป็นข้อพิจารณาหลัก แต่ผู้บริโภคสูงอายุก็เริ่มเห็นคุณค่าของโซลูชันเทคโนโลยีที่ผสานอย่างเหมาะสม ตราบใดที่นวัตกรรมเหล่านั้นมีความเป็นมิตรต่อการใช้งานและไม่ซับซ้อน โดยเฉพาะการออกแบบเพื่อรองรับข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว การรับรู้ทางประสาทสัมผัส และการรับรู้ทางสติปัญญา

แม้จะมีการกล่าวถึงไม่บ่อยนัก แต่ความทนทาน (15.62%) และความสะอาด (12.5%) ก็ยังคงเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำหรับผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในบ้านหรือใช้ส่วนตัว สะท้อนถึงความต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีอายุการใช้งานยาวนานและต้องการการดูแลรักษาน้อย

โดยสรุป ข้อมูลเชิงลึกเหล่านี้ตอกย้ำถึงความสำคัญของการออกแบบโดยยึดผู้ใช้งานเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาโซลูชันในเศรษฐกิจสูงวัยต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านหน้าที่การใช้งาน ความรู้สึกทางอารมณ์ และบริบทแวดล้อมที่สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปและประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุ จากมุมมองของผู้ผลิต อย่างไรก็ตาม นี่เป็นเพียงด้านเดียวของสมการ มุมมองของผู้บริโภคในกระบวนการ

ตัดสินใจและเกณฑ์การเลือกผลิตภัณฑ์และบริการสามารถวิเคราะห์เพิ่มเติมได้ผ่าน รูปที่ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับอะไรในการพิจารณาเลือกผลิตภัณฑ์และบริการอย่างมีเหตุผล

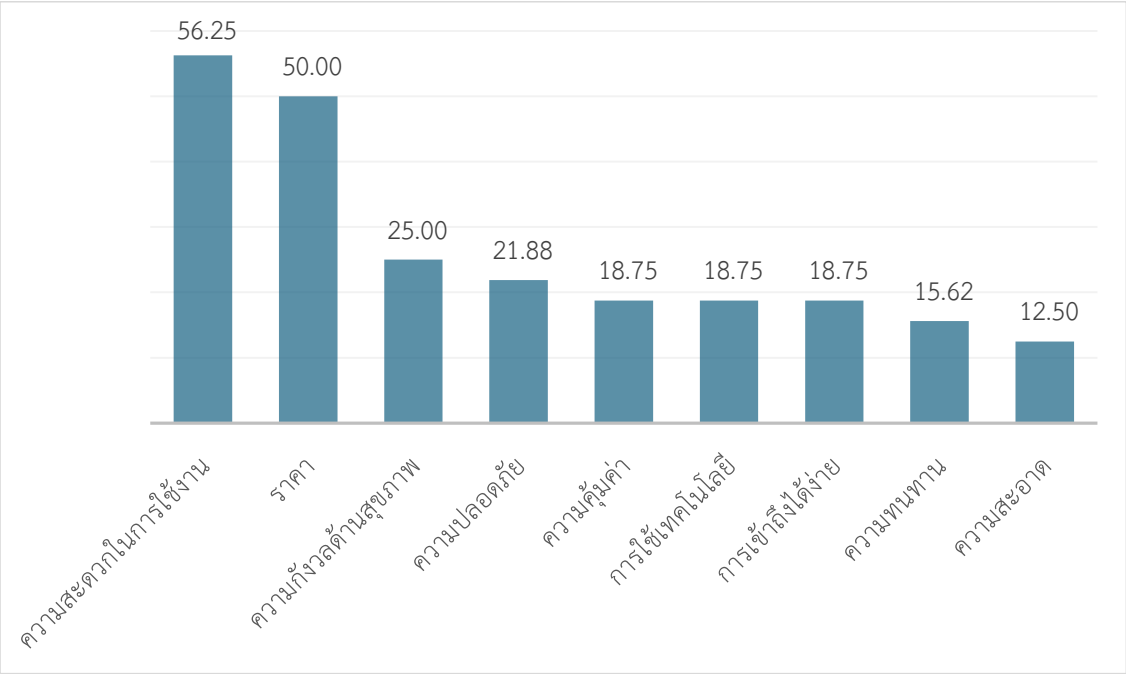

รูปที่ 2 ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

5) ประเภทลูกค้าและการเติบโตของธุรกิจจากมุมมองของผู้ผลิต

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ไขว้ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างประเภทของลูกค้าที่ผู้ผลิตในเศรษฐกิจสูงวัยมุ่งเป้า กับแนวโน้มการเติบโตของธุรกิจตามที่รับรู้จากมุมมองของผู้ประกอบการเอง การเลือกกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่แตกต่างกัน—ทั้งในประเทศและต่างประเทศ—ส่งผลต่อรูปแบบการเติบโตของธุรกิจอย่างชัดเจน ซึ่งอาจสะท้อนถึงระดับความอิ่มตัวของตลาด ความสะดวกในการดำเนินงานตามข้อกำกับทางกฎหมาย พฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้บริโภค หรือความพร้อมของตลาดในกลุ่มผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในแต่ละบริบท

ตารางที่ 9 ประเภทลูกค้าและการเติบโตของธุรกิจในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย (%)

ประเภทลูกค้า	เติมโตคงที่	เติบโตช้า	เติบโตสูง	ไม่มีการเติบโต	รวม
ลูกค้าต่างประเทศ	20.00	50.00	10.00	20.00	100.00
ลูกค้าไทย	22.23	0.00	44.44	33.33	100.00
ส่งออก	33.33	16.67	16.67	33.33	100.00
ใช้ในประเทศ	14.29	42.86	28.57	14.29	100.00
รวม	**22.46**	**27.38**	**24.92**	**25.24**	**100.00**

ข้อมูลในตารางที่ 9 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเภทลูกค้าและรูปแบบการเติบโตทางธุรกิจ ตามมุมมองของผู้ผลิตในภาคเศรษฐกิจสูงวัย โดยรวมแล้ว ผลการตอบแบบสอบถามสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย โดย 22.46% ของธุรกิจระบุว่ามีการเติบโตที่มั่นคง 27.38% มีการเติบโตช้า 24.92% ระบุว่ามีการเติบโตสูง และ 25.24% ระบุว่าไม่มีการเติบโต

เมื่อพิจารณาตามประเภทลูกค้า พบว่า **กลุ่มลูกค้าคนไทยมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับการเติบโตสูง** โดย 44.44% ของผู้ผลิตรายงานว่าธุรกิจในกลุ่มนี้มีผลการดำเนินงานที่ดี ซึ่งอาจสะท้อนถึงความต้องการที่เพิ่มขึ้นของสินค้าหรือบริการในภาคเศรษฐกิจสูงวัยของตลาดภายในประเทศ อันเป็นผลมาจากความตระหนักรู้และกำลังซื้อที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุของไทย อย่างไรก็ตาม กลุ่มนี้ยังแสดงให้เห็นถึงอัตรา "ไม่มีการเติบโต" ที่สูงเช่นกัน (33.33%) ซึ่งอาจเกิดจากความแตกต่างทางภูมิภาคหรือกลุ่มอุตสาหกรรมภายในประเทศ

กลุ่มลูกค้าต่างประเทศ มีความเกี่ยวข้องกับ "การเติบโตช้า" มากที่สุด (50.00%) และมีเพียง 10.00% ที่รายงานว่ามีการเติบโตสูง ซึ่งอาจสะท้อนถึงความท้าทายในการขยายหรือนำเสนอผลิตภัณฑ์ไปยังตลาดต่างประเทศ รวมถึงอุปสรรคด้านการแข่งขันและกฎระเบียบในต่างประเทศ ขณะที่กลุ่มส่งออกแสดงผลลัพธ์ที่สมดุลมากขึ้น โดยมีทั้ง 33.33% ที่รายงานว่าไม่มีการเติบโต และ 33.33% ที่เติบโตคงที่ ขณะที่มีเพียง 16.67% ที่เติบโตสูง แสดงให้เห็นถึงผลการดำเนินงานที่อยู่ในระดับปานกลางแต่ไม่แน่นอน

ผู้ผลิตที่มุ่งเน้นตลาดภายในประเทศ (เช่น กลุ่มผู้บริโภคทั่วไปโดยไม่มีเป้าหมายส่งออกชัดเจน) มีแนวโน้มค่อนข้างดี โดย 28.57% รายงานว่ามีการเติบโตสูง และ 42.86% รายงานว่ามีการเติบโตช้า อย่างไรก็ตาม มีเพียง 14.29% ที่มีสถานะมั่นคง และ 14.29% ที่ไม่มีการเติบโต สะท้อนถึงภาคส่วนที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่าน อาจได้รับอิทธิพลจากความต้องการภายในที่เปลี่ยนแปลงและช่องทางการจัดจำหน่ายที่ยังไม่เสถียร

โดยสรุป ผลสำรวจชี้ให้เห็นว่า **กลุ่มลูกค้าชาวไทยในประเทศเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพการเติบโตที่สูงที่สุดในปัจจุบัน** ขณะที่กลุ่มลูกค้าต่างประเทศและการส่งออกยังประสบกับการเติบโตที่ช้าหรือไม่แน่นอน ทั้งนี้ ผู้ผลิตควรวางกลยุทธ์แตกต่างกันระหว่างตลาดในประเทศและต่างประเทศ พร้อมทั้งลงทุนในการทำความเข้าใจพฤติกรรมผู้บริโภคและความพร้อมของตลาดในแต่ละกลุ่ม

6) การเติบโต ความมั่นคง และแนวโน้มการยุติกิจการในธุรกิจไทย

ตารางที่ 10 แสดงการวิเคราะห์แบบไขว้ของสถานภาพทางธุรกิจ (มีเสถียรภาพ, วางแผนจะปิดกิจการ, และเติบโต) จำแนกตามขนาดธุรกิจ ได้แก่ ธุรกิจเจ้าของคนเดียว ธุรกิจขนาดเล็ก ธุรกิจขนาดกลาง และธุรกิจขนาดใหญ่ โดยอิงจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 32 กิจการ ข้อมูลนี้ไม่เพียงสะท้อนแนวโน้มการดำเนินงานในปัจจุบันของธุรกิจแต่ละขนาด แต่ยังรวมถึงมุมมองและความคาดหวังของเจ้าของกิจการที่แสดงทิศทางของตนเองในอนาคตไว้อย่างชัดเจน

ธุรกิจเจ้าของคนเดียว มีแนวโน้มที่โดดเด่นไปทางความมีเสถียรภาพ โดยร้อยละ 72.73 รายงานว่ากิจการยังดำเนินไปได้อย่างมั่นคง มีเพียงร้อยละ 18.18 ที่รายงานว่ากิจการอยู่ในภาวะเติบโต และร้อยละ 9.09 ระบุว่ามีแผนจะปิดกิจการ เจ้าของกิจการกลุ่มนี้มักแสดงความเชื่อมั่นในความสามารถในการบริหารกิจการในชีวิตประจำวัน แม้จะเผชิญข้อจำกัดด้านทุนหรือแรงงาน สะท้อนว่าการเติบโตอาจไม่ใช่เป้าหมายหลัก แต่พวกเขาเชื่อมั่นในความยั่งยืนของรูปแบบธุรกิจของตน

ธุรกิจขนาดเล็ก (พนักงาน 2–10 คน) ร้อยละ 53.85 ดำเนินธุรกิจอย่างมั่นคง ร้อยละ 15.38 เติบโต และอีกร้อยละ 30.77 ระบุว่ามีแผนจะปิดกิจการ ตัวเลขเหล่านี้สะท้อนถึงกลุ่มที่เผชิญแรงกดดันสูง เจ้าของกิจการจำนวนมากระบุถึงต้นทุนวัตถุดิบที่เพิ่มขึ้น การเข้าถึงตลาดที่จำกัด และความยากลำบากในการรักษาพนักงานไว้ มุมมองเหล่านี้สะท้อนว่าความมีเสถียรภาพสามารถบรรลุได้ แต่การอยู่รอดในระยะยาวโดยปราศจากการเติบโตหรือการสนับสนุนจากภายนอกยังคงไม่แน่นอน และความเป็นไปได้ของการปิดกิจการยังคงเป็นปัจจัยที่เจ้าของกิจการเกือบหนึ่งในสามพิจารณา

ธุรกิจขนาดกลาง (พนักงาน 11–50 คน) แสดงแนวโน้มที่แตกต่างอย่างชัดเจน โดยร้อยละ 42.86 รายงานว่ากิจการมีการเติบโต ขณะที่ร้อยละ 57.14 ระบุว่ามีแผนจะปิดกิจการ โดยไม่มีรายใดเลยที่รายงานว่ามีเสถียรภาพ สอดคล้องกับคำบรรยายจากเจ้าของกิจการที่มองว่าธุรกิจขนาดกลางเป็น “จุดวิกฤต” ซึ่งค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานสูงขึ้นมาก และจำเป็นต้องมีการยกระดับระบบธุรกิจให้มีความเป็นมืออาชีพเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน หากปราศจากการลงทุนที่สำคัญหรือการขยายตลาด เจ้าของกิจการคาดว่าจะต้องออกจากตลาดภายในเวลาอันใกล้

ธุรกิจขนาดใหญ่ แม้จะมีเพียงหนึ่งรายในกลุ่มตัวอย่าง แต่รายดังกล่าวรายงานว่ามีการเติบโต 100% เจ้าของกิจการแสดงความมั่นใจในความสำเร็จระยะยาว โดยให้เหตุผลว่ามาจากรายได้ที่กระจายหลากหลาย การนำนวัตกรรมมาใช้เชิงกลยุทธ์ และการวางแผนกำลังคนอย่างรัดกุม

เมื่อพิจารณาภาพรวม ธุรกิจทั้งหมดร้อยละ 46.88 มีความมั่นคง ร้อยละ 25.00 เติบโต และร้อยละ 28.12 คาดว่าจะปิดกิจการ คำให้สัมภาษณ์ของเจ้าของกิจการสนับสนุนแนวโน้มดังกล่าว โดยหลายรายคาดว่าจะสามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในขณะที่บางราย โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง ยอมรับถึงความเสี่ยงในการปิดกิจการ หากปัญหาเชิงระบบ เช่น ข้อจำกัดด้านทุน การเปลี่ยนแปลงของตลาด และการขาดการบูรณาการด้านดิจิทัล ยังไม่ได้รับการแก้ไข

โดยสรุป ชุดข้อมูลนี้และมุมมองของเจ้าของกิจการเน้นย้ำถึงความเร่งด่วนในการเสริมสร้างระบบสนับสนุนโดยเฉพาะสำหรับกลุ่ม SME ผ่านมาตรการเชิงนโยบายเฉพาะทาง เช่น การเข้าถึงแหล่งเงินทุน การพัฒนาทักษะดิจิทัล การพัฒนาทุนมนุษย์ และการเชื่อมโยงตลาดอย่างเป็นเป้าหมาย มาตรการเหล่านี้จะสามารถลดความเสี่ยงของการปิดกิจการ และสร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเติบโตอย่างยั่งยืนของธุรกิจทุกขนาด

ตารางที่ 10 ความเติบโต ความมั่นคง และแนวโน้มการยุติกิจการในธุรกิจไทย (%)

ขนาดของธุรกิจ	มั่นคง	วางแผนปิดกิจการ	กำลังเติบโต
ธุรกิจส่วนบุคคล	72.73	9.09	18.18
ธุรกิจขนาดกลาง	0.00	57.14	42.86
ธุรกิจขนาดเล็ก	53.85	30.77	15.38
ธุรกิจขนาดใหญ่	0.00	0.00	100.00
รวม	**46.88**	**28.12**	**25.00**

4.2.2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และการลงพื้นที่ภาคสนาม สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่หลากหลายซึ่งผู้สูงอายุต้องเผชิญ ไม่เพียงแต่ในฐานะแรงงาน แต่ยังรวมถึงในฐานะเจ้าของกิจการที่ต้องรับมือกับเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อุปสรรคต่าง ๆ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านกฎระเบียบ การจัดจ้างงานแบบไม่เป็นทางการ การถูกตัดขาดจากระบบดิจิทัล และความเปราะบางทางการเงิน นอกจากนี้ ปัญหาอื่น ๆ เช่น ความไม่เชื่อมโยงระหว่างรุ่น ข้อจำกัดด้านสุขภาพ และตราบาปจากประวัติอาชญากรรมในอดีต ล้วนซ้ำเติมการถูกกีดกันทางเศรษฐกิจ ประเด็นเหล่านี้ถูกรวบรวมและวิเคราะห์เพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบาย การปฏิบัติ และการพัฒนาที่ครอบคลุมภายในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

1) ความท้าทายและอุปสรรคเชิงโครงสร้างของผู้ประกอบการในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ก) ข้อจำกัดด้านกฎระเบียบและการจ้างงาน หนึ่งในอุปสรรคสำคัญที่ธุรกิจต้องเผชิญในการจ้างงานผู้สูงอายุคือ ความไม่ชัดเจนทางกฎหมายและนโยบายแรงงานที่ยังไม่รองรับกลุ่มแรงงานสูงอายุโดยเฉพาะ กฎหมายแรงงานที่มีอยู่ส่วนใหญ่ออกแบบมาเพื่อแรงงานในวัยทำงานตามมาตรฐาน ส่งผลให้นายจ้างไม่มั่นใจในเงื่อนไขสัญญาจ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นอายุเกษียณ สิทธิประโยชน์ทางสุขภาพ และการดัดแปลงสถานที่ทำงานเพื่อรองรับผู้สูงอายุ ซึ่งนำไปสู่การจ้างงานที่ต่ำในกลุ่มนี้ แม้ว่าผู้สูงอายุจะมีทักษะและประสบการณ์ที่มีคุณค่า

ข) รูปแบบธุรกิจแบบไม่เป็นทางการและอิงความสัมพันธ์ ธุรกิจที่ให้บริการแก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในภาคหัตถกรรม การดูแลสุขภาพ และบริการในชุมชน มักดำเนินงานภายใต้โครงสร้างการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการ โดยอาศัยความไว้วางใจ การจ้างงานตามทักษะ และความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าการใช้แนวทางมาตรฐานในระบบแรงงาน แม้รูปแบบเหล่านี้จะเอื้อต่อความยืดหยุ่นและการให้บริการแบบเฉพาะบุคคล แต่ก็สร้างข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน สวัสดิการทางสังคม และความมั่นคงในการจ้างงานระยะยาวสำหรับแรงงานสูงอายุ เมื่อไม่มีการรับรองอย่างเป็นทางการและการบูรณาการเข้าสู่ระบบการจ้างงานที่มีโครงสร้าง ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงทำงานในอาชีพที่มีรายได้น้อยและความมั่นคงต่ำ พร้อมโอกาสในการขยับขยายทางเศรษฐกิจที่จำกัด

2) ความท้าทายและอุปสรรคเชิงโครงสร้างของผู้ประกอบการสูงอายุ

ก) ความเปราะบางด้านดิจิทัลและความเสี่ยงต่อการถูกเอาเปรียบทางการเงิน: ผู้ประกอบการสูงอายุ โดยเฉพาะผู้ที่ดำเนินธุรกิจขนาดเล็กในพื้นที่ชนบท เผชิญกับความยากลำบากในการปรับตัวเข้าสู่โลกธุรกิจและบริการที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ความรู้ด้านดิจิทัลที่จำกัดและขาดทักษะในการปรับตัวทางเทคโนโลยีทำให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงสูงต่อการถูกหลอกลวงทางออนไลน์ ข้อมูลเท็จ และการทำการตลาดที่ไม่เป็นธรรม ผู้สูงอายุหลายคนมีปัญหาในการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลที่ซับซ้อน ดำเนินธุรกรรมทางการเงินที่ปลอดภัย หรือประเมินความน่าเชื่อถือของโอกาสทางธุรกิจออนไลน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของพวกเขา ในขณะที่เศรษฐกิจมีแนวโน้มเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัลมากขึ้น ธุรกิจขนาดเล็กที่ไม่สามารถปรับใช้พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ การสร้างแบรนด์ออนไลน์ และระบบชำระเงินดิจิทัล อาจประสบปัญหาล้าหลังหรือสูญหายจากตลาด ช่องว่างทางดิจิทัลนี้ไม่เพียงจำกัดการขยายธุรกิจ แต่ยังทำให้เจ้าของกิจการ

สูงอายุมีความเสี่ยงสูงต่อการถูกเอาเปรียบทางการเงิน สถานการณ์ยิ่งซับซ้อนเมื่อผู้ประกอบการขาดการเข้าถึงโครงการฝึกอบรม เครื่องมือดิจิทัล และระบบสนับสนุนจากภาครัฐหรือสถาบันที่เกี่ยวข้อง

ข) ข้อจำกัดในการเติบโตของธุรกิจและความไม่พร้อมในการขยายกิจการ: ผู้ประกอบการสูงอายุส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจขนาดจิ๋วหรือธุรกิจในครัวเรือนซึ่งมีลักษณะการบริหารจัดการแบบไม่เป็นทางการ เข้าถึงตลาดอย่างจำกัด และไม่ค่อยมีการลงทุนด้านนวัตกรรม พบแนวโน้มทั่วไปว่าผู้สูงอายุมักเลื่อนการจดทะเบียนธุรกิจหรือการขยายกิจการออกไป ด้วยเหตุผลเรื่องภาระทางกฎหมาย ความเสี่ยงทางการเงิน หรือการไม่คุ้นเคยกับเครื่องมือการพัฒนาธุรกิจสมัยใหม่ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่แสวงหาการสนับสนุนจากสตาร์ทอัพ แหล่งเงินทุนเสี่ยง หรือกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะเลือกรูปแบบธุรกิจที่ระมัดระวัง ส่งผลให้ขาดศักยภาพในการเติบโตอย่างยั่งยืนหรือแข่งขันในตลาดที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

ค) การบูรณาการแรงงานระหว่างรุ่นที่ยังอ่อนแอ: ความท้าทายที่ยังคงมีอยู่ในการสร้างเศรษฐกิจสูงวัยที่มีส่วนร่วม คือการขาดความร่วมมือที่มีความหมายระหว่างแรงงานต่างรุ่น อคติระหว่างวัย มุมมองที่แตกต่าง และสไตล์การสื่อสารที่ไม่สอดคล้องกัน ส่งผลให้แรงงานรุ่นใหม่ลังเลที่จะทำงานร่วมกับ หรือเรียนรู้จากแรงงานสูงวัย ส่งผลให้พลาดโอกาสในการถ่ายทอดความรู้ ลดศักยภาพด้านนวัตกรรม และขาดความสามัคคีในทีมงาน หากไม่มีระบบพี่เลี้ยง โครงการเสริมทักษะร่วม หรือแนวทางผสานแรงงานในที่ทำงานอย่างมีระบบ องค์กรจะสูญเสียโอกาสในการผสมผสานประสบการณ์ของแรงงานสูงอายุกับความคล่องตัวทางดิจิทัลของคนรุ่นใหม่อย่างเต็มศักยภาพ

ง) การส่งต่อธุรกิจและความต่อเนื่องระหว่างรุ่น: อุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญซึ่งมักถูกมองข้าม คือการขาดแผนการสืบทอดกิจการในธุรกิจที่ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของ โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม หัตถกรรม และการผลิตในท้องถิ่น ธุรกิจเหล่านี้หลายแห่งเผชิญกับการหยุดชะงักหรือเสื่อมถอย เนื่องจากลูกหลานไม่มีความสนใจจะสืบทอดกิจการ แต่เลือกไปทำงานในเมืองหรือประกอบอาชีพสมัยใหม่ ความห่างเหินระหว่างรุ่นนี้เป็นภัยคุกคามต่อความต่อเนื่องของธุรกิจขนาดเล็กที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม หากไม่มีแรงจูงใจเฉพาะ โครงการฝึกอบรม หรือกลไกนโยบายที่ส่งเสริมการถ่ายทอดกิจการระหว่างรุ่น ทุนทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน ความรู้ธุรกิจเฉพาะถิ่น และมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจสูญหายไปในระยะยาว

3) ความท้าทายและอุปสรรคของผู้สูงอายุในตลาดแรงงาน

ก) การเลือกปฏิบัติทางอายุและอคติในสถานที่ทำงาน: หนึ่งในอุปสรรคที่ยั่งยืนที่สุดที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญในตลาดแรงงานคืออคติและการเลือกปฏิบัติตามอายุ นายจ้างจำนวนมากมีทัศนคติว่าพนักงานสูงอายุมีความสามารถในการปรับตัวต่ำ ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ได้ช้า และมีประสิทธิภาพในการทำงานน้อยกว่าคนรุ่นใหม่ อคติเช่นนี้ส่งผลให้โอกาสในการได้งานลดลง อาชีพหยุดชะงัก และถูกกีดกันจากโปรแกรมพัฒนาวิชาชีพ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมักประสบกับความโดดเดี่ยวในสถานที่ทำงาน เนื่องจากเพื่อนร่วมงานรุ่นใหม่อาจมองว่าพวกเขาล้าสมัยหรือไม่มีความสามารถเท่าเดิม ซึ่งยิ่งบั่นทอนแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของพวกเขา การแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องมีโปรแกรมด้านความหลากหลายในองค์กร นโยบายการจ้างงานแบบครอบคลุม และการคุ้มครองทางกฎหมายที่เข้มแข็ง เพื่อให้มั่นใจว่าพนักงานสูงอายุได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและมีโอกาสก้าวหน้าในอาชีพเท่าเทียมกัน

ข) ข้อจำกัดด้านสุขภาพและความท้าทายในการประกอบอาชีพ: เมื่ออายุมากขึ้น ผู้สูงอายุอาจประสบกับข้อจำกัดทางร่างกายหรือการรับรู้ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงฝืนทำงานเกินขีดจำกัดของตนเอง โดยไม่ได้รับการสนับสนุนหรือปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับสภาพร่างกาย บางรายต้องพึ่งพาสารกระตุ้นหรือใช้แรงงานอย่างหนักเพื่อให้อยู่รอดในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานสูง ขณะที่สถานที่ทำงานส่วนใหญ่ยังขาดระบบสนับสนุนเฉพาะด้าน เช่น การปรับสภาพแวดล้อมตามหลักสรีรศาสตร์ ตารางเวลาทำงานที่ยืดหยุ่น และโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพ การจัดทำนโยบายสถานที่ทำงานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การติดตามสุขภาพ และมาตรการสนับสนุนเฉพาะทางจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถทำงานต่อไปได้อย่างมีคุณภาพและไม่กระทบต่อสุขภาพ

ค) ความไม่มั่นคงในการจ้างงานและรูปแบบการทำงานนอกระบบ: ผู้สูงอายุจำนวนมากทำงานในรูปแบบที่ไม่มั่นคง เช่น งานอิสระ งานพาร์ตไทม์ หรือในภาคนอกระบบ ซึ่งมักขาดความมั่นคงทางอาชีพ การคุ้มครองทางสังคม และสวัสดิการหลังเกษียณ ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงทางการเงินและรายได้ไม่แน่นอน โดยเฉพาะในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงการจ้างงานที่มั่นคงได้ การขาดระบบคุ้มครองแรงงานและนโยบายการเกษียณอายุที่ยืดหยุ่นทำให้ผู้สูงอายุต้องทำงานต่อไปนานกว่าที่วางแผนไว้ โดยอยู่ในเงื่อนไขที่ไม่เอื้อต่อคุณภาพชีวิต เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ภาครัฐควรมีนโยบายให้สิทธิประโยชน์ประกันสังคม ขยายโครงการเงินบำนาญ และสร้างทางเลือกการจ้างงานที่ยืดหยุ่นแต่มั่นคงสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของสังคมในภาพรวม

จ) การเอารัดเอาเปรียบทางการเงินและความเปราะบางทางเศรษฐกิจ: ผู้สูงอายุในตลาดแรงงานมีความเสี่ยงสูงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบทางการเงิน ผ่านระบบหักเงินเดือน สินเชื่อที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง และสัญญาทางการเงินที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากผู้สูงอายุจำนวนมากมีความรู้ทางการเงินต่ำ และขาดความเข้าใจในความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ ทำให้ตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงด้านการลงทุน ค่าธรรมเนียมแอบแฝง หรือสัญญาทางการเงินที่ไม่โปร่งใส ความเปราะบางนี้ทำให้ผู้สูงอายุต้องฝืนทำงานต่อไปแม้มีปัญหาสุขภาพ เพียงเพื่อรักษาความมั่นคงทางการเงิน แนวทางการแก้ไขควรรวมถึงการออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคที่เข้มงวด การส่งเสริมความรู้ทางการเงิน และบริการที่ปรึกษาทางการเงินในสถานที่ทำงาน

จ) ช่องว่างด้านการใช้เทคโนโลยีและความรู้ดิจิทัล: ผู้สูงอายุจำนวนมากให้คุณค่าแก่ชีวิตที่เรียบง่ายและสงบสุข โดยมักยึดติดกับกิจวัตรที่คุ้นเคยและวิธีการแบบดั้งเดิมมากกว่าการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ พวกเขานิยมการสื่อสารแบบพบหน้ากัน การใช้เงินสด และบริการที่เน้นความเป็นมนุษย์ ซึ่งให้ความรู้สึกเชื่อมั่น เข้าใจง่าย และปลอดภัย ความชอบนี้ไม่ได้แปลว่าไม่ยอมรับนวัตกรรม แต่เป็นการแสดงออกถึงความต้องการความน่าเชื่อถือ ความปลอดภัย และความสะดวกในการใช้งาน ธุรกิจจึงควรออกแบบเทคโนโลยีที่ใช้งานง่าย ปลอดภัย และมีทางเลือก เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้เทคโนโลยีได้ในรูปแบบที่สอดคล้องกับค่านิยมและความสะดวกของตน

ฉ) ผลกระทบจากประวัติอาชญากรรมต่อโอกาสในการจ้างงาน: อุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งที่ขัดขวางไม่ให้ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะเพศชาย ได้รับการจ้างงานที่มั่นคง คือการมีประวัติอาชญากรรมติดตัวตลอดชีวิตจากการกระทำผิดในอดีต แม้จะเป็นคดีเล็กน้อยหรือเกิดขึ้นนานมาแล้วก็ตาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก

พบว่า ผู้ชายสูงอายุจำนวนมากมีโอกาสสมัครงานกับหน่วยงานรัฐหรือเอกชนที่มีโครงการจ้างงานสำหรับผู้สูงอายุ แต่ติดขัดเพราะเคยเป็นจำเลย ผู้ต้องหา หรือมีคดีความ ทำให้มีชื่อในฐานข้อมูลอาชญากรรมถาวร

ในประเทศไทย ข้อมูลประวัติอาชญากรรมไม่สามารถลบถาวรได้ แม้ผู้กระทำผิดจะพ้นโทษหรือได้รับการฟื้นฟูแล้วก็ตาม ซึ่งแตกต่างจากบางประเทศที่มีกฎหมายลบประวัติเมื่อเวลาผ่านไป การมีประวัติเช่นนี้ส่งผลต่อโอกาสเข้าทำงาน การรับสวัสดิการ และการกลับคืนสู่สังคมอย่างเต็มที่ สร้างวงจรของความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ การถูกกันออกจากสังคม และภาวะเครียดทางจิตใจ

แม้ผู้สูงอายุเหล่านี้มีความสามารถและต้องการทำงานเพื่อความมั่นคงทางการเงิน ศักดิ์ศรี และการมีคุณค่าในสังคม แต่กลับถูกตัดสิทธิ์จากนายจ้างที่ตรวจสอบประวัติและปฏิเสธการรับเข้าทำงานโดยไม่พิจารณาปัจจัยอื่น ส่งผลให้บุคคลที่มีทักษะสูงแต่เคยมีประวัติความผิดต้องว่างงานหรือทำงานต่ำกว่าศักยภาพ และต้องพึ่งพาสวัสดิการรัฐ งานนอกระบบ หรือการดูแลจากครอบครัว

4.3 การประเมินและวิเคราะห์ผู้บริโภค

4.3.1 ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

1) ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มผู้บริโภค

ในทั้ง 3 จังหวัดพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นเพศหญิงมีสัดส่วนสูงกว่าเพศชาย โดยจังหวัดสิงห์บุรีมีอายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามสูงที่สุด และมีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไปมากที่สุดเมื่อเทียบกับอีก 2 จังหวัด ผู้ตอบแบบสอบถามมากกว่าครึ่งในแต่ละจังหวัดมีสถานภาพสมรส ขณะที่ประมาณหนึ่งในสามเป็นหม้าย

ในกรุงเทพมหานคร ผู้สูงอายุส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา (37%) ในขณะที่ในจังหวัดเชียงใหม่และสิงห์บุรี ผู้สูงอายุประมาณครึ่งหนึ่งสำเร็จการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา (ดูตารางที่ 8)

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้สูงอายุในทั้ง 3 จังหวัดอยู่ในช่วงที่ใกล้เคียงกัน คือประมาณ 10,000–12,000 บาท โดยในจังหวัดเชียงใหม่และสิงห์บุรี แหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุ ได้แก่ การทำงาน การได้รับการช่วยเหลือจากครอบครัว และเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ในขณะที่ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีแหล่งรายได้คล้ายกัน แต่มีสัดส่วนรายได้จากสวัสดิการของรัฐและบำเหน็จบำนาญสูงกว่าผู้สูงอายุในอีก 2 จังหวัด

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ คู่สมรส บุตร หรือหลาน โดยจังหวัดสิงห์บุรีมีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังสูงที่สุด อยู่ที่ 26%

ในด้านสถานภาพการทำงาน พบว่าผู้สูงอายุในจังหวัดสิงห์บุรียังคงทำงานอยู่ในสัดส่วนสูงกว่า 2 จังหวัดอื่น โดยประมาณสองในสามของผู้สูงอายุในพื้นที่มีอาชีพด้านเกษตรกรรมหรือรับจ้างทั่วไป สำหรับอาชีพเดิมก่อนเกษียณของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เคยเป็นลูกจ้างรับจ้าง รองลงมาคือพ่อค้าแม่ค้า และข้าราชการ ส่วนในจังหวัดสิงห์บุรี ส่วนใหญ่เคยทำงานในภาคเกษตรกรรมและแรงงานรับจ้าง ขณะที่ในกรุงเทพมหานคร ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เคยเป็นลูกจ้างและข้าราชการ

ตารางที่ 11 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้บริโภคสูงอายุ (N=300)

ลักษณะประชากร	เชียงใหม่ (n=100) %	สิงห์บุรี (n=100) %	กรุงเทพฯ n=100) %	ค่าระดับนัยสำคัญ (p-value)
เพศ				.043
ชาย	35.0	48.0	32.0	
หญิง	65.0	52.0	68.0	
อายุเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	71.2 (6.9)	76.5 (5.6)	69.6(12.5)	.000
ผู้สูงอายุช่วงต้น (60–69 ปี)	41.0	11.0	49.0	
ผู้สูงอายุช่วงกลาง (70–79 ปี)	46.0	59.0	35.0	
ผู้สูงอายุช่วงปลาย (80 ปีขึ้นไป)	13.0	30.0	16.0	
สถานภาพสมรส				.644
สมรส	60.0	52.0	52.0	
โสด	11.0	12.0	18.0	
หย่าร้าง/แยกกันอยู่	4.0	7.0	6.0	
หม้าย	25.0	29.0	24.0	
ระดับการศึกษา				.000
ไม่เคยเรียน	3.0	11.0	4.0	
ประถมศึกษา	50.0	66.0	36.0	
มัธยมศึกษา	13.0	8.0	37.0	
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	13.0	1.0	9.0	
ปริญญาตรีขึ้นไป	21.0	14.0	14.0	
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน (บาท) (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	12,832 (12,137)	10,292 (9,943)	11,947 (12,381)	.298
ขั้นต่ำ = 600, ขั้นสูง= 80,000				
แหล่งรายได้*				
การทำงาน	40.0	82.0	20.0	.000
การสนับสนุนจากครอบครัว	50.0	74.0	35.0	.000
การลงทุน	5.0	1.0	1.0	.096
เงินออม	18.0	3.0	2.0	.000
เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ	72.0	85.0	58.0	.000
เงินสวัสดิการ (ผู้พิการ/บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ)	11.0	16.0	29.0	.003
บำเหน็จบำนาญ (ข้าราชการ)	20.0	13.0	27.0	.047
บำเหน็จบำนาญ (ประกันสังคม)	1.0	0.0	3.0	.170
ประกันบำนาญ	0.0	0.0	1.0	.367
สถานะการเงิน				**
รายได้ไม่พอและมีหนี้สิน	2.0	0.0	10.0	
รายได้ไม่พอแต่ไม่มีหนี้	3.0	0.0	17.0	

ลักษณะประชากร	เชียงใหม่ (n=100) %	สิงห์บุรี (n=100) %	กรุงเทพฯ n=100) %	ค่าระดับนัยสำคัญ (p-value)
รายได้พอแต่ไม่มีเงินออม	39.0	91.0	43.0	
รายได้พอและมีเงินออม	56.0	9.0	30.0	
อาชีพปัจจุบัน				**
ไม่ทำงาน (รวมแม่บ้าน/เกษียณ)	53.0	27.0	64.0	
ข้าราชการ	2.0	1.0	3.0	
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	1.0	0.0	0.0	
รับจ้าง	21.0	30.0	21.0	
ค้าขาย	19.0	4.0	5.0	
ธุรกิจส่วนตัว	2.0	1.0	2.0	
ลูกจ้างเอกชน	0.0	0.0	3.0	
เกษตรกร	2.0	36.0	0.0	
อาชีพก่อนหน้า				**
ไม่ทำงาน (รวมแม่บ้าน/เกษียณ)	8.0	11.0	9.0	
ข้าราชการ	23.0	10.0	31.0	
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	0.0	0.0	5.0	
รับจ้าง	34.0	30.0	37.0	
ค้าขาย	23.0	12.0	6.0	
ธุรกิจส่วนตัว	7.0	0.0	3.0	
ลูกจ้างเอกชน	1.0	0.0	7.0	
เกษตรกร	4.0	36.0	1.0	
รูปแบบการอยู่อาศัย *				
อยู่คนเดียว	16.0	26.0	18.0	
คู่สมรส	59.0	52.0	44.0	
บุตร/ธิดา	28.0	32.0	52.0	
หลาน	29.0	50.0	37.0	
ญาติ	14.0	4.0	16.0	
เพื่อน	1.0	0.0	3.0	

***** สามารถเลือกตอบได้หลายข้อ

****** มากกว่า 15% ของตัวอย่างมีจำนวนความคาดหวังน้อยกว่า 5 ราย

2) สถานะสุขภาพ

ผู้เข้าร่วมการวิจัยประมาณครึ่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่และสิงห์บุรีประเมินสุขภาพของตนเองว่าอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ประเมินสุขภาพของตนเองว่าอยู่ในระดับดี ผู้เข้าร่วมจำนวนมากมีโรคเรื้อรัง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดสิงห์บุรี โรคความดันโลหิตสูงและโรคเบาหวานพบ

ได้ทั่วไปในทั้ง 3 จังหวัด ขณะที่โรคข้ออักเสบพบมากในจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งอาจเป็นผลมาจากลักษณะงานเกษตรกรรมที่ต้องใช้แรงกายเป็นหลัก นอกจากนี้ จังหวัดสิงห์บุรียังมีอัตราความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าสูงที่สุดอยู่ที่ 19%

ในด้านความสามารถในการดำเนินกิจวัตรประจำวัน ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม มีผู้สูงอายุจำนวน 15 คนที่จัดอยู่ในกลุ่มที่มีภาวะพึ่งพิงในระดับสูง โดยส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 12 สถานะสุขภาพ

ลักษณะประชากร	เชียงใหม่ (n=100) %	สิงห์บุรี (n=100) %	กรุงเทพฯ n=100) %	ค่าระดับนัยสำคัญ (p-value)
การประเมินสุขภาพด้วยตนเอง				**.000**
แย่มาก	6.0	5.0	6.0	
แย่	10.0	32.0	15.0	
พอใช้	47.0	57.0	31.0	
ดี	37.0	6.0	48.0	
โรคเรื้อรัง (วินิจฉัยโดยแพทย์) *				
ไม่มี	28.0	1.0	27.0	**
เบาหวาน	26.0	34.0	25.0	.316
ความดันโลหิตสูง	65.0	79.0	55.0	.001
ไขมันในเลือดสูง	17.0	26.0	28.0	141
โรคหัวใจ	5.0	31.0	9.0	.000
ข้ออักเสบ (รวมเกาต์ ข้อเสื่อม)	9.0	93.0	16.0	.000
โรคหลอดเลือดสมอง (ตีบ แตก อัมพฤกษ์ อัมพาต)	6.0	7.0	8.0	.884
กระดูกหัก	10.0	17.0	1.0	.001
มะเร็ง	2.0	0.0	2.0	**
ไม่ทราบ/ไม่ระบุ	1.0	1.0	6.0	**
ภาวะเสี่ยงต่อโรคซึมเศร้า	1.0	19.0	6.0	.000
ความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน				**
พึ่งพิงทั้งหมด	1.0	4.0	7.0	
พึ่งพิงสูง	1.0	0.0	2.0	
พึ่งพิงปานกลาง	1.0	0.0	1.0	
พึ่งพิงเล็กน้อย	11.0	15.0	16.0	
พึ่งพิงตนเองได้ทั้งหมด	86.0	81.0	74.0	
ความสามารถในการทำกิจกรรมขั้นสูงในชีวิตประจำวัน* **				
การดูแลตนเองในชีวิตประจำวัน (เต็ม 5 คะแนน) (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	4.4 (1.3)	4.7 (1.0)	3.8 (1.8)	.000

ลักษณะประชากร	เชียงใหม่ (n=100) %	สิงห์บุรี (n=100) %	กรุงเทพฯ n=100) %	ค่าระดับนัยสำคัญ (p-value)
กิจกรรมด้านสติปัญญา (เต็ม 6 คะแนน) (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	5.0 (1.9)	4.6 (1.6)	4.5 (2.3)	.152
บทบาททางสังคม (เต็ม 4 คะแนน) (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	3.5 (1.1)	3.8 (0.7)	3.1 (1.5)	.000
ความสามารถในการทำงาน				.000
ทำงานได้เต็มที่	49.0	20.0	51.0	
ทำงานได้บางส่วน	43.0	75.0	33.0	
ไม่สามารถทำงานได้	8.0	5.0	16.0	

*** คะแนนที่มากกว่าบ่งบอกถึงระดับความสามารถในการทำหน้าที่ที่สูงกว่า

3) ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุ

เพื่อประเมินความต้องการผลิตภัณฑ์และบริการในกลุ่มผู้สูงอายุ ได้มีการพัฒนารายการคำถามจำนวน 54 รายการ ครอบคลุมด้านสุขภาพ การเงิน การเรียนรู้ตลอดชีวิต สภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และคุณภาพชีวิต จากนั้นได้ดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principal Component Analysis: PCA) ร่วมกับการหมุนแกนแบบวาริแมกซ์ (Varimax rotation) เพื่อสำรวจองค์ประกอบแฝงที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมความต้องการผลิตภัณฑ์และบริการของผู้บริโภคสูงอายุ การวิเคราะห์นี้ใช้กับรายการคำถามแบบตอบ 2 ทาง (dichotomous items) ทั้ง 54 รายการ ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อวัดแง่มุมต่าง ๆ ของพฤติกรรมความต้องการ

ค่าดัชนีความเหมาะสมของการวิเคราะห์องค์ประกอบ (KMO) อยู่ที่ 0.94 และผลการทดสอบของบาร์ตเลตต์ (Bartlett's test) มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .000$) แสดงให้เห็นว่าข้อมูลมีความเหมาะสมต่อการวิเคราะห์องค์ประกอบ จากการวิเคราะห์ พบว่าองค์ประกอบจำนวน 5 องค์ประกอบมีค่า eigenvalue มากกว่า 1.0 และสามารถอธิบายความแปรปรวนรวมได้คิดเป็น 59.4% โดยมีการใช้การหมุนแกนแบบวาริแมกซ์เพื่อช่วยให้โครงสร้างขององค์ประกอบชัดเจนยิ่งขึ้น และพิจารณาเฉพาะรายการที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (factor loading) มากกว่า 0.60 สำหรับการแปลผลเท่านั้น

Number	Eigenvalues	Percent	Cum %	Number	Eigenvalues	Percent	Cum %
1	21.36	39.56	39.56	28	0.39	0.73	89.55
2	4.52	8.36	47.92	29	0.37	0.69	90.24
3	2.71	5.02	52.94	30	0.36	0.67	90.91
4	1.92	3.55	56.49	31	0.34	0.64	91.55
5	1.56	2.88	59.37	32	0.32	0.59	92.14
6	1.34	2.49	61.86	33	0.31	0.57	92.71
7	1.25	2.31	64.17	34	0.30	0.56	93.27
8	1.15	2.12	66.29	35	0.29	0.54	93.81
9	0.98	1.82	68.11	36	0.28	0.52	94.33
10	0.95	1.76	69.87	37	0.27	0.50	94.83
11	0.92	1.71	71.58	38	0.26	0.48	95.31
12	0.86	1.59	73.17	39	0.25	0.46	95.77
13	0.80	1.47	74.64	40	0.23	0.42	96.20
14	0.72	1.32	75.97	41	0.22	0.40	96.60
15	0.68	1.26	77.23	42	0.21	0.38	96.98
16	0.67	1.24	78.46	43	0.19	0.35	97.33
17	0.62	1.14	79.61	44	0.18	0.33	97.66
18	0.60	1.11	80.72	45	0.17	0.31	97.97
19	0.58	1.08	81.79	46	0.16	0.30	98.27
20	0.56	1.03	82.82	47	0.16	0.29	98.56
21	0.54	1.00	83.82	48	0.15	0.28	98.84
22	0.51	0.94	84.76	49	0.13	0.25	99.09
23	0.48	0.90	85.66	50	0.12	0.22	99.31
24	0.45	0.84	86.49	51	0.11	0.21	99.52
25	0.44	0.81	87.30	52	0.10	0.18	99.70
26	0.42	0.78	88.08	53	0.09	0.17	99.87
27	0.40	0.74	88.82	54	0.07	0.13	100.00

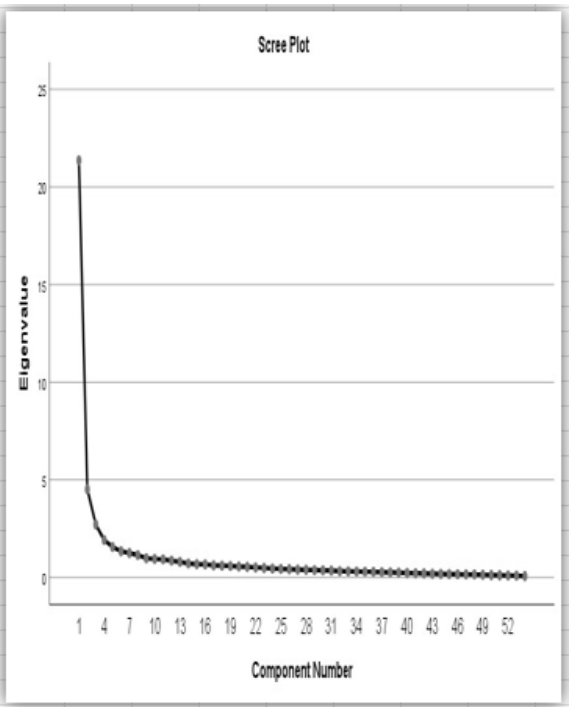

รูปที่ 3 กราฟแสดงความแปรปรวนรวม โดยแสดงค่าอิไจนแวลู (Eigenvalues) ของแต่ละองค์ประกอบ และกราฟสครี (Scree Plot)

วิธีการสกัดองค์ประกอบ: การวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principal Component Analysis)

ก) การดูแลระยะยาวและบริการด้านสุขภาพ: หมวดหมู่นี้ครอบคลุมการเข้าถึงการสนับสนุนด้านการดูแลและสถานบริการดูแลระยะยาว เช่น ศูนย์ดูแลกลางวันสำหรับผู้สูงอายุ การดูแลระยะสั้น (respite care) บ้านพักคนชรา และบริการเตรียมอาหาร

ข) การออมและการลงทุนเพื่อความมั่นคงทางการเงิน: หมวดหมู่นี้สะท้อนถึงการเตรียมความพร้อมทางการเงินในช่วงวัยสูงอายุ ครอบคลุมประกันชีวิต การออม การลงทุนที่ปลอดภัย แหล่งเงินกู้ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวม

ค) การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสมรรถภาพ: หมวดหมู่นี้ครอบคลุมผลิตภัณฑ์และบริการที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ออกกำลังกาย อาหารเสริม และอาหารเฉพาะโรคเพื่อการดูแลสุขภาพเฉพาะด้าน

ง) สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: หมวดหมู่นี้เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย การสนับสนุนด้านการเคลื่อนไหว และการเข้าถึงพื้นที่ในชุมชน รวมถึงระบบขนส่งสาธารณะที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การออกแบบที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ห้องน้ำที่เข้าถึงได้ เทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มความสะดวกและความปลอดภัย และบริการรับ-ส่งถึงบ้าน

จ) กิจกรรมนันทนาการและการมีส่วนร่วมทางสังคม: หมวดหมู่นี้สะท้อนระดับของการมีส่วนร่วมทางสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน และการเข้าถึงโปรแกรมนันทนาการ เช่น เสื้อผ้าที่ออกแบบเฉพาะผู้สูงอายุ โปรแกรมท่องเที่ยว การแสดงละคร คอนเสิร์ตดนตรี และชมรมหรือสถานที่พบปะของผู้สูงอายุ

มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของความต้องการและการเข้าถึงบริการระหว่างเพศ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะสุขภาพ ในพื้นที่ 3 จังหวัด

4) ความแตกต่างระหว่างเพศในด้านความต้องการและการเข้าถึงบริการในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

รูปที่ 4 แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุชายและหญิงใน 5 หมวดหลัก ได้แก่ การดูแลระยะยาวและบริการด้านสุขภาพ ความมั่นคงทางการเงิน การส่งเสริมสุขภาพ สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และการมีส่วนร่วมทางสังคม

ข้อสังเกตสำคัญคือ ในทุกหมวดบริการ ความต้องการสูงกว่าการเข้าถึงสำหรับทั้ง 2 เพศ แม้ระดับความเหลื่อมล้ำจะแตกต่างกัน โดยผู้ชายรายงานความต้องการสูงกว่าในทุกหมวด โดยเฉพาะในสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และบริการส่งเสริมสุขภาพ ขณะที่ผู้หญิงเผชิญกับการเข้าถึงที่ต่ำกว่าในด้านความมั่นคงทางการเงินและการดูแลสุขภาพระยะยาว ซึ่งสะท้อนถึงความเปราะบางทางเศรษฐกิจและปัญหาสุขภาพที่มากขึ้นของผู้สูงอายุหญิง (รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้สูงอายุหญิงอยู่ที่ 11,403 บาท เทียบกับผู้ชายที่ 12,145 บาท แม้จะไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ)

ก) การดูแลระยะยาวและบริการสุขภาพ: ผู้ชายและผู้หญิงมีระดับความต้องการใกล้เคียงกัน แต่ผู้หญิงเข้าถึงได้น้อยกว่า อาจเป็นผลจากข้อจำกัดด้านการเงิน ภาระดูแลผู้อื่น หรือขาดการสนับสนุนทางสังคม

ข) การออมและการลงทุนเพื่อความมั่นคงทางการเงิน: ทั้งชายและหญิงมีความต้องการคล้ายกัน แต่ผู้หญิงมีการเข้าถึงน้อยกว่าอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างทางเพศในด้านเงินออมเพื่อวัยเกษียณ การเข้าถึงบำนาญ และความเป็นอิสระทางการเงินในช่วงบั้นปลายชีวิต

ค) การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสมรรถภาพ: ผู้ชายแสดงความต้องการและการเข้าถึงในระดับที่สูงกว่า ขณะที่ผู้หญิงรายงานการเข้าถึงที่ต่ำกว่า สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมในการมีส่วนร่วมในบริการดูแลเชิงป้องกันและฟื้นฟูสุขภาพ

ง) สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: หมวดนี้แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศมากที่สุด โดยผู้ชายมีความต้องการและการเข้าถึงที่สูงกว่าผู้หญิงอย่างชัดเจน การเข้าถึงที่ต่ำของผู้หญิงอาจสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว การวางผังเมืองที่ไม่ตอบสนองความต้องการของเพศหญิง หรือข้อจำกัดทางการเงินในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย

จ) กิจกรรมนันทนาการและการมีส่วนร่วมทางสังคม: ทั้งชายและหญิงมีความต้องการสูงและระดับการเข้าถึงใกล้เคียงกัน แสดงให้เห็นว่าโอกาสในการมีส่วนร่วมทางสังคมมีความเท่าเทียมมากกว่าหมวดบริการอื่น ๆ

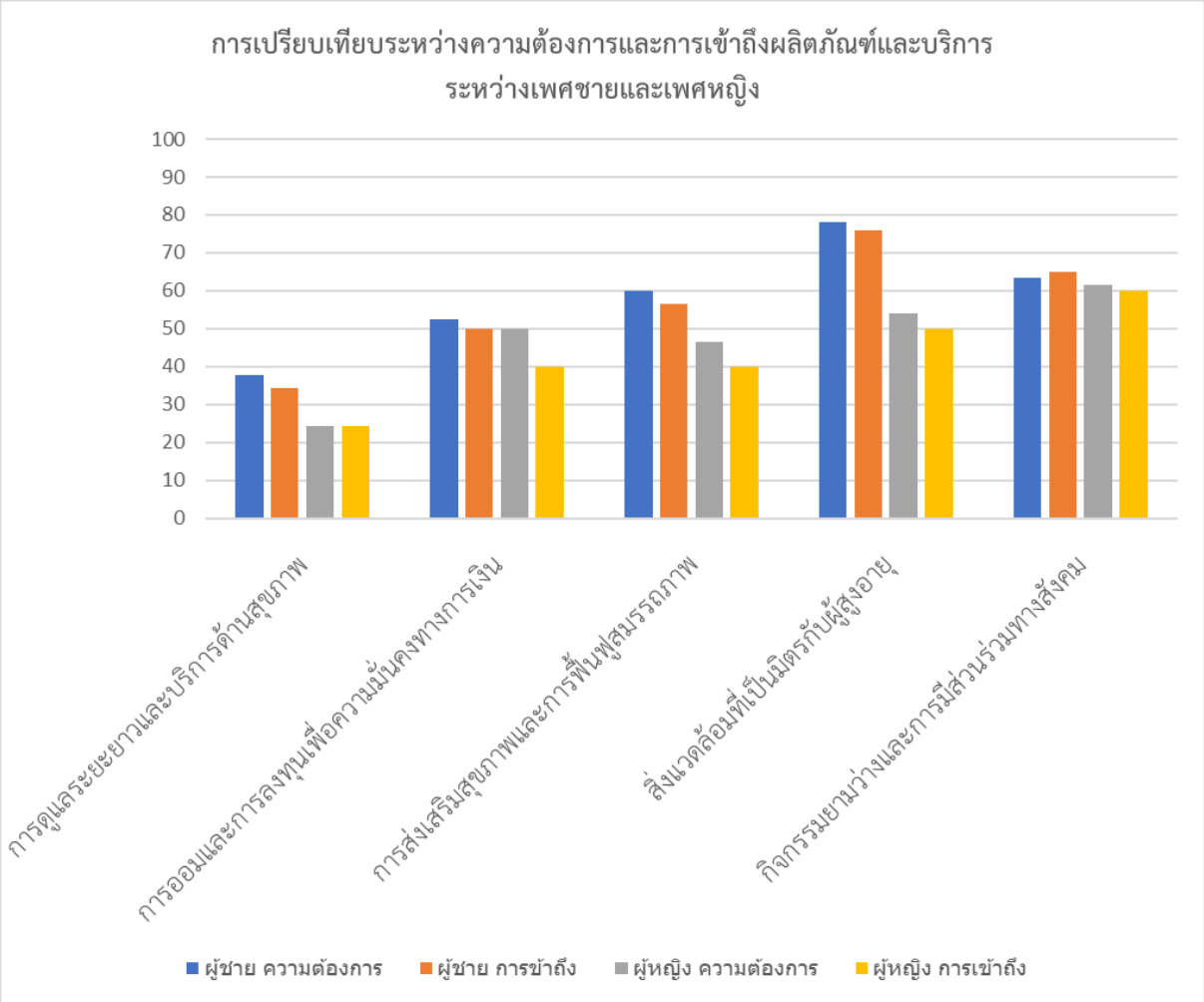

รูปที่ 4 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุชายและหญิง

5) ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในความต้องการและการเข้าถึงบริการในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

รูปที่ 5 แสดงการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่าและสูงกว่าเส้นความยากจนใน 5 หมวดหลัก โดยข้อมูลถูกจัดกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ความต้องการของผู้มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (สีน้ำเงิน), การเข้าถึงของผู้มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (สีส้ม), ความต้องการของผู้มีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจน (สีเทา) และการเข้าถึงของผู้มีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจน (สีเหลือง)

ข้อสังเกตสำคัญประการแรกคือ ในทั้งห้าหมวดหมู่ ความต้องการในบริการมีแนวโน้มสูงกว่าการเข้าถึงบริการในทุกกลุ่มเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่าระดับเส้นความยากจนเผชิญกับช่องว่างระหว่างความต้องการและการเข้าถึงมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในหมวดบริการด้านสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ การส่งเสริมสุขภาพ และความมั่นคงทางการเงิน

ก) บริการดูแลระยะยาวและสุขภาพ: ความต้องการบริการดูแลระยะยาวและบริการสุขภาพมีมากกว่าในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจน อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 กลุ่มยังคงเข้าถึงบริการได้จำกัด โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านการเงิน โครงสร้างพื้นฐานด้านสุขภาพที่ไม่เพียงพอ

และอุปสรรคด้านภูมิศาสตร์ สะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการออกแบบระบบบริการสุขภาพที่เท่าเทียมและเข้าถึงได้สำหรับทุกกลุ่มเศรษฐกิจ

ข) การออมและการลงทุนเพื่อความมั่นคงทางการเงิน: ผู้สูงอายุทั้ง 2 กลุ่มแสดงความต้องการด้านการเงินที่ชัดเจน โดยผู้ที่มีรายได้สูงกว่ามีระดับความต้องการเพียงเล็กน้อยที่สูงกว่า แม้ว่าจะมีความต้องการมาก แต่การเข้าถึงบริการยังคงอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ส่งผลให้ความเปราะบางทางเศรษฐกิจยิ่งทวีคูณ และยากต่อการวางแผนทางการเงินในวัยสูงอายุ

ค) การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสมรรถภาพ: ผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงกว่าระบุว่าตนมีความต้องการบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพและฟื้นฟูสมรรถภาพมากกว่า อาจสะท้อนถึงความตระหนักรู้และความต้องการในการดูแลเชิงป้องกัน อย่างไรก็ตาม กลุ่มรายได้ต่ำกลับมีช่องว่างในการเข้าถึงอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดด้านการเงิน การเดินทาง และการขาดบริการในระดับชุมชนที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมในบริการสุขภาพแบบป้องกัน

ง) สภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ: ช่องว่างที่ใหญ่ที่สุดในข้อมูลปรากฏในหมวดสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีรายได้สูงซึ่งมีความต้องการมากกว่าการเข้าถึงอย่างชัดเจน ในขณะเดียวกัน กลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยยิ่งเข้าถึงได้น้อยลงไปอีก ส่งผลกระทบต่อความคล่องตัว ความเป็นอิสระ และคุณภาพชีวิตโดยรวม สะท้อนความจำเป็นในการออกแบบเมืองและพื้นที่สาธารณะที่ครอบคลุมและเข้าถึงได้อย่างแท้จริง

จ) การพักผ่อนและการมีส่วนร่วมทางสังคม: กิจกรรมสันทนาการและการมีส่วนร่วมทางสังคมได้รับความต้องการสูงจากผู้สูงอายุทั้ง 2 กลุ่มรายได้ โดยกลุ่มที่มีรายได้สูงแสดงความต้องการมากกว่าเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงยังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะในกลุ่มรายได้ต่ำ อุปสรรคทางการเงิน การเดินทาง และการขาดโปรแกรมชุมชนที่เฉพาะเจาะจงเป็นสาเหตุสำคัญที่จำกัดการเข้าถึงกิจกรรมเหล่านี้ และอาจนำไปสู่ความโดดเดี่ยวและความเป็นอยู่ที่ลดลงในช่วงวัยปลายของชีวิต

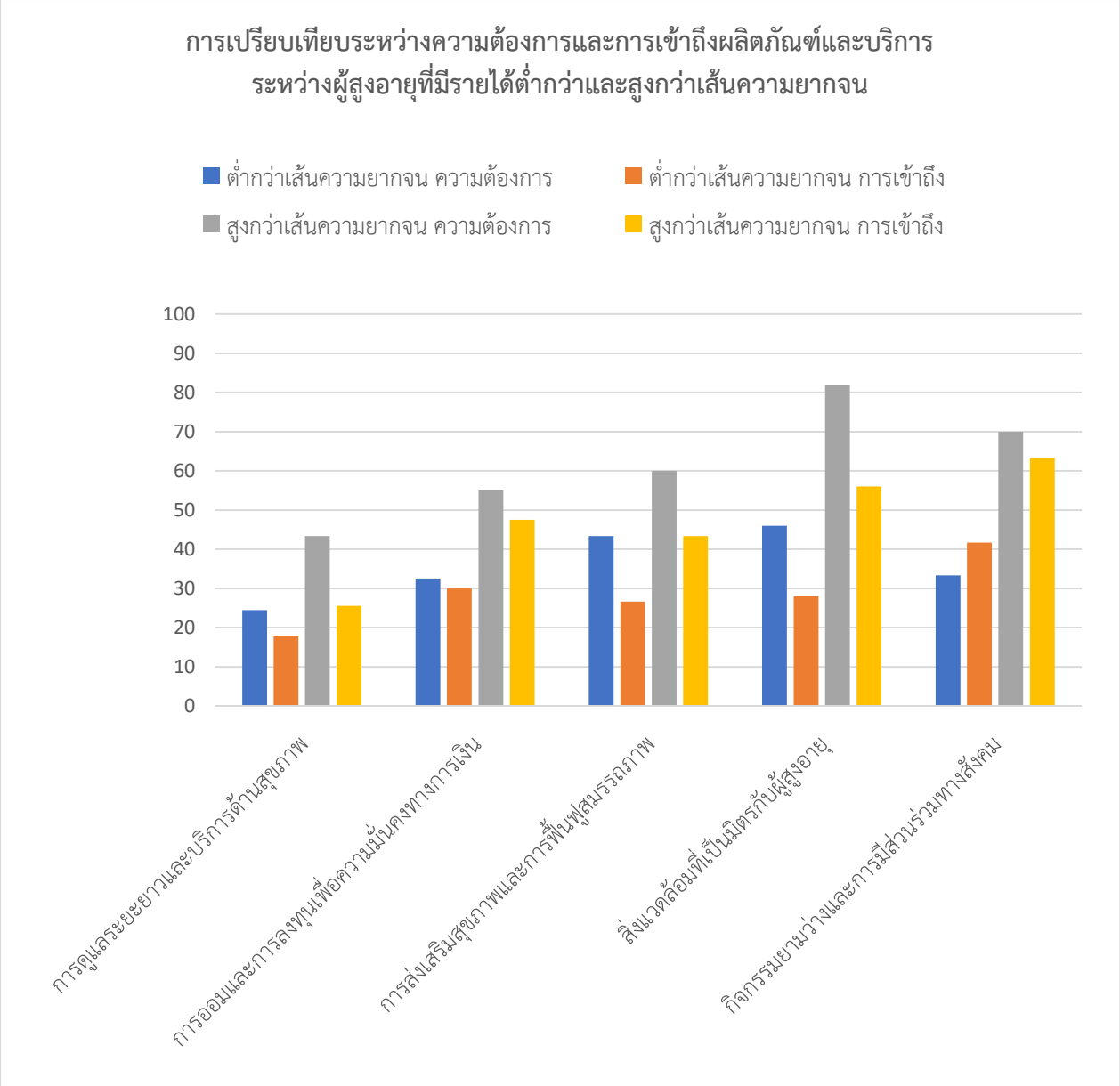

รูปที่ 5 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุตามสถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

6) ความแตกต่างด้านสุขภาพต่อความต้องการและการเข้าถึงบริการในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

รูปที่ 6 แสดงการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับความต้องการและการเข้าถึงบริการที่จำเป็นในหมู่ผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากสถานะสุขภาพที่รายงานด้วยตนเอง ซึ่งจัดกลุ่มเป็นผู้ที่มีสุขภาพแย่ถึงอ่อนแอ (สีน้ำเงินและสีส้ม) และผู้ที่มีสุขภาพปานกลางถึงดีมาก (สีเทาและสีเหลือง)

ข้อสังเกตสำคัญคือ ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแย่แสดงความต้องการบริการสูงกว่าในทุกหมวด โดยเฉพาะบริการระยะยาว การส่งเสริมสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงบริการเหล่านี้ยังคงต่ำอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนถึงอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่กลุ่มนี้ต้องเผชิญในการได้รับการสนับสนุนที่จำเป็น

ก) บริการระยะยาวและบริการด้านสุขภาพ: ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพย่ำแย่รายงานความต้องการด้านการดูแลระยะยาวและบริการทางการแพทย์สูงกว่าผู้ที่มีสุขภาพดีอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตามการเข้าถึงบริการยังอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนถึงอุปสรรคเชิงเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์ และระบบบริการที่มีอยู่ ความท้าทายเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความเปราะบางของกลุ่มผู้สูงอายุที่สุขภาพถดถอย และความจำเป็นเร่งด่วนในการจัดหาแนวทางการดูแลสุขภาพที่ครอบคลุมและเข้าถึงได้มากยิ่งขึ้น

ข) การออมและการลงทุนเพื่อความมั่นคงทางการเงิน: ทั้งผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีและสุขภาพไม่ดีต่างก็รายงานว่ามีความต้องการด้านความมั่นคงทางการเงินในระดับสูง อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีสุขภาพปานกลางถึงดีมากกลับมีการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางการเงินที่สูงกว่าเล็กน้อย ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพที่ดีขึ้นกับเสถียรภาพทางการเงินหรือการวางแผนเกษียณที่รอบคอบ ในทางกลับกัน ผู้ที่มีสุขภาพแย่มักเผชิญกับความเปราะบางทางการเงินมากกว่า อันเนื่องมาจากค่าใช้จ่ายด้านการแพทย์ที่เพิ่มขึ้น ความสามารถในการทำงานที่ลดลง และการเข้าถึงบริการวางแผนทางการเงินที่จำกัด

ค) การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสมรรถภาพ: ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแย่แสดงความต้องการที่สูงต่อโปรแกรมการส่งเสริมสุขภาพ รวมถึงบริการฟื้นฟูสมรรถภาพและการดูแลป้องกัน อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงบริการในกลุ่มนี้ยังต่ำมาก สะท้อนถึงช่องว่างในการใช้บริการด้านสุขภาพเชิงป้องกันและฟื้นฟูที่ยังคงอยู่ ความเหลื่อมล้ำเหล่านี้ตอกย้ำถึงความจำเป็นในการดำเนินการที่ครอบคลุมและเข้าถึงได้สำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพเรื้อรัง

ง) สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: ในบรรดาหมวดบริการทั้งหมด ช่องว่างระหว่างความต้องการกับการเข้าถึงที่เห็นได้ชัดที่สุดพบในหมวดสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีสุขภาพแย่ ขณะที่ผู้ที่มีสุขภาพดีรายงานว่ามีการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนในระดับที่สูงกว่า ผู้ที่มีสุขภาพย่ำแย่กลับประสบปัญหาในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเคลื่อนไหวและการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ซึ่งปัญหาเหล่านี้สามารถส่งผลกระทบต่อความสามารถในการใช้ชีวิตอย่างอิสระและคุณภาพชีวิตโดยรวมได้

จ) การพักผ่อนและการมีส่วนร่วมทางสังคม: ทั้งผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีและสุขภาพไม่ดีต่างแสดงความต้องการสูงต่อโอกาสในการมีส่วนร่วมทางสังคม โดยผู้ที่สุขภาพดีกว่ามีระดับการเข้าถึงกิจกรรมเหล่านี้สูงกว่าเล็กน้อย สะท้อนว่าการมีส่วนร่วมทางสังคมถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีในทุกระดับสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีสุขภาพแย่ยังคงเผชิญกับอุปสรรคด้านร่างกาย การเดินทาง หรือข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวที่ขัดขวางการมีส่วนร่วม จึงควรมีการส่งเสริมโปรแกรมทางสังคมที่ครอบคลุมและเข้าถึงได้มากขึ้นเพื่อรองรับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางสุขภาพ

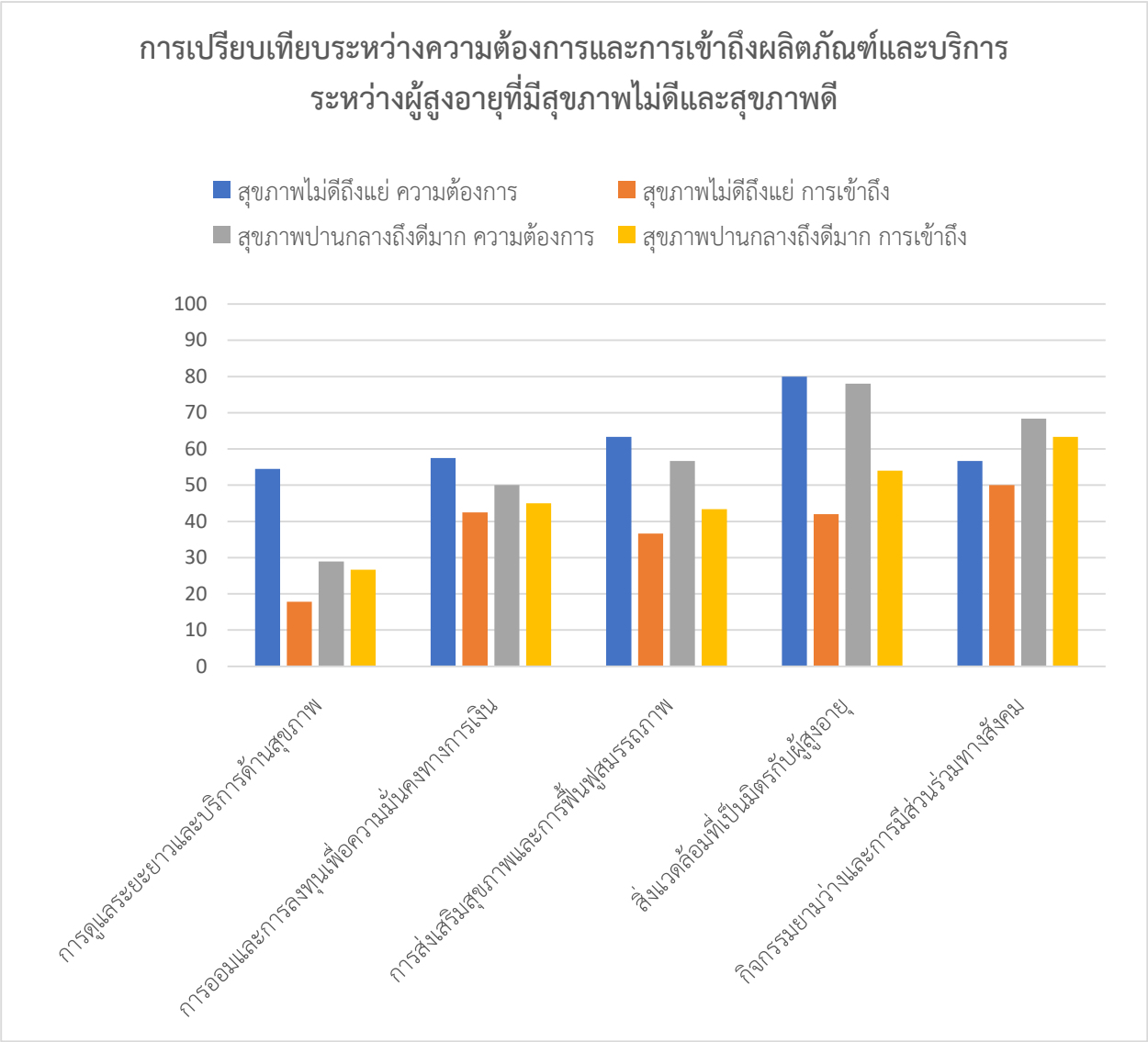

รูปที่ 6 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุ จำแนกตามสถานะสุขภาพที่แตกต่างกัน

7) ความแตกต่างด้านความต้องการและการเข้าถึงบริการในเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทยใน 3 จังหวัด

รูปที่ 7 แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบความต้องการและการเข้าถึงบริการที่จำเป็นในกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ สิงห์บุรี และกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งเน้นการศึกษาความแตกต่างตามที่ตั้งของที่อยู่อาศัย ได้แก่ พื้นที่ชนบท เมือง และเขตเมืองหลวง พบว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครรายงานความต้องการผลิตภัณฑ์และบริการน้อยกว่าผู้สูงอายุในอีก 2 จังหวัด อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงบริการของผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ กลับอยู่ในระดับที่สูงกว่าความต้องการ ในขณะที่ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทอย่างสิงห์บุรีมีช่องว่างระหว่างความต้องการและการเข้าถึงมากที่สุด โดยเฉพาะในหมวดบริการด้านสุขภาพ

ก) บริการระยะยาวและบริการสุขภาพ: ผู้สูงอายุในพื้นที่เมืองและชนบทมีความต้องการบริการดูแลระยะยาวและบริการทางการแพทย์มากกว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร แม้ว่าบริการสุขภาพจะมีแนวโน้มเข้าถึงได้มากกว่าในเขตเมืองและเมืองหลวง แต่พื้นที่ชนบทกลับประสบปัญหาในการเข้าถึงบริการดังกล่าว

เนื่องจากในปัจจุบันสถานดูแลผู้สูงอายุส่วนใหญ่ดำเนินการโดยภาคเอกชนและกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

ข) การออมและการลงทุนเพื่อความมั่นคงทางการเงิน: ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทแสดงความต้องการด้านประกันชีวิต การออม การลงทุนที่ปลอดภัย และแหล่งเงินกู้มากกว่าผู้สูงอายุในเขตเมืองและกรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจเนื่องมาจากยังคงต้องประกอบอาชีพ เช่น การทำการเกษตร จึงต้องการแหล่งเงินทุน ในขณะที่ผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ จำนวนมากเคยเป็นข้าราชการและได้รับเงินบำนาญ ทำให้มีความมั่นคงทางการเงินมากกว่า

ค) การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสมรรถภาพ: การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและบริการสนับสนุนมีมากกว่าในเขตเมืองหลวง สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการใช้บริการส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเมืองใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง ซึ่งมีความต้องการสูงแต่เข้าถึงได้น้อย

ง) สภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทและเมืองมีความต้องการด้านสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรมากกว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร แม้ว่าในเขตเมืองหลวงจะสามารถเข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตได้ค่อนข้างง่าย แต่ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทและเมืองขนาดเล็กกลับประสบความยากลำบากในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหว เช่น ทางลาด ห้องน้ำ หรือการปรับปรุงบ้านพักอาศัย ซึ่งอาจทำให้เกิดข้อจำกัดทางร่างกายและส่งผลกระทบต่อความเป็นอิสระและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว

จ) การพักผ่อนและการมีส่วนร่วมทางสังคม: ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทและเมืองมีความต้องการด้านกิจกรรมทางสังคมและการพักผ่อนในระดับสูง แต่กลับพบว่าเข้าถึงกิจกรรมเหล่านี้ได้ไม่สอดคล้องกับความต้องการ ขณะที่ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครรายงานว่ามีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าที่ต้องการ ข้อมูลนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการขยายบริการและโอกาสในการมีส่วนร่วมทางสังคมในพื้นที่นอกเขตเมืองหลวง ซึ่งมีความสนใจสูงแต่ขาดโครงสร้างพื้นฐานและการสนับสนุนที่เพียงพอ

แนวทางการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมชุมชน การสนับสนุนชมรมหรือโปรแกรมนันทนาการ และการให้บริการขนส่งที่เชื่อถือได้เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมและเป็นมิตรกับผู้สูงอายุในพื้นที่เหล่านี้จะช่วยลดความโดดเดี่ยวทางสังคม ส่งเสริมสุขภาพจิต และสนับสนุนการสูงวัยอย่างมีคุณภาพ

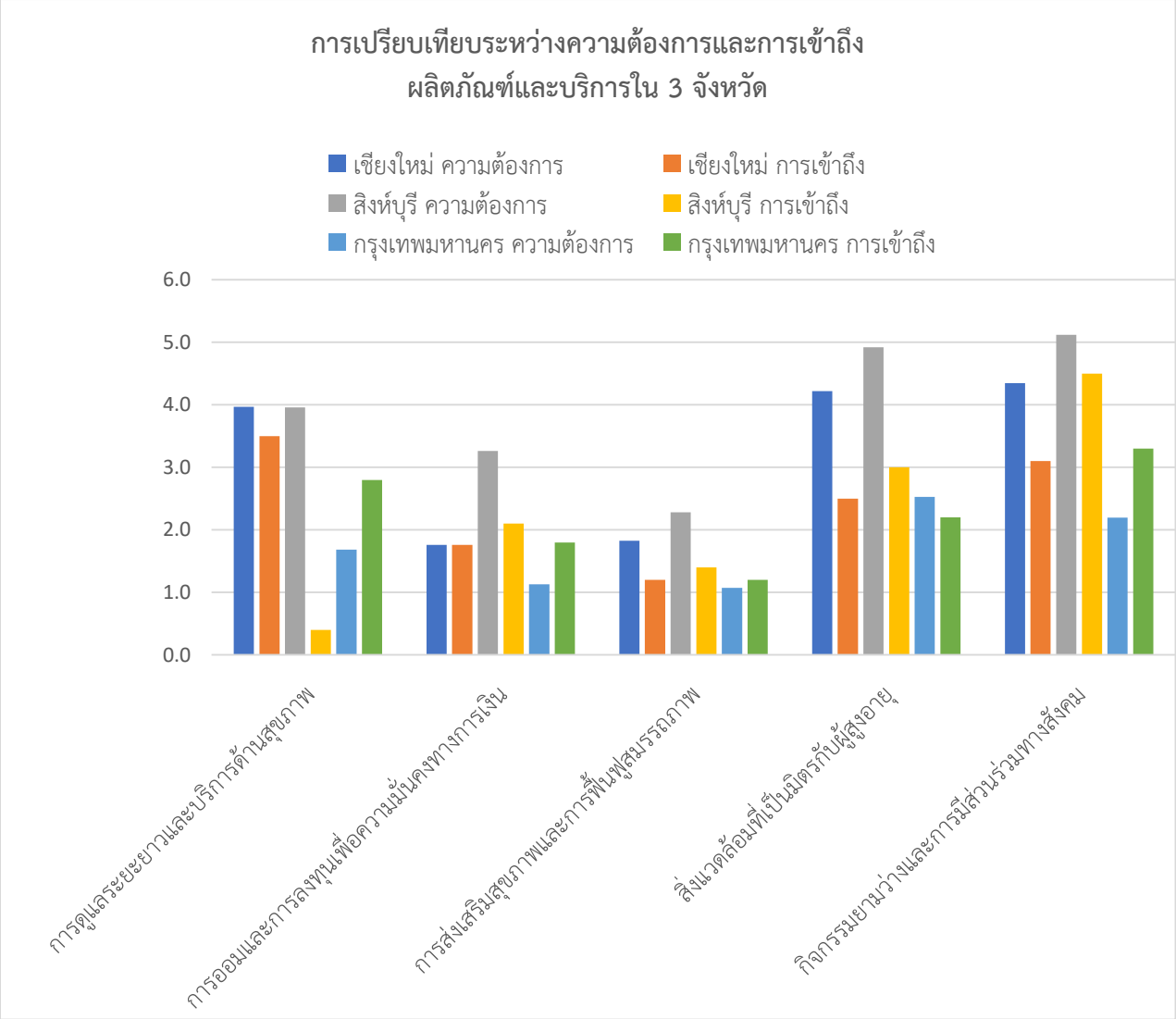

รูปที่ 7 ความต้องการและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์และบริการของผู้สูงอายุตามพื้นที่ต่าง ๆ

การวิเคราะห์ในรูปนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ โดยการปรับปรุงการเข้าถึงบริการที่จำเป็นของผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทและในเมือง ซึ่งรวมถึงการขยายบริการระยะยาวและบริการสุขภาพให้ครอบคลุมนอกเหนือจากเขตเมืองหลวง การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ เช่น ที่อยู่อาศัยและการขนส่งที่เข้าถึงได้ และการเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างทั่วถึง มาตรการเฉพาะทางควรพิจารณาบริบททางการเงินและอาชีพของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่ยังทำงานในภาคเกษตรกรรมหรือภาคแรงงานนอกระบบ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและนโยบายสูงวัยอย่างทั่วถึงในทุกพื้นที่

8) กำลังซื้อของผู้บริโภคสูงวัยใน 3 จังหวัด และรายจ่ายประจำปีที่คาดการณ์ไว้

หัวข้อนี้มุ่งเน้นการศึกษากำลังซื้อของผู้บริโภคสูงวัยใน 3 จังหวัดที่เลือกไว้ โดยเฉพาะในบริบทของเศรษฐกิจสูงวัย และวิเคราะห์รายจ่ายประจำปีที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในสี่หมวดหมู่หลักที่สะท้อนความสำคัญทางเศรษฐกิจของประชากรสูงวัย ได้แก่

ก) รายจ่ายด้านสุขภาพ: รวมถึงค่าใช้จ่ายนอกระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) เช่น ค่าเดินทางไปรับบริการทางการแพทย์ ค่ารักษาในคลินิกหรือโรงพยาบาลเอกชน ค่ายา ค่าจ้างผู้ดูแล ค่าอุปกรณ์ทางการแพทย์ อาหารเสริม และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการออกกำลังกายหรืออุปกรณ์ฟิตเนส

ข) รายจ่ายด้านการเรียนรู้: ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาต่อเนื่อง การอบรมพัฒนาทักษะใหม่หรือยกระดับทักษะเดิม ค่าธรรมเนียมการเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ และค่าวัสดุอุปกรณ์หรืออุปกรณ์การเรียนรู้

ค) รายจ่ายด้านการเงิน: ได้แก่ ค่าธรรมเนียมสำหรับผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงิน เช่น บัญชีออมทรัพย์ เบี้ยประกันชีวิต ค่าที่ปรึกษาทางการเงิน หรือการวางแผนด้านการลงทุน

ง) รายจ่ายเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต: เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายในผลิตภัณฑ์และบริการที่ช่วยยกระดับชีวิตประจำวัน เช่น ระบบสมาร์ทโฮม ห้องน้ำและบ้านที่ออกแบบให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ บริการรับส่งถึงบ้าน ตลอดจนค่าบันเทิง เช่น การท่องเที่ยว การชมคอนเสิร์ต ภาพยนตร์ และการแสดงสด

จังหวัดเชียงใหม่

ผู้บริโภคสูงวัยในจังหวัดเชียงใหม่คาดว่าจะใช้จ่ายประมาณครึ่งหนึ่งของรายจ่ายทั้งหมดในหมวด "สุขภาพ" (53%) โดย 93% ของกลุ่มตัวอย่างจัดลำดับความสำคัญด้านนี้ในระดับสูงที่สุด สำหรับผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงิน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่ามีความสำคัญในระดับปานกลาง (47%) โดยคาดว่าจะใช้จ่ายประมาณ 18% หรือราวหนึ่งในห้าของงบประมาณทั้งหมด ในหมวด "การเรียนรู้" ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (81%) ให้ความสำคัญน้อยที่สุด และมีเพียง 10% เท่านั้นที่วางแผนจะใช้จ่ายในหมวดนี้ ส่วนผลิตภัณฑ์และบริการเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ มีผู้สูงอายุมากกว่าครึ่ง (58%) ที่จัดให้เป็นหมวดสำคัญ คาดว่าจะใช้จ่ายประมาณ 24% ของงบประมาณ

จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้สูงอายุคาดว่าจะใช้จ่ายราวครึ่งหนึ่งของงบประมาณในหมวด "สุขภาพ" (52%) โดย 70% จัดลำดับความสำคัญสูงสุดในหมวดนี้ ในทางกลับกัน กว่า 62% ให้ความสำคัญต่ำกับผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงิน ซึ่งแตกต่างจากจังหวัดอื่น และคาดว่าจะใช้จ่ายเพียง 10% ของงบประมาณในหมวดนี้ สำหรับ "การเรียนรู้" แม้ว่าส่วนใหญ่ (63%) จะให้ความสำคัญในระดับปานกลาง แต่การใช้จ่ายที่คาดการณ์ไว้ก็อยู่ที่ประมาณ 10% ของงบประมาณเช่นกัน ด้านผลิตภัณฑ์และบริการเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (69%) ให้ความสำคัญสูง และคาดว่าจะใช้จ่ายประมาณ 44% ของงบประมาณทั้งหมด

กรุงเทพมหานคร

ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครคาดว่าจะใช้จ่ายน้อยกว่าครึ่งในหมวด "สุขภาพ" (38%) โดยมีเพียง 58% ที่จัดลำดับความสำคัญสูงสุดในหมวดนี้ สำหรับผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงิน เกือบครึ่งหนึ่ง (43%) ให้ความสำคัญในระดับเดียวกัน และคาดว่าจะใช้จ่ายราว 30% หรือประมาณหนึ่งในสามของงบประมาณทั้งหมด ด้าน "การเรียนรู้" ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (62%) ให้ความสำคัญต่ำที่สุด โดยมีเพียง 12% ที่คาดว่าจะจัดสรรงบประมาณให้ ส่วนหมวดผลิตภัณฑ์และบริการเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต มีผู้สูงอายุ 58% ให้ความสำคัญสูง และคาดว่าจะใช้จ่ายประมาณ 27% ของงบประมาณในหมวดนี้

ตารางที่ 13 กำลังซื้อของผู้สูงอายุ

ประเภทสินค้าและบริการ	เชียงใหม่	สิงห์บุรี	กรุงเทพมหานคร
สุขภาพ			
ค่าเฉลี่ยค่าใช้จ่ายต่อปี (บาท) %	53.6 (14.9)	51.6 (11.1)	37.8 (14.5)
ระดับความสำคัญ			
- ต่ำ	0.0	0.0	0.0
- ปานกลาง	0.0	0.0	17.0
- สูง	7.0	30.0	25.0
- สูงมาก	93.0	70.0	58.0
การเงิน			
ค่าใช้จ่ายต่อปี (บาท) %	17.7 (11.2)	9.7 (4.6)	29.5 (17.9)
ระดับความสำคัญ			
- ต่ำ	17.0	62.0	2.0
- ปานกลาง	47.0	37.0	34.0
- สูง	33.0	0.0	21.0
- สูงมาก	3.0	1.0	43.0
การเรียนรู้			
ค่าใช้จ่ายต่อปี (บาท) %	10.1 (5.1)	10.0 (4.1)	12.1 (3.9)
ระดับความสำคัญ			
- ต่ำ	81.0	36.0	62.0
- ปานกลาง	18.0	63.0	29.0
- สูง	0.0	00.0	3.0
- สูงมาก	1.0	1.0	6.0
คุณภาพชีวิต			
ค่าใช้จ่ายต่อปี (บาท) %	23.7 (9.8)	44.2 (10.4)	26.5 (10.6)
ระดับความสำคัญ			
- ต่ำ	1.0	0.0	8.0
- ปานกลาง	35.0	0.0	22.0
- สูง	58.0	69.0	58.0
- สูงมาก	6.0	31.0	12.0

9) ค่าใช้จ่ายที่คาดว่าจะใช้ในผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุในแต่ละปี

ในบรรดาผลิตภัณฑ์และบริการสำหรับผู้สูงอายุ "หมวดสุขภาพ" มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายสูงสุด คิดเป็น 46% (ประมาณ 63,095 บาท) รองลงมาคือ "หมวดคุณภาพชีวิต" 31% (ประมาณ 41,696 บาท) และ "หมวดการเงิน"

18% (ประมาณ 24,024 บาท) ส่วน "หมวดการเรียนรู้" มีสัดส่วนค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด เพียง 6% (ประมาณ 7,762 บาท)

รูปที่ 8 ค่าใช้จ่ายโดยประมาณต่อปีของผู้สูงอายุสำหรับผลิตภัณฑ์และบริการ

10) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์และบริการของผู้บริโภคผู้สูงอายุ

เชียงใหม่

ผู้บริโภคสูงอายุให้ความสำคัญอย่างมากกับปัจจัยด้านความพร้อมในการจัดหา ความสะดวกในการเข้าถึง ความคุ้มค่า และความปลอดภัยในการตัดสินใจซื้อ ขณะเดียวกัน ปัจจัยเรื่องราคา กำลังซื้อ และการสนับสนุนจากครอบครัว (หรือความช่วยเหลือทางการเงิน) มีอิทธิพลในระดับปานกลาง นอกจากนี้ ความนิยม หรือความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และบริการก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่พิจารณาในระดับปานกลาง การตระหนักถึงความจำเป็น ความสะดวกสบาย และคุณภาพของผลิตภัณฑ์และบริการ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค โดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือย ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับปัจจัยอื่น

สิงห์บุรี

ปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์และบริการของผู้บริโภคผู้สูงอายุในจังหวัดสิงห์บุรี ได้แก่ ราคา (90%) และกำลังซื้อ (88%) ตามด้วย ความจำเป็น (87%) ความคุ้มค่า (84%) และคุณภาพของผลิตภัณฑ์และบริการ (80%) ในขณะที่ ความปลอดภัย (68%) ความสะดวกในการเข้าถึง (57%) และความสะดวกในการ

ใช้งาน (55%) มีอิทธิพลในระดับปานกลาง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในสิงห์บุรีให้ความสำคัญกับความนิยมและสินค้าฟุ่มเฟือยน้อยมาก (76% และ 86% ตามลำดับ) ซึ่งแตกต่างจากจังหวัดอื่นอย่างชัดเจน

กรุงเทพมหานคร

เมื่อผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ ตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์และบริการ ปัจจัยที่ได้รับความสำคัญสูงสุดคือ ความปลอดภัย (60%) ความจำเป็น (55%) คุณภาพ (51%) และความคุ้มค่า (51%) ในทางตรงกันข้าม ปัจจัยด้านราคา (33%) และกำลังซื้อ (39%) มีอิทธิพลน้อยกว่าต่อการเลือกซื้อ การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวหรือความช่วยเหลือในการชำระเงินมีบทบาทเพียงเล็กน้อยในการตัดสินใจ (17%) ขณะที่ความนิยมและความฟุ่มเฟือยไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจของผู้บริโภคสูงอายุในกรุงเทพฯ โดยมีเพียง 14% และ 12% ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยดังกล่าว ทั้งนี้ ผู้บริโภคสูงอายุในกรุงเทพฯ ให้ความสำคัญมากกว่ากับความทันสมัย (21%) และความสะดวกในการจัดหาและเข้าถึง (35%)

ตารางที่ 14 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์และบริการของผู้บริโภคผู้สูงอายุ

ปัจจัย	เชียงใหม่ (%)			สิงห์บุรี (%)			กรุงเทพมหานคร (%)			ค่าระดับนัยสำคัญ (p-value)
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
1) ราคา	5	72	23	1	9	90	19	48	33	.000
2) กำลังซื้อที่มีอยู่	31	52	17	0	12	88	18	43	39	.000
3) ความจำเป็น	9	47	44	1	12	87	15	30	55	.000
4) การสนับสนุนจากครอบครัว	8	67	25	44	11	45	27	56	17	.000
5) ความสะดวก	5	45	50	5	40	55	12	61	27	.001
6) ความพร้อมในการจัดหาหรือเข้าถึงง่าย	5	34	61	2	41	57	10	55	35	.001
7) คุณภาพของผลิตภัณฑ์ / บริการ	5	42	53	3	17	80	13	36	51	.000
8) ความคุ้มค่า	6	36	58	4	12	84	12	37	51	.000
9) ความนิยม	9	69	22	12	34	54	21	65	14	.000
10) ความปลอดภัย	4	31	65	6	26	68	10	30	60	.435
11) ความทันสมัย	13	65	22	76	21	3	21	58	21	.000
12) ความหรูหรา	37	44	19	86	5	9	42	46	12	.000

ผู้บริโภคสูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ สิงห์บุรี และกรุงเทพมหานครโดยรวมให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เป็นประโยชน์และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในการตัดสินใจซื้อสินค้า ปัจจัยหลักที่ผู้สูงอายุคำนึงถึง ได้แก่ ความคุ้มค่า

ความจำเป็น คุณภาพ และความปลอดภัยของสินค้า อย่างไรก็ตาม ระดับความสำคัญของแต่ละปัจจัยอาจแตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละพื้นที่

ในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวด้านราคา เช่น จังหวัดที่มีระดับรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า ราคาสินค้าและกำลังซื้อมีอิทธิพลสูงต่อการตัดสินใจซื้อ ในทางกลับกัน ในเขตเมือง เช่น กรุงเทพมหานคร ปัจจัยด้านราคาอาจมีบทบาทน้อยกว่าเมื่อเทียบกับคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้า

ในทุกพื้นที่ ความสะดวกในการใช้งานและการเข้าถึงสินค้าเป็นปัจจัยที่ได้รับความสำคัญในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหวและความต้องการบริการที่เหมาะสมของประชากรสูงอายุ

ที่น่าสังเกตคือ ปัจจัยด้านความหรูหราและความนิยมของสินค้าได้รับการจัดอันดับความสำคัญในระดับต่ำอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคสูงอายุมักให้ความสำคัญกับการใช้งานจริงและความคุ้มค่ามากกว่าการตามกระแสหรือสถานะทางสังคม

4.3.2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) พฤติกรรมผู้บริโภคและความชอบในเศรษฐกิจสูงวัย

เพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับความชอบ ความคาดหวัง และพฤติกรรมของผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภคในเศรษฐกิจสูงวัย ได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เพื่อสำรวจว่าทางเลือกด้านไลฟ์สไตล์ ลำดับความสำคัญด้านการเงิน ความเชื่อทางวัฒนธรรม และการเข้าถึงบริการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพวกเขาอย่างไร ข้อมูลเชิงลึกที่ได้รับช่วยให้เข้าใจรูปแบบการใช้จ่าย ทัศนคติต่อเทคโนโลยี และบทบาททางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบัน

2) ความต้องการไลฟ์สไตล์ที่เรียบง่ายและสงบสุข

ผู้สูงอายุหลายคนให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตอย่างสงบและปราศจากความเครียด โดยมักเลือกกิจวัตรแบบดั้งเดิมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงตามเทคโนโลยีใหม่ ๆ ต่างจากคนรุ่นใหม่ที่ใช้ชีวิตกับอุปกรณ์สมาร์ทเทคโนโลยีการเงิน และการช้อปปิ้งออนไลน์ ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงนิยมการพบปะพูดคุยแบบตัวต่อตัว การใช้เงินสด และบริการที่คุ้นเคย ความลังเลที่จะใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันมักเกิดจากความไม่ไว้วางใจ ความไม่คุ้นชิน และความกังวลด้านความปลอดภัย ดังนั้นธุรกิจที่มุ่งเป้าผู้สูงอายุควรออกแบบผลิตภัณฑ์และบริการให้เป็นมิตร ใช้งานง่าย และรองรับผู้ใช้ที่ยังคงชื่นชอบวิถีแบบเดิม

3) เสถียรภาพทางการเงินและพฤติกรรมการใช้จ่ายที่เน้นครอบครัว

ผู้สูงอายุมักให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางการเงินและการวางแผนระยะยาว โดยมีแนวโน้มที่จะออมเงินเพื่อบุตรหลานมากกว่าการใช้จ่ายเพื่อตนเอง ความคิดด้านการใช้จ่ายที่เน้นครอบครัวนี้ส่งผลให้การบริโภคของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่สินค้าหรือบริการที่จำเป็น ใช้งานได้จริง และมีราคาที่เหมาะสม เนื่องจากหลายคนมีรายได้ประจำจากเงินบำนาญหรือเงินออมที่จำกัด ทำให้การตัดสินใจด้านค่าใช้จ่ายต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ การเข้าใจพฤติกรรมนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับธุรกิจในการกำหนดกลยุทธ์การตลาดและโครงสร้างราคาให้เหมาะสมกับพฤติกรรมของผู้บริโภคกลุ่มนี้

4) ความสำคัญทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุจำนวนมากแสวงหาการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อเติมเต็มทางสังคม และให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์มากกว่าสิ่งของ พวกเขามักเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มศาสนา หรือองค์การสังคมต่าง ๆ ที่ให้ทั้งการสนับสนุนทางอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ค่านิยมชุมชนเหล่านี้ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อ โดยมักเลือกผลิตภัณฑ์หรือบริการที่สอดคล้องกับความเชื่อทางวัฒนธรรม สนับสนุนความสามัคคีในชุมชน และส่งเสริมประโยชน์ส่วนรวม ธุรกิจที่นำเสนอผลิตภัณฑ์ควบคู่กับกิจกรรมทางสังคม เช่น กิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ กิจกรรมชมรม หรือระบบสมาชิก จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับผู้บริโภคกลุ่มนี้ได้ดีขึ้น

5) การเข้าถึงเทคโนโลยีทางการแพทย์และบริการสุขภาพที่จำกัด

แม้ว่าเทคโนโลยีทางการแพทย์จะพัฒนาไปมาก แต่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังประสบกับข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการ เช่น ค่าใช้จ่ายสูง ขาดทักษะการใช้เทคโนโลยี และความยุ่งยากในการใช้งานระบบออนไลน์ ทำให้หลายคนยังคงพึ่งพาการพบแพทย์แบบเดิม และประสบปัญหาในการใช้บริการทางไกลหรือระบบสุขภาพดิจิทัล การเพิ่มการเข้าถึงด้วยเทคโนโลยีที่เรียบง่าย ระบบช่วยเหลือ และการสนับสนุนเฉพาะบุคคลจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์สมัยใหม่ได้อย่างเท่าเทียม

6) ความเสี่ยงจากการขายตรงสินค้าคุณภาพต่ำ

ผู้สูงอายุจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท กำลังตกอยู่ในความเสี่ยงเพิ่มขึ้นจากกลยุทธ์การขายตรงที่หลอกลวง ซึ่งแทรกซึมเข้ามาในชุมชนของพวกเขาโดยตรง กลวิธีการขายเหล่านี้มักเกิดขึ้นถึงหน้าบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุหลีกเลี่ยงการตลาดเชิงรุกและคำกล่าวอ้างที่บิดเบือนได้ยาก

หนึ่งในปัญหาที่พบมากที่สุดคือการจำหน่ายแว่นตาคุณภาพต่ำในราคาถูก ซึ่งไม่ผ่านมาตรฐานการแก้ไขสายตาที่ถูกต้อง เช่นเดียวกับฟันปลอมที่ไม่มีคุณภาพ ซึ่งถูกนำมาขายพร้อมระบบผ่อนชำระ แม้จะเข้าถึงได้ง่ายขึ้น แต่ก็มีความเสี่ยงสูงต่อสุขภาพเนื่องจากขาดการรับประกันคุณภาพและไม่ได้รับการติดตั้งโดยทันตแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ อีกหนึ่งปัญหาที่พบคือการขายผลิตภัณฑ์เสริมอาหารคุณภาพต่ำที่ใกล้หมดอายุ ซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดผลข้างเคียงทางสุขภาพในผู้สูงอายุ

แม้จะมีความเสี่ยงดังกล่าว แต่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงซื้อผลิตภัณฑ์เหล่านี้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านการเดินทาง การขาดแคลนระบบขนส่ง และความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของทางเลือกอื่น ผู้ที่อยู่คนเดียวและไม่สามารถเข้าถึงร้านค้าหรือสถานพยาบาลได้ง่าย มักจำเป็นต้องพึ่งพาผู้ขายเร่เหล่านี้ซึ่งใช้ระบบผ่อนชำระ เก็บเงินเป็นรายสัปดาห์หรือรายปักษ์ โมเดลการขายเช่นนี้เป็นการหาประโยชน์จากความเปราะบางทางการเงินและความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ ทำให้ยิ่งยากที่จะเข้าถึงผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยและเชื่อถือได้

การแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องอาศัยนโยบายคุ้มครองผู้บริโภคที่เข้มแข็งมากขึ้น การให้ความรู้แก่ชุมชน และการออกระเบียบควบคุมที่เข้มงวดต่อการขายตรงที่มุ่งเป้าไปยังผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

7) อิทธิพลของวัฒนธรรมและศาสนาต่อพฤติกรรมผู้บริโภค

ค่านิยมและความเชื่อทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบการบริโภคของผู้สูงอายุ เช่น ความพอเพียง ความกตัญญู และการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ผู้สูงอายุหลายคนยึดถือแนวคิด "ซื้อเท่าที่จำเป็น" หรือ "รักษาสิ่งที่มีอยู่" ซึ่งส่งผลต่อการเลือกซื้อสินค้าที่คงทน มีความหมาย และมีจริยธรรม ธุรกิจที่สื่อสารด้วยคุณค่าทางจริยธรรม เช่น ความยั่งยืน ความเรียบง่าย และการค้าที่เป็นธรรม จะสามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้บริโภคนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8) การช่วยเหลือทางกฎหมายและสังคมเป็นทางเลือกสุดท้าย

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ชอบจัดการเรื่องการเงินและกฎหมายด้วยตนเอง แต่จะขอความช่วยเหลือเมื่อจำเป็นจริง ๆ เช่น การจัดการมรดก ข้อพิพาทด้านที่ดิน หรือกรณีถูกหลอกลวงทางการเงิน อย่างไรก็ตาม หลายคนยังขาดความรู้เกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมาย และไม่กล้าเข้าถึงบริการความช่วยเหลือหากไม่เผชิญกับปัญหาร้ายแรง จึงจำเป็นต้องส่งเสริมการเรียนรู้สิทธิผู้บริโภค การให้คำปรึกษาทางกฎหมาย และการเข้าถึงบริการช่วยเหลืออย่างทั่วถึง เพื่อเสริมพลังในการตัดสินใจและการปกป้องตนเองของผู้สูงอายุ

บทที่ 5
การส่งคืนข้อมูลสู่ชุมชนและการสนทนากลุ่มแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับชุมชนได้รับการออกแบบอย่างรอบคอบ โดยเริ่มต้นจากกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจ ความเคารพซึ่งกันและกัน และความรู้สึกปลอดภัยทางจิตใจในหมู่ผู้เข้าร่วมทุกคน ระยะเริ่มต้นนี้มีความสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างและครอบคลุม ซึ่งผู้สูงอายุ ผู้นำท้องถิ่น องค์กรชุมชน และผู้ให้บริการต่างรู้สึกถึงคุณค่าและได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและเป้าหมายร่วมกันนี้ได้ช่วยเสริมพลังให้แก่ผู้เข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเปิดเผยและสร้างสรรค์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่

เมื่อได้วางรากฐานดังกล่าวแล้ว กระบวนการจึงเข้าสู่ช่วงของการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่มีโครงสร้าง โดยผลการสำรวจในแต่ละพื้นที่ถูกนำเสนอผ่านการผสานข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างสมดุล เพื่อให้แนวโน้มเชิงสถิติและประสบการณ์ชีวิตได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียม ข้อมูลถูกกลั่นกรองเพื่อลดความซับซ้อน โดยใช้สื่อภาพและการเล่าเรื่อง (storytelling) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมที่มีระดับการศึกษาต่างกันสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างเข้าใจง่าย

ผู้อำนวยความสะดวกได้ชี้นำผู้เข้าร่วมผ่านกระบวนการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อช่วยให้ระบุถึงรากเหง้าของปัญหา ความต้องการที่กำลังเกิดขึ้น และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ผู้เข้าร่วมได้รับการสนับสนุนให้ตีความผลลัพธ์จากประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งเปิดโอกาสให้มุมมองจากล่างขึ้นบน (bottom-up perspective) มีบทบาทสำคัญในการค้นหาแนวทางแก้ไขและนวัตกรรมที่เป็นรูปธรรม วิธีการแบบมีส่วนร่วมนี้ไม่เพียงแต่เป็นการให้คุณค่ากับภูมิปัญญาชุมชนเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างความมั่นใจและบทบาทความเป็นผู้นำของผู้สูงอายุและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น ในฐานะผู้ร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลง

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้สิ้นสุดลงด้วยกิจกรรมระดมความคิดร่วมกัน เพื่อพัฒนาแนวคิดที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและยุทธศาสตร์เฉพาะพื้นที่ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยในแต่ละชุมชน ที่สำคัญ ผู้เข้าร่วมไม่เพียงแต่ได้รับการปรึกษาเท่านั้น แต่ยังได้รับการกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานอย่างต่อเนื่องอีกด้วย รายละเอียดผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญของแต่ละพื้นที่ได้ถูกรวบรวมไว้ในภาคผนวก เพื่อใช้เป็นทรัพยากรสำหรับการดำเนินการในระดับท้องถิ่น การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย และการขยายผลของนวัตกรรมที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนในอนาคต

5.1 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยของจังหวัดเชียงใหม่

เมื่อวันศุกร์ที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2568 เวลา 10.00–12.00 น. ได้มีการจัดเวทีคืนข้อมูลและเสวนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายฝ่าย ณ ห้องประชุม ชั้น 2 สำนักงานเทศบาลตำบลสันป่าตอง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ศูนย์กลางเมือง

กิจกรรมดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมรวม 40 คน ประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานราชการ (ผู้กำกับดูแล) ผู้ประกอบการและผู้ดำเนินธุรกิจในท้องถิ่น (ผู้ผลิต) ผู้ใช้บริการ (ผู้บริโภค) ภาคประชาสังคม และกลไกชุมชนที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในพื้นที่ การประชุมนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการระดับชาติว่าด้วยเศรษฐกิจสูงวัยที่มุ่งเสริมสร้างแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจที่ครอบคลุมและเป็นมิตรต่อผู้สูงอายุในระดับภูมิภาคของประเทศไทย

นายกเทศมนตรีตำบลสันป่าตองได้เป็นประธานเปิดการประชุมอย่างเป็นทางการ โดยกล่าวเปิดงานเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการมีนโยบายเชิงพื้นที่ที่ส่งเสริมการสูงวัยอย่างกระฉับกระเฉง การมีส่วนร่วมของชุมชน และระบบสนับสนุนแบบบูรณาการสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด

หลังจากการเปิดงาน คณะวิจัยได้นำเสนอผลการสำรวจเบื้องต้นในพื้นที่ซึ่งเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการสูงอายุและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน โดยเนื้อหาครอบคลุมถึงรูปแบบการมีงานทำของผู้สูงอายุ อุปสรรคในการเข้าถึงทรัพยากรและตลาด รวมถึงการรับรู้ต่อความเป็นอยู่และการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ

เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วม เวทีจึงเปลี่ยนรูปแบบเป็นการเสวนาสาธารณะ เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ตั้งคำถาม และร่วมกันระดมความคิด โดยมีทีมวิชาการของโครงการทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกพร้อมใช้คำถามเชิงประเด็นเพื่อเปิดประเด็นสนทนาอย่างครอบคลุมทุกภาคส่วน

สรุปประเด็นสำคัญจากการเสวนาในพื้นที่เชียงใหม่ มีดังนี้

1) มุมมองจากหน่วยงานกำกับดูแล ภาครัฐ

ช่องว่างเชิงนโยบายและนวัตกรรมท้องถิ่น: จังหวัดเชียงใหม่ในฐานะเมืองรองขนาดใหญ่ของประเทศไทย มีบทบาทเฉพาะในภูมิทัศน์เศรษฐกิจสูงวัย โดยมีทรัพยากรมากกว่าจังหวัดชนบทอย่างสิงห์บุรี แต่ยังขาดขนาดและความหนาแน่นของบริการเทียบเท่ากรุงเทพมหานคร ข้อมูลเชิงนโยบายจากเชียงใหม่สะท้อนทั้งข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและนวัตกรรมท้องถิ่นที่มีแนวโน้มสนับสนุนประชากรสูงวัย

ก) ความครอบคลุมและการเข้าถึงวัคซีน: เชียงใหม่มีเครือข่ายสถานพยาบาลภาครัฐที่กว้างขวางกว่าพื้นที่ชนบท เช่น สิงห์บุรี อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลห่างไกลยังคงประสบอุปสรรคในการเข้าถึงวัคซีนและการดูแลป้องกันขั้นพื้นฐาน ปัญหาด้านระยะทางและข้อจำกัดด้านการเดินทางทำให้เกิดข้อเสนอเชิงนโยบาย เช่น หน่วยแพทย์เคลื่อนที่และบริการเยี่ยมบ้าน ขณะที่กรุงเทพฯ มีการให้บริการอย่างครอบคลุมผ่านระบบที่รวมศูนย์และเข้าถึงได้ง่าย เชียงใหม่ในฐานะเมืองกึ่งเมืองเผชิญความท้าทายในการประสานงานซึ่งไม่พบในพื้นที่เมืองใหญ่หรือชนบทขนาดเล็ก

ข) โภชนาการเฉพาะทางสำหรับผู้สูงอายุ: ต่างจากสิงห์บุรีที่ทางเลือกด้านโภชนาการสำหรับผู้สูงอายุมีจำกัดและมักต้องพึ่งพาการดูแลภายในครัวเรือน เชียงใหม่มีตลาดท้องถิ่นและเครือข่ายโรงพยาบาลที่มีความหลากหลายมากกว่า อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงผลิตภัณฑ์อาหารเฉพาะทางที่มีราคาย่อมเยายังมีจำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับกรุงเทพฯ ซึ่งมีผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์สำหรับผู้สูงอายุหลากหลายมากกว่า ระบบอาหารของเชียงใหม่ยังขาดทั้งขนาดและนวัตกรรมเชิงเป้าหมาย ผู้กำกับนโยบายท้องถิ่นเห็นว่าความร่วมมือกับสหกรณ์และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) มีศักยภาพในการเติมเต็มช่องว่างนี้

ค) ระบบขนส่งสาธารณะที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: เชียงใหม่มีบริการขนส่งของเทศบาลที่ให้บริการฟรีหรือราคาประหยัดในบางพื้นที่ ซึ่งไม่ค่อยพบในพื้นที่ชนบท อย่างไรก็ตาม บริการเหล่านี้ยังขาดความต่อเนื่องและมีการดำเนินงานที่ไม่สม่ำเสมอในแต่ละเขต นวัตกรรมอย่างเช่น "รถบริการผู้สูงวัย" ที่อยู่ระหว่างการพัฒนาสะท้อนความคิดสร้างสรรค์ในระดับท้องถิ่น แต่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น ในทางกลับกัน เครือข่ายขนส่งมวลชนของกรุงเทพฯ แม้จะครอบคลุมมากกว่า แต่ยังขาดการออกแบบที่รองรับผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง สะท้อนการละเลยในระดับชาติด้านการวางแผนการขนส่งเพื่อรองรับสังคมสูงวัย

ง) บริการพิเศษสำหรับผู้สูงอายุ: เชียงใหม่เริ่มมีการจัดบริการที่ตอบสนองต่อผู้สูงอายุ เช่น ช่องบริการพิเศษและที่นั่งเฉพาะในหน่วยงานราชการบางแห่ง อย่างไรก็ตาม มาตรการเหล่านี้ยังขาดการบังคับใช้อย่างจริงจัง ในขณะที่กรุงเทพฯ มีบริการที่เป็นมาตรฐานมากกว่า แต่จำนวนผู้ใช้บริการที่หนาแน่นทำให้ประสิทธิภาพลดลง เพื่อแก้ไขปัญหา เชียงใหม่ได้เสนอแนวทางออกบัตรประจำตัวผู้สูงอายุ เพื่อให้การเข้าถึงบริการง่ายขึ้นและกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่รัฐตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงวัยมากขึ้น ขณะเดียวกันโรงพยาบาลของรัฐในเชียงใหม่ก็เผชิญกับแรงกดดันจากความต้องการด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดเวลารอคอยที่ยาวนาน อย่างไรก็ดี สถานการณ์นี้ยังคงดีกว่าจังหวัดชนบท เช่น สิงห์บุรี ที่ขาดแพทย์เฉพาะทางด้านผู้สูงอายุโดยสิ้นเชิง เชียงใหม่จึงสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต้นแบบสำหรับการขยายผล เช่น ศูนย์สุขภาพชุมชนและระบบแพทย์ทางไกล ซึ่งช่วยลดความแออัดในโรงพยาบาลและเพิ่มการเข้าถึงบริการเฉพาะทาง

จ) การบูรณาการบริการสุขภาพดิจิทัล: ผู้กำกับนโยบายในเชียงใหม่ได้ระบุถึงช่องว่างสำคัญด้านนโยบายที่ขัดขวางการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในมิติของสุขภาพดิจิทัล แม้ว่าจะมีเครื่องมือดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันจองคิวและแพลตฟอร์มติดตามสุขภาพ ซึ่งสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและการเข้าถึงบริการสุขภาพ แต่การใช้งานจริงยังมีจำกัด เนื่องจากผู้สูงอายุจำนวนมากยังขาดทักษะด้านดิจิทัล เพื่อตอบโจทย์นี้ ทางการท้องถิ่นเสนอรูปแบบบริการผสมผสาน โดยให้บริการผ่านระบบดิจิทัลควบคู่กับเจ้าหน้าที่สนับสนุนประจำจุดบริการ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้งานได้อย่างเข้าใจและมั่นใจ แนวทางนี้มีเป้าหมายในการลดช่องว่างทางเทคโนโลยีและส่งเสริมการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม

2) มุมมองจากผู้ผลิต

ก) การปรับภาพลักษณ์ของแรงงานผู้สูงอายุ: ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่นเดียวกับในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย ผู้สูงอายุมักถูกมองว่าเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพลดลง แม้จะมีทักษะและประสบการณ์สะสมมากมายก็ตาม ความเข้าใจผิดนี้นำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าศักยภาพจริงของพวกเขา นายจ้างและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่นจึงเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการจัดทำแคมเปญประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความตระหนักรู้ของสาธารณชน โดยการนำเสนอแบบอย่างของผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเปลี่ยนทัศนคติของสังคม และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่ผู้สูงอายุนำมาสู่ระบบเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้จัดตั้งมาตรการจูงใจทางการเงิน เช่น เงินอุดหนุนหรือสิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่สถานประกอบการที่จ้างแรงงานอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งถือเป็นมาตรการสำคัญในการปลดล็อกศักยภาพทางเศรษฐกิจของสังคมผู้สูงอายุและสนับสนุนเศรษฐกิจสูงวัยที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นในภูมิภาคนี้

ข) การพัฒนารูปแบบธุรกิจใหม่เพื่อรองรับตลาดสูงวัย: ผู้ประกอบการในจังหวัดเชียงใหม่จำนวนมากยังคงมองกลุ่มผู้สูงอายุในฐานะผู้รับสวัสดิการแบบพาสซีฟ มากกว่าผู้บริโภคที่มีความต้องการหลากหลาย

และมีกำลังซื้อ ซึ่งเป็นมุมมองที่จำกัดและมองข้ามศักยภาพทางตลาดที่กำลังเติบโตของกลุ่มผู้สูงอายุ ในการหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีการระบุโอกาสสำคัญในเศรษฐกิจสูงวัย อาทิ การท่องเที่ยวเพื่อผู้สูงอายุ (Silver Tourism) อุปกรณ์ช่วยเหลือภายในบ้าน การวางแผนทางการเงินสำหรับผู้สูงอายุ และอุปกรณ์อัจฉริยะที่ใช้ติดตามสุขภาพ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ จึงมีข้อเสนอให้จัดตั้งศูนย์นวัตกรรมและห้องปฏิบัติการออกแบบในระดับท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจ นักออกแบบ และกลุ่มผู้สูงอายุ โดยมุ่งให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ความต้องการจริง ขณะเดียวกันก็ช่วยขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาค

ค) การขยายตลาดด้านสุขภาพและสุขภาวะ: ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในจังหวัดเชียงใหม่ได้สังเกตเห็นถึงความต้องการบริการด้านสุขภาพเชิงส่งเสริมสำหรับผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น เช่น บริการนวดบำบัด กายภาพบำบัด และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพแบบออร์แกนิก แนวโน้มนี้สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักรู้ด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุ ตลอดจนโครงสร้างประชากรเฉพาะของเชียงใหม่ ในฐานะเมืองใหญ่ที่ผสมผสานทั้งเขตเมืองและชนบท และยังเป็นจุดหมายปลายทางยอดนิยมของผู้สูงอายุต่างชาติที่มาพำนักหลังเกษียณ

เมื่อเปรียบเทียบกับกรุงเทพฯ ซึ่งให้บริการแบบมาตรฐานและมีจังหวะดำเนินการที่เร่งรีบ หรือจังหวัดสิงห์บุรีที่มีตัวเลือกจำกัดเนื่องจากขาดผู้ให้บริการ เชียงใหม่มีตลาดที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากกว่าในการพัฒนาบริการสุขภาพที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ราคายังเป็นอุปสรรคสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่กึ่งเมืองและชนบทของจังหวัด เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเสนอให้จัดตั้งความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการลงทุนร่วมในแพ็คเกจบริการสุขภาพในราคาประหยัด เพื่อขยายการเข้าถึงบริการที่จำเป็น และส่งเสริมให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางระดับภูมิภาคด้านนวัตกรรมสุขภาพที่ครอบคลุมและเน้นกลุ่มผู้สูงอายุ

ง) การส่งเสริมทักษะทางการเงินและดิจิทัล: ผู้ประกอบการสูงอายุที่ดำเนินธุรกิจขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ได้แสดงความกังวลเกี่ยวกับการปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หลายคนประสบปัญหาในการใช้งานแพลตฟอร์มดิจิทัล การทำธุรกรรมอีคอมเมิร์ซ และการเปลี่ยนไปสู่ระบบชำระเงินแบบไร้เงินสด ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของความยั่งยืนทางธุรกิจ

ปัญหานี้ยิ่งทวีความสำคัญในเชียงใหม่ ซึ่งมีเศรษฐกิจผสมผสานระหว่างตลาดดั้งเดิมกับฐานผู้บริโภคที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีมากขึ้น ทั้งจากคนในพื้นที่และผู้เกษียณชาวต่างชาติ เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ ที่มีการสนับสนุนจากสถาบันอย่างเป็นระบบมากกว่า หรือสิงห์บุรีที่การบูรณาการดิจิทัลยังอยู่ในระดับต่ำ เชียงใหม่ถือเป็นพื้นที่กึ่งกลางที่มีศักยภาพสูงในการสร้างนวัตกรรมที่ครอบคลุม เพื่อสนับสนุนเจ้าของกิจการสูงอายุ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงได้เสนอแนวทางแก้ไขหลายประการ เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเฉพาะกลุ่ม การให้คำปรึกษารายบุคคลด้านเทคโนโลยี และการพัฒนาเครื่องมือดิจิทัลที่ออกแบบมาให้ใช้งานง่าย โดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ มาตรการเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อเสริมพลังให้ผู้ประกอบการสูงอายุสามารถแข่งขันและมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจสูงวัยที่กำลังขยายตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) มุมมองจากผู้บริโภค

ก) ผู้สูงอายุในฐานะนักเรียนรู้ตลอดชีวิต: ในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้สูงอายุจำนวนมากแสดงความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ทักษะด้านดิจิทัล การทำสวน งานฝีมือ ไปจนถึงกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ ความกระตือรือร้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการสูงวัยอย่างกระฉับกระเฉง (Active Aging) ซึ่งผู้สูงอายุต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีความหมาย และแสวงหาการเติบโตส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม โอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมยังคงมีจำกัด โดยเฉพาะในพื้นที่กึ่งเมืองและชนบทของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเติมเต็มช่องว่างนี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเสนอให้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่มีตารางเรียนยืดหยุ่น และใช้แนวทางการสอนแบบข้ามรุ่น (Intergenerational) ซึ่งไม่เพียงตอบโจทย์วิถีชีวิตที่หลากหลายของผู้สูงอายุ แต่ยังส่งเสริมการเชื่อมโยงทางสังคม และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างคนต่างวัย เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ ที่มีโครงการเรียนรู้ของสถาบันอย่างแพร่หลาย และจังหวัดสิงห์บุรีที่มีโอกาสเช่นนี้น้อยมาก เชียงใหม่จึงมีศักยภาพที่จะเป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาชุมชนที่ครอบคลุมและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

ข) ช่องว่างในการเข้าถึงบริการฉุกเฉินทางการแพทย์: การเข้าถึงบริการฉุกเฉินในช่วงเวลากลางคืนยังคงเป็นความกังวลสำคัญของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทและกึ่งเมืองซึ่งตัวเลือกด้านการเดินทางมีจำกัดหรือไม่มีเลยหลังจากพระอาทิตย์ตกดิน ช่องว่างนี้ก่อให้เกิดความเสี่ยงอย่างร้ายแรงสำหรับผู้สูงอายุที่อาจประสบภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ แต่ไม่สามารถเข้าถึงสถานพยาบาลได้ทันท่วงที แม้ว่าศูนย์กลางเมืองเชียงใหม่จะมีการเข้าถึงบริการที่ดีกว่า แต่ความท้าทายยังคงอยู่เนื่องจากภูมิประเทศแบบผสมผสานระหว่างเมืองกับชนบท เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ ซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการเดินทางและบริการฉุกเฉินที่ครอบคลุมมากกว่า เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเสนอให้พัฒนาระบบขนส่งฉุกเฉินเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ พร้อมกับจัดตั้งสายด่วนตลอด 24 ชั่วโมงที่เชื่อมต่อโดยตรงกับศูนย์สุขภาพในพื้นที่ มาตรการเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุเกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงทีและทั่วถึง ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใดของจังหวัด ส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นใจในชีวิตของผู้สูงอายุในเชียงใหม่

ค) การถูกกีดกันทางการเงินดิจิทัลและความไม่ไว้วางใจ: ผู้สูงอายุจำนวนมากในจังหวัดเชียงใหม่ยังลังเลที่จะใช้บริการทางการเงินแบบดิจิทัล เนื่องจากกังวลเกี่ยวกับการหลอกลวง การขโมยข้อมูลส่วนบุคคล และความยุ่งยากในการใช้งานระบบออนไลน์ ความวิตกกังวลนี้พบได้เด่นชัดในกลุ่มผู้ที่มีทักษะดิจิทัลจำกัด ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจไร้เงินสดที่กำลังเติบโต แม้ว่าผู้สูงอายุในเขตเมืองจะคุ้นเคยกับเทคโนโลยีดิจิทัลมากกว่าในพื้นที่ชนบท แต่ความกลัวและความไม่มั่นใจก็ยังคงแพร่หลาย เมื่อเทียบกับกรุงเทพฯ ซึ่งสถาบันการเงินมักให้การสนับสนุนเฉพาะกลุ่มได้มากกว่า ผู้สูงอายุในเชียงใหม่ยังคงขาดเครื่องมือที่ปลอดภัยและเป็นมิตรต่อผู้ใช้อย่างเพียงพอ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเสนอให้บูรณาการความรู้ด้านความปลอดภัยไซเบอร์เข้าไปในหลักสูตรการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาแอปพลิเคชันธนาคารบนมือถือที่มีความปลอดภัยและใช้งานง่าย โดยออกแบบมาเพื่อผู้สูงอายุโดยเฉพาะ มาตรการเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและทักษะในการจัดการการเงินของผู้สูงอายุในโลกดิจิทัล

ง) การขายตรงเชิงแสวงหาประโยชน์: มีรายงานว่าผู้สูงอายุในเชียงใหม่ถูกกลุ่มขายตรงแบบหลอกลวงเข้าถึงถึงหน้าบ้าน โดยเฉพาะการขายผลิตภัณฑ์สุขภาพที่มีราคาแพงเกินจริงหรือไม่มีประสิทธิภาพ กลุ่มมิจฉาชีพเหล่านี้มักใช้ความไว้เนื้อเชื่อใจและความกังวลด้านสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือ โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่คนเดียวหรืออยู่ในพื้นที่ชนบท แม้เหตุการณ์ลักษณะนี้จะไม่จำกัดเฉพาะเชียงใหม่ แต่ลักษณะทาง

ภูมิศาสตร์ของเมืองซึ่งมีทั้งพื้นที่หนาแน่นและพื้นที่ห่างไกลทำให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปได้ยากกว่ากรุงเทพฯ ที่มีระบบกำกับดูแลเข้มงวด หรือจังหวัดสิงห์บุรีที่มีการค้าขายเชิงพาณิชย์น้อยกว่า เพื่อรับมือกับปัญหานี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคอย่างเข้มงวด ควบคู่กับการรณรงค์ให้ความรู้แก่ชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สิทธิของตนเอง และสามารถแยกแยะกลยุทธ์การขายที่เป็นการหลอกลวง มาตรการเหล่านี้ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการปกป้องความเป็นอยู่ที่ดีและสิทธิในการตัดสินใจของผู้บริโภคสูงวัย

รูปที่ 9 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในจังหวัดเชียงใหม่

5.2 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยของกรุงเทพมหานคร

เมื่อวันจันทร์ที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2568 เวลา 09.30–12.00 น. ได้มีการจัดกิจกรรมการคืนข้อมูลสู่ชุมชนและเสวนากลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ณ โรงเรียนผู้สูงอายุชุมชนวัดไชยทิศ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยืนยันข้อมูลจากภาคสนามและส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามภาคส่วน ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ชีวิต สถานการณ์ อุปสรรค และความต้องการ ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาและสนับสนุนในสังคมสูงวัยในอนาคตอันใกล้

มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 38 คน ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานราชการในท้องถิ่น เจ้าของกิจการชุมชน ผู้ดูแลผู้สูงอายุแบบไม่เป็นทางการ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เครือข่ายภาคประชาสังคม และกลุ่มผู้บริโภคผู้สูงอายุ

กิจกรรมเริ่มต้นด้วยการนำเสนอผลการสำรวจครัวเรือนและผู้ประกอบการในพื้นที่กึ่งเมืองและชนบทของกรุงเทพฯ ผลการสำรวจเหล่านี้ถูกนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการสนทนากลุ่มย่อยเชิงโครงสร้าง ซึ่งผู้เข้าร่วมได้สะท้อนบทบาททางเศรษฐกิจ ความต้องการบริการ และความคาดหวังของผู้สูงอายุในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องถูกจัดกลุ่มตามบทบาท ได้แก่ หน่วยงานกำกับดูแล ผู้ผลิต ผู้บริโภค องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาสังคม โดยเข้าร่วมการสนทนาแบบมีผู้ดำเนินรายการซึ่งนำโดยทีมวิชาการของโครงการ หัวข้อหลักที่เสวนารวมถึง การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและสังคม โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ และการมีส่วนร่วมระหว่างรุ่น

สรุปประเด็นสำคัญจากการเสวนาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีดังนี้

1) มุมมองจากหน่วยงานกำกับดูแล ภาครัฐ

การลงทุนภาครัฐและการประสานบริการในเขตเมือง

ก) การลงทุนของภาครัฐที่เพิ่มขึ้นในการดูแลผู้สูงอายุ: ในกรุงเทพมหานคร ขนาดและความซับซ้อนของปัญหาสังคมผู้สูงอายุในเขตเมืองได้ผลักดันให้เกิดการลงทุนจากภาครัฐในระดับที่สูงกว่าค่าเฉลี่ย เพื่อพัฒนาบริการสำหรับผู้สูงอายุ การจัดสรรงบประมาณจำนวนมากนี้สะท้อนถึงการตระหนักรู้ของเมืองหลวงต่อความหนาแน่นของประชากร ความหลากหลายของความต้องการ และข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม แม้จะได้รับการสนับสนุนทางการเงินอย่างมีนัยสำคัญ แต่การให้บริการกลับยังคงเผชิญกับอุปสรรค เนื่องจากการประสานงานที่กระจัดกระจายระหว่างหน่วยงานภาครัฐหลายแห่ง ภารกิจที่ซ้ำซ้อน การสื่อสารที่ไม่ต่อเนื่อง และการวางแผนที่ไม่บูรณาการกัน ส่งผลให้ประสิทธิภาพและการเข้าถึงบริการยังไม่เต็มที่ ผู้สูงอายุจำนวนมากอาจประสบกับความสับสนหรือช่องว่างในการเข้าถึงบริการ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับปรุงกลไกการบริหารให้มีความเป็นเอกภาพและสร้างความร่วมมือข้ามหน่วยงาน เพื่อให้การลงทุนภาครัฐสามารถแปลงเป็นบริการที่มีคุณภาพและเข้าถึงได้สำหรับประชากรสูงวัยในกรุงเทพฯ

ข) การกระจายบริการที่ไม่เท่าเทียม: แม้ว่ากรุงเทพมหานครจะมีการดำเนินโครงการหลากหลายเพื่อสนับสนุนผู้สูงอายุ แต่ความพยายามเหล่านี้มักกระจุกตัวอยู่ในเขตเมืองหลักหรือพื้นที่ที่มีความต้องการสูง ส่งผลให้บริการไม่ครอบคลุมในเขตชานเมืองหรือพื้นที่รอบนอก ซึ่งอาจมีโครงสร้างพื้นฐานที่ด้อยกว่าแต่มีความต้องการด้านบริการผู้สูงอายุไม่แตกต่างกัน ช่องว่างนี้สะท้อนถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำในด้านการเข้าถึงบริการสาธารณะในเขตเมือง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนากลไกประสานงานระหว่างหน่วยงานให้แข็งแกร่งมากขึ้น เพื่อให้เกิดการวางแผนร่วมและการจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึงในทุกเขต ไม่เฉพาะเพียงพื้นที่ที่มีชื่อเสียงหรืออยู่ใจกลางเมืองเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกคน ไม่ว่าพำนักอยู่ในพื้นที่ใดของกรุงเทพฯ สามารถเข้าถึงบริการที่จำเป็นและการสนับสนุนอย่างเท่าเทียม

ค) การมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุในเมืองที่จำกัด: แม้ว่ากรุงเทพฯ จะมีโครงการและกิจกรรมจำนวนมากที่ออกแบบมาเพื่อผู้สูงอายุ แต่กลับพบว่าอัตราการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุยังคงต่ำกว่าจังหวัดชนบท ปรากฏการณ์นี้มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ได้แก่ ข้อจำกัดด้านการเดินทาง การขาดการประชาสัมพันธ์ในระดับชุมชน และวิถีชีวิตเมืองที่เร่งรีบ ซึ่งจำกัดทั้งเวลาและโอกาสในการเข้าสังคมของผู้สูงอายุ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แนะนำให้รัฐบาลท้องถิ่นพัฒนา "โมเดลการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน" ที่สอดคล้องกับบริบทของเขตเมือง และเสนอให้จัดตั้ง "หน่วยบริการเคลื่อนที่" เพื่อนำบริการไปถึงผู้สูงอายุถึงที่พักอาศัย เป็นการลดอุปสรรคด้านการเข้าถึงและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างทั่วถึงมากยิ่งขึ้น

2) มุมมองจากผู้ผลิต

ก) ความท้าทายของศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในเขตเมือง: ในกรุงเทพมหานคร การเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างครอบครัวขยายไปสู่ครอบครัวเดี่ยว และจำนวนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่เพียงลำพังเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความต้องการศูนย์ดูแลแบบสถาบันเพิ่มขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งยังคงมีระบบการดูแลแบบครอบครัวอยู่บ้าง ผู้สูงอายุในเขตเมืองจึงมีแนวโน้มต้องพึ่งพาบริการดูแลอย่างเป็นทางการเพื่อการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม ศูนย์ดูแลเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังคงเน้นเพียงด้านสุขภาพและสวัสดิการ โดยขาดโอกาสในการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจหรือการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างแท้จริง วิธีการที่เน้นเพียงมิติเดียวเช่นนี้ทำให้มองข้ามศักยภาพที่กว้างขึ้นของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมกับชุมชนและเศรษฐกิจ ยังคงมีช่องว่างสำคัญในการพัฒนารูปแบบการดูแลที่ครอบคลุม ทั้งด้านสุขภาวะและการสร้างคุณค่าในชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ

ข) อุปสรรคทางการเงินในการเข้าถึงบริการดูแลผู้สูงอายุเอกชน: ศูนย์ดูแลเอกชนในกรุงเทพฯ มักมีค่าใช้จ่ายสูงเกินเอื้อมสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยถึงปานกลาง อุปสรรคด้านค่าใช้จ่ายนี้จำกัดการเข้าถึงการดูแลที่มีคุณภาพของผู้สูงอายุจำนวนมาก และยิ่งซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำทางสังคมในเมือง เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เสนอให้ขยายความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน และพัฒนาโมเดลการดูแลที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล แนวทางดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อสร้างทางเลือกที่หลากหลาย มีราคาที่เหมาะสม และเปิดกว้างสำหรับผู้สูงอายุทุกกลุ่มรายได้ เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการดูแลที่มีคุณภาพด้วยศักดิ์ศรีและความมั่นคง

ค) ความไม่แน่นอนของนโยบายด้านการดูแลผู้สูงอายุในอนาคต: ความเป็นไปได้ที่บริการดูแลผู้สูงอายุจะถูกแปรรูปมากขึ้นในอนาคต ได้สร้างความกังวลในวงกว้าง เนื่องจากอาจทำให้ต้นทุนการบริการสูงขึ้น และส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยถึงปานกลาง การเข้าถึงบริการคุณภาพดีจึงอาจกลายเป็นเรื่องยากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อรับมือกับความเสี่ยงนี้ ผู้กำหนดนโยบายได้เสนอแนวทางการควบคุมราคาค่าบริการเพื่อให้มั่นใจว่าทุกกลุ่มรายได้สามารถเข้าถึงบริการได้อย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้จัดตั้งสิ่งจูงใจสำหรับผู้ให้บริการในการรองรับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมความครอบคลุม และป้องกันการกีดกันผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบางจากระบบบริการดูแลที่จำเป็น

3) มุมมองจากผู้บริโภค

ก) โครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่สาธารณะที่ยังไม่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: แม้ว่าผังเมืองของกรุงเทพฯ จะมีการระบุแนวทางพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุไว้ในแผนหลายฉบับ แต่การดำเนินงานจริงกลับล่าช้าและไม่ทั่วถึง ปัญหาค่าที่ดินสูงและพื้นที่สาธารณะที่จำกัด เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ อีกทั้งขั้นตอนทางราชการที่ยุ่งยากและความล่าช้าในการอนุมัติโครงการใหม่ ทำให้แผนงานหลายรายการไม่สามารถขับเคลื่อนได้ตามเวลา ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนมากโดยเฉพาะในชุมชนรายได้น้อย ไม่สามารถเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นได้อย่างเพียงพอ ปัญหาเหล่านี้จึงส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และสังคมอย่างต่อเนื่องในกลุ่มประชากรสูงวัย

ข) ค่าใช้จ่ายสูงเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม: แม้ว่าบริการดูแลผู้สูงอายุแบบพรีเมียมจะมีให้บริการในกรุงเทพฯ แต่กลับอยู่เกินกำลังของผู้สูงอายุจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยนอกระบบ หรือผู้ที่อยู่ในกลุ่มรายได้น้อย อุปสรรคด้านเศรษฐกิจนี้จำกัดการเข้าถึงการดูแลคุณภาพดี และยิ่งขยายความเหลื่อมล้ำในกลุ่มประชากรสูงวัยในเมือง เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้เข้าร่วมเวทีได้เสนอให้มีการใช้กลไกเงินอุดหนุนแบบเจาะจงกลุ่มเป้าหมาย และการกำหนดราคาบริการแบบหลายระดับให้เหมาะสมกับรายได้ของแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอให้ขยายรูปแบบการดูแลที่มีฐานอยู่ในชุมชน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางและสร้างตัวเลือกที่เข้าถึงได้ง่ายในพื้นที่ ส่งเสริมการดูแลที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางรายได้ในเขตเมือง

รูปที่ 10 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในกรุงเทพมหานคร

5.3 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในจังหวัดสิงห์บุรี

ในวันพุธที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2568 เวลา 09.30 – 12.00 น. ได้มีการจัดกิจกรรมการคืนข้อมูลระดับชุมชนและการเสวนากลุ่ม ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลสระแจง อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยืนยันข้อมูลภาคสนาม และส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามภาคส่วนผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ชีวิต สถานการณ์ อุปสรรค และความต้องการต่าง ๆ ซึ่งสามารถพัฒนาและสนับสนุนสังคมสูงวัยในอนาคตได้ มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 21 คน ประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เจ้าของกิจการในชุมชน ผู้ดูแลผู้สูงอายุแบบไม่เป็นทางการ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เครือข่ายภาคประชาสังคม และกลุ่มผู้บริโภคสูงวัย โดยมีหัวหน้าผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นประธานในพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ ซึ่งได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความร่วมมือในทุกระดับ เพื่อจัดการกับความท้าทายของประชากรสูงวัย

กิจกรรมเริ่มต้นด้วยการนำเสนอผลการสำรวจครัวเรือนและธุรกิจในพื้นที่กึ่งเมืองและชนบทของจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นฐานในการอภิปรายกลุ่มอย่างเป็นระบบ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้สะท้อนบทบาททางเศรษฐกิจ ความต้องการด้านบริการ และความใฝ่ฝันของผู้สูงอายุในจังหวัด ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียถูกจัดกลุ่มตามบทบาท ได้แก่ ภาคนโยบาย (regulators) ผู้ผลิต (producers) ผู้บริโภค (consumers) NGOs และภาคประชาสังคม และเข้าร่วมการเสวนาแบบมีผู้ดำเนินรายการจากทีมวิชาการของโครงการ หัวข้อหลักที่อภิปราย ได้แก่ การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพและสังคม โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ และการมีส่วนร่วมระหว่างวัย

สรุปประเด็นสำคัญจากการเสวนาในพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี มีดังนี้

1) มุมมองจากหน่วยงานกำกับดูแล

ธรรมาภิบาล แรงงาน และนโยบายการเงิน

ก) เสริมบทบาทของสำนักงานแรงงานจังหวัด: ในบริบทจังหวัดชนบทอย่างสิงห์บุรี สำนักงานแรงงานจังหวัดมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจ้างงานผู้สูงอายุ ผู้เข้าร่วมเห็นพ้องว่า สำนักงานแรงงานมีความกระตือรือร้นในการดำเนินโครงการฝึกอาชีพและจัดหางาน ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของกลุ่มสูงวัย นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมยังเน้นว่า การเคลื่อนไหวรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเพื่อแสดงข้อกังวลเรื่องการจ้างงานต่อหน่วยงานภาครัฐจะนำไปสู่การตอบสนองที่รวดเร็วขึ้น และมีแนวโน้มก่อให้เกิดโครงการเฉพาะทาง การเพิ่มโอกาสในการฝึกทักษะ และการจัดตั้งรูปแบบการจ้างงานที่ครอบคลุมมากขึ้น

ข) ทบทวนความมั่นคงทางการเงินและนโยบายหลังเกษียณ: ระบบบำนาญและการคุ้มครองทางสังคมในปัจจุบันของสิงห์บุรี ถูกวิจารณ์ว่ามีลักษณะเป็นแบบสงเคราะห์มากกว่าการลงทุนเชิงกลยุทธ์เพื่อความมั่นคงทางการเงินในระยะยาวของผู้สูงอายุ ผู้เข้าร่วมจึงเสนอให้มีการนำเสนอกลไกทางเลือก เช่น การออมโดยสมัครใจ การประกันสุขภาพภาคเอกชน หรือแผนการลงทุนแบบผสม เพื่อส่งเสริมความเป็นอิสระทางการเงินของผู้สูงอายุ และเพิ่มขีดความสามารถในการวางแผนอนาคตทางเศรษฐกิจ

2) มุมมองของผู้ผลิต

ทัศนคติของนายจ้างและการสร้างสถานที่ทำงานที่ครอบคลุมทุกช่วงวัย

การปรับเปลี่ยนมุมมองของนายจ้าง: นายจ้างในท้องถิ่นจังหวัดสิงห์บุรีมีมุมมองที่หลากหลายต่อการจ้างแรงงานผู้สูงอายุ บางรายมองว่าเป็นการทำบุญหรือช่วยเหลือทางสังคม มากกว่าการเห็นคุณค่าทางเศรษฐกิจที่ผู้สูงอายุสามารถนำมาให้ ผู้เข้าร่วมการเสวนาเน้นว่า จำเป็นต้องปรับมุมมองใหม่ โดยมองผู้สูงอายุในฐานะผู้ที่มีทักษะ ประสบการณ์ และคุณสมบัติที่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับองค์กร การเปลี่ยนทัศนคติในลักษณะนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้ประกอบการรายย่อยตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการจ้างงานผู้สูงอายุ และนำไปสู่สถานที่ทำงานที่มีความหลากหลายและครอบคลุมมากขึ้น

3) มุมมองของผู้บริโภค

ความเปราะบางของแรงงานในครัวเรือนและแรงงานนอกระบบ: ในสิงห์บุรี ผู้สูงอายุจำนวนมากยังคงประกอบอาชีพในภาคแรงงานนอกระบบ เช่น งานบ้าน งานดูแล หรือแรงงานชั่วคราว ซึ่งมักไม่มีสัญญาจ้าง ไม่มีการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน และขาดสิทธิประโยชน์ทางสังคม ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบและเผชิญความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ผู้เข้าร่วมแสดงความกังวลเกี่ยวกับการขาดการกำกับดูแลแรงงานกลุ่มนี้ และเสนอให้มีการขยายความคุ้มครอง เช่น การเข้าถึงระบบประกันสังคมแบบสมัครใจสำหรับแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติประกันสังคม ซึ่งให้สิทธิประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ เช่น ค่าชดเชยรายได้กรณีเจ็บป่วย ค่ารักษาพยาบาลและเงินช่วยเหลือค่าทำศพ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุจำนวนมากยังขาดความรู้เกี่ยวกับสิทธินี้ หรือประสบปัญหาในการเข้าถึง เนื่องจากรายได้ไม่แน่นอนและไม่สามารถจ่ายเงินสมทบอย่างสม่ำเสมอได้ การแก้ไขอุปสรรคเหล่านี้จึงถือเป็นประเด็นเร่งด่วนในการสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทของสิงห์บุรี

รูปที่ 11 การเสวนาเรื่องเศรษฐกิจสูงวัยในจังหวัดสิงห์บุรี

บทสรุป

ผลการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ กรุงเทพมหานคร และสิงห์บุรี สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของความเป็นเมือง (Urbanization) โครงสร้างการบริหารจัดการท้องถิ่น และบริบททางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีอิทธิพลต่อประสบการณ์ของผู้สูงอายุและการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ

กรุงเทพมหานครในฐานะศูนย์กลางมหานครที่มีความหนาแน่นสูง ได้รับประโยชน์จากการลงทุนภาครัฐในระดับที่มากกว่า และมีบริการที่หลากหลายกว่า แต่ยังคงเผชิญกับความท้าทายด้านความซ้ำซ้อนของระบบราชการ อุปสรรคด้านต้นทุน และการเข้าถึงบริการที่ไม่ทั่วถึงในแต่ละพื้นที่

เชียงใหม่ซึ่งมีลักษณะผสมผสานระหว่างเขตเมืองและชนบท และได้รับความนิยมจากผู้เกษียณอายุต่างชาติ ถือเป็นสนามทดลองที่มีพลวัตในการพัฒนานวัตกรรมชุมชนที่สามารถขยายผลได้ อย่างไรก็ตาม ยังเผชิญกับปัญหาด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลและการบังคับใช้นโยบายที่ไม่สม่ำเสมอ

ในทางตรงกันข้าม จังหวัดสิงห์บุรีซึ่งเป็นจังหวัดชนบท มีบริบทที่ครอบครัวยังมีความเข้มแข็ง แต่ทรัพยากรเชิงสถาบันยังจำกัด และผู้สูงอายุต้องพึ่งพาการทำงานในระบบแรงงานนอกระบบที่ขาดการคุ้มครองอย่างเหมาะสม

ความแตกต่างเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบนโยบายแบบจำเพาะพื้นที่: เขตเมืองต้องการการประสานงานด้านบริการและมาตรการลดต้นทุนที่ดีขึ้น ขณะที่พื้นที่ชนบทต้องการกรอบการกำกับดูแลที่เข้มแข็ง กลไกการเข้าถึงบริการ และการคุ้มครองแรงงานนอกระบบที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยรวมแล้ว ผลการศึกษาเน้นย้ำถึงความสำคัญของการออกแบบนโยบายในระดับท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยที่ครอบคลุมและมีความยืดหยุ่นทั่วประเทศ

ในมุมมองของภาคนโยบาย หลายประเด็นได้ถูกหยิบยกขึ้นมาระหว่างการหารือ โดยเฉพาะความต้องการนวัตกรรมเชิงพื้นที่ในการจัดบริการด้านสุขภาพและสวัสดิการ พร้อมทั้งเน้นย้ำถึงความสำคัญของการสร้างแพลตฟอร์มในระดับชุมชน และการประสานงานที่ดีขึ้นระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานระดับจังหวัด แม้ว่ารัฐจะเพิ่มการลงทุนในบริการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ แต่ประสิทธิผลของการลงทุนเหล่านี้ยังถูกจำกัดจากการดำเนินงานที่แยกส่วน การมอบหมายงานที่ซ้ำซ้อน และการขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่เมือง ความซับซ้อนทางการบริหารและระบบราชการที่แยกส่วนยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการจัดสรรบริการอย่างเท่าเทียม ผู้เข้าร่วมยังแสดงความกังวลเกี่ยวกับการขาดกลไกการวางแผนทางการเงินในระยะยาวของผู้สูงอายุ แม้ว่าจะมีมาตรการสมัครใจ เช่น ระบบประกันสังคมมาตรา 40 แต่การเข้าร่วมยังมีจำกัดเนื่องจากขาดการรับรู้ ปัญหาการเข้าถึง และรายได้ที่ไม่แน่นอนของแรงงานนอกระบบ

ในมุมมองของผู้ผลิต ประเด็นที่พบอย่างต่อเนื่องคือความจำเป็นในการปรับกรอบความคิดต่อบทบาทของผู้สูงอายุในตลาดแรงงาน จากการมองว่าเป็นผู้รับสวัสดิการ ไปสู่การมองว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจอย่างแข็งขัน นายจ้างหลายรายยังคงมีทัศนคติล้าสมัย โดยมองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระ มากกว่าทรัพยากรที่มีทักษะและประสบการณ์ จึงมีข้อเสนอให้เปลี่ยนแปลงมุมมองดังกล่าว พร้อมทั้งสนับสนุนการพัฒนาโมเดลธุรกิจที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ การฝึกอาชีพซ้ำ และการส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดย่อมในกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่เมือง มีความต้องการศูนย์ดูแลผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น จากปัญหาการแยกตัวทางสังคมและโครงสร้างครอบครัวที่เปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม ศูนย์ดูแลส่วนใหญ่มุ่งเน้นด้านการรักษาหรือสวัสดิการ โดยขาดองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งยังมีความกังวลเกี่ยวกับแนวโน้มการแปรรูปบริการและต้นทุนที่สูงขึ้น ซึ่งอาจจำกัดการเข้าถึงของกลุ่มรายได้ปานกลางและต่ำ หากไม่มีการควบคุมอย่างเหมาะสม

ในมุมมองของผู้บริโภคและภาคประชาสังคม ผู้สูงอายุในทุกพื้นที่ต่างต้องการโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต การรู้เท่าทันดิจิทัล และบริการสุขภาพที่กระจายตัวมากขึ้น ในหลายพื้นที่ อัตราการเข้าร่วมในกิจกรรมท้องถิ่นยังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะในเขตเมืองที่มีข้อจำกัดด้านการเดินทาง ความโดดเดี่ยวทางสังคม และค่าครองชีพสูง

ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพในภาคแรงงานนอกระบบหรือภาคครัวเรือน มักเผชิญกับความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ เนื่องจากขาดการคุ้มครองทางกฎหมาย ความมั่นคงของอาชีพ และสวัสดิการทางสังคม นอกจากนี้ ยังมีความกังวลอย่างกว้างขวางต่อการตลาดเชิงรุกและกลวิธีการขายที่หลอกลวงซึ่งมุ่งเป้าไปยังกลุ่มผู้สูงอายุที่เปราะบาง ประเด็นสำคัญที่พบตลอดคือการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกระบวนการนโยบายและการวางแผนที่ยังต่ำ โดยมีข้อเสนอให้เพิ่มกลไกการมีส่วนร่วมในลักษณะมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้าง (participatory governance) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตมหานคร มีความเหลื่อมล้ำภายในเมืองอย่างชัดเจน ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ที่อยู่อาศัย และการเข้าถึงบริการ ระหว่างพื้นที่ศูนย์กลางกับพื้นที่รอบนอก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของกลยุทธ์การพัฒนาเมืองที่สมดุลและเท่าเทียมมากยิ่งขึ้น

บทที่ 6
ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

บทนี้นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายอย่างละเอียดและนำไปปฏิบัติได้จริง สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก 4 กลุ่ม ได้แก่

(1) หน่วยงานที่มีบทบาททั้งในฐานะหน่วยงานกำกับดูแลและหน่วยงานสนับสนุน
(2) หน่วยงานสนับสนุน
(3) ผู้ผลิต
(4) ผู้บริโภค

โดยข้อเสนอเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างการบูรณาการเชิงสถาบัน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม และยกระดับธรรมาภิบาลในการพัฒนาประเด็นผู้สูงอายุของประเทศไทย ข้อเสนอเชิงนโยบายทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานของกระบวนการทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่ดำเนินการในหลายระดับ ได้แก่ ระดับชาติ ระดับพื้นที่ และระดับชุมชน

อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องตระหนักถึงข้อจำกัดบางประการของฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนข้อเสนอเหล่านี้ ข้อมูลภาคสนามส่วนใหญ่ได้มาจากบริบทท้องถิ่น และเสริมด้วยการวิเคราะห์บทบาทของหน่วยงาน รวมถึงการประชุมระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การปรึกษาหารือเชิงนโยบายในระดับประเทศหรือการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้แทนระดับสูงจากหน่วยงานกำกับดูแลไม่ได้ถูกรวมอยู่ในขอบเขตของการวิจัย เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลา ดังนั้น ข้อเสนอเชิงนโยบายที่นำเสนอในบทนี้ควรถูกตีความว่าเป็นแนวทางที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในทางยุทธศาสตร์ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์และประสบการณ์จริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับชุมชน เสียงสะท้อนจากภาคสนามเหล่านี้ได้รับการสังเคราะห์ให้กลายเป็นข้อเสนอที่สามารถดำเนินการได้ในบริบทจริงเท่าที่เป็นไปได้ ทั้งนี้ ความท้าทายเชิงสถาบันและโครงสร้างยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะในด้านการประสานนโยบายระดับชาติ และการทำให้กลไกในระดับปฏิบัติการสามารถดำเนินการได้ในวงกว้าง การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เหล่านี้ให้เกิดผลอย่างเต็มศักยภาพ จึงจำเป็นต้องได้รับการศึกษาต่อยอดและการสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานกลางในระยะต่อไป เพื่อให้ประเทศไทยสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยได้อย่างยั่งยืนและครอบคลุมในระยะยาว

6.1 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานกำกับดูแล/หน่วยงานสนับสนุน

กรอบสถาบันของประเทศไทยเปิดโอกาสให้เกิดความเกื้อหนุนกันระหว่างบทบาทด้านการกำกับดูแลและบทบาทในการดำเนินงาน โดยเฉพาะในกรณีของกระทรวงและกรมต่าง ๆ ที่มีแขนขาการทำงานในระดับจังหวัดหรือท้องถิ่น หน่วยงานเหล่านี้ซึ่งเป็นผู้กำกับดูแลและผู้สนับสนุนในตัวเอง (เช่น กรมกิจการผู้สูงอายุ สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) มีพันธกิจ 2 ประการ คือ การกำหนดนโยบายเชิงยุทธศาสตร์ และการขับเคลื่อนหรือประสานการดำเนินงานนโยบายไปยังระดับพื้นที่ โครงสร้างลักษณะนี้ถือเป็นโอกาสสำคัญในการเชื่อมโยงการวางแผนเชิงนโยบายกับการปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องต่อเนื่องระหว่างรัฐบาลกลางและชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ที่ควรดำเนินการมีดังนี้:

1) จัดตั้งหน่วยปฏิบัติการเศรษฐกิจสูงวัย ภายในกระทรวงและกรมต่าง ๆ

แต่ละกระทรวงหรือกรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมสูงวัย ควรจัดตั้ง "หน่วยปฏิบัติการเศรษฐกิจสูงวัย" ซึ่งเป็นทีมงานเฉพาะกิจที่มีหน้าที่แปลงนโยบายระดับชาติมาสู่โปรแกรมหรือกิจกรรมเฉพาะด้านให้เป็นรูปธรรม หน่วยงานนี้ควรฝังตัวอยู่ในโครงสร้างที่มีอยู่เดิม แต่มีอำนาจหน้าที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนนวัตกรรม สร้างความสอดคล้อง และผลักดันผลลัพธ์เชิงรูปธรรมเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ตัวอย่างบทบาทของแต่ละกระทรวงได้แก่:

ก) กระทรวงอุตสาหกรรม ควรเป็นผู้นำในการพัฒนามาตรฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และให้ทุนสนับสนุนนวัตกรรมแก่ธุรกิจที่ผลิตสินค้าสำหรับผู้สูงอายุ เช่น อุปกรณ์ช่วยเหลือ เครื่องใช้ในบ้านแบบสรีรศาสตร์ และเทคโนโลยีเพื่อสุขภาพ

ข) กระทรวงแรงงาน ควรขยายแพลตฟอร์มจับคู่แรงงาน แนะนำระบบรับรองทักษะที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และส่งเสริมโครงการฝึกงานภาครัฐร่วมกับเอกชนที่มุ่งเน้นการจ้างผู้สูงอายุ

ค) กระทรวงการคลัง ควรปรับกรอบการคลังเพื่อรวมสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับธุรกิจที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และจัดตั้งกองทุนเพื่อการเข้าถึงเงินทุนสำหรับผู้ประกอบการสูงวัยและกิจการเพื่อสังคม

หน่วยเหล่านี้ควรประสานงานกับฝ่ายวิชาการ สำนักงานแผนงานระดับจังหวัด และสำนักงบประมาณ เพื่อให้เกิดการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจสูงวัยอย่างสม่ำเสมอทั่วประเทศ พร้อมจัดทำแดชบอร์ดส่วนกลางเพื่อติดตามความก้าวหน้าและรายงานผลข้ามหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ

2) เสริมสร้างกลไกการประสานเชิงนโยบายแนวดิ่ง (Vertical Policy Coordination)

เพื่อให้แนวนโยบายเศรษฐกิจสูงวัยสามารถนำไปสู่การปฏิบัติอย่างสอดคล้องในทุกระดับตั้งแต่ชาติถึงท้องถิ่น จำเป็นต้องจัดตั้งกลไกการประสานงานแนวดิ่งที่มีความเข้มแข็ง โดยมีแนวทางสำคัญดังนี้:

ก) ออกคำสั่งการวางแผนร่วม จากกระทรวงกลางไปยังจังหวัดและท้องถิ่น พร้อมตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPIs) ที่ชัดเจน โดยเชื่อมโยงการจัดสรรงบประมาณกับผลลัพธ์ที่วัดได้ เช่น จำนวนผู้สูงอายุที่ได้รับการจ้างงาน หรือร้อยละของโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ข) จัดตั้งคณะทำงานข้ามระดับ สำหรับประเด็นเฉพาะ เช่น การจ้างงานผู้สูงอายุ บริการดูแลระยะยาว ที่อยู่อาศัยแบบมีส่วนร่วม และการรู้เท่าทันดิจิทัล โดยประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากระดับชาติ จังหวัด และท้องถิ่น

ค) จัดประชุมเชิงนโยบายประจำปีและเวิร์กช็อปทบทวนการดำเนินงาน เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติงาน และผู้แทนผู้สูงอายุ ได้แลกเปลี่ยนบทเรียน ปรับกลยุทธ์ และยืนยันพันธกิจร่วม

ง) กำหนดให้มีการติดตามผลการดำเนินงานระหว่างกระทรวงและผู้ว่าราชการจังหวัดปีละ 2 ครั้ง พร้อมกลไกแจ้งเตือนความล่าช้าในการดำเนินการ และกลไกสนับสนุนทางวิชาการหรือการเงินอย่างเหมาะสม

จ) กลไกการประสานเชิงนโยบายเหล่านี้จะช่วยให้แนวคิดเศรษฐกิจสูงวัยไม่หยุดอยู่แค่คำขวัญเชิงนโยบาย แต่สามารถขับเคลื่อนได้จริงในระบบธรรมาภิบาลหลายระดับของประเทศไทย และตอบสนองต่อทั้งยุทธศาสตร์ชาติและบริบทท้องถิ่นอย่างแท้จริง

3) เสริมศักยภาพให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ด้วยเครื่องมือและทรัพยากร

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกลยุทธ์เศรษฐกิจสูงวัยในระดับพื้นที่ เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับชุมชนและมีอำนาจหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน อปท. จำนวนมากยังขาดเครื่องมือ การฝึกอบรม และงบประมาณที่เพียงพอในการตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของประชากรผู้สูงอายุ เพื่อให้อปท.สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนหลักของการพัฒนาที่ครอบคลุมผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น จึงเสนอแนวทางการดำเนินงานเชิงปฏิบัติ ดังนี้:

ก) จัดเตรียมชุดเครื่องมือปฏิบัติงานมาตรฐาน ได้แก่ แบบฟอร์มการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (เช่น ถนนที่เดินได้สะดวก อาคารสาธารณะที่เข้าถึงได้ ระบบขนส่งที่รองรับผู้สูงอายุ) รูปแบบตัวอย่างของโรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์กิจกรรมระหว่างวัย และรายการตรวจสอบ (checklists) เพื่อให้การบริการในด้านสุขภาพ การขนส่ง และการพัฒนาเศรษฐกิจ มีความครอบคลุมและตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

ข) จัดการฝึกอบรมด้านการวางแผนแบบมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุม เพื่อให้อปท.สามารถทำงานร่วมกับผู้สูงอายุโดยตรงในการร่วมคิด ร่วมออกแบบ และวางแผนโครงการต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน สหกรณ์เกษตรที่นำโดยผู้สูงอายุ เครือข่ายผู้ดูแลที่ไม่เป็นทางการ และอาสาสมัครสาธารณสุข เพื่อให้การดำเนินงานมีความสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและยั่งยืน

ค) เชื่อมโยง อปท. เข้ากับแหล่งทุนที่ยั่งยืน เช่น งบประมาณจากการกระจายอำนาจระดับจังหวัด ทุนแข่งขันในระดับชาติ และการร่วมทุนภาครัฐ-เอกชน โดยควรจัดสรรงบประมาณให้กับข้อเสนอที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพเชิงผลกระทบ ความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการขยายผล โดยเฉพาะข้อเสนอที่สอดคล้องกับเป้าหมายด้านเศรษฐกิจและสุขภาพในพื้นที่

ง) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และการเรียนรู้ระหว่าง อปท. โดยจัดตั้งเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างเทศบาล ห้องสมุดแนวปฏิบัติออนไลน์ และศูนย์การเรียนรู้ระดับภูมิภาค เพื่อให้อปท.สามารถแบ่งปันกรณีศึกษา อุปสรรคในการดำเนินงาน และแนวทางแก้ไขที่ผ่านการทดลองใช้มาแล้วในด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุและการให้บริการอย่างครอบคลุม แพลตฟอร์มเหล่านี้ควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานกลางที่เกี่ยวข้อง และประสานงานโดยสำนักงานวางแผนระดับจังหวัด

จ) ส่งเสริมการจัดตั้งคณะทำงานแบบสหวิชาชีพระดับ อปท. โดยเชิญตัวแทนจากภาคสาธารณสุข การศึกษา ธุรกิจในท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และกลุ่มผู้สูงอายุ เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการพัฒนากลยุทธ์เศรษฐกิจสูงวัยในระดับพื้นที่ และร่วมกันกำกับดูแลการดำเนินงานแบบบูรณาการระหว่างภาคส่วน เพื่อให้เกิดแนวทางตอบสนองที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่

ฉ) ติดตามผลการดำเนินงานโดยใช้ตัวชี้วัดที่มุ่งเน้นผลลัพธ์มากกว่าการเบิกจ่ายงบประมาณ ตัวชี้วัดที่แนะนำ ได้แก่ จำนวนผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน อัตราการมีงานทำในกลุ่มผู้สูงอายุ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้เข้าถึงได้ และการเติบโตของธุรกิจหรือสหกรณ์ที่ขับเคลื่อนโดยผู้สูงอายุ

ช) จัดระบบจูงใจเพื่อรักษากำลังคนท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นกลับมาทำงานในภูมิลำเนา เพื่อลดอัตราการย้ายสับเปลี่ยนบุคลากรที่ส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัย ปัญหาการโยกย้ายบ่อยครั้ง—ซึ่งมักมีแรงจูงใจจากการเลื่อนตำแหน่ง—เป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางความต่อเนื่องของการดำเนินงานในระดับพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหานี้ ควรสนับสนุน อปท. ให้มีเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานในถิ่นกำเนิด ทั้งนี้ การพัฒนาบุคลากรควรสอดคล้องกับนโยบาย Aging in Place เพื่อให้การบริการมีรากฐานในชุมชน สอดคล้องกับวัฒนธรรม และมีความสม่ำเสมอ

ด้วยการเสริมศักยภาพให้ อปท. ด้วยเครื่องมือเหล่านี้ ประเทศไทยจะสามารถสร้างกลไกนวัตกรรมและความยั่งยืนจากฐานรากของสังคม ทำให้ผู้สูงอายุไม่ใช่เพียงผู้รับบริการ แต่เป็น “ผู้ร่วมสร้าง” ความอยู่ดีมีสุขและความครอบคลุมทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน

4) ใช้ประโยชน์จากโครงสร้างระดับชาติที่มีอยู่เพื่อกำกับดูแลแบบบูรณาการ

ประเทศไทยมีกรอบสถาบันที่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกการประสานงานที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัย โดยเฉพาะคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ซึ่งมีหน้าที่ในการกำกับยุทธศาสตร์ระดับชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม หากต้องการให้โครงสร้างระดับชาติสามารถสนับสนุนบริบทที่ซับซ้อนและครอบคลุมของเศรษฐกิจสูงวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการเสริมความเข้มแข็ง ปรับปรุงให้ทันสมัย และจัดให้มีความเชื่อมโยงกับเป้าหมายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการอยู่ร่วมกันทางสังคม ดังนี้:

ก) ปรับบทบาทของคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติและโครงสร้างที่เกี่ยวข้องให้เป็นแพลตฟอร์มกำกับดูแลแบบพหุภาคี โดยมีข้อเสนอแนะในการดำเนินการดังนี้

ข) จัดตั้งคณะทำงานเชิงเทคนิคภายใต้กรอบอำนาจของคณะกรรมการฯ โดยแบ่งตามเสาหลักเชิงยุทธศาสตร์ของเศรษฐกิจสูงวัย เช่น การจ้างงานและผู้ประกอบการสูงวัย การดูแลสุขภาพและนวัตกรรมด้านสุขภาวะ การวางผังเมืองและที่อยู่อาศัยที่ครอบคลุม และการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัลในบริการผู้สูงอายุ คณะทำงานเหล่านี้จะเป็นกลไกขับเคลื่อนนโยบายเฉพาะด้าน และสร้างนวัตกรรมที่ตอบโจทย์เชิงลึกในแต่ละมิติ

ค) ขยายองค์ประกอบของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยเปิดให้หน่วยงานนอกภาครัฐส่วนกลางเข้าร่วม เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) องค์กรภาคประชาสังคมด้านผู้สูงอายุ สถาบันการศึกษาชั้นนำด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุและนโยบายสังคม รวมถึงภาคเอกชนในธุรกิจการเงิน เทคโนโลยีสุขภาพ และการค้าปลีก เพื่อให้แผนงานและนโยบายสะท้อนทั้งวิสัยทัศน์จากบนลงล่างและข้อเท็จจริงจากล่างขึ้นบนอย่างแท้จริง

ง) กำหนดให้มีการรายงานผลการดำเนินงานและติดตามผลลัพธ์อย่างสม่ำเสมอจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่มีบทบาทในด้านเศรษฐกิจสูงวัย โดยควรรายงานทั้งตัวชี้วัดด้านงบประมาณ

และตัวชี้วัดที่ไม่ใช่ด้านการเงิน เช่น จำนวนผู้สูงอายุที่ได้รับบริการ จำนวนโครงการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และผลลัพธ์ที่จับต้องได้ในด้านการเข้าถึง การมีงานทำ และการใช้บริการ ตัวชี้วัดเหล่านี้ควรถูกรวบรวมเพื่อนำไปสู่การประเมินประจำปี และเปิดเผยต่อสาธารณะเพื่อส่งเสริมความโปร่งใสและการเรียนรู้ร่วมกัน

จ) บูรณาการการรายงานความคืบหน้าของเศรษฐกิจสูงวัยเข้าสู่กระบวนการวางแผนระดับชาติ เพื่อให้ประเด็นนี้เป็นวาระเชิงยุทธศาสตร์ในทุกกระทรวงและกรอบงบประมาณ พร้อมประสานการทำงานกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เพื่อให้มั่นใจว่าการดำเนินงานสอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศและการจัดสรรงบประมาณ

ช) การฟื้นฟูโครงสร้างที่มีอยู่โดยมีพันธกิจที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมที่ครอบคลุม และกลไกติดตามผลแบบใช้ข้อมูล จะช่วยให้ประเทศไทยมีระบบกำกับดูแลที่คล่องตัวและตรวจสอบได้ ซึ่งจะเป็นกุญแจสำคัญในการเชื่อมโยงนโยบายระดับชาติและการปฏิบัติในระดับพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ และผลักดันให้เศรษฐกิจสูงวัยเป็นแรงขับเคลื่อนหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนและทั่วถึง

5) ขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมทางดิจิทัลและเทคโนโลยีของผู้สูงอายุ

นวัตกรรมทางดิจิทัลและเทคโนโลยีถือเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจสูงวัยยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้สูงอายุจำนวนมากในประเทศไทย การถูกตัดขาดจากเทคโนโลยียังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และชีวิตพลเมือง การแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องใช้กลยุทธ์เชิงรุกและครอบคลุมที่ไม่เพียงแต่ขยายการเข้าถึงเทคโนโลยี แต่ยังต้องส่งเสริมทักษะและความมั่นใจในการใช้งานของผู้สูงอายุด้วย แนวทางการดำเนินงานที่แนะนำ ได้แก่:

ก) พัฒนาและขยายโปรแกรมการเรียนรู้ดิจิทัลที่ออกแบบเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ ผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ห้องสมุดท้องถิ่น โรงเรียนผู้สูงอายุ และอปท. ดำเนินการโดยอาสาสมัครดิจิทัลหรือรูปแบบการสอนระหว่างวัย โดยเน้นทักษะการใช้เทคโนโลยีในชีวิตจริง เช่น การใช้งานแอปพลิเคชันมือถือ การเข้าถึงบริการภาครัฐผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ การใช้ธนาคารดิจิทัล และการสื่อสารออนไลน์

ข) ร่วมมือกับผู้ให้บริการโทรคมนาคมและสถาบันการศึกษาเพื่อจัดหาอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ตในราคาประหยัดที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น สมาร์ทโฟนหรือแท็บเล็ตแบบพื้นฐานที่มีอินเทอร์เฟซง่าย ตัวอักษรขนาดใหญ่ การสั่งงานด้วยเสียง และรองรับภาษาไทย โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนจะเป็นกุญแจสำคัญในการขยายการเข้าถึงที่ยั่งยืน

ค) ออกแบบแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุในภาครัฐและภาคการเงิน โดยเว็บไซต์และแอปพลิเคชันต้องมีฟังก์ชันการเข้าถึง เช่น คำสั่งเสียง เมนูที่ใช้งานง่าย และตัวเลือกหลายภาษา พร้อมทั้งดำเนินการทดสอบการใช้งานร่วมกับผู้สูงอายุจริง เพื่อให้มั่นใจในความสะดวกและลดอุปสรรคในการเข้าถึงบริการ

ง) สนับสนุนการพัฒนาและขยายเทคโนโลยีช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น อุปกรณ์ตรวจสุขภาพแบบสวมใส่ ระบบพบแพทย์ทางไกล ระบบควบคุมอัตโนมัติภายในบ้าน และอุปกรณ์แจ้งเตือนความปลอดภัย โดยกระทรวง

การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (อว.) ควรร่วมกับมหาวิทยาลัย เช่น มจธ. และมหิดล ในการสนับสนุนทุนวิจัยและการพัฒนาสู่เชิงธุรกิจสำหรับผู้ประกอบการด้านเทคโนโลยีผู้สูงอายุ

จ) บรรจุ "การเข้าถึงดิจิทัล" เป็นองค์ประกอบหลักในนโยบายการศึกษาผู้ใหญ่และการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยทักษะดิจิทัลควรถูกบูรณาการเข้าในหลักสูตรระดับชาติ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ช) จัดตั้งเครือข่ายสนับสนุนดิจิทัลในระดับชุมชน เช่น "โต๊ะช่วยเหลือเทคโนโลยีผู้สูงอายุ (Silver Tech Help Desk)" หรือ "เพื่อนดิจิทัล (Digital Buddies)" ที่มีเยาวชนหรืออาสาสมัครให้ความช่วยเหลือในการใช้งานแอปพลิเคชัน การเรียนรู้เทคโนโลยี และการเชื่อมต่อทางสังคม ทั้งนี้ยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัยและลดความโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ

ซ) บูรณาการแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลเข้าสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองและชนบท โดยให้ความสำคัญกับการขยายบรอดแบนด์และการให้บริการเทคโนโลยีในพื้นที่ห่างไกลหรือขาดแคลน เพื่อให้ผู้สูงอายุที่เปราะบางสามารถเข้าถึงบริการเทคโนโลยีได้อย่างเท่าเทียม

การปิดช่องว่างทางดิจิทัลจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีอำนาจในการเข้าร่วมเศรษฐกิจดิจิทัล เข้าถึงบริการสุขภาพทางไกล รักษาความสัมพันธ์ทางสังคม และมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสูงวัยอย่างมีคุณภาพและมีส่วนร่วมในศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญ ได้แก่:

• การจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการด้านเศรษฐกิจสูงวัย (Silver Economy Action Units) ภายในกระทรวงต่าง ๆ เพื่อสร้างนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุให้เป็นระบบ พร้อมทั้งบูรณาการข้ามภาคส่วนอย่างมีประสิทธิภาพ

• การเสริมสร้างกลไกการประสานงานในแนวตั้ง เพื่อให้การดำเนินนโยบายมีความสอดคล้องจากระดับกระทรวงส่วนกลางจนถึงระดับตำบลและหมู่บ้าน

• การเสริมศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ด้วยเครื่องมือทางการเงิน โปรแกรมพัฒนาศักยภาพ และทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการขับเคลื่อนนโยบายตอบสนองต่อสังคมสูงวัยในระดับพื้นที่

• การใช้ประโยชน์จากโครงสร้างระดับชาติที่มีอยู่ เช่น คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ให้ทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการประสานงานและกำกับติดตาม โดยมีการเพิ่มบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจน

• การลดช่องว่างทางดิจิทัลผ่านการออกแบบระบบที่ครอบคลุม การให้ความรู้ด้านดิจิทัลในระดับชุมชน และการลงทุนในเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งจะสนับสนุนการดำรงชีวิตอย่างอิสระและการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจ

การดำเนินการเหล่านี้ถือเป็นแผนที่นำทางสำคัญในการบูรณาการเศรษฐกิจสูงวัยเข้าสู่โครงสร้างการบริหารของประเทศไทย ไม่ใช่ในฐานะนโยบายคู่ขนาน แต่เป็นยุทธศาสตร์หลักระดับชาติ หากได้รับการลงทุนอย่างต่อเนื่อง ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมจากภาคท้องถิ่น ประเทศไทยจะสามารถเป็นต้นแบบของระบบบริหารจัดการสังคมสูงวัยที่ครอบคลุม ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม และมีความยืดหยุ่นอย่างยั่งยืน

6.2 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานสนับสนุน

หน่วยงานสนับสนุนมีบทบาทสำคัญในการแปลงนโยบายระดับชาติให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในบริบทของแต่ละชุมชน กลุ่มหน่วยงานสนับสนุนนี้ประกอบด้วยมหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย องค์กรภาคประชาสังคม และหน่วยงานระหว่างประเทศ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างองค์ความรู้ การให้บริการ การมีส่วนร่วมของชุมชน และนวัตกรรม ซึ่งเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย ในฐานะผู้ปฏิบัติงานแนวหน้าในการนำแนวทางไปปรับใช้และพัฒนา หน่วยงานสนับสนุนทำหน้าที่เชื่อมโยงยุทธศาสตร์ระดับมหภาคกับผลกระทบระดับชุมชน

1) ส่งเสริมการวิจัยและการแปลงองค์ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมด้านการสูงวัย

มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยมีพันธกิจเฉพาะในการสร้างหลักฐาน ทดสอบนวัตกรรม และชี้นำเชิงนโยบายผ่านการวิเคราะห์ที่เข้มข้น ควรสนับสนุนให้สถาบันเหล่านี้สามารถ

ก) ดำเนินการวิจัยสหวิทยาการเกี่ยวกับความท้าทายและโอกาสในด้านการดูแลสุขภาพ ตลาดแรงงาน การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเข้าถึงเทคโนโลยีของผู้สูงอายุ

ข) แปลงผลการวิจัยให้เป็นการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ เช่น การออกแบบเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โมเดลธุรกิจผู้ประกอบการอาวุโส และต้นแบบเทคโนโลยีสุขภาพ ผ่านสรุปนโยบาย การฝึกอบรมระดับพื้นที่ และความร่วมมือกับ อปท. และภาคธุรกิจ

ค) จัดตั้งศูนย์วิจัยด้านการสูงวัยในสังคม ภายในมหาวิทยาลัยหลัก (เช่น ม.มหิดล ม.ธรรมศาสตร์ ม.เชียงใหม่) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาและประเมินผลโครงการนำร่องด้านเศรษฐกิจสูงวัย

2) ขยายโครงการสร้างสมรรถนะและการฝึกอบรม

องค์กรภาคประชาสังคมและสถาบันวิชาการอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมในการเสริมสร้างทักษะและความตระหนักรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลัก ได้แก่

ก) ออกแบบและจัดอบรมให้แก่ อปท. ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ ในหัวข้อสำคัญ เช่น ความรู้ทางการเงิน การดูแลผู้สูงอายุ เทคโนโลยีดิจิทัล และการเป็นผู้ประกอบการระดับชุมชน

ข) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ระหว่างวัย เพื่อให้เยาวชนช่วยเสริมสร้างทักษะดิจิทัลและการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้ประเด็นเกี่ยวกับการสูงวัย

ค) เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรระยะสั้นและ Micro-credentials สำหรับผู้ประกอบวิชาชีพด้านการดูแลผู้สูงอายุ การพัฒนาธุรกิจสำหรับผู้สูงอายุ และสาขาเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ เพื่อเพิ่มกำลังคนที่มีทักษะรองรับสังคมสูงวัยในประเทศไทย

3) เสริมพลังองค์กรภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชน

องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และเครือข่ายรากหญ้าเป็นสะพานเชื่อมสำคัญระหว่างนโยบายภาครัฐกับผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทหรือผู้เปราะบาง

ก) จัดสรรงบประมาณแบบยืดหยุ่นและให้การสนับสนุนด้านเทคนิคแก่ NGOs ที่ทำงานในพื้นที่ขาดโอกาส เพื่อร่วมออกแบบและดำเนินโครงการเศรษฐกิจสูงวัย

ข) เสริมสร้างเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุ อาสาสมัครดูแลสุขภาพ และผู้ดูแลในชุมชน ให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการบริหารท้องถิ่น และส่งเสริมให้เข้าร่วมเวทีนโยบาย

ค) สนับสนุนองค์กรอย่าง FOPDEV, HelpAge International และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการขยายรูปแบบการส่งเสริมเศรษฐกิจสูงวัยที่ประสบความสำเร็จ

4) เสริมกลไกนโยบายแบบมีส่วนร่วม

หน่วยงานสนับสนุนควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดทำนโยบายที่เปิดกว้างและมีส่วนร่วม โดย

ก) สร้างกลไกรับฟังระหว่างผู้สูงอายุกับผู้กำหนดนโยบาย เช่น เวทีรับฟังความคิดเห็น การประเมินโดยผู้ใช้บริการ และการปรึกษาหารือในชุมชน

ข) ใช้มหาวิทยาลัยและคลังสมองในการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ระบุช่องว่างในการให้บริการ และนำเสนอแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับพื้นที่

ค) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักวิชาการและภาคประชาสังคมในคณะกรรมการระดับชาติด้านผู้สูงอายุและการวางแผนเศรษฐกิจ

5) สร้างเวทีเรียนรู้และนวัตกรรมแบบพหุภาคี

เพื่อส่งเสริมความร่วมมือข้ามภาคส่วน

ก) พัฒนาเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แพลตฟอร์มออนไลน์ และห้องทดลองนโยบาย ที่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงาน นักวิจัย และภาคประชาชนได้ทดสอบและแลกเปลี่ยนนวัตกรรมด้านที่อยู่อาศัย บริการสุขภาพ และการพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ

ข) ส่งเสริมการจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้ระดับภูมิภาคหรือระดับจังหวัด เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย NGOs และ อปท. ในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ครอบคลุมผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ

หน่วยงานสนับสนุน เป็นโครงสร้างเชื่อมโยงที่สำคัญในระบบเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย โดยทำหน้าที่ถ่ายทอดวิสัยทัศน์ระดับชาติให้เป็นผลกระทบที่จับต้องได้ในระดับชุมชน ผ่านการสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชน และนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม จุดแข็งของกลุ่มนี้อยู่ไม่เพียงแค่ในด้านการปฏิบัติเท่านั้น แต่รวมถึงความสามารถในการรับฟัง ปรับตัว และเปิดพื้นที่ให้การพัฒนาอย่างครอบคลุมเกิดขึ้นจากฐานราก

ข้อเสนอเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญ ได้แก่

- การผลักดันการวิจัยและการแปลงองค์ความรู้ โดยเฉพาะผ่านมหาวิทยาลัยและคลังสมองที่สามารถสร้างหลักฐาน ทดลองแนวทางแก้ไข และชี้นำการวางนโยบาย

- การขยายโครงการเสริมสร้างศักยภาพ เพื่อเสริมทักษะแก่ทั้งผู้ปฏิบัติงานและชุมชน ให้สามารถส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุอย่างมีศักดิ์ศรี

- การเสริมพลังองค์กรภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชน ในการร่วมออกแบบและดำเนินโครงการเศรษฐกิจสูงวัยที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะ

- การสถาปนากลไกนโยบายแบบมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้เสียงของผู้สูงอายุและผู้ปฏิบัติงานแนวหน้าได้สะท้อนสู่การวางแผนระดับชาติและท้องถิ่น

- การจัดตั้งเวทีเรียนรู้และนวัตกรรมข้ามภาคส่วน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างจังหวัดและองค์กรต่าง ๆ และขยายผลแนวทางที่ประสบความสำเร็จ

ด้วยการลงทุนในกลุ่มหน่วยงานสนับสนุนเหล่านี้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคท้องถิ่น ประเทศไทยจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจสูงวัยที่ไม่อิงเพียงนโยบายจากบนลงล่าง แต่เติบโตจากฐานการเรียนรู้ร่วมกัน การลงมือปฏิบัติจริง และการมีเจ้าของร่วมในระดับชุมชน

6.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับผู้ผลิต

ผู้ผลิต ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ สมาคมอุตสาหกรรม ผู้ให้บริการ หรือผู้ลงทุนเอกชน ถือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของเศรษฐกิจสูงวัยในประเทศไทย บทบาทของผู้ผลิตไม่ได้จำกัดอยู่ที่การแสวงหากำไรเพียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเป็นผู้สร้างตลาด ผู้จัดหางาน และผู้นำด้านนวัตกรรม ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและความชอบที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมผู้สูงอายุได้โดยตรง ด้วยการปรับแนวทางทางธุรกิจให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ที่ครอบคลุมและเป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ผู้ผลิตสามารถช่วยนิยามใหม่ให้การเข้าสู่วัยสูงอายุเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคม

1) สร้างแรงจูงใจให้กับธุรกิจที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ภาครัฐควรส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงของตลาดผ่านการสร้างแรงจูงใจที่ชัดเจนและสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อธุรกิจที่ดำเนินงานในด้านเศรษฐกิจสูงวัย

ก) แนะนำสิทธิประโยชน์ทางภาษี เงินอุดหนุน หรือระบบรางวัลสำหรับธุรกิจที่จ้างงานผู้สูงอายุ ออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ครอบคลุมทุกกลุ่มอายุ หรือให้บริการที่มุ่งเน้นกลุ่มผู้สูงอายุ

ข) สนับสนุนธุรกิจในการปรับปรุงพื้นที่และรูปแบบการให้บริการให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ เช่น การออกแบบร้านค้าให้เข้าถึงได้ง่าย มีเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือลูกค้า หรือระบบขนส่งที่เหมาะสมกับผู้มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว

ค) สนับสนุนให้อุตสาหกรรม โดยเฉพาะด้านสาธารณสุข การดูแลสุขภาพ การเงิน และการท่องเที่ยว รวมกลุ่มตลาดผู้สูงอายุเข้าไว้ในแผนธุรกิจและการวิจัยตลาด

2) ขยายบทบาทของภาคเอกชนในการพัฒนาทักษะแรงงาน

ผู้สูงอายุสามารถยังคงมีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจได้ หากมีระบบสนับสนุนที่เหมาะสม โดยภาคเอกชนสามารถช่วยได้ดังนี้

ก) จัดตั้งโปรแกรมพัฒนาและเพิ่มทักษะภายในองค์กรที่ออกแบบเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ

ข) สร้างโอกาสการทำงานที่ยืดหยุ่น เช่น งานพาร์ทไทม์ งานจากที่บ้าน หรือที่ปรึกษา ซึ่งสอดรับกับสภาพร่างกายและไลฟ์สไตล์ของผู้สูงอายุ

ค) ร่วมมือกับสถาบันอาชีวศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพื่อจัดหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพสู่ภาคบริการ งานสร้างสรรค์ หรือการท่องเที่ยวชุมชน

3) ส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นผู้ประกอบการและธุรกิจขนาดย่อม

ผู้ผลิตควรสนับสนุนความสนใจที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในการเป็นเจ้าของกิจการหรือดำเนินธุรกิจเพื่อสังคม

ก) จัดตั้งระบบพี่เลี้ยง สนับสนุนการบ่มเพาะธุรกิจ และเข้าถึงแหล่งทุนขนาดเล็กสำหรับผู้สูงอายุ

ข) ร่วมมือกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อบูรณาการผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องหรือดำเนินการโดยผู้สูงอายุเข้าสู่ตลาดในวงกว้าง

ค) ร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น แผนการลงทุนสำหรับวัยเกษียณ แพลตฟอร์มการเงินดิจิทัลที่ใช้งานง่าย หรือแผนการออมที่เริ่มต้นด้วยเงินจำนวนน้อย

4) ลงทุนในนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ

ภาคเอกชนมีศักยภาพสูงในการขับเคลื่อนนวัตกรรมที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผ่านเทคโนโลยี การออกแบบและการให้บริการ

ก) สนับสนุนความร่วมมือด้านการวิจัยระหว่างภาครัฐและเอกชนในด้านนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ เช่น บ้านอัจฉริยะ หุ่นยนต์ช่วยดูแลสุขภาพ ระบบการแพทย์ทางไกล และ AI สำหรับการดูแลผู้สูงอายุ

ข) จัดตั้งกองทุนร่วมลงทุนขององค์กร หรือการแข่งขันด้านนวัตกรรม เพื่อดึงดูดสตาร์ทอัพและธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่พัฒนานวัตกรรมเพื่อการอยู่อาศัยที่ปลอดภัย การเคลื่อนไหว การดูแลสุขภาพ และการจัดการโรคเรื้อรัง

ค) ส่งเสริมให้ธุรกิจค้าปลีก โลจิสติกส์ และแบรนด์ผู้บริโภคร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์กับผู้บริโภคสูงวัยโดยตรง เพื่อให้แน่ใจว่าการออกแบบและการตลาดตรงกับความต้องการจริง

5) ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) ที่มุ่งเน้นสังคมสูงวัย

นอกเหนือจากแนวทางที่มุ่งเน้นตลาด ผู้ผลิตยังควรแสดงความมุ่งมั่นต่อสังคมด้วย

ก) บูรณาการเป้าหมายด้านผู้สูงอายุไว้ในโครงการ CSR เช่น ฝึกอาชีพให้ผู้สูงอายุที่เปราะบาง สนับสนุนชมรมผู้สูงอายุ หรือสร้างสวนสุขภาพและพื้นที่พักผ่อน

ข) ร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่นจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การตรวจสุขภาพ กิจกรรมนันทนาการ หรือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น

บทสรุป

ผู้ผลิตมีบทบาทที่ขาดไม่ได้ในระบบเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย ไม่เพียงในฐานะผู้จัดหาสินค้าและบริการเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นนายจ้าง นักนวัตกรรม และพันธมิตรสำคัญในการพัฒนาที่ครอบคลุม หากภาคเอกชนยอมรับแนวปฏิบัติที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และมองเห็นผู้สูงอายุว่าเป็นทั้งผู้มีส่วนร่วมและผู้บริโภคที่มีคุณค่า ภาคธุรกิจจะสามารถมีบทบาทเชิงพลิกโฉมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่มีความยืดหยุ่น เป็นธรรม และมีพลวัตมากขึ้น

ข้อเสนอเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญ ได้แก่

- การปรับใช้รูปแบบธุรกิจที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ พร้อมแรงจูงใจจากภาครัฐ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บริการ และสภาพแวดล้อมการทำงานที่ครอบคลุม

- การลงทุนในโปรแกรมเพิ่มทักษะใหม่และการจ้างงานที่ออกแบบเฉพาะสำหรับแรงงานสูงวัย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ผ่านโอกาสการทำงานที่ยืดหยุ่นและมีคุณค่า

- การส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นผู้ประกอบการ โดยปรับปรุงการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ระบบพี่เลี้ยง และตลาดโดยเฉพาะผ่านแพลตฟอร์มเศรษฐกิจชุมชน

- การขับเคลื่อนนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีและบริการสำหรับผู้สูงอายุ โดยร่วมมือกับสถาบันวิจัย สตาร์ทอัพ และหน่วยงานของรัฐ เพื่อพัฒนาทางเลือกที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

- การขยายโครงการความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ที่เอื้อต่อชุมชนผู้สูงอายุโดยตรง ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัย

โดยการฝังกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุไว้ในแกนหลักของการดำเนินธุรกิจ ไม่ใช่เพียงเป็นกิจกรรม CSR แต่เป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ทางการตลาดระยะยาว ผู้ผลิตจะสามารถสร้างมูลค่าเศรษฐกิจใหม่ พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น เศรษฐกิจสูงวัยจึงกลายเป็นโอกาสร่วมกันในการเติบโต นวัตกรรม และความก้าวหน้าทางสังคมอย่างแท้จริง

6.4 การจัดทำแผนผังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำหรับเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

การดำเนินกลยุทธ์เศรษฐกิจสูงวัยอย่างรอบด้าน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือที่สอดประสานกันจากทุกภาคส่วน แผนผังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อไปนี้ แสดงให้เห็นถึงผู้เล่นหลักที่ควรร่วมมือกันเพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและครอบคลุม

1. หน่วยงานภาครัฐหลัก

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ – บทบาทหลักในการประสานงานและกำหนดนโยบาย
- กระทรวงสาธารณสุข – ระบบสุขภาพและการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ
- กระทรวงแรงงาน – การจ้างงานและระบบประกันสังคม
- กระทรวงพาณิชย์ – การพัฒนาตลาดและธุรกิจสำหรับผู้สูงอายุ
- กระทรวงศึกษาธิการ – การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเข้าถึงดิจิทัล
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) – การวางแผนท้องถิ่นและการให้บริการระดับชุมชน
- กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (กศน.) – การศึกษานอกระบบและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- สำนักงานเกษตรอำเภอ – การส่งเสริมอาชีพในชนบทและการฝึกอบรมทักษะ
- สำนักงานประกันสังคม (สปส.) – ระบบประกันสังคมมาตรา 40 และการสนับสนุนการเกษียณอายุ

2. ภาคเอกชนและภาคอุตสาหกรรม

- สถาบันการเงิน – ผลิตภัณฑ์ด้านการออม การประกันภัย และการลงทุนสำหรับผู้สูงอายุ
- สถานประกอบการเอกชน – การส่งเสริมการจ้างงานที่มีความหลากหลายด้านอายุ
- ผู้ให้บริการเทคโนโลยีและดิจิทัล – การพัฒนาเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ
- อุตสาหกรรมสุขภาพและสุขภาวะ – ผลิตภัณฑ์ดูแลสุขภาพ เทเลเมดิซีน และเทคโนโลยีสุขภาพ
- วิสาหกิจเพื่อสังคมและ SMEs – รูปแบบธุรกิจที่ครอบคลุม โดยหรือเพื่อผู้สูงอายุ

3. ภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชน

- ชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ – การเรียนรู้ กิจกรรมเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมทางสังคม
- องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) – การส่งเสียงแทนผู้สูงอายุและการให้บริการสนับสนุน
- สถาบันการศึกษาและศูนย์วิจัย – การสร้างองค์ความรู้ และการประเมินนโยบาย
- กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ – มีบทบาทอย่างแข็งขันในการส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุและตอกย้ำคุณค่าของพวกเขาในสังคมไทย โดยการสร้างทัศนคติที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมทางการบรรจุเนื้อหาในหลักสูตรการศึกษา และคำสอนทางศาสนาที่เน้นย้ำถึงความเคารพ ภูมิปัญญา และการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างคนต่างวัย

6.5 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์สำหรับ JICA: การดำเนินงาน “Provincial Sandbox Model” เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

จากการสำรวจที่จัดทำในจังหวัดเชียงใหม่ สิงห์บุรี และกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาพรวมเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย พบข้อมูลที่สอดคล้องและสำคัญอย่างยิ่งว่า ผู้สูงอายุ—ไม่ว่าจะมีสุขภาพดีหรือมีโรคเรื้อรัง ไม่ว่าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมแบบใด—ต่างแสดงความต้องการร่วมกันอย่างชัดเจนและเร่งด่วนต่อ “สิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐานมีอิทธิพลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ มากกว่าปัจจัยด้านรายได้หรือสุขภาพเพียงอย่างเดียว

การศึกษาได้ระบุ 6 ด้านสำคัญของความต้องการในสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ได้แก่

(1) สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เช่น พื้นที่สาธารณะและส่วนตัวที่มีแสงสว่างเพียงพอและไม่มีสิ่งกีดขวาง

(2) การสนับสนุนด้านการเคลื่อนไหว เช่น ทางเดิน ทางลาด ลิฟต์ และระบบขนส่งสาธารณะที่ออกแบบให้เหมาะกับร่างกายของผู้สูงอายุ

(3) การเข้าถึงชุมชน โดยมีบริการพื้นฐาน เช่น โรงพยาบาล ตลาด และสถานที่พบปะใกล้บ้าน

(4) ระบบขนส่งสาธารณะที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ต้องมีความน่าเชื่อถือ ราคาจับต้องได้ และใช้งานง่าย

(5) การปรับปรุงสภาพบ้าน เช่น ห้องน้ำที่ปลอดภัย พื้นที่ราบไม่มีขั้นบันได และราวจับ

(6) เทคโนโลยีอัจฉริยะและบริการถึงบ้าน เช่น ระบบเตือนภัย เครื่องช่วยดิจิทัล และการแพทย์เคลื่อนที่

ความต้องการเหล่านี้ที่พบทั้งในเขตเมืองและชนบท สะท้อนความจำเป็นเร่งด่วนในการสร้างกลไกข้ามภาคส่วนที่เป็นระบบ เพื่อออกแบบและขยายนวัตกรรมที่ตอบโจทย์กลุ่มผู้สูงอายุ

เพื่อตอบสนองช่องว่างนี้ จึงได้เสนอ "โมเดลแซนด์บ็อกซ์ระดับจังหวัด" ในฐานะกรอบการดำเนินงานเชิงทดลองที่มีโครงสร้างชัดเจน เพื่อให้เกิดการออกแบบ ทดสอบ และปรับปรุงนวัตกรรมระดับพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม โดยมีการรวมพลังจากหน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชน ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา และผู้สูงอายุในพื้นที่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมหลายภาคส่วน (multi-stakeholder setting) ซึ่งให้ความสำคัญกับ "การออกแบบร่วม" (co-creation) "การเรียนรู้เชิงนโยบาย" และ "การปรับใช้จากข้อมูลหลักฐาน" โดยวางให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการแซนด์บ็อกซ์ เริ่มจากการ "ผลักดันเชิงนโยบาย" โดยใช้ข้อมูลจากการวิจัยและการประเมินชุมชนเพื่อสร้างข้อเสนอแนะต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจระดับจังหวัดและระดับชาติ กลุ่มผู้มีบทบาทสำคัญในขั้นตอนนี้ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด นักวิชาการท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาชน โดยมีบทบาทแปลผลการวิจัยให้เป็นข้อเสนอเชิงปฏิบัติ เมื่อแนวนโยบายได้รับการสนับสนุน หน่วยงานกำกับดูแล เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และกระทรวงที่เกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จะทำงานร่วมกันเพื่ออนุมัติและสนับสนุนการดำเนินโครงการนำร่อง

โครงการที่ได้รับการอนุมัติจะดำเนินการโดยกลุ่มพันธมิตรในพื้นที่ ได้แก่ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ผู้ให้บริการภาคชุมชน และชมรมผู้สูงอายุ ตัวอย่างการบริการได้แก่ การปรับปรุงบ้านเพื่อลดความเสี่ยง การติดตั้งอุปกรณ์ช่วยเหลือ การฝึกอบรมทักษะดิจิทัล และการจัดระบบรถรับส่งในชุมชน ทั้งนี้ ผู้สูงอายุไม่ใช่เพียงผู้รับบริการ แต่เป็น "ผู้ร่วมออกแบบและให้ข้อเสนอแนะ" อย่างต่อเนื่องผ่านแบบสำรวจ กลุ่มสนทนา และเวทีสาธารณะ เพื่อให้บริการตอบสนองต่อความต้องการจริง

โมเดลแซนด์บ็อกซ์ทำงานในระบบหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลและครัวเรือน ชุมชน ตำบล อำเภอ ไปจนถึงจังหวัด โครงสร้างนี้ช่วยให้การแทรกแซงมีความเหมาะสมในระดับท้องถิ่นและสามารถขยายผลในระดับประเทศได้ พร้อมทั้งสนับสนุนการจัดสรรทรัพยากรและการติดตามประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ

ภายในกระบวนการแซนด์บ็อกซ์จะมีระบบการประเมินผลที่ออกแบบเฉพาะ เพื่อให้สามารถติดตามผลลัพธ์ บันทึกบทเรียน และระบุแนวทางที่สามารถขยายผลได้ กรอบนี้จะบูรณาการทั้งตัวชี้วัดเชิงปริมาณ เช่น การเปลี่ยนแปลงรายได้ครัวเรือน อัตราการใช้บริการ ผลลัพธ์จากการปรับปรุงบ้าน และการใช้เทคโนโลยี และตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ เช่น ความพึงพอใจ ความรู้สึกปลอดภัย ความเป็นอยู่ของครอบครัว และการมีส่วนร่วมทางสังคม ทั้งนี้ จังหวัดต่าง ๆ ควรพัฒนาหรือปรับเกณฑ์ประเมินร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับลำดับความสำคัญในพื้นที่

คาดว่าแซนด์บ็อกซ์จะสร้างผลลัพธ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ใน 4 ด้านหลัก ได้แก่

- **ด้านการให้บริการ**: พัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองต่อผู้สูงอายุในเรื่องที่อยู่อาศัย การเคลื่อนไหว และการดูแล

- **ด้านการปฏิรูประบบนโยบาย**: เป็นสนามทดลองที่ปลอดภัยในการทดสอบรูปแบบกฎระเบียบ กลไกทางการเงิน และการออกแบบบริการ
- **ด้านเศรษฐกิจ**: กระตุ้นการจ้างงานและการเติบโตของ SMEs ในภาคการดูแลผู้สูงอายุ เทคโนโลยีสนับสนุน การปรับปรุงที่อยู่อาศัย และกิจการเพื่อสังคม โดยผู้สูงอายุมีบทบาททั้งในฐานะแรงงาน ผู้ประกอบการ และผู้ถ่ายทอดทักษะ
- **ด้านสังคม**: ลดความโดดเดี่ยว เพิ่มความสุข และส่งเสริมการเกื้อกูลระหว่างรุ่นผ่านโครงสร้างพื้นฐานและบริการในชุมชน

นอกจากนี้ หนึ่งในผลลัพธ์เชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของแซนด์บ็อกซ์ คือ การเป็นกลไกสร้าง “ระบบนิเวศการเรียนรู้ระดับชาติ” โดยที่แต่ละจังหวัดจะเป็นห้องทดลองมีชีวิต (Living Lab) สร้างองค์ความรู้เฉพาะบริบท แนวปฏิบัติ และรูปแบบการดำเนินงานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในจังหวัดอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบของแซนด์บ็อกซ์ยังสามารถขยายไปยังด้านอื่นของเศรษฐกิจสูงวัยได้ เช่น การเข้าถึงดิจิทัล การเงินระยะยาวด้านการดูแลสุขภาพ การส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ และการมีส่วนร่วมในชีวิตอย่างกระตือรือร้น ซึ่งทำให้โมเดลนี้เป็นเครื่องมือทรงพลังในการขยายโครงสร้างพื้นฐานด้านนโยบายผู้สูงอายุในลักษณะที่มีส่วนร่วมและยั่งยืน

โดยสรุป โมเดลแซนด์บ็อกซ์ระดับจังหวัดเป็นแนวทางที่เป็นรูปธรรมและสามารถขยายผลได้จริงในการแปลงนโยบายให้เป็นการปฏิบัติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ เสริมสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วน และรับรองว่าผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงผู้รับประโยชน์ แต่เป็นผู้ร่วมขับเคลื่อน หากได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีทุนทางสังคมและความพร้อมอย่างเชียงใหม่และสิงห์บุรี โมเดลนี้สามารถเป็นแรงขับเคลื่อนระดับชาติในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมและเป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ

ขั้นตอนการดำเนินงานที่แนะนำ:

1) สร้างฉันทามติในระดับชาติเพื่อกำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ร่วมกัน

เพื่อให้โมเดลแซนด์บ็อกซ์ไม่ถูกมองว่าเป็นเพียงโครงการนำร่องเฉพาะพื้นที่ แต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างนโยบายระดับประเทศ JICA ควรเริ่มต้นด้วยการส่งเสริมการสร้างฉันทามติในระดับชาติโดยมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหลักด้านการวางแผน นโยบายสังคม และการกระจายอำนาจ ได้แก่

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (สถ.)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรเชิญสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ผ่านกลุ่มงาน 6 ซึ่งมีภารกิจเกี่ยวกับผู้สูงอายุและสุขภาวะชุมชน เข้าร่วมเป็นพันธมิตรเชิงกลยุทธ์ เนื่องจาก สสส. มีเครือข่ายในระดับพื้นที่ ความสามารถในการร่วมลงทุน และประสบการณ์ในการสนับสนุนนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุในระดับชุมชน

โดย JICA ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในการจัดประชุมระดมความเห็นของภาคีเหล่านี้ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมสำหรับการดำเนินงานแซนด์บ็อกซ์ระดับประเทศ ระบุบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน และสร้างความมุ่งมั่นร่วมกันในระดับนโยบายที่จะขยายผลจากพื้นที่นำร่อง

กระบวนการนี้ควรนำไปสู่การพัฒนา "กรอบแนวทางแซนด์บ็อกซ์ระดับชาติ" ที่ระบุหลักการดำเนินงาน ขอบเขต (เริ่มจาก 6 มิติที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ) และแนวปฏิบัติสำหรับการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้การดำเนินงานในระดับจังหวัดมีความสอดคล้อง ขยายผลได้ และเชื่อมโยงกับนโยบายระดับประเทศ

2) สนับสนุนการออกแบบและดำเนินงานโมเดลแซนด์บ็อกซ์ในระดับพื้นที่

เมื่อได้ข้อยุติในระดับชาติแล้ว JICA สามารถมีบทบาทสำคัญในการจุดประกายและสนับสนุนการดำเนินงานของโมเดลแซนด์บ็อกซ์ในระดับจังหวัด โดยเริ่มจากจังหวัดที่มีความพร้อมและมีทุนทางสังคม เช่น เชียงใหม่ และสิงห์บุรี ซึ่งโมเดลแซนด์บ็อกซ์หมายถึง พื้นที่ทดลองที่มีโครงสร้างชัดเจนซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้เชิงนโยบายและนวัตกรรม โดยออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ

ในความร่วมมือกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและกระทรวง พม. JICA ให้การสนับสนุนกระบวนการร่วมออกแบบ (co-design) การแทรกแซงในพื้นที่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา และกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งอาจครอบคลุมถึง:

- การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ทางเดินปลอดภัย บ้านที่เข้าถึงได้
- ระบบขนส่งชุมชน
- การติดตั้งเทคโนโลยีเพื่อสุขภาพและความปลอดภัยอัจฉริยะ
- การส่งเสริมทักษะดิจิทัลของผู้สูงอายุ
- รูปแบบบริการดูแลใหม่ที่เชื่อมโยงกับ SME ในท้องถิ่น

โดยกระบวนการดังกล่าวจะฝังกลไกการเรียนรู้ การทดลอง และการมีส่วนร่วมเข้าไว้ในแต่ละขั้นตอน ทำให้แซนด์บ็อกซ์เป็นพื้นที่ที่มีความยืดหยุ่นในการทดสอบ ปรับใช้ และขยาย อย่างมีระบบ

3) การจัดหาเงินทุน ความช่วยเหลือด้านเทคนิค และระบบการติดตามประเมินผล

JICA สามารถให้การสนับสนุนในรูปของการลงทุนทางการเงินแบบมุ่งเป้า ความเชี่ยวชาญด้านเทคนิค และกลไกการติดตามประเมินผล โดยแหล่งทุนสามารถนำมาใช้ทั้งในระยะเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรมและสำหรับการจัดตั้งแพลตฟอร์มความร่วมมือที่จำเป็นในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน

ความช่วยเหลือด้านเทคนิค ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) การวางแผนอย่างครอบคลุม (Inclusive Planning) และการจัดบริการสาธารณะอย่างเหมาะสม (Service Delivery)

อีกประเด็นที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือ การจัดตั้งระบบติดตามและประเมินผล (M&E) ที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งควรได้รับการออกแบบร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับจังหวัด

กรอบการติดตามและประเมินผลนี้ควรผสมผสานระหว่างตัวชี้วัดเชิงปริมาณ (เช่น อัตราการใช้บริการ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ประสิทธิภาพเชิงต้นทุน) และตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ (เช่น ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ความรู้สึกมีอำนาจในการกำหนดชีวิตตนเอง และความเป็นปึกแผ่นทางสังคม)

นอกจากนี้ JICA ยังสามารถสนับสนุนการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบเรียลไทม์ ซึ่งจะช่วยให้สามารถบริหารจัดการการดำเนินงานในพื้นที่แซนด์บ็อกซ์ได้อย่างยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสถานการณ์จริง

4) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และการสร้างวงจรป้อนกลับเชิงนโยบาย

เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการนำไปปรับใช้ในพื้นที่อื่นอย่างเป็นระบบ พื้นที่แซนด์บ็อกซ์แต่ละแห่งควรถูกกำหนดบทบาทให้เป็น “ห้องทดลองมีชีวิต” (Living Lab) ที่มีบทบาทในการสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์และบทเรียนรู้สำหรับระบบการเรียนรู้ระดับชาติ โดย JICA สามารถมีบทบาทสนับสนุนในด้านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้ามจังหวัด การประเมินเปรียบเทียบ และการจัดเวทีสนทนาเชิงนโยบายอย่างมีโครงสร้าง ระหว่างผู้ปฏิบัติงานในระดับท้องถิ่นกับผู้กำหนดนโยบายในระดับประเทศ

กระบวนการนี้จะสร้าง “วงจรป้อนกลับอย่างต่อเนื่อง” (Continuous Feedback Loop) จากการทดลองในพื้นที่สู่การปรับปรุงนโยบายในระดับประเทศ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความสอดคล้อง ความตอบสนอง และความยั่งยืนของยุทธศาสตร์ด้านการรับมือสังคมสูงวัยของประเทศไทย

ผลลัพธ์จากพื้นที่แซนด์บ็อกซ์ควรถูกสังเคราะห์ให้อยู่ในรูปของ เอกสารนโยบาย (Policy Briefs) กรณีศึกษา (Case Studies) และเครื่องมือปฏิบัติการ (Toolkits) ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการขยายผลในวงกว้าง โดยผ่านกลไกนี้ โมเดลต้นแบบจากจังหวัดต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จจะสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบในการปรับปรุงระเบียบข้อบังคับระดับชาติ กรอบงบประมาณ และแนวทางการวางแผนพัฒนาต่อไป

5) การคัดเลือกจังหวัดนำร่องโดยอิงจากความสมัครใจและความพร้อม

เพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของในระดับพื้นที่อย่างแท้จริง การดำเนินงานแซนด์บ็อกซ์ควรเริ่มต้นในจังหวัดหรือชุมชนที่แสดงให้เห็นถึง “ความพร้อม” และ “ความสมัครใจ” ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (สถ.) ร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ควรมีบทบาทในการกำหนดกระบวนการคัดเลือกอย่างโปร่งใส โดยพิจารณาจากเกณฑ์ ดังนี้

- โครงสร้างพื้นฐานที่รองรับบริการด้านผู้สูงอายุในพื้นที่
- ความมุ่งมั่นของผู้นำในท้องถิ่น
- ความสามารถในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

- ความสอดคล้องกับแนวนโยบายการพัฒนาประเทศในระดับชาติ

ความสมัครใจของพื้นที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญ เนื่องจากเมื่อรัฐบาลท้องถิ่นและชุมชนแสดงความสนใจและริเริ่มอย่างจริงจัง โอกาสของความสำเร็จและความยั่งยืนจะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ในส่วนของ JICA ควรมีบทบาทในการสนับสนุนการประเมินความพร้อม ส่งเสริมการจัดทำข้อเสนอ และจัดให้มี "กลไกที่ยืดหยุ่น" ในการพิจารณาและอนุมัติแนวคิดเบื้องต้น (Concept Notes) จากภาคีท้องถิ่นที่ส่งผ่านหน่วยงานประสานงานในระดับชาติ

6) การกำหนดขอบเขตเชิงประเด็น: เริ่มต้นด้วย 6 มิติของสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

การกำหนดประเด็นเบื้องต้นของแซนด์บ็อกซ์ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของ 6 มิติของสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ซึ่งได้จากการศึกษาภาคสนาม ได้แก่

- สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเข้าถึงได้
- ระบบขนส่งสาธารณะที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ
- การเข้าถึงบริการชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง
- สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเคลื่อนไหว (เช่น ทางลาด ลิฟต์)
- การปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะกับผู้สูงอายุ
- เทคโนโลยีดิจิทัลและอุปกรณ์ช่วยเหลือผู้สูงอายุ

มิติเหล่านี้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายในกรอบนโยบายผู้สูงอายุระดับโลก (เช่น แนวคิดเมืองเป็นมิตรกับผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลก) และสอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของพื้นที่ในประเทศไทย การมุ่งเน้นในประเด็นที่เป็นรูปธรรม เห็นผลได้ชัด และมีผลกระทบสูงตั้งแต่เริ่มต้น จะช่วยสร้าง "ความชัดเจนของคุณค่า" ซึ่งมีแนวโน้มที่จะได้รับการสนับสนุนจากนโยบายและสาธารณชนในระดับที่กว้างขวางมากขึ้น

ในระยะต่อไป กรอบแซนด์บ็อกซ์สามารถขยายครอบคลุมประเด็นอื่นในเศรษฐกิจสูงวัยได้ เช่น การจัดการเงินทุนระยะยาว การบริการระหว่างรุ่น หรือการส่งเสริมผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรงและกระฉับกระเฉง (Active Aging)

บทสรุป

การมีส่วนร่วมของ JICA ในการสนับสนุนการดำเนินงาน Provincial Sandbox Model เป็นโอกาสที่สำคัญในการเชื่อมโยง "ยุทธศาสตร์ระดับชาติ" กับ "การปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่" โดยผ่านกระบวนการขับเคลื่อนนโยบาย สร้างต้นแบบ และสนับสนุนกลไกการทดลองอย่างเป็นระบบ JICA จะสามารถช่วยให้ประเทศไทยสร้างระบบนิเวศการพัฒนาสังคมสูงวัยที่ครอบคลุม ยืดหยุ่น และขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมได้

ที่สำคัญ พื้นที่แซนด์บ็อกซ์จะไม่เพียงสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ แต่ยังจะสร้าง "เครื่องมือเชิงหลักฐาน" เพื่อสนับสนุนนโยบายระดับชาติและสร้างแรงกระเพื่อมของการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบในระยะยาว

ด้วยการลงทุนที่ไม่สูงและการประสานงานข้ามภาคส่วนอย่างมียุทธศาสตร์ JICA สามารถช่วยผลักดันให้การดำเนินงาน Sandbox กลายเป็น "ขบวนการระดับชาติ" เพื่อสร้างการพัฒนาที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

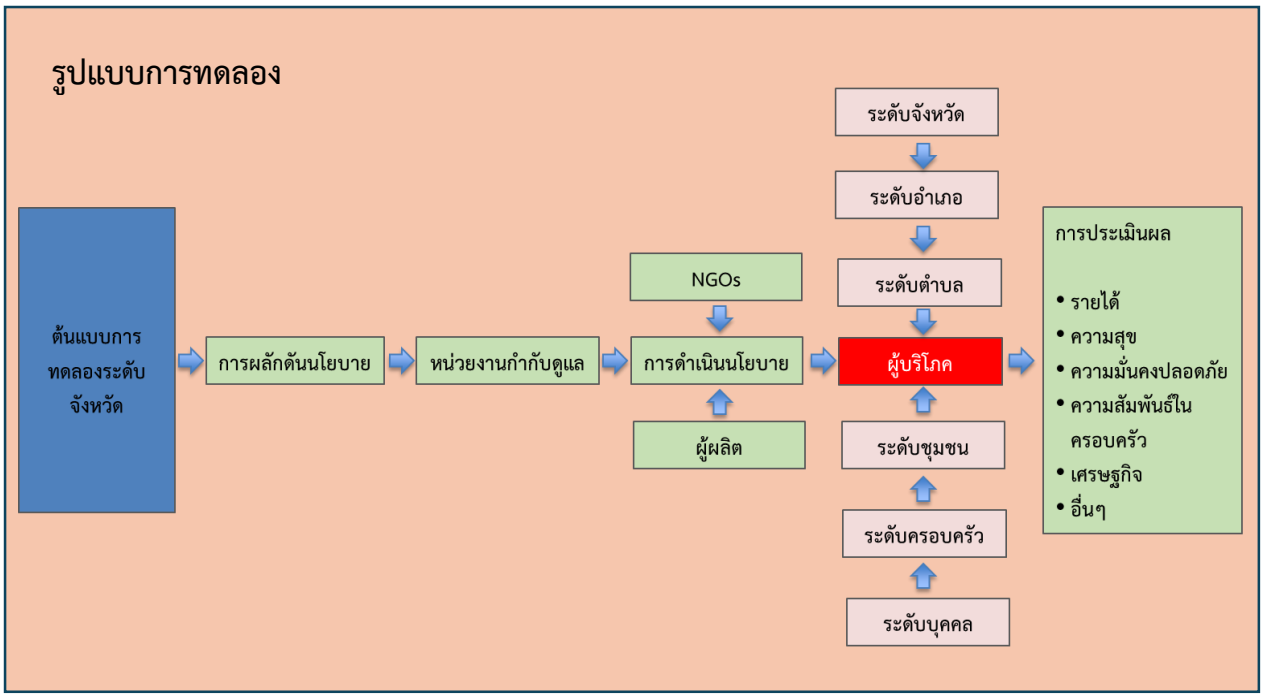

รูปที่ 12 แบบจำลองแซนด์บ็อกซ์ระดับจังหวัด สำหรับการดำเนินงานและการประเมินผลเศรษฐกิจสูงวัย

6.6 ข้อเสนอเชิงนโยบายเชิงกลยุทธ์: กรอบเศรษฐกิจสูงวัยแบบแบ่งระดับและครอบคลุมสำหรับประเทศไทย

เพื่อให้สามารถรับมือกับความท้าทายนี้ได้ ประเทศไทยจำเป็นต้องใช้กรอบเศรษฐกิจสูงวัยที่มีลักษณะแบ่งระดับ ครอบคลุม และยึดหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งตั้งอยู่บนหลักประกันถ้วนหน้าและแนวทางเฉพาะกลุ่ม

ข้อมูลภาคสนามและการปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัดเชียงใหม่ สิงห์บุรี และกรุงเทพมหานคร ชี้ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มขึ้นในประสบการณ์ของผู้สูงอายุ ซึ่งมีสาเหตุมาจากสถานะทางเศรษฐกิจ สภาพภูมิศาสตร์ และเครือข่ายทางสังคม กรอบนโยบายจึงไม่ควรใช้แนวทาง "หนึ่งเดียวสำหรับทุกคน" หากแต่ต้องยึดหลักความเป็นธรรม โดยมีการคุ้มครองพื้นฐานให้ทุกคนอย่างเท่าเทียม และกำหนดแนวทางเฉพาะกลุ่มที่สอดคล้องกับบริบทของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม

1) เสาหลักเชิงนโยบายถ้วนหน้า: รากฐานสำหรับผู้สูงอายุทุกกลุ่ม

แม้จะมีความหลากหลายทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ผู้สูงอายุทุกคนล้วนมีความต้องการพื้นฐานร่วมกัน ซึ่งเป็นรากฐานของเศรษฐกิจสูงวัยที่มีมนุษยธรรม เป็นธรรม และก่อให้เกิดผลิตภาพ ดังต่อไปนี้:

ก) ระบบบำนาญและการคุ้มครองระดับชาติ: ระบบบำนาญที่มีประสิทธิภาพเป็นเสาหลักของความมั่นคงทางการเงินในวัยสูงอายุ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติระบุว่า ผู้สูงอายุไทยกว่า 40% พึ่งพาเพียงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งมีมูลค่าต่ำและไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน

- ควรปรับโครงสร้างเบี้ยยังชีพให้สะท้อนค่าครองชีพจริง โดยใช้ระบบผลประโยชน์แบบแบ่งระดับ เพื่อช่วยเหลือกลุ่มเปราะบางมากที่สุด
- ควรขยายและสนับสนุนการเข้าร่วมในระบบประกันสังคมโดยสมัครใจ (เช่น มาตรา 40) โดยเฉพาะสำหรับแรงงานนอกระบบซึ่งมีสัดส่วนมากกว่า 50% ของแรงงานทั้งหมด

ข) ความรู้ทางการเงินและการเตรียมตัวเกษียณ: จากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย พบว่ามีเพียง 36% ของชาวไทยอายุ 40–59 ปีที่มีแผนการออมเพื่อวัยเกษียณ การเริ่มต้นให้ความรู้ตั้งแต่เนิ่นๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญ

- จัดตั้งโครงการรณรงค์ความรู้ทางการเงินทั่วประเทศ โดยมุ่งเป้าไปที่แรงงานวัยกลางคน
- ส่งเสริมระบบออมเงินแบบมีการสมทบจากนายจ้าง สิทธิหักลดหย่อนภาษีจากเบี้ยประกัน และเครื่องมือวางแผนเกษียณแบบดิจิทัลที่เข้าถึงได้สำหรับแรงงานนอกระบบและวิสาหกิจขนาดเล็ก

ค) โภชนาการและความมั่นคงทางอาหาร: ภาวะทุพโภชนาการและโรคไม่ติดต่อเรื้อรังที่เกี่ยวข้องกับอาหารมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในครัวเรือนรายได้น้อยและพื้นที่ชนบท

- ขยายโครงการด้านความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน เช่น ธนาคารอาหารสำหรับผู้สูงอายุ สหกรณ์ผู้บริโภค และตลาดเคลื่อนที่ที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ง) การส่งเสริมการสูงวัยอย่างสร้างสรรค์และการต่อต้านอคติเรื่องวัย (Ageism): จากการวิเคราะห์สื่อระดับชาติ พบว่าผู้สูงอายุยังคงถูกนำเสนอในภาพลักษณ์ของผู้พึ่งพิงและไร้พลัง ซึ่งส่งผลต่อทัศนคติ สื่อสารสาธารณะ และแนวนโยบาย

- บูรณาการเรื่องการสูงวัยอย่างสร้างสรรค์ในหลักสูตรการศึกษา แคมเปญสื่อ และการสื่อสารของภาครัฐ
- สร้างกลไกการเรียนรู้ระหว่างรุ่นผ่านโรงเรียน วัด และแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อเสริมสร้างความเคารพ การอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว และการแบ่งเบาภาระในการดูแลซึ่งกันและกัน

เสาหลักถ้วนหน้าเหล่านี้ เป็นพื้นฐานที่ไม่อาจละเลยได้ในการสร้างเสถียรภาพและศักดิ์ศรีให้กับการสูงวัยในประเทศไทย และยังเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบกลยุทธ์ที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้นในลำดับถัดไป

2) แนวทางเฉพาะกลุ่มตามสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

ก) กลุ่มรายได้น้อย–ปานกลาง: การสูงวัยแบบมีผลิตภาพและการยึดโยงกับชุมชน ผู้สูงอายุในกลุ่มรายได้น้อยและปานกลางมักเผชิญกับภาระ 2 ประการ ได้แก่ ความไม่มั่นคงทางการเงินและการเข้าถึงบริการ

สุขภาพที่จำกัด สำหรับคนกลุ่มนี้ การเข้าสู่วัยสูงอายุไม่ได้หมายถึงการถอนตัวออกจากเศรษฐกิจ หากแต่นโยบายควรส่งเสริมแนวคิด "การสูงวัยแบบมีผลิตภาพ" (Reproductive Aging) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมภายใต้เงื่อนไขที่เอื้ออำนวย

กลยุทธ์สำคัญ:

- **การเกษียณแบบยืดหยุ่นและงานพาร์ทไทม์**: ปรับรูปแบบการจ้างงานในภาคราชการและภาครัฐวิสาหกิจให้รองรับการเกษียณแบบค่อยเป็นค่อยไป รวมถึงงานที่ยืดหยุ่นในด้านการพัฒนาชุมชน สุขภาพ และการศึกษา
- **การสร้างงานในพื้นที่ใกล้บ้าน**: ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สนับสนุนธุรกิจท้องถิ่น บริการดูแล และงานภายในชุมชนในระยะเดินถึง โดยอิงแนวคิด "เมือง 15 นาที" ที่ประยุกต์ใช้ในบริบทชนบทไทย
- **การจดทะเบียนแรงงานนอกระบบอย่างเป็นทางการ**: ให้แรงจูงใจทางการเงินแก่ผู้สูงอายุเพื่อจดทะเบียนในระบบประกันสังคมมาตรา 40 พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกผ่านจุดบริการอัตโนมัติ (digital kiosksX หรือการรณรงค์โดย อปท.
- **การดูแลสุขภาพและการดูแลแบบประคับประคองที่อิงชุมชน**: ขยายบทบาทอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ในการดูแลผู้สูงอายุและให้การดูแลแบบประคับประคอง จัดตั้งหน่วยดูแลแบบประคับประคองระดับอำเภอ และสนับสนุนทีมดูแลเคลื่อนที่ในพื้นที่ชนบท

หลักคิดเชิงนโยบาย: "คุ้มครอง จ้างงาน และเสริมพลังในระยะที่เข้าถึงได้" เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถสูงวัยในถิ่นฐานของตนเองได้อย่างปลอดภัย มีศักดิ์ศรี และมีเป้าหมายในชีวิต

ข) กลุ่มรายได้ปานกลาง–สูง: นวัตกรรม ความเป็นอิสระ และการลงทุนในคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้แม้จะมีความมั่นคงทางการเงินมากกว่า แต่ก็ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระ การเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพ และบทบาทเชิงมรดกที่มีความหมาย พวกเขายังมีศักยภาพในการขับเคลื่อนนวัตกรรมของภาคเอกชนและการลงทุนเชิงสังคมในเศรษฐกิจสูงวัย

กลยุทธ์สำคัญ:

- **เร่งการเข้าถึงเทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุและอุปกรณ์ช่วยเหลือ**: จัดทำโครงการอุดหนุนแบบขั้นบันไดพร้อมสิทธิประโยชน์ด้านภาษีวิจัยและพัฒนา และสิทธิพิเศษของ BOI สำหรับ SMEs ที่ผลิตเทคโนโลยีเพื่อผู้สูงอายุ
- **สนับสนุนบริการคุณภาพสูงสำหรับผู้สูงอายุ**: จัดตั้งกรอบกำกับดูแลสำหรับรีสอร์ทสุขภาพ มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ และโปรแกรมศิลปะเพื่อการสูงวัย พร้อมกำหนดมาตรฐานและการรับรองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ
- **ส่งเสริมการลงทุนเพื่อสังคมและการกุศล**: ร่วมมือกับธนาคารและบริษัทฟินเทค เพื่อออก "พันธบัตรผู้สูงอายุ" (Silver Bonds) กองทุนเพื่อผลตอบแทนทางสังคม หรือกองทุนมรดกเพื่อสนับสนุนนวัตกรรมในกลุ่มผู้สูงอายุ

- **ยกระดับทางเลือกในการดูแลระยะยาวและดูแลระยะสุดท้าย**: ขยายการอนุญาตบริการดูแลผู้สูงอายุแบบแบ่งระดับ ตั้งแต่การดูแลชุมชนไปจนถึงที่พักระดับหรู พร้อมจัดทำแนวทางแห่งชาติเรื่องการวางแผนดูแลล่วงหน้า ผู้พิทักษ์ทางกฎหมาย และศักดิ์ศรีในวาระสุดท้าย

กลุ่มนี้ถือเป็นพื้นที่นโยบายที่ขับเคลื่อนด้วยความต้องการ (demand-driven) ภาครัฐต้องมีบทบาทในการอำนวยความสะดวก โดยสร้างสมดุลระหว่างนวัตกรรม การเข้าถึง และจริยธรรม

ค) การบูรณาการครอบครัวและชุมชน: เสาหลักคู่ของระบบสนับสนุน เศรษฐกิจสูงวัยของไทยจะไม่ประสบความสำเร็จหากปราศจากการเสริมสร้างระบบการดูแลทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันมีผู้สูงอายุกว่า 30% ที่เป็นผู้ดูแลหลักของหลานในครัวเรือนข้ามรุ่น นโยบายจึงต้องหันมาให้การสนับสนุนบทบาท 2 ด้านของผู้สูงอายุทั้งในฐานะผู้ดูแลและผู้สูงอายุ

กลยุทธ์สำคัญ:

- **การสนับสนุนผู้สูงอายุที่ดูแลหลาน**: มอบเงินอุดหนุนรายเดือนหรือเครดิตภาษีแก่ผู้สูงอายุที่ดูแลเด็กตามแนวทางนโยบายด้านเด็กปฐมวัย
- **การดูแลผู้สูงอุยที่อยู่ตามลำพัง**: สร้างระบบความปลอดภัยทางสังคม เช่น การเยี่ยมบ้าน สายด่วนฉุกเฉิน และการให้บริการเคลื่อนที่สำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง
- **ส่งเสริมที่อยู่อาศัยและการออกแบบสังคมแบบหลายรุ่น**: สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นลงทุนในโครงการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างรุ่น เช่น บ้านพักร่วม ศูนย์ดูแลเด็กและผู้สูงอายุแบบผสม
- **งานที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้ดูแลในครอบครัว**: ให้เครดิตภาษีนายจ้างหรือแรงจูงใจอื่นสำหรับการให้สิทธิลาเพื่อดูแลผู้สูงอายุ หรือสนับสนุนงานที่บ้านและแพลตฟอร์มแบ่งเบาภาระการดูแล
- **ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน**: จัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางการดูแล พื้นที่พักผ่อน และศูนย์รวมทางสังคม ซึ่งสามารถจ้างและดำเนินการโดยผู้สูงอายุเอง

กลยุทธ์คู่ขนานนี้สะท้อนถึงความเป็นจริงทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมไทย ที่การสูงวัยไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่ดำเนินไปภายใต้เครือข่ายครอบครัวและชุมชนที่ต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเป็นระบบ

บทสรุป

จากโครงการแบบกระจัดกระจาย สู่กรอบนโยบายเศรษฐกิจสูงวัยแบบบูรณาการ ขณะนี้ถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยในการหลอมรวมโครงการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุซึ่งมีอยู่กระจัดกระจายให้กลายเป็นกรอบนโยบายระดับชาติที่เป็นระบบ มีลำดับขั้น และตั้งอยู่บนหลักฐานเชิงประจักษ์และความเป็นธรรมทางสังคม โดยรูปแบบใหม่นี้จะ:

- รับประกันสิทธิขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุทุกคน
- เสนอแนวทางเฉพาะกลุ่มตามเศรษฐานะ
- เสริมสร้างระบบสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน

- ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในด้านนวัตกรรมและการดูแล

เสนอแนะให้มีการจัดทำ "แผนแม่บทเศรษฐกิจสูงวัยแห่งชาติ" ภายใต้การนำของ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศร่วมสนับสนุน

โดยแผนดังกล่าวควร:

- เริ่มดำเนินการผ่าน **โมเดลแซนด์บ็อกซ์ระดับจังหวัด**
- บูรณาการ **ระบบประเมินผล** ที่ใช้ตัวชี้วัดแบบจำแนกกลุ่ม
- จัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับ **โครงสร้างเชิงขั้นบันไดใหม่**
- รายงานผลเป็นประจำทุกปีผ่าน **แดชบอร์ดเศรษฐกิจสูงวัยแห่งชาติ**

ด้วยแนวทางนี้ ประเทศไทยจะสามารถก้าวขึ้นเป็นผู้นำระดับภูมิภาคด้านนโยบายผู้สูงอายุ และเป็นต้นแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ครอบคลุม ยืดหยุ่น และมุ่งสู่อนาคตในยุคของสังคมสูงวัย

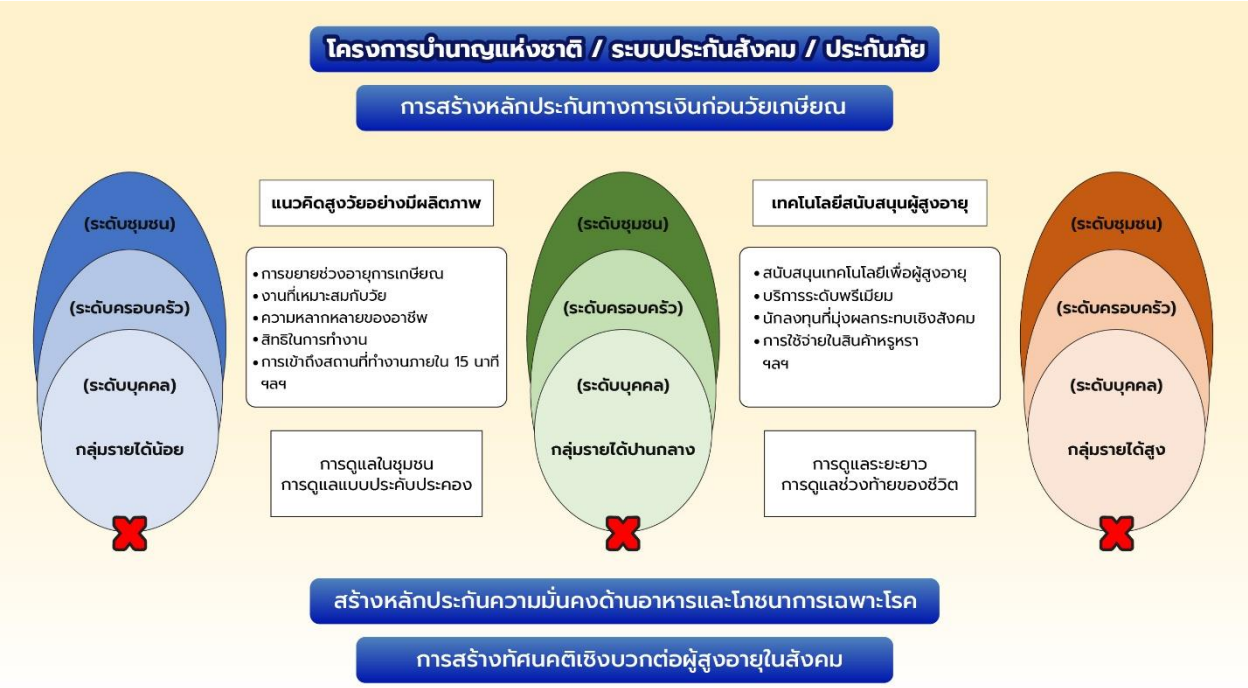

รูปที่ 13 การวิเคราะห์ผู้สูงอายุในกรอบแนวคิดเศรษฐกิจสูงวัยของประเทศไทย

อ้างอิง

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607–610.

Asian Development Bank. (2024). *Aging well in Asia: Asian development policy report*. https://www.adb.org/publications/aging-well-in-asia

International Health Policy Program Foundation. (2023). Thai National Health Accounts 2020–2021 and Projection of Health Expenditure 2022–2024. Ministry of Public Health.

Khongboon, P., & Pongpanich, S. (2018). Estimating Long-Term Care Costs among Thai Elderly: A Case Study of Phichit Province. *Journal of Aging Research*, 2018, 1–11. https://doi.org/10.1155/2018/1967523

Tanvisuth, A. (2021). Study 5: Market for products and services targeting older people in Thailand. In S. S. Teerakapibal, N. Rompho, A. Tanvisuth, & O. Komazawa (Eds.), *Population ageing in Thailand: Business opportunities in the era of population ageing* (Vol. 4, pp. 29–36). ERIA.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2015). *World population prospects: The 2015 revision, Volume I: Comprehensive tables* (ST/ESA/SER.A/379).

World Travel & Tourism Council. (2023). *Travel & tourism: Economic impact 2023 – Thailand*. WTTC Research Hub. https://wttc.org/research/economic-impact

Department of Older Persons. (n.d.). *The 2nd National Plan on the Elderly (2002–2021)*. Ministry of Social Development and Human Security Thailand. https://www.dop.go.th/download/laws/law_th_20161107091458_1.pdf

Strategy and Planning Division. (2017). *Twenty-Year National Strategic Plan for Public Health (2017–2037)*. Ministry of Public Health. https://spd.moph.go.th/wp-content/uploads/2022/09/Ebook-MOPH-20-yrs-plan-2017-Final-Eng-120961.pdf

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก: ผลการวิจัยและประเด็นสำคัญสำหรับการอภิปรายกลุ่มย่อยของจังหวัดเชียงใหม่

การประชุมรับฟังผลการสำรวจเศรษฐกิจสูงวัย (Silver Economy)

กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2568

ห้องประชุมฟ้าใส เทศบาลตำบลสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ที่

- สถานการณ์ผู้สูงอายุในมุมมองเศรษฐกิจ
- เขาออกแบบชีวิตอย่างไรอย่างไร ต้องการอะไร
- หน่วยงานใดสนับสนุนผู้สูงอายุอยู่บ้างในด้านเศรษฐกิจ

รูปแบบการเก็บข้อมูล

- เชิงปริมาณ (แบบสอบถาม)
- เชิงคุณภาพ (สัมภาษณ์เจาะลึก – ไม่เป็นทางการ)
- ประชุม คืนข้อมูล

เราเก็บข้อมูลกับใครบ้าง

- หน่วยงานราชการ (26 หน่วยงาน)
- ผู้ประกอบการธุรกิจผู้สูงอายุ (21 ราย)
- ผู้สูงอายุ (100 ราย)

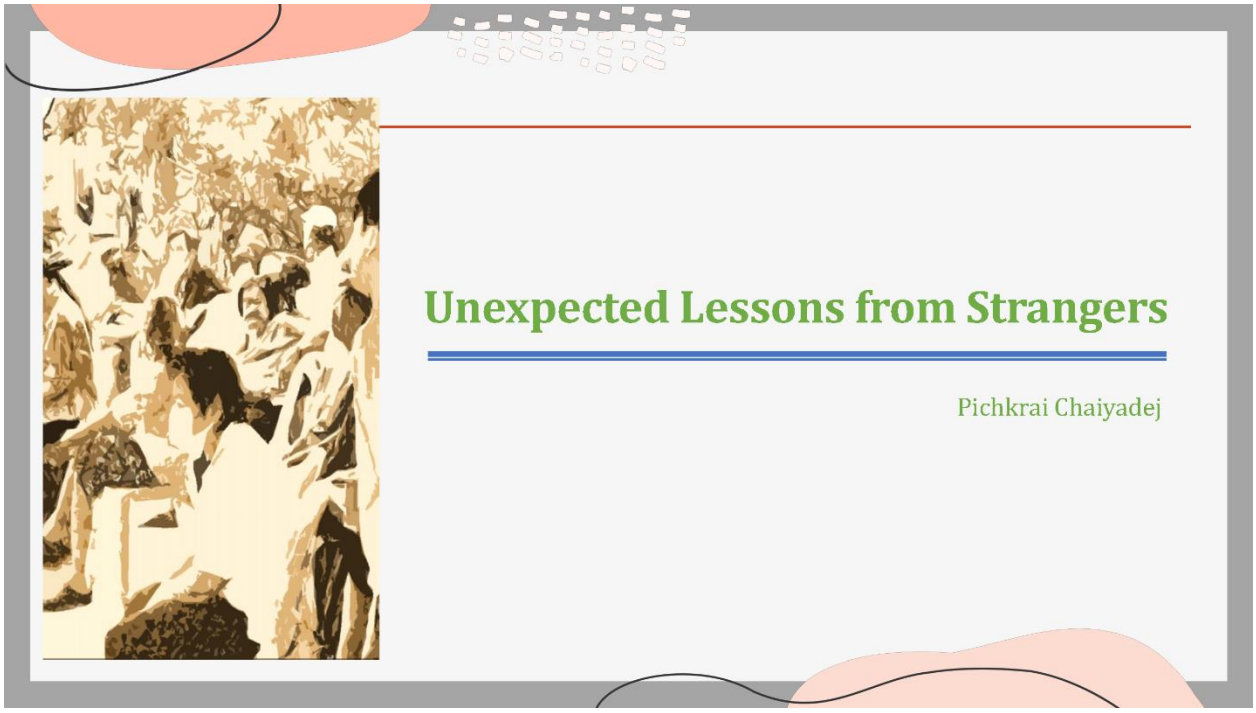

A Case Study

A Life of Dedication

- An 86-year-old man caring for his 82-year-old bedridden wife
- Married without children, with no family support or social welfare
- Lost his city income due to rise of online lottery sales
- Now rides 60 km daily on his old bike to find customers
- Earnings are low, but he won't stop
- His only purpose is caring for his wife

Images from actual participants under PDPA with consent for publication. Blurring is reserved for ethical presentation.

สร้างการเปลี่ยนแปลง: เปลี่ยนน้ำตาเป็นรอยยิ้ม

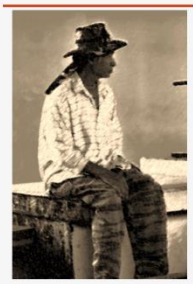

Conclusion & Encouragement

- Don't lose hope in our studies and thesis.
- Observe and learn from his life.
- He is suffering more than we are.
- Avoid burnout—take care of yourself.
- Stay Strong and Keep Moving Forward.

Images from actual participants under PDPA with consent for publication. Blurring is reserved for ethical presentation.

Economic Segments of Silver Economy

Media	Fashion	Gerontogy, health services	Home services
Real estate, smart homes	Education system	Tourism, medical tourism	Nursing home, assintant living
Fitness	Finance, insurance	Cosmetics	Mobility
Culture, recreation	IT, innovative technology	Home delivery	Robotics
Architechture	Design	Public transport	Local markets (e.g. food)

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Regulator

- ความชัดเจนเชิงนโยบายค่อยๆ จางหายไปตามลำดับของระดับการปกครอง
- พื้นที่-ตัวตนของผู้สูงอายุในมุมมองของหน่วยงานรัฐ เป็นลักษณะ “งานร่วม” & “งานฝาก”
- เข้มข้นในเชิงประเด็นและงบประมาณ น้อยกว่างานเด็ก เยาวชน และคนพิการ
- เด่นชัดที่สุด ตรงที่สุด คือ “หน่วยงานด้านสาธารณสุข” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท
- พยายามส่งต่อ ผลักดัน ยกระดับให้เป็นหน้าที่ของภาคประชาชน ผ่านกลไกชมรม-โรงเรียนผู้สูงอายุ
- เขตชนบท – เทศบาล / องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
  - กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.)
  - สำนักงานเกษตรอำเภอ

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Producer : ผู้ประกอบการธุรกิจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

- ช่องว่างและข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อกำหนดการจ้างงานผู้สูงอายุ
- ข้อจำกัดทางสุขภาพ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการต่อสัญญาจ้าง
- ความสัมพันธ์ส่วนตัว งานฝีมือ ทักษะเฉพาะ มักได้รับจ้างต่อในระดับบุคคล
- ทัศนคติต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ
- การถูกรุกรานจากมิจฉาชีพผ่านระบบ online marketing
- ไม่พร้อมต่อยอดธุรกิจใดๆ รอเวลาเมื่อพร้อม จะเกษียณถาวร
- ครอบครัว บุตรหลานไม่สานต่อธุรกิจดั้งเดิมของครอบครัว

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Producer แรงงานผู้สูงอายุ

- ทัศนคติและการตีตราจากเพื่อนร่วมงานและนายจ้างคนรุ่นใหม่
- การต่อสู้กับข้อจำกัดทางสุขภาพด้วยสารกระตุ้นขณะทำงาน
- จ้างงานเชิงระบบ-นอกระบบ-ไร้ระบบ
- ถูกเอาเปรียบได้อย่างง่ายดาย ผ่านระบบหักเงินเดือน (ชนบท)
- ช่องว่างของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงาน
- ช่องว่างของ Digital – economic literacy

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Consumer

- ขอความสงบ ที่ไม่ต่อยอดเทคโนโลยีในการใช้ชีวิต
- ความมั่นคง และมีบทบาทคือ ณาปนกิจสงเคราะห์
- ชุมชนผู้สูงอายุ มายาคติของความสุขในวัยชรากับของที่ระลึก
- เทคโนโลยีทางการแพทย์ จำเป็นน้อยกว่าโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์
- ไม่พร้อมจ่าย เก็บเงินให้ลูกหลาน
- ระบบขายตรง และนิเวศน์ที่เสี่ยงในการใช้ชีวิต
- ความเชื่อเชิงวัฒนธรรมและศาสนา (อย่ายื้อ... พอดี.... เท่าที่มี....)
- การช่วยเหลือด้านคดีความ คดีแพ่ง เมื่อจำเป็นและร้องขอ

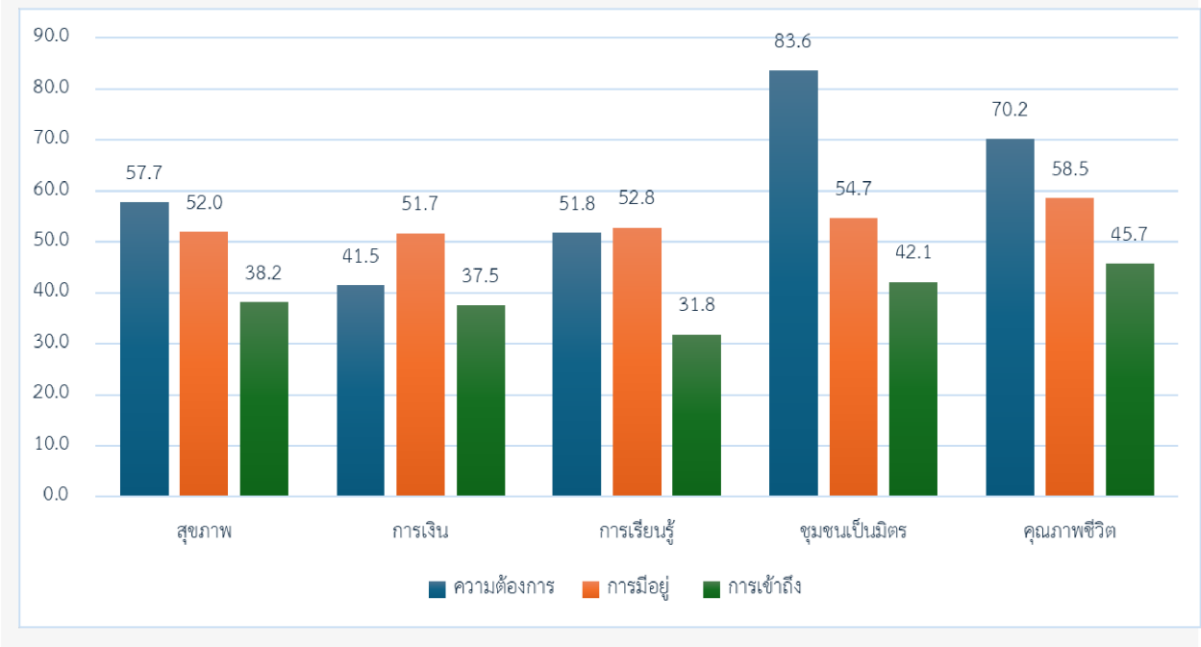

แลกเปลี่ยนเรียนรู้

ภาคผนวก ข: ผลการวิจัยและประเด็นสำคัญสำหรับการอภิปรายกลุ่มย่อยของกรุงเทพมหานคร

การประชุมรับฟังผลการสำรวจเศรษฐกิจสูงวัย (Silver Economy)

กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร

วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2568

โรงเรียนผู้สูงอายุ
วัดไชยทิศ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ที่มาและความสำคัญ

- สถานการณ์ผู้สูงอายุในมุมมองเศรษฐกิจ
- เขาออกแบบชีวิตอย่างไรอย่างไร ต้องการอะไร
- หน่วยงานใดสนับสนุนผู้สูงอายุอยู่บ้างในด้านเศรษฐกิจ

รูปแบบการเก็บข้อมูล

- เชิงปริมาณ (แบบสอบถาม)
- เชิงคุณภาพ (สัมภาษณ์เจาะลึก – ไม่เป็นทางการ)
- ประชุม คืนข้อมูล

เราเก็บข้อมูลกับใครบ้าง

- หน่วยงานราชการ (19 หน่วยงาน)
- ผู้ประกอบการธุรกิจผู้สูงอายุ (31 ราย)
- ผู้สูงอายุ (100 ราย)

ข้อค้นพบเบื้องต้น

ข้อค้นพบจากกลุ่ม หน่วยงานกำกับนโยบาย (ภาครัฐ)

- ความชัดเจนเชิงนโยบายค่อยๆ จางหายไปตามลำดับของระดับการปกครอง
- เข้มข้นในเชิงประเด็น แต่งบประมาณน้อยกว่างานเด็ก เยาวชน และคนพิการ
- เนื้องานซ้ำซ้อน ปรากฏในหลายหน่วยงาน
- ในบางกรณี ถูกตีความเหมารวมเป็นกลุ่มประชากรทั่วไป
- เด่นชัดที่สุด ตรงที่สุด คือ “หน่วยงานด้านสาธารณสุข” “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”
- ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม เป็นภาคีเสริมที่มีประสิทธิภาพ
- พยายามส่งต่อ ผลักดัน ยกระดับโดยกลไกภาคประชาชน ผ่านชมรม-โรงเรียนผู้สูงอายุ

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Producer : ผู้ประกอบการธุรกิจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

มุมมองผู้ประกอบการ
- ช่องว่างและข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อกำหนดการจ้างงานผู้สูงอายุ
- ข้อจำกัดทางสุขภาพ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการต่อสัญญาจ้าง
- ความสัมพันธ์ส่วนตัว งานฝีมือ ทักษะเฉพาะ มักได้รับจ้างต่อเป็นรายบุคคล
- ทัศนคติต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ
- การทอดทิ้งผู้สูงอายุในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุภาคเอกชน

มุมมองผู้สูงอายุที่เป็นผู้ประกอบการ
- การถูกรุกรานจากมิจฉาชีพผ่านระบบ online marketing
- ไม่พร้อมต่อยอดธุรกิจใดๆ รอเวลาเมื่อพร้อม จะเกษียณถาวร
- ครอบครัว บุตรหลานไม่สานต่อธุรกิจดั้งเดิมของครอบครัว

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Producer แรงงานผู้สูงอายุ

- ทัศนคติและการตีตราจากเพื่อนร่วมงานและนายจ้างคนรุ่นใหม่
- การต่อสู้กับข้อจำกัดทางสุขภาพด้วย “สารกระตุ้น” ขณะทำงาน
- จ้างงานเชิงระบบ-นอกระบบ-ไร้ระบบ
- ถูกเอาเปรียบได้อย่างง่ายดาย ผ่านระบบหักเงินเดือน
- ช่องว่างของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงาน
- ช่องว่างของความรู้ในเทคโ Digital – economic literacy

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Consumer

- ขอความสงบ ที่ไม่ต่อยอดเทคโนโลยีในการใช้ชีวิต
- ความมั่นคง และมีบทบาทคือ ณาปนกิจสงเคราะห์
- เทคโนโลยีทางการแพทย์ จำเป็นน้อยกว่าโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์
- ไม่พร้อมจ่าย เก็บเงินให้ลูกหลาน
- ระบบขายตรง และนิเวศน์ที่เสี่ยงในการใช้ชีวิต
- ความเชื่อเชิงวัฒนธรรมและศาสนา (อย่ายื้อ... พอดี.... เท่าที่มี....)
- การช่วยเหลือด้านคดีความ คดีแพ่ง เมื่อจำเป็นและร้องขอ
- ลูกหลานดี มีชัยไปกว่าครึ่ง...ลูกหลานมี..แต่ไม่พามา

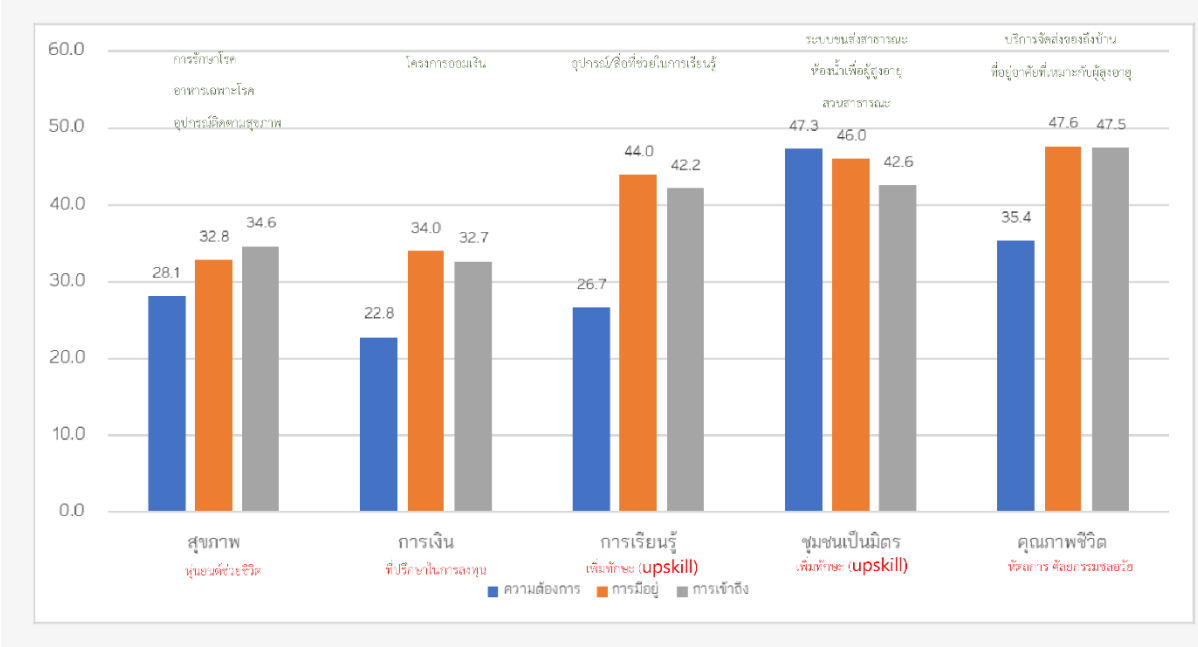

วงเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้

ภาคผนวก ค: ผลการวิจัยและประเด็นสำคัญสำหรับการอภิปรายกลุ่มย่อยของจังหวัดสิงห์บุรี

การประชุมรับฟังผลการสำรวจเศรษฐกิจสูงวัย (Silver Economy)

กรณีศึกษา จังหวัดสิงห์บุรี

วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2568

ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลสระแจง
อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ที่มาและความสำคัญ

- สถานการณ์ผู้สูงอายุในมุมมองเศรษฐกิจ
- เขาออกแบบชีวิตอย่างไรอย่างไร ต้องการอะไร
- หน่วยงานใดสนับสนุนผู้สูงอายุอยู่บ้างในด้านเศรษฐกิจ

รูปแบบการเก็บข้อมูล

- เชิงปริมาณ (แบบสอบถาม)
- เชิงคุณภาพ (สัมภาษณ์เจาะลึก – ไม่เป็นทางการ)
- ประชุม คืนข้อมูล

เราเก็บข้อมูลกับใครบ้าง

- หน่วยงานราชการ (23 หน่วยงาน)
- ผู้ประกอบการธุรกิจผู้สูงอายุ (27 ราย)
- ผู้สูงอายุ (101 ราย)

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Regulator

- ความชัดเจนเชิงนโยบายค่อยๆ จางหายไปตามลำดับของระดับการปกครอง
- พื้นที่-ตัวตนของผู้สูงอายุในมุมมองของหน่วยงานรัฐ เป็นลักษณะ “งานร่วม” & “งานฝาก”
- เข้มข้นในเชิงประเด็นและงบประมาณ น้อยกว่างานเด็ก เยาวชน และคนพิการ
- เด่นชัดที่สุด ตรงที่สุด คือ “หน่วยงานด้านสาธารณสุข” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท
- พยายามส่งต่อ ผลักดัน ยกระดับให้เป็นหน้าที่ของภาคประชาชน ผ่านกลไกชมรม-โรงเรียนผู้สูงอายุ
- มีนโยบายช่วยเหลือ แต่มุ่งเน้นการ“ให้”
- เขตชนบท – เทศบาล / องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
  - กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.)
  - สำนักงานเกษตรอำเภอ

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Producer : ผู้ประกอบการธุรกิจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

- ช่องว่างและข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อกำหนดการจ้างงานผู้สูงอายุ
- ข้อจำกัดทางสุขภาพ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการต่อสัญญาจ้าง
- ความสัมพันธ์ส่วนตัว งานฝีมือ ทักษะเฉพาะ มักได้รับจ้างต่อในระดับบุคคล
- ทัศนคติต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ
- การถูกรุกรานจากมิจฉาชีพผ่านระบบ online marketing
- ไม่พร้อมต่อยอดธุรกิจใดๆ รอเวลาเมื่อพร้อม จะเกษียณถาวร
- ครอบครัว บุตรหลานไม่สานต่อธุรกิจดั้งเดิมของครอบครัว

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Producer แรงงานผู้สูงอายุ

- ทัศนคติและการตีตราจากเพื่อนร่วมงานและนายจ้างคนรุ่นใหม่
- การต่อสู้กับข้อจำกัดทางสุขภาพด้วยสารกระตุ้นขณะทำงาน
- จ้างงานเชิงระบบ-นอกระบบ-ไร้ระบบ
- อาชีวอนามัยของกลุ่มอาชีพรับงานมาทำที่บ้าน
- ถูกเอาเปรียบได้อย่างง่ายดาย ผ่านระบบหักเงินเดือน (ชนบท)
- ช่องว่างของเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงาน
- เทคโนโลยีการเงินดิจิทัล ในการใช้ชีวิต (Internet Banking / QR code)

ข้อค้นพบจากกลุ่ม Consumer

- ขอความสงบ ที่ไม่ต่อยอดเทคโนโลยีในการใช้ชีวิต
- ความมั่นคง และมีบทบาทคือ ณาปนกิจสงเคราะห์
- ทัศนคติต่อศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ
- เทคโนโลยีทางการแพทย์ จำเป็นน้อยกว่าโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์
- ไม่พร้อมจ่าย เก็บเงินให้ลูกหลาน
- ระบบขายตรง และนิเวศน์ที่เสี่ยงในการใช้ชีวิต
- ความเชื่อเชิงวัฒนธรรมและศาสนา (อย่ายื้อ... พอดี.... เท่าที่มี....)
- การช่วยเหลือด้านคดีความ คดีแพ่ง เมื่อจำเป็นและร้องขอ
- จริงๆ.....เหมือนรัฐจะให้ แต่ขั้นตอนยุ่งยาก จนถอดใจ

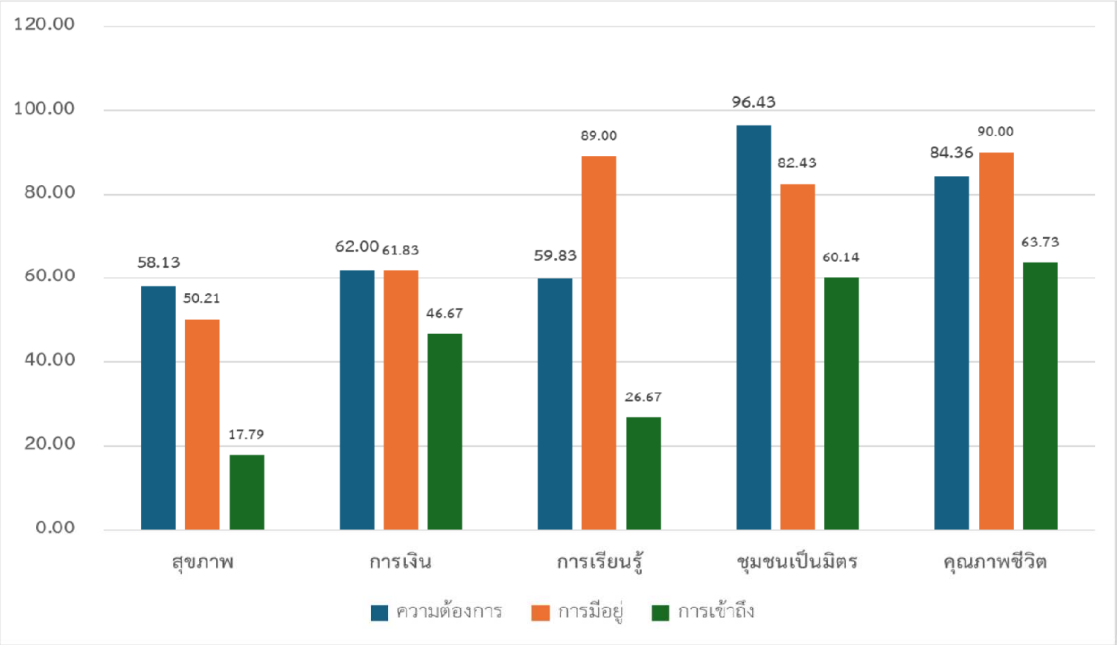

ประเด็น	แนวทาง	หน่วยงานที่ควรเกี่ยวข้อง
สุขภาพ	-การส่งต่อ-ตามนัด (กลุ่มทุกข์ยาก เปราะบาง) -การแพทย์ฉุกเฉิน (ADL/IADL) ร้องขอตามนัดได้ เปราะบาง ทุพลภาพ -แล้วคนทั่วไป??? -Medical lab test at home (Free service) -การมีส่วนร่วมของเอกชนและองค์กรสาธารณะ กับ referral system	- 22 คน / 70 ครั้ง - 1669 เทศบาล - การยื่นขำร้อง ขึ้นทะเบียน - ระบบ Co-payment (คนมีฐานะ) - รับยา / rehab / follow up under universal health care scheme ???

ประเด็น	แนวทาง	หน่วยงานที่ควรเกี่ยวข้อง
การเงิน	กองทุนวันละบาท เดือนละ 30 บาท	สวัสดิการชุมชน/สมาชิก กรรมการ

ประเด็น	แนวทาง	หน่วยงานที่ควรเกี่ยวข้อง
การเรียนรู้	ตอบสนอง ความต้องการด้านอาหารที่เฉพาะกับโรค - ความดันโลหิตสูง - เบาหวาน - คลอเรสเตอรอล การเรียนเพิ่มวุฒิ (พัฒนาคุณวุฒิตามระดับ) สกร ด้านอาชีพ/ตามระดับ	- เชิญแต่ไม่มา - ตวามรู้ (Knowledge ผ่าน) - Monitor – is a key - ไม่ได้ปรุงอาหารเอง - ซื้ออาหาร (เค็ม)

ประเด็น	แนวทาง	หน่วยงานที่ควรเกี่ยวข้อง
คุณภาพชีวิต	เริ่มที่ครอบครัว: ลูกหลาน ดี ผู้สูงอายุดี ลูกหลานมีแต่ไม่มา (ภาระงาน) Food delivery innovation	เริ่มที่ครอบครัว - Limitation in Marketing - Delivery system

ประเด็น	แนวทาง	หน่วยงานที่ควรเกี่ยวข้อง
ชุมชนเป็นมิตร	คาดหวัง caregiver ก็มีข้อจำกัด เพราะมีคนไข้ของเขา ติดบ้าน ติดสังคม ติดเตียง พระ อสม. ดูแลพระที่เจ็บป่วย	Aging in Place ชมรมผู้สูงอายุ/โรงเรียนผู้สูงอายุ ระบบส่งต่อ
คุณภาพชีวิต	เริ่มที่ครอบครัว: ลูกหลาน ดี ผู้สูงอายุดี ลูกหลานมีแต่ไม่มา (ภาระงาน) การปรุงอาหาร (ในสมาชิกครอบครัว / caregiver)	เริ่มที่ครอบครัว

ภาคผนวก ง: การนำเสนอรายงาน

Objectives

1. To systematically identify key stakeholders in Thailand's silver economy, including government agencies, private sector actors, non-governmental organizations, and elderly populations, while aligning with relevant Sustainable Development Goals (SDGs) within the Long-term Population Development Plan (2022 – 2037) framework.
2. To assess the impacts of demographic transitions on the silver economy in Thailand, focusing on aging trends, labor force changes, and shifts in consumer behavior.

2

DATA COLLECTION SURVEY ON THE SILVER ECONOMY IN THAILAND

FINAL REPORT
PRESENTATION

25 MARCH 2025

Methodology

Categories	Details
Research Area	Chiang Mai, Sing Buri, Bangkok
Approach	- Documentary Research - Quantitative Approach - Qualitative Approach - Dialogue - Community Data Repatriation - Participatory Group Discussion
Data Collection	- Research Team - Village Health Volunteer - NGOs
Data Conclusion	- Descriptive Statistics - Content Analysis

3

Summary of Target Population and Sample Size (512 Cases)

Location	Target Population	Number
Chiang Mai	Regulator	26
	Producer	41
	Consumer	100
Bangkok	Regulator	19
	Producer	55
	Consumer	100
Singburi	Regulator	23
	Producer	48
	Consumer	100

4

1. Practical Realities: A Regulatory Perspective

5

Policy Patterns and Real-world Application

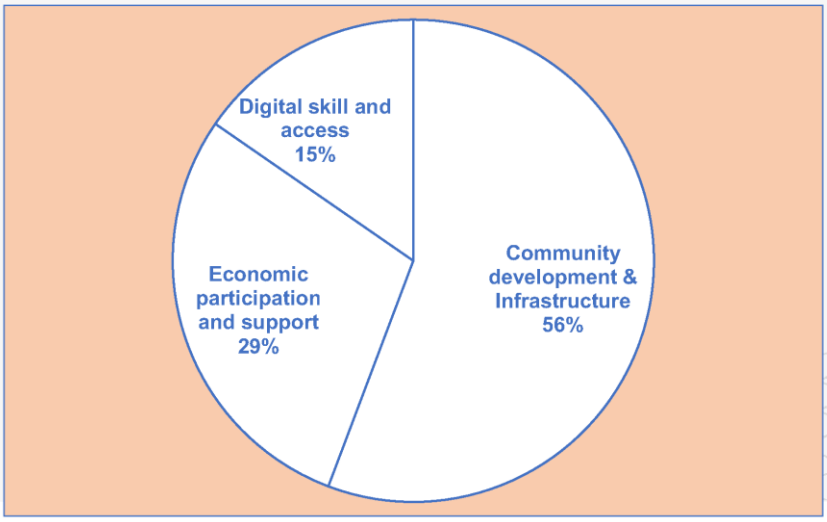

6

Level of Policies or Activities Input Related to Silver Economy

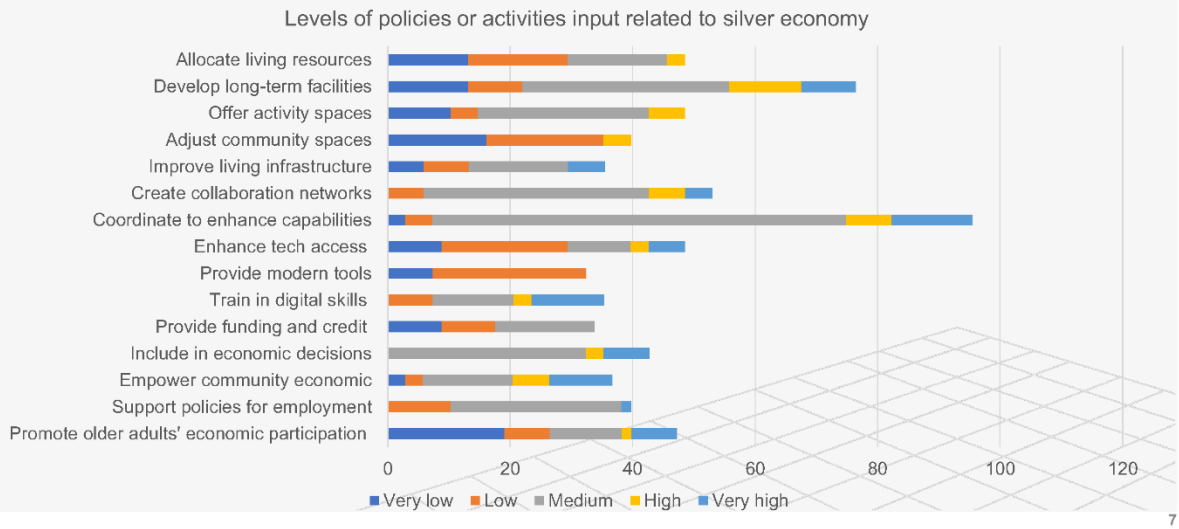

7

Process

- Community-based movement
- Evidence-based decision making
- Comprehensive needs assessment
- Limited policy enforcement
- Decentralization of power and local administration
- Social capital as a foundation for strategic action
- Regulatory implementation capacity at the operational level

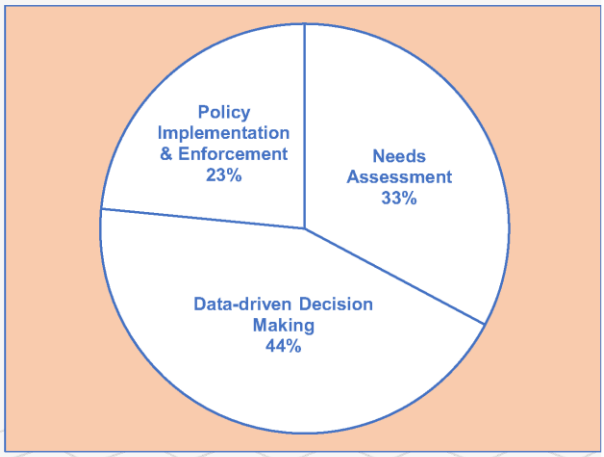

8

Obstacles to the Implementation of the Designated Plan (N=67)

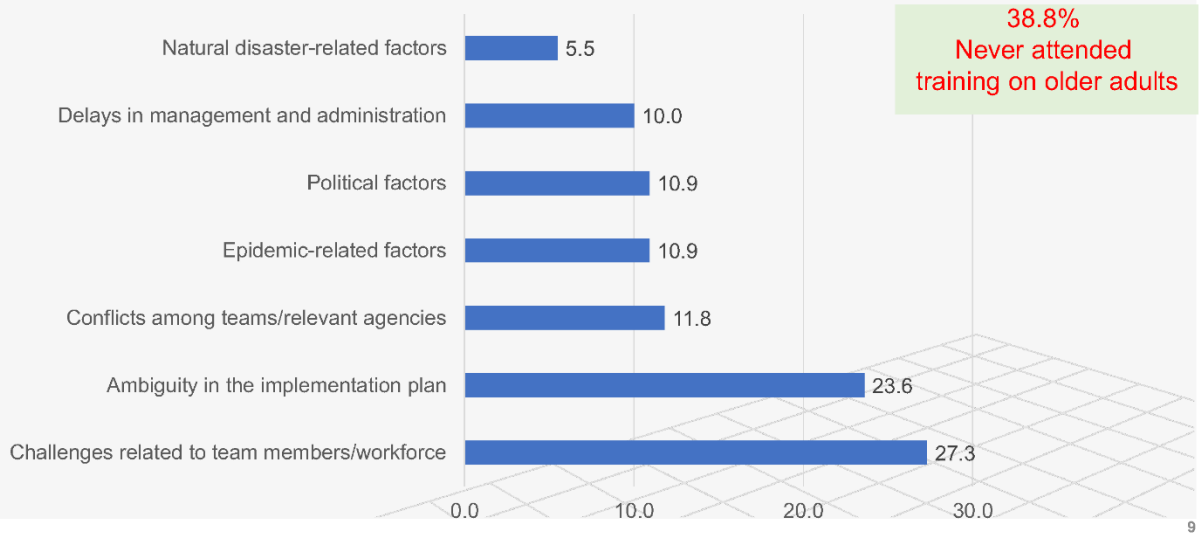

9

Output

71.6% reported work progress at 51-75% of the plan

Changes	%
Better quality of life	39.2
Promote lifelong learning	27.5
Increase social participation	12.3
Better health and elder care access	11.7
Aged-friendly environment	8.8
Enhanced economic security	0.6

Obstacles	%
Bureaucratic rigidity	24.7
Budget constraints	16.3
Policy discontinuity	9.3
Ageist perceptions	9.3
Political instability	7.4
Resistance to change	7.4
Lack of coordination	7.4
Internal management issues	6.5
Short-term policy focus	6.0
Natural disasters	5.6

10

Qualitative Insights: A Narrative Analysis from Regulators

1. Policy implementation and governance challenges
2. The marginalization of older adults in government priorities
3. Budget constraints and limited economic investment
4. The dominance of the health sector in older adult affairs
5. The shift of responsibility to civil society and local organizations
6. Significant role of local organizations in advancing the silver economy
7. Unexpected organizations: Department of Learning Encouragement (DOLE) and the District Agricultural Office.

11

2. Practical Realities: A Producer Perspective

12

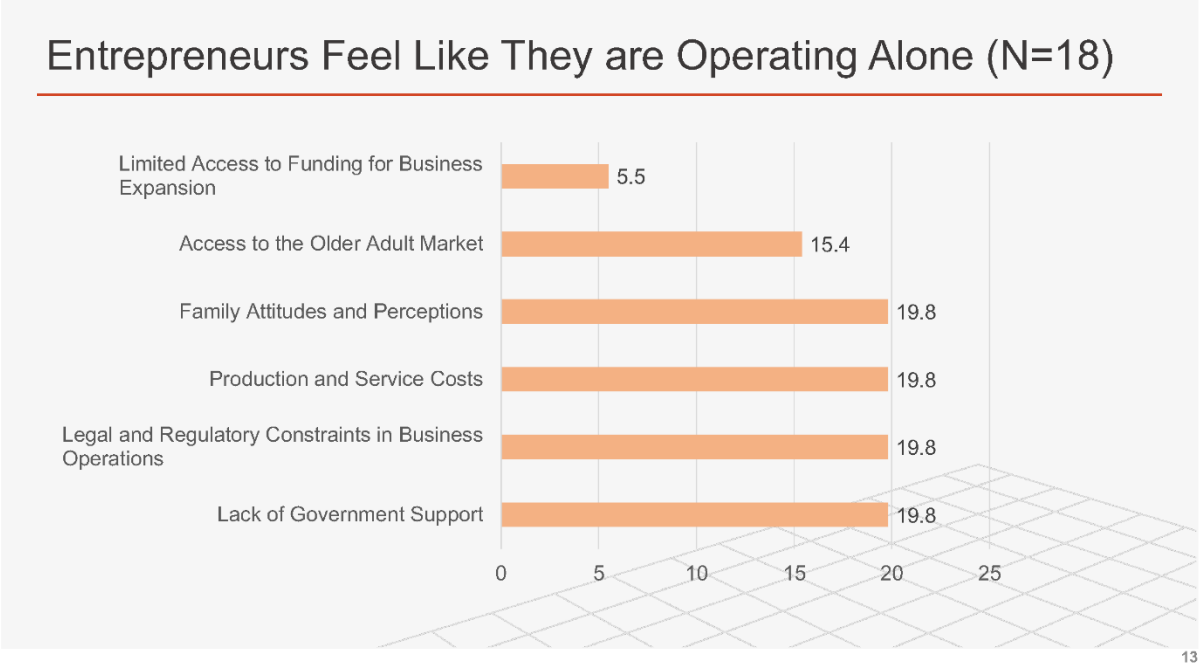
Entrepreneurs Feel Like They are Operating Alone (N=18)
Limited Access to Funding for Business Expansion
5.5
Access to the Older Adult Market
15.4
Family Attitudes and Perceptions
19.8
Production and Service Costs
19.8
Legal and Regulatory Constraints in Business Operations
19.8
Lack of Government Support
19.8
0
5
10
15
20
25
13

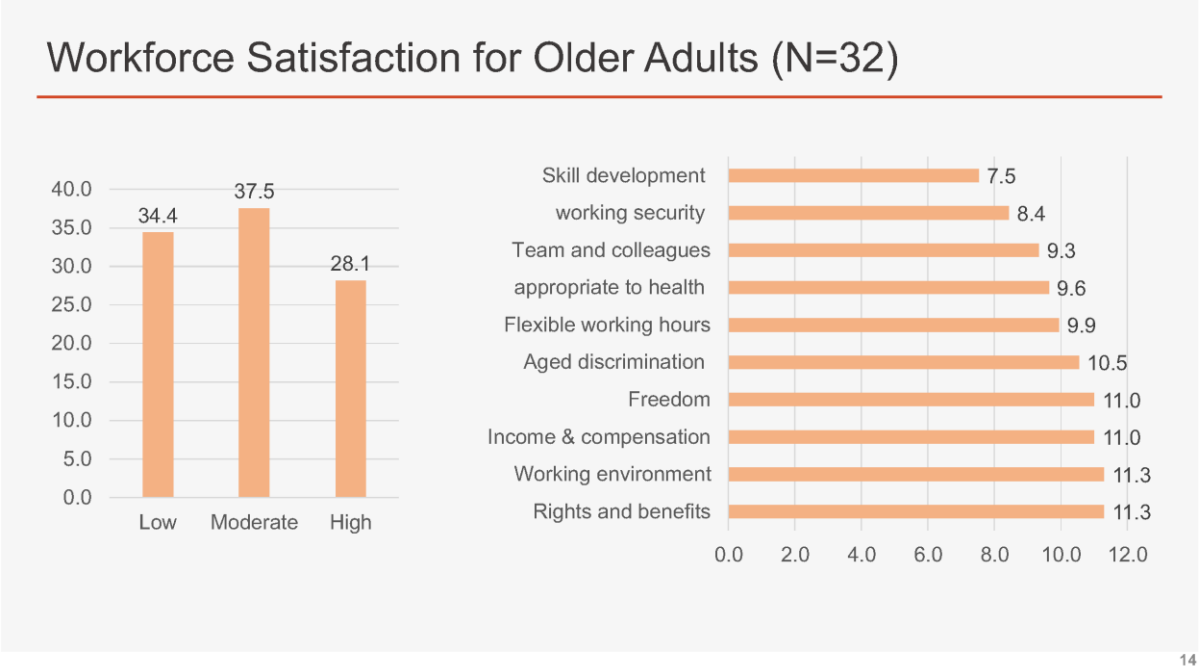
Workforce Satisfaction for Older Adults (N=32)
40.0
35.0
30.0
25.0
20.0
15.0
10.0
5.0
0.0
34.4
37.5
28.1
Low
Moderate
High
Skill development
7.5
working security
8.4
Team and colleagues
9.3
appropriate to health
9.6
Flexible working hours
9.9
Aged discrimination
10.5
Freedom
11.0
Income & compensation
11.0
Working environment
11.3
Rights and benefits
11.3
0.0
2.0
4.0
6.0
8.0
10.0
12.0
14

Challenges Faced by Older Adults in the Workforce

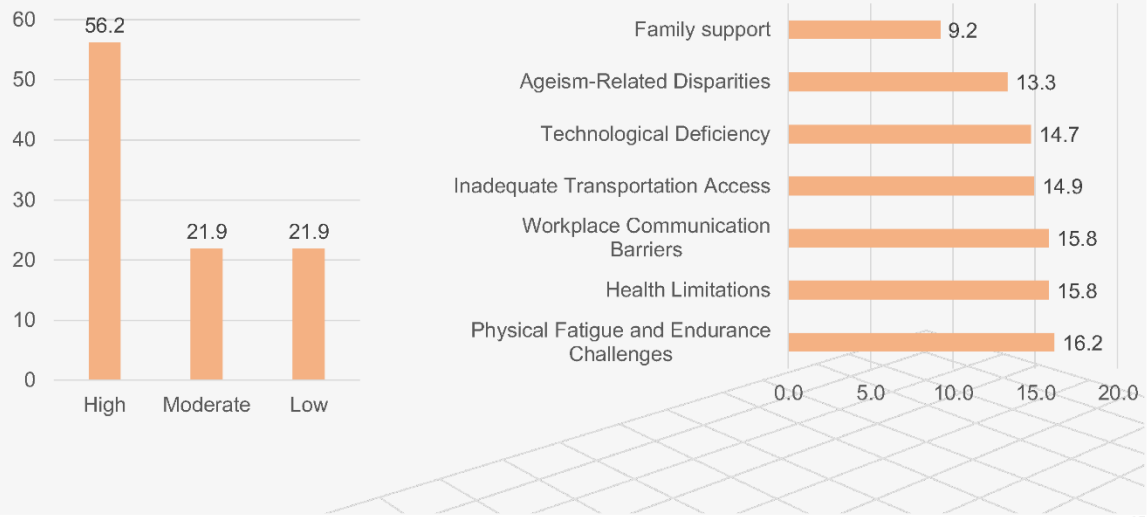

15

Qualitative Insights: Narrative Analysis from Business Sector

1. Regulatory and employment barriers
2. Informal and relationship-based business models
3. Digital and technological limitation
4. Business succession and intergenerational continuity

16

Qualitative Insights: Narrative Analysis from Older Adult Entrepreneurs

1. Digital vulnerability and financial exploitation
2. Limited business growth and scaling readiness
3. Weak intergenerational workforce integration

17

Qualitative Insights: Narrative Analysis from Older Adults' Workforce

1. Age discrimination and workplace bias
2. Health constraints and occupational challenges
3. Employment instability and informal work arrangement
4. Financial exploitation and economic vulnerability
5. Technological adaptation and digital literacy gaps
6. The impact of criminal records on employment opportunities

18

3. Practical Realities: A Consumer Perspective

19

Comparison of Product and Service Needs and Accessibility Based on Health Status (N=300)

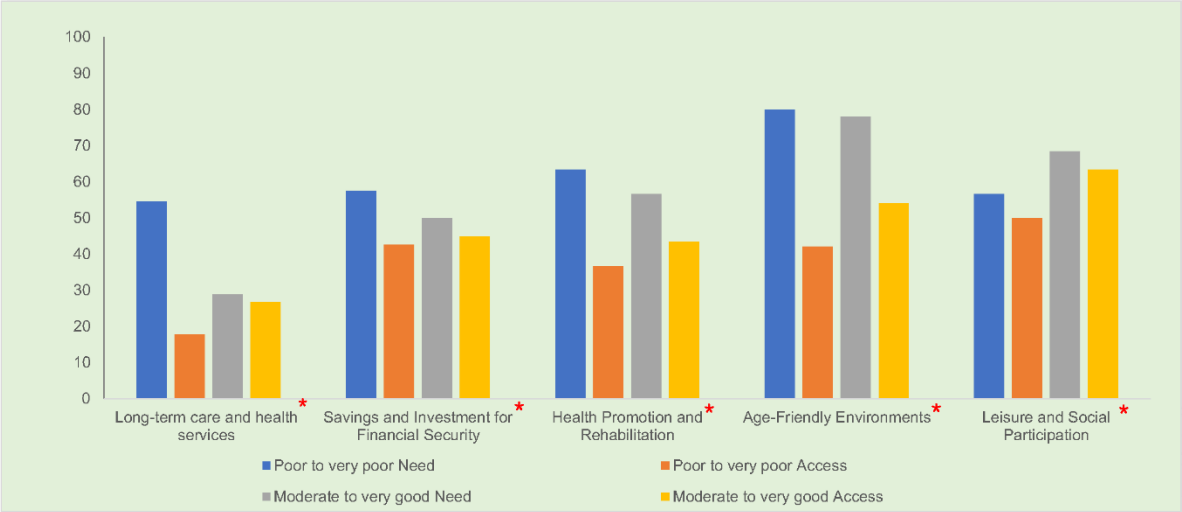

20

Comparison Between Need and Access of Products and Services Between Below and Above Poverty Line

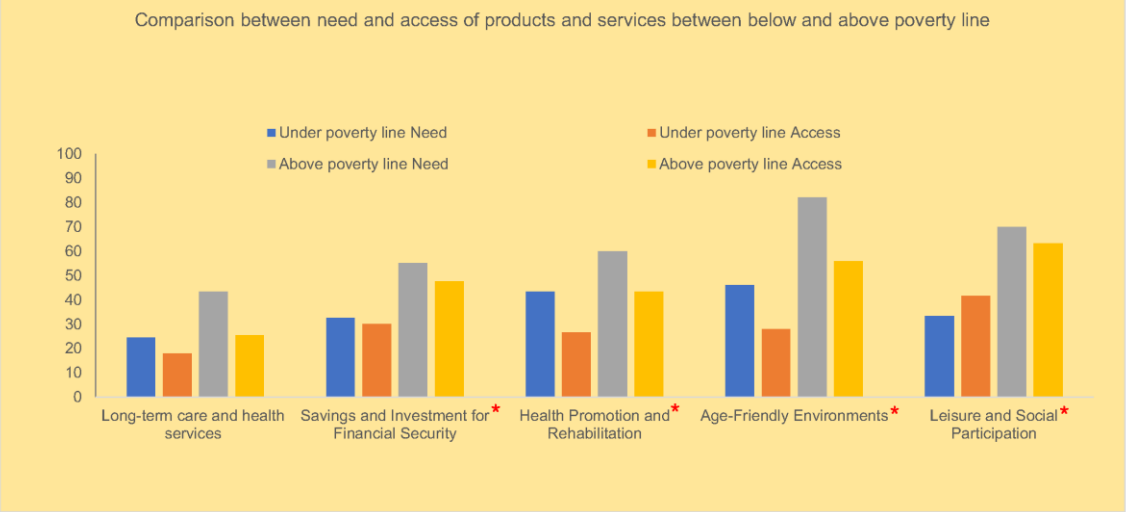

21

Comparison Between Need and Access of Products and Services Among Age Groups

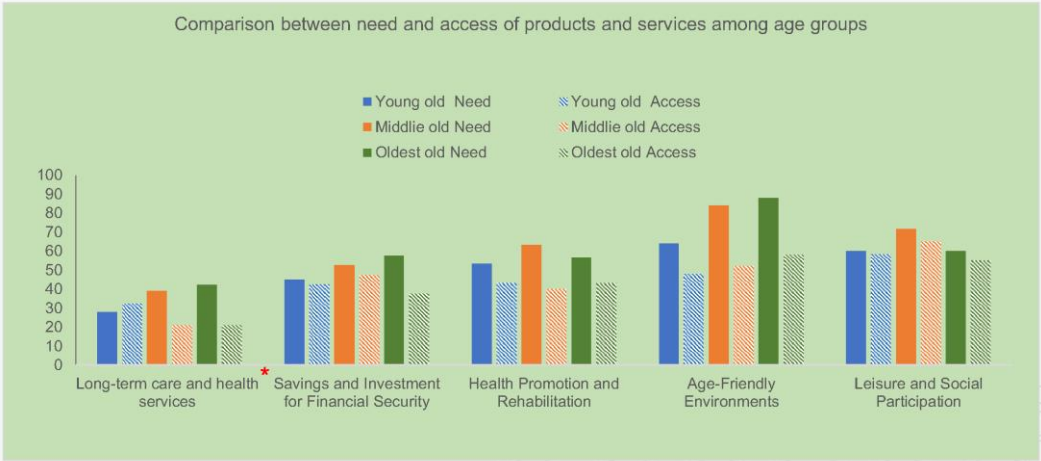

22

Comparison Between Need and Access of Products and Services in Three Provinces

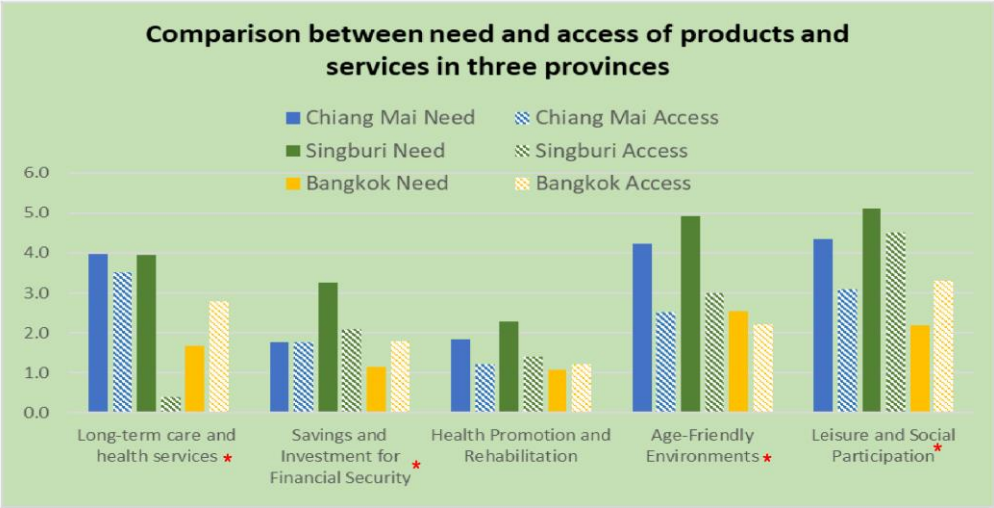

23

Annual Estimated Health Expenditures in Baht (N=300)

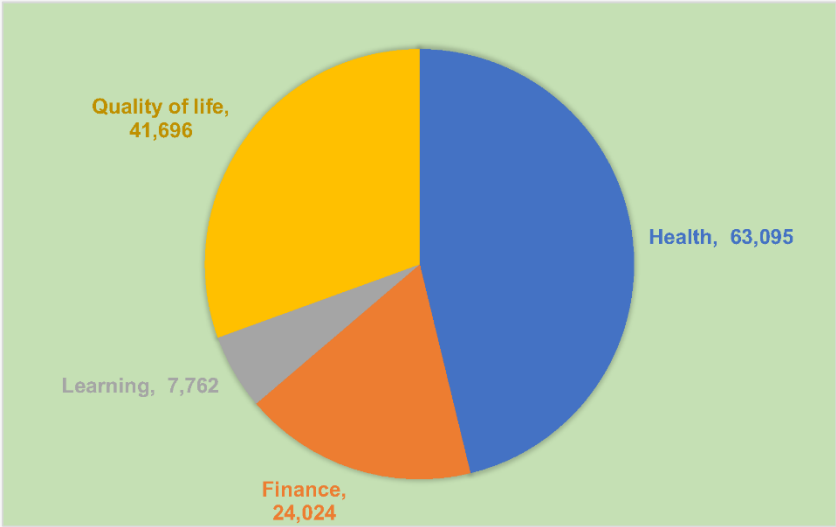

24

Annual Estimated Expenses by Age Group

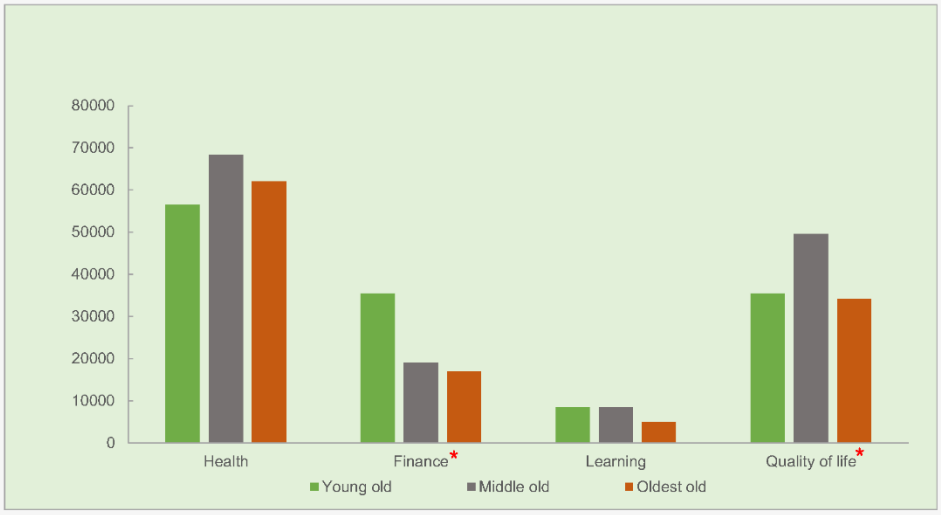

25

Expected Expense Per Year by Pension (Baht)

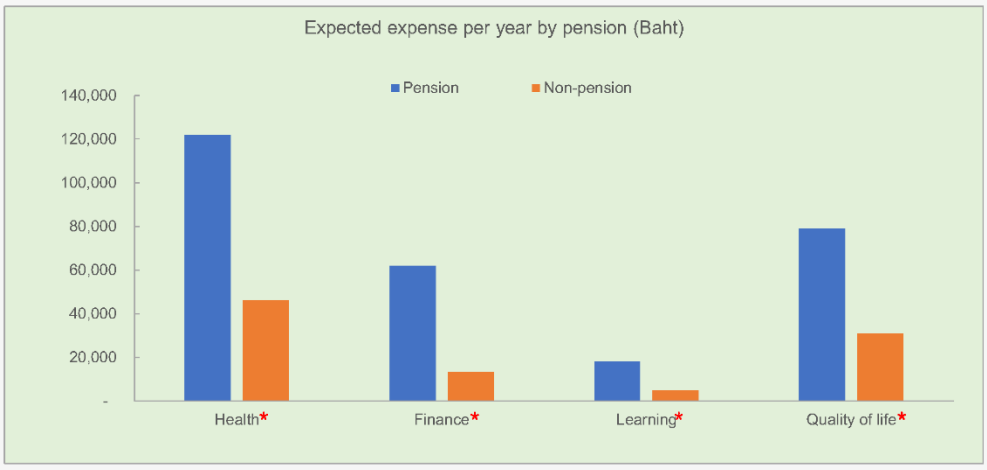

26

Expected Expense per Year by Economic Status (Baht)

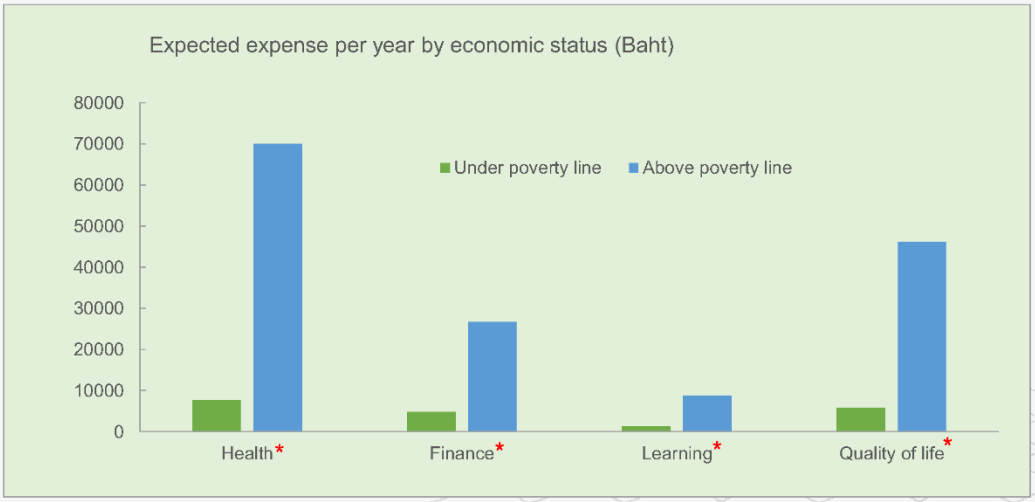

27

Determinants of Purchase Decisions Among Consumers with a 'High' Concern Rating for Products and Services (N=300)

Determinants	Total %	Chiang Mai %	Sing Buri %	Bangkok %	*p-value*
1) Price	48.7	23.0	90.0	33.0	.000
2) Available money	48.0	17.0	88.0	39.0	.000
3) Necessity	54.7	44.0	87.0	55.0	.000
4) Family support	29.0	25.0	45.0	17.0	.000
5) Convenience	44.0	50.0	55.0	27.0	.001
6) Availability or easy to access	51.0	61.0	57.0	35.0	.001
7) Quality of products /services	61.3	53.0	80.0	51.0	.000
8) Worthwhile	64.3	58.0	84.0	51.0	.000
9) Popularity	30.0	22.0	54.0	14.0	.000
10) Safety	64.3	65.0	68.0	60.0	.435
11) Modernity	15.3	22.0	3.0	21.0	.000
12) Luxury	13.3	19.0	9.0	12.0	.000

28

Qualitative Insights: Narrative Analysis from Older Adults Consumers

1. Preference for a simple and peaceful lifestyle
2. Financial stability and family centered spending habits
3. Social and cultural significance of elderly communities
4. Limited access to healthcare technology and medical services
5. Risks of direct sale with substandard products
6. Influence of cultural and religious beliefs on consumer behavior
7. Legal and social assistance as a last resort

29

4. Conclusion

Regulator
- Task Completion as planned
- Proficiency in familiar tasks
- Loosely connected network

→

Producer
- Working in isolation as a private sector
- Struggling alone
- Self-help group
- Self-sustaining

→

Consumer
- Restricted income
- Low savings
- Minimal lifestyle
- Preference for low-tech solutions

30

5. Suggestions

1.Shaping Social Attitudes Toward Aging
2.Promoting Personal Financial Security
3.Ensuring Food Security and Disease-Specific Nutrition
4.Appropriate Integration of Assistive Technologies
5.Expanding Access to Long-Term and End-of-Life Care
6.Enhancing the National Pension and Social Protection Schemes
7.Fostering Active and Reproductive Aging

31